De wereldoorlog

Paul de Mont

bron
Paul de Mont, *De wereldoorlog*. Bellemans, Ninove z.j. [1934]

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/mont002were01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

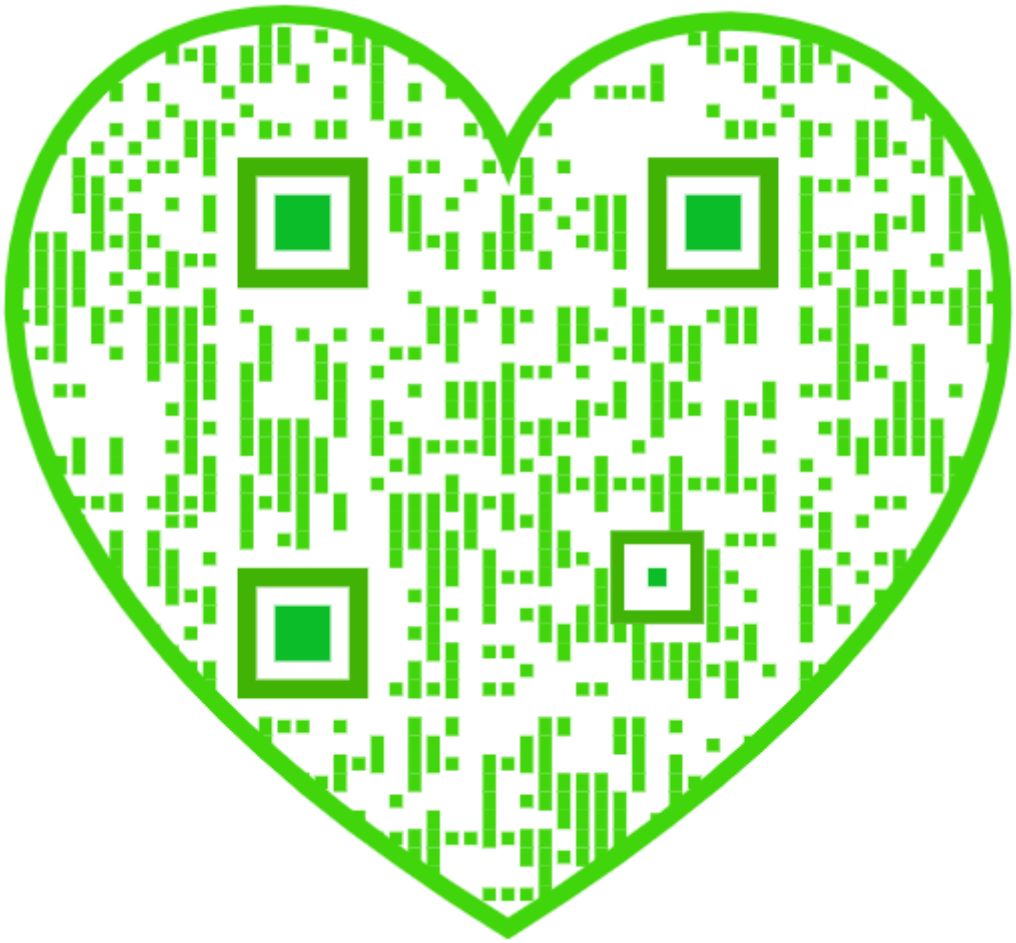

Ter inleiding,

Het is niet zonder een zekeren weemoed, dat wij deze bescheiden bijdrage leveren tot de geschiedenis van een oorlog, die de laatste had moeten zijn.

De regeeringen hebben een zondvloed gele, witte, roode, purperen boeken uitgegeven, minder met de bedoeling de ware oorzaken van den wereldoorlog bloot te leggen, dan wel met het inzicht de verantwoordelijkheid voor de ramp van zich af te schuiven. Al die pleidooien zijn ten slotte onbetrouwbaar, omdat zij maar één klank van de klok laten hooren. Wij hebben eerlijk ons best gedaan om de kerk in het midden te zetten: kan dit werk, wegens den omvang der behandelde stof, op geen volledigheid aanspraak maken, het streeft ten minste naar onpartijdigheid. Een land is althans onschuldig *in het tragisch avontuur meegerukt geworden:* het onze. *Buiten die zekerheid bezitten wij er geen, en kunnen wij slechts oordeelen op de documenten die tot heden het licht zagen.*

Op deze voortgaand, moeten wij er onbewimpeld voor uitkomen en als onze innige overtuiging uitdrukken, dat de bewering volgens dewelke Duitschland eenzijdig zou aansprakelijk te houden zijn voor den wereldoorlog, geen steek houdt. Het heeft buiten kijf het vuur aan de lont helpen zetten: doch al de mogendheden hadden bijgedragen tot het ophoopen der brandstof. Van dientwege is de juridische grondslag van het verdrag van Versailles, waar-

volgens al de schuld eenzijdig op Duitschland geschoven wordt, niet hecht.

En zoo wij dit hier oprakelen, dan is het vooreerst om der waarheid wille, doch ook omdat het noodig is den oorlog te ontmaskeren voor wat hij is: een kwaad op zich zelf. *Eenmaal dat hij ontketend is, heeft het geen zin en geen nut meer te vitten over verantwoordelijkheid en dies meer. Zoolang als de landen legers en vloten onderhouden, zoolang als zij het allemaal eens zijn om den oorlog* als een officieele instelling *te dulden en te huldigen, komt het er weinig op aan vast te stellen* wie *hem heeft verklaard. Waar per slot van rekening het brutaal geweld beslist, kan er maar spraak zijn van één recht of één onrecht, zooals men het heeten wil: namelijk dit van den sterkste.*

Het interessante voor den man in de straat, wiens aandeel overal het zelfde is, namelijk den oorlog uit te vechten, *is niet te vernemen wie het sein gegeven heeft tot de vijandelijkheden, doch wel klaar te zien* in het mechanisme van den modernen oorlog, *te begrijpen* hoe de oorlog wordt voorbereid en in gang gaat.

Wat kan het de dooden of de levenden baten of nu Wilhelm II, of Poincaré, of Tisza, of lord Grey een kleiner of een grooter procent in de officieele verantwoordelijkheid moeten opeischen? Wat baat het de menschheid te weten wie *het vuur aan de lont zette? Van het oogenblik dat feitelijk al de regeeringen duldden dat de lont ter beschikking lag van den eersten den besten brandstichter, zijn zij practisch allemaal aansprakelijk voor de uitbarsting, in mindere of in meerdere mate! Wat ons, strijders van gister en misschien van morgen, vrouwen, moeders of kin-*

deren van strijders, aanbelangt, is het wezen *van den oorlog te doorgronden.*

Derhalve hebben wij in ons verhaal, hier en daar, korte beschouwingen ingeschakeld: doch wij hebben voornamelijk de feiten zelf laten spreken. In dit boekdeel behandelen wij hoofdzakelijk de eigenlijke krijgsverrichtingen te lande; in een of meer volgende, naar gelange het onthaal dat deze eerste uitgave zal te beurt vallen, zullen wij uitvoerig over den oorlog ter zee, in de lucht en achter de schermen schrijven. Wij stellen ons daarbij kordaat op het standpunt, niet van dezen die den oorlog leiden, doch van dezen die er onder lijden. Wat wij zoeken is, naar vermogen, te verhinderen dat de les van 1914-1918 zou verloren gaan - zooals het, eilaas, dreigt!

Een nieuwe oorlog wordt onder onze oogen voorbereid. Wij hebben de ontwapeningsconferentie zien kelderen, wij stonden er bij. Wij zouden bezwaarlijk kunnen beslechten: dit zijn de schuldigen! Tenzij wij zouden besluiten: de staatslieden, in blok, die plechtig den oorlog als een misdaad veroordeelen... op het papier, doch hem in feite in het leven houden. Doch de slachtoffers uit den aanstaanden oorlog kennen wij wel: wij! Daarom is het wellicht goed, dat wij zouden weten wat de jongste oorlog geweest is, opdat wij ten minste geen illusies meer zouden koesteren

Inzake oorlog illussies dooden is misschien levens redden - het onze in de eerste plaats.

Hoofdstuk I.
Het voorspel.

Serajevo.

Toen Oostenrijk-Hongarije in 1908 Bosnië-Herzegovina aanhechtte werd in Servië de beruchte '*Narodna Obdrana*' gesticht, een geheime vaderlandsche maatschappij, die tot doel had in de aangehechte gebieden de panservische stemming levend te houden, tot wanneer de Slaven een gunstige kans zouden zien om hun 'verdrukte broeders' gewapenderhand te verlossen.(1)

In 1911 werd die geheime maatschappij te futloos geacht: een zeker aantal officieren en nationalistische politiekers stichtten een nieuwe geheime organisatie '*Eenheid of Dood*' die spoedig de '*Narodna Obdrana*' zou overvleugelen, en waarvan de standregelen luidden:

Artikel I. - De organisatie kwam tot stand met het doel het nationaal ideaal te verwezenlijken: de vereeniging aller Serviërs. Iedere Serviër, zonder onderscheid van kunne, godsdienst of geboorteplaats, en al de personen welke de zaak genegen zijn, kunnen er lid van worden.

Artikel II. - Deze organisatie verkiest een terroristische actie boven de intellectueele propaganda, en moet om die reden absoluut geheim blijven voor dezen die er geen deel van uitmaken.

Wat dit in den Balkan bedieden wil, zullen onze lezers wel gissen. Trouwens, de plechtigheid die plaats greep bij de inlijving van een nieuweling is sprekend genoeg. De postulant moest volgenden eed afleggen:

'Lid wordend van de Vereeniging "*Eenheid of Dood*" zweer ik bij de zon die mij beschijnt: bij de grond die me voedt; bij God; bij het bloed in mijn aderen; op de eer en op

(1) Men raadplege hieromtrent Galtler-Boissière, Histoire de la Guerre. I. (Le Crapouillot), en Maurice Muret, **L'Archiduc François-Ferdinand** (Grasset).

het leven, dat ik van dit oogenblik af tot met mijn dood de Vereeniging trouw zal dienen en dat ik voor haar steeds alle offers zal veil hebben. Ik zweer bij God, op de eer en op het leven, dat ik zonder weifelen alles zal uitvoeren wat mij bevolen wordt. Ik zweer bij God, op de eer en op het leven, dat ik al de geheimen der Vereeniging tot in het graf zal bewaren.'

Daar zorgde de Vereeniging trouwens zelf voor: een geheim tribunaal was er mee belast dezen weg te ruimen, die tegen hun eed zouden gezondigd hebben. De Vereeniging voerde niet voor niets als wapen in haar schild: een doodshoofd boven, twee gekruiste beenderen, een dolk, een bom en een fleschje vergift! Om alle verrassingen uit te schakelen, kenden de leden elkander niet en werden zij door een volgnummer aangeduid. De volksmond heette de geduchte Vereeniging de '*Zwarte Hand*', uitdrukking die wij verder voor het gemak zullen gebruiken.

In den beginne had Koning Pieter in betrekking gestaan met de '*Zwarte Hand*'. Prins Alexander, de huidige koning van Joego-Slavië, had zelfs toelagen verleend aan haar orgaan. Maar na een tijdje had de Koninklijke familie met de '*Zwarte Hand*' afgebroken. Zij had zelfs de stichting aangemoedigd van een minder gevaarlijke Vereeniging, de '*Witte Hand*'. Het schijnt evenwel dat Artamanow, de Russische militaire attaché, en Hartwig, de minister van Rusland te Belgrado, met de '*Zwarte Hand*' in voeling bleven.

Hier volgt een kort overzicht van de bedrijvigheid van de '*Zwarte Hand*' in Bosnië-Herzegovina:

'Een der eerste revolutionnairen die een 'daad' stelde was Zherajitch, een Serviër uit Herzegovina, die in 1910 op den gouverneur-generaal schoot, hem miste en terstond zelfmoord pleegde. Zherajitch werd vereerd met den titel van 'eerste martelaar' door al de Serviërs uit Bosnië en Herzegovina, en zijn graf werd een bedevaartplaats voor de fanatieke jeugd. De Servische schrijver Gatchinovitch

zong den lof van den onhandigen aspirant-moordenaar in een schotschrift, dat breed verspreid werd in Servië en in Bosnië-Herzegovina en dat heel wat stof opjoeg. De pers te Belgrado hemelde Zherajitch op als een ‘held waarvan de naam door al de Serviërs met droefheid en eerbied zal herdacht worden.’

Den 8 Juni 1912 schiet Louka Youkitch te Zagreb, in Croatië, op den Koninklijken Commissaris von Cujav, mist hem, doch doodt raadsheer von Herwicz, naast hem in hetzelfde rijtuig gezeten, en velt vluchtend nog een politieagent neer, na er twee gewond te hebben. De revolver en de bom waarvan hij zich bediend heeft, werden hem te Belgrado ter hand gesteld door een Servisch majoor.

Den 18 Augustus 1913 pleegt Stephan Doïtschich een aanslag op den Koninklijken Commissaris Skerleckx, en mist hem. Den 20 Mei 1914 wordt een aanslag op denzelfden hoogen ambtenaar, beraamd door Jacov Schäfer en Rudolf Hercigonia, op het laatste oogenblik ontdekt en verijdeld. Het is rond dit tijdstip dat Dr. Zistler kon verklaren dat ‘de gedingen van hoogverraad, wegens hun periodiek karakter, een staatsinstelling aan 't worden waren.’

Dat al die terroristische aanslagen in Servië gepland en voorbereid werden, wist de Oostenrijksch-Hongaarsche Regeering zeer goed. De Servische pers verborg overigens allerminst hare gevoelens.

Den 13 Juni 1913 schrijft de ‘*Balkan*’:

‘Een oorlog tusschen Oostenrijk-Hongarije en Servië is onvermijdelijk. Wij hebben het Turksch Keizerrijk verbrokkeld, wij zullen eveneens Oostenrijk doen uiteenvallen. Wij hebben een oorlog achter den rug. Wij staan voor een nieuwen.’

Het orgaan van de ‘*Zwarte Hand*’ drukt openlijk, den 8 October:

‘Een Turkije is weggeruimd: de God der Serviërs zal ons in zijn goedheid verleenen dat een tweede Turkije verdwijnt.’

En den 18 April 1914 besluit de '*Pravda*':

'Oostenrijk heeft heden zijn recht op bestaan verbeurd.'

Aan duidelijkheid laat die taal niets te wenschen over: de oude Franz-Jozef weet dat hij in Servië een doodsvijand telt - of althans in de '*Zwarte Hand*'. waartegen de Servische Regeering niet wil, kan of durft ingrijpen. De gewone man was in Europa door den band misschien niet heelemaal op de hoogte van dien toestand. Maar de diplomaten, de regeerders en de welingelichte persmannen wisten er alles van.

Niet te verwonderen dan ook, dat een echte siddering door de Europeesche kanselarijen voer wanneer den 28 Juni 1914 de jobstijding binnenliep: de erfprins van Oostenrijk-Hongarije, aartshertog Franz-Ferdinand, is te Serajevo met zijn gade neergeschoten! Al de ingewijden dachten terstond: 'Daar zit de "*Zwarte Hand*" onder.'

Het kopstuk en de bezieler van dit terroristisch lichaam was een zekere kolonel Dimitrievitch, bijgenaamd Apis, waarover M. Galtier-Boissière weet mede te deelen:

'Die hoogere officier was in 1903 de voornaamste organisator geweest van den moord op Koning Alexander. In den nacht van den 10 Juni 1903 omsingelden de samenzweerders het Paleis maakten de schildwachten af, bliezen de poort op met dynamiet, schoten het koninklijk koppel neder, wierpen hun lijken door het venster en vermoordden vervolgens de twee broeders van de koningin, alsmede de voornaamste hovelingen. Tijdens den aanslag bleef kolonel Apis, die verschillende kogels in de borst gekregen had. voor dood liggen; hij overleefde echter zijn kwetsuren en werd door het Parlement gehuldigd als de 'Redder des Vaderlands.'

De ouderen van dagen onder onze lezers, zullen zich wellicht nog herinneren hoe de allereerste films den moord op Koning Alexander en Koningin Draga vertoonden. In Europa verwekte dit driest bloedbad begrijpelijke opschudding. Verschillende mogendheden weigerden den nieuwen

Koning, Pieter I Karageorgevitch, te erkennen: koning Edward VII was de allerlaatste om zich bij den aldus ontstanen toestand neer te leggen.

Ook de oude Keizer Franz-Jozef was in zijn behoudsgezind gemoed diep geërgerd geworden door de Servische hofomwenteling: maar vermits Rusland het openlijk voor Pieter I had opgenomen, was de Oostenrijksch - Hongaarsche Regeering verplicht geweest het nieuw regiem te erkennen. Dat daardoor de argwaan niet was weggeruimd, spreekt vanzelf.

Te meer daar men te Weenen zeer goed wist dat Servië alles behalve goede inzichten koesterde jegens Oostenrijk-Hongarije. De voornaamste aanstoker van de pan-slavische agitatie tegen Oostenrijk-Hongarije was de hoogervernoemde kolonel Apis. Niet alleen was hij het hoofd van de '*Zwarte Hand*', doch hij bekleedde ook nog *officieel* het ambt van *hoofd van het inlichtingsbureel bij den Servischen legerstaf*. Het is te zeggen dat hij naast de organisaties die achter de schermen werkten, ook nog den officieelen spionnagedienst controleerde. In andere woorden: kolonel Apis was de niets-ontziende fac-totum van de militarisch-nationalistische kliek die openlijk op oorlog tegen Oostenrijk-Hongarije aanstuurde. Geplaatst zooals hij was, kon hij verwikkelingen uitlokken, naar hartelust: en dat deed hij koelbloedig in den zomer van 1914. Hij is buiten twijfel één van de rechtstreeksche aanstokers geweest van den wereldbrand.

Inderdaad het kan heden niet meer geloochend worden dat hij zijn hand - zijn '*Zwarte Hand*' - heeft gehad in den aanslag te Serajevo. Princip, Chabrinovitch en Grabezh. drie van de samenzweerders, werden door bemiddeling van een zekeren Ciganovitch, geheim agent der '*Zwarte Hand*', in Bosnië-Herzegovina, voorgesteld aan majoor Tankositch, de rechter arm van kolonel Apis:

'Tankositch ondervroeg de samenzweerders om zich te vergewissen of hij te doen had met ernstige, vastbesloten en

betrouwbare kerels. Zijn indruk was gunstig. Ciganovitch kreeg opdracht om de jonge lieden naar den militairen schietstand van Topschid te leiden en ze aldaar te oefenen met den revolver en in het bommenwerpen. Princip ontpopte zich als de beste schutter.

Het was ook Ciganovitch die aan Princip het noodige geld voor de reis overhandigde: honderd vijftig dinars; dan, zes bommen, voortkomend van het arsenaal van Krajujevac; vier brownings, (kolonel Apis zou later met hun factuur uitpakken op een officierenfeestmaal); en het vergift, potassiumcyanuur, dat ieder samenzweerder na den aanslag moest innemen om te vermijden dat de leiders van de "*Zwarte Hand*" bij de zaak zouden betrokken geraken.'

Hier blijkt dus zonneklaar dat de aanslag te Belgrado werd voorbereid. Naast de eerste groep samenzweerders, bestond er nog een tweede, samengesteld uit de genaamden Popovitch, Chuvrilovitch en Mehmedbashitch, die ter plaats waren, namelijk te Serajevo.

Er was immers besloten dat de aanslag aldaar zou gepleegd worden. Het Oostenrijksch-Hongaarsch leger had in Bosnië-Herzegovina groote maneuvers gehouden, en de Kroonprins Franz-Ferdinand moest te dier gelegenheid den 28 Juni te Serajevo met zijn gade plechtig ontvangen worden. De samenzweerders hadden besloten van die gelegenheid gebruik te maken.

Princip, tijdig uit Belgrado naar Serajevo gesmokkeld, door de zorg van de '*Zwarte Hand*', stond met zijn vijf medeplichtigen langs den doortocht opgesteld: zijn prooi kon hem moeilijk ontgaan. De officieele stoet zette zich in beweging, van het station, alwaar de Kroonprins met zijn gevolg was aangekomen, naar het stadhuis. In een eerste open auto zat de burgemeester met de politieoverste; in een tweede de Kroonprins en zijn gade, met generaal Potiorek; in een derde en een vierde verschillende hooge officieren en ambtenaren. De zes samenzweerders stonden, zooals wij hooger zegden, onder het volk, ieder op hun eentje om geen

argwaan te wekken. De eerste die kans zag om zijn slag te slaan was Chabrinovitch; op de hoogte van de Cumurjabrug zette hij de lont aan zijn bom en slingerde ze naar den wagen van den Kroonprins. De chauffeur had zijn gebaar echter bemerkt, versnelde, en zoo vloog de granaat niet in den auto, doch achter op de kap van den wagen, en vandaar op den grond, alwaar zij ontplofte vóór den derden auto waarin een luitenant-kolonel gekwetst werd, naast verschillende toeschouwers. Chabrinovitch nam terstond zijn vergift in, en sloeg op de vlucht, maar werd ingehaald en opgeleid.

De Kroonprins was uit zijn wagen gestapt; maar na een kort oponthoud beval hij, dat de stoet zijn weg zou voortzetten. Doch, om verdere aanslagen te verijdelen, werd besloten dat de stoet, bij zijn terugkeer, een andere weg zou volgen dan deze die officieel opgegeven was.

'Maar de chauffeur van den eersten wagen vergiste zich van baan; gouverneur Potiorek, die in den tweeden wagen zat, rechtover het aartshertogelijk paar, bemerkte de vergissing en gaf aan zijn eigen chauffeur bevel rechtsomkeer te maken om den goeden weg in te slaan.

Nu, door een buitengewoon toeval, stond Princip juist op de plaats waar de officieele auto aldus even stopte.

Rakelings schoot Princip op den aartshertog. De kogel trof hem in den nek. Zijn tweede kogel vuurde hij af op de prinses, die hem in den buik kreeg. De laatste woorden van den leegbloedenden Franz-Ferdinand waren: '*Sophie! Sophie! sterf niet, leef voor onze kinderen.*' Maar zij gaf den geest kort na haar gemaal.

Zoo bliksemsnel had het akelig drama zich afgespeeld, waarvan de nasleep zoo noodlottig zou blijken voor het menschdom: Princip werd op staanden voet aangehouden en half gelyncht. Zijne medeplichtigen vielen ook, op één na, in de handen der politie.

Alvorens wij ons bezighouden met den eigenlijken diplomatischen weerslag van het dramatisch gebeuren te Sera-

jevo, is het misschien niet van belang ontbloot even op te rakelen welk *gerechtelijk beslag* de zaak kreeg. Tal van niet actieve samenzweerders, lieden die de moordenaars geherbergd of bijgestaan hadden, werden achteraf ingerekend. En den 12 October 1914 begon te Serajevo zelf het rechtsgeding.

Maar het was toen al meer dan twee maand oorlog: en dit bracht mede, hoe helder de voorbedachtheid en de schuld van de samenzweerders ook bewezen was, dat het proces geen normaal verloop meer kon hebben. Politieke beschouwingen geraakten er mee bemoeid, zooals blijkt uit volgenden brief van graaf Berchtold, gericht aan minister Bilinski en aangehaald door M. Galtier-Boissière.

'I. - Het is voor alles noodig dat het vonnis, waardoor het geding zal beslecht worden, in ruime mate rekening houde met de internationale gevolgen van de misdaad.

Een uitspraak, strijdig met die beschouwingen, zou de meest noodlottige gevolgen hebben voor onze buitenlandsche en binnenlandsche politiek, vermits de aanduidingen verstrekt door de locale overheid over het enkwest, en diensvolgens onze diplomatische actie tegen Servië, er door zouden gecompromitteerd worden; meer nog, ons recht om met Servië een conflict te hebben, recht dat de wereldoorlog als gevolg had, zou problematisch worden.

II. - Het zou wenschelijk zijn dat een vonnis, zooals wij er een noodig hebben, volgens mijne beschrijving, geveld en bekrachtigd worde, *voor dat er zich iets beslissends voorgedaan hebbe op de twee krijgstheaters.*'

Dit laatste ook om tactische beschouwingen, die graaf Berchtold verder ontwikkelt. Wij drukken dit document hier terloops maar af om aan te toonen hoe de diplomaten zelf de zuiverste gevallen meenden te moeten 'trukeeren'. Hier volgt dan de uitspraak die, op last van hoogerhand, tegen de beschuldigden geveld werd.

Princip, Chabrinovitch en Grabezh, die niet kunnen ter dood verwezen worden omdat zij geen twintig jaar oud zijn,

ieder twintig jaar kerker, met een dag vasten par maand en een dag arrest zonder licht en bed iederen 28 Juni. Chubrilovitch, die maar zeventien jaar is, zestien jaar kerker. Verschillende oudere medeplichtigen, waaronder de genaamden Ilitch, Cubilovitch en Jovanovitch, werden gehangen. Het regiem waaraan de gevangenen onderworpen werden moest wel streng zijn. Chabrinovitch bezweek reeds in 1916, en Grabezh en Princip in 1918. Zoo waren de voornaamste daders van het tooneel verdwenen, toen de oorlog eindigde en de zegevierende Verbondenen misschien een tegenonderzoek hadden kunnen bevelen.

Zij verzaakten daar echter aan - misschien omdat ook aan hun zijde de voornaamste ‘getuigen’ waren weggeruimd geworden. De vermaarde kolonel Apis werd inderdaad den 15 December 1916 van hoogverraad beschuldigd: hij zou eerst met den vijand onderhandeld hebben om het Servisch front over te leveren, en later een aanslag op het leven van koning Alexander hebben beraamd. Wat daar ook van zij, de krijgsraad bevond hem schuldig: Apis werd gefusiljeerd. Zoo'n taaie kerel was hij, dat er twee salvo's noodig bleken om met hem gedaan te maken.

Dooden spreken niet: met Apis werd een personage uitgeschakeld, dat meer wist dan de Servische regeering kon lief zijn...

Zoo werd het drama van Serajevo dan langs weerskanten door een gerechtelijke tragi-komedie gelikwideerd.

Tragi-komisch was ook zijn weerslag in de Oostenrijksch-Hongaarsche regeeringskringen. Uiterlijk, officieel werd er getreurd. In petto voelde meer dan één Oostenrijksch-Hongaarsch staatsman de verdwijning van Franz-Ferdinand aan als een opluchting. Bülow wijst daar met nadruk op in zijn *Gedenkschriften.* Hij schrijft woordelijk:

‘De meeste lieden, die ik gedurende de eerstvolgende dagen ontmoette, schenen geneigd om de tragedie van Serajevo als een ontlasting te beschouwen. Graaf Szoegyenyi, gezant van Oostenrijk, loyaal dienaar van de Habsburgers,

zoon van een ridder der Vliesorde, zelf ridder van die Orde, zegde mij, wanneer ik hem mijn deelneming betuigde, dat hij als christen mensch en als Hongaarsch edelman het lot van den aartshertog en van zijn edele gemalin betreurde: maar dat hem, politiek gesproken, de uitschakeling van den Kroonprins als een "weldaad van de Voorzienigheid" voorkwam. Het hartstochtelijk karakter van den aartshertog, zijn haat tegen de Magyaren, zijn blinde voorliefde voor de Tcheken en de Zuid-Slaven, zijn scherp clericalisme hadden diepe storingen en misschien een burgeroorlog kunnen uitlokken. Naar buiten hadden zijn fanatisme, zijn voortvarendheid en zijn koppigheid er een lastig bondgenoot van gemaakt. *Requiescat in pace,* besloot zalvend de keizerlijke en koninklijke gezant.'

Het schijnt wel dat ook de oude Franz-Jozef zijn opvolger-in-spe zonder overdreven leed zag verdwijnen. Op grond dat hij, tegen de regelen der étiquette in, getrouwd was met een 'simpele' gravin en niet met een prinses van vorstelijken huize, werd hem maar een 'prinselijke begrafenis van derde klasse toebedeeld.' En omdat hij in zijn testament als wilsbeschikking had uitgedrukt dat hij, in geval van gelijktijdigen dood, van zijn gade, Sophie Chotek, onder geen voorwendsel wilde gescheiden worden, werden de twee lijken in alle bescheidenheid, zonder eenige staatsie of militair eerebetoon, bijgezet...

Met dit vorstelijk overschot, dat zoo weinig vorstelijk den grond was ingestopt, begonnen nu juist de geniepige tegenstanders van den overleden Kroonprins *te schermen.* Het was in naam van zijn nagedachtenis, zoogezegd om hem te wreken, dat een krijgszuchtige camarilla tegen Servië een ongenadig en voorbeeldig ingrijpen begon te eischen. Het is uit dit gestook dat de wereldbrand is opgelaaid.

Onthouden wij voorloopig deze twee zaken:

I. - Het staat vast dat geheime Servische organisaties, namelijk de '*Zwarte Hand*', een rol gespeeld hebben in

den aanslag te Serajevo. In hoeverre de Servische regeering daarbij betrokken was is moeilijker uit te maken.

II. - Een krijgszuchtige kliek heeft achteraf te Weenen het drama van Serajevo benuttigd om aan te sturen op een veroveringsoorlog tegen Servië.

Het vuur aan de lont.

De eerste dagen volgend op den aanslag te Serajevo werden in beslag genomen door diplomatische palabers. Oostenrijk-Hongarije was besloten Servië te tuchtigen, en iedereen begreep in zekere mate dat Oostenrijk-Hongarije iets tegen Servië moest ondernemen. Dit iets te bepalen, zonder dat het locaal conflict zich naar buiten uitbreidde, dus het conflict te beperken, dit was de opgave der diplomaten.

Zij zijn daar niet in geslaagd, *omdat geen regeering kaarten op tafel speelde.* Oostenrijk, bij voorbeeld, deelde aan zijn bondgenoot Duitschland zekere berichten mede, die het aan zijn anderen bondgenoot Italië verzweeg. Rusland en Frankrijk onderzochten den toestand van hunnen kant. Engeland hield zich aanvankelijk afzijdig. Dozijnen gezanten en ministers wisselden hun indrukken en telegrammen: het resultaat was dat ten slotte niemand meer klaar zag in den warboel, dat er in het donkere getast werd en dat, te midden van de ontstane spanning, de *oorlogstechniekers* ongemerkt het stuur in handen namen. De regeeringen werden door de gebeurtenissen op sleeptouw genomen, in plaats van ze te bestieren.

In Oostenrijk-Hongarije zelf was men, na dagen wikken en wegen, tot het besluit gekomen dat er een streng ultimatum aan Servië moest gericht worden: daarmee kreeg de oorlogspartij haar zin, die oordeelde dat van de gelegenheid gebruik moest gemaakt worden om Servië kort en goed klein te krijgen. Het ultimatum werd zoodanig opgesteld, dat het voor Servië onaannemelijk moest zijn: werd er geen gevolg aan gegeven, dan moest het Oostenrijksch-Hongaarsch leger in Servië binnenvallen en panden grijpen, dat wil zeggen het land bezetten.

In dit ultimatum, dat den 23 Juli om 6 uur 's avonds werd overhandigd en waarop de Servische Regeering uitgenoodigd werd om binnen de acht en veertig uren door ja of neen te antwoorden, somde Oostenrijk-Hongarije de redenen op, die het tot dien gewichtigen stap bewogen hadden. Het verlangde onder meer dat op de eerste bladzijde van het Servisch Staatsblad volgende verklaring zou afgedrukt worden:

'De Koninklijke Servische Regeering veroordeelt de tegen Oostenrijk-Hongarije gerichte propaganda, het is te zeggen de strekkingen die ten slotte aan de Monarchie grondgebieden willen ontrukken die haar toebehooren, en zij betreurt oprecht de noodlottige gevolgen van dit misdadig gedoe.

De Koninklijke Regeering betreurt dat Servische officieren en ambtenaren aan hoogervermelde propaganda hebben deelgenomen en daardoor de betrekkingen van goede gebuurzaamheid hebben verstoord, waartoe de Koninklijke Regeering zich plechtig verbonden had door hare verklaring van den 31 Maart 1909.' En zoo voorts.

Bülow verklaarde later dat de goedkeuring van den tekst van een dergelijk ultimatum door Duitschland, die er voorkennis had van gekregen, moet beschouwd worden 'als de vreeselijkste fout uit de geschiedenis van Duitschland en van Pruisen en als één van de zwaarste fouten uit de geschiedenis.'

Dit ultimatum was inderdaad zoodanig opgesteld dat geen land, ook niet Servië, het ongewijzigd kon aanvaarden. Het wekte in de diplomatische kringen een uiterst ongunstigen indruk: het bewees al te duidelijk dat de oorlogszuchtige elementen in Oostenrijk-Hongarije *kost wat kost* een gewapend conflict met Servië wilden. Dit was natuurlijk koren op den molen van de oorlogspartijen in al de overige landen en op den slag ontaardde het plaatselijk geschil aldus tot een wereldspanning.

In Rusland wordt den 24 Juli een ministerraad gehouden, waarop besloten wordt dat dit land zich tot de overige mogendheden zal wenden om Oostenrijk uit te noodigen den tijd in het ultimatum gesteld te verlengen en Servië om geen weerstand te bieden. Ter zelfdertijd worden de ministeries van Oorlog en van Zeewezen gemachtigd om, *in geval van nood,* de mobilisatie af te kondigen in de vier militaire gouwen van Kiew, Odessa, Moskow en Kazan, alsmede van de vloten van de Zwarte en de Baltische zee.

Wij onderlijnden de uitdrukking *in geval van nood,* omdat zij er op duidt hoe de technische krijgsorganismen automatisch in geval van krisis het initiatief in handen krijgen en eigenmachtig kunnen beslissen.

Den 25 Juli verneemt men te St. Petersburg dat de gezanten van Duitschland te Parijs en te Londen aan de Fransche en Engelsche Regeeringen een nota overhandigd hebben, vragend dat het geschil uitsluitend tusschen Weenen en Belgrado zou geregeld worden. Berlijn neemt aldus zijdelings stelling tegen het voorstel van den Tzar. Denzelfden dag, om 3 uur in den namiddag, houdt deze een kroonraad, waarop besloten wordt dat al de troepen van uit de maneuverkampen naar de garnizoenen zullen gestuurd worden: een miljoen man worden door dit bevel in beweging gezet. Dit begint leelijk naar mobilisatie te rieken. Bovendien worden geheime bevelen gegeven om *dertien legerkorpsen* te mobiliseeren, ten einde Oostenrijk-Hongarije bang te maken.

Inmiddels had Servië aan Oostenrijk-Hongarije het antwoord op zijn ultimatum laten geworden. Dit was zeer verzoenend en kon bevredigend geacht worden. De Servische Regeering verbond zich namelijk.

I. - Om in de pers alle ophitsingen tegen Oostenrijk-Hongarije te verbieden en te beteugelen;

II. - Om de '*Narodna Obdrana*' en al de overige anti-Oostenrijksche vereenigingen te ontbinden;

III. - Om uit het openbaar onderwijs alle anti-Oosten-

rijksche propaganda te schrappen;

IV. - Om al de officieren uit het leger door te sturen, die iets zouden bedrijven tegen Oostenrijk-Hongarije;

V. - Om de medewerking te aanvaarden van een vertegenwoordiger van Oostenrijk-Hongarije bij het beteugelen der subversieve propaganda.

En zoo voorts. M. Galtier-Boissière merkt daar bij aan:

'De Servische Regeering die alle redenen had om een verzoenend antwoord te geven, vermits zij overtuigd was dat Oostenrijk er toch in geen geval vrede zou mee nemen, beval overigens de mobilisatie van het leger *twee uren* voor de overhandiging van de nota aan Oostenrijk.'

Van zijn kant was de Oostenrijksche gezant te Belgrado Giesl, zoo goed van hetzelfde overtuigd, dat hij om 18 u. 30, een half uur na het verstrijken van het ultimatum, de trein nam met *heel het personeel van de ambassade,* zonder verder nieuws af te wachten.

Zoo werden de diplomatische betrekkingen weer eens door het initiatief van een technieker, afgebroken op het oogenblik wanneer zij het broodnoodigst zouden geweest zijn. Graaf Berchtold had nadien niet veel moeite om den ouden Keizer Franz-Jozef te overtuigen dat de mobilisatie van de acht legerkorpsen, die in het Zuiden tegen Servië moesten opereeren, onontbeerlijik was. Op de gedeeltelijke Russische mobilisatie volgde aldus de gedeeltelijke Oostenrijksche. Het vuur was aan de lont gezet.

Op het eerste zicht was dit echter de verantwoordelijke staatshoofden nog niet heelemaal duidelijk geworden.

Wilhelm II, wanneer hij kennis gekregen heeft van het Servisch antwoord, heeft geschreven:

'Dit is een schitterende uitslag voor een tijdsspanne van slechts acht-en-veertig uren! Het is meer dan men verwachten kon! Een groot zedelijk succes voor Weenen; maar het doet alle oorlogsredenen verdwijnen, en Giesl had rustig te Belgrado moeten blijven. Na zoo iets had ik nooit de mobilisatie bevolen.'

En inderdaad, Wilhelm had aanstonds aan stafoverste Molkte laten seinen dat alle oorlogsredenen geweken waren. De oude Franz-Jozef en de Tzar wenschten eveneens een oorlog te vermijden, die hun kroon op staak zette. En toch bleken zij niet bij machte hem te beletten. Waarom? Omdat de *techniekers,* de diplomaten en de militairen, het spel zouden verbrodden.

Den 27 Juli stelt de Engelsche Minister voor Buitenlandsche Zaken, Grey, voor dat de kwestie zou doorgehakt worden door een Conferentie van Gezanten, twee voor de Entente (Engeland en Frankrijk), twee voor het Drieverbond (Italië en Duitschland).

Maar dat is de twee landen uitschakelen, die het meest rechtstreeks bij het geschil betrokken zijn en die reeds gedeeltelijk gemobiliseerd hebben: Rusland en Oostenrijk. Bijna vanzelfsprekend willen de verantwoordelijke leiders aldaar niet hooren van een scheidsgerecht waarbij zij zouden uitgesloten worden.

Sasonov seint uit Sint-Petersburg aan den Russischen gezant te Parijs, Isvolsky:

‘In geval het voorstel er op neerkwam een matigende invloed uit te oefenen op Sint-Petersburg, wijzen wij het op voorhand af, omdat wij van meet af een houding hebben aangenomen, die wij niet kunnen wijzigen, te meer daar wij al de redelijke verzoeken van Oostenrijk hebben ingewilligd.’

Duitschland, van zijn kant, wijst het voorstel Grey af, omdat het zijn bondgenoot Oostenrijk wil bijstaan:

‘Wij kunnen aan een dergelijke Conferentie geen deel nemen, want wij kunnen Oostenrijk voor geen Europeesch tribunaal sleuren naar aanleiding van zijn geschil met Servië’

Frankrijk, van zijn kant, betuigt zijn solidariteit met zijn bondgenoot Rusland, daar volgend telegram gericht door Minister-president Viviani aan den Franschen gezant te Sint-Petersburg, Paléologue:

‘Wil aan M. Sazanov zeggen dat Frankrijk, zooals Rusland, het hoog belang waardeerend van een volmaakte eensgezindheid der twee landen tegenover de overige mogendheden met het oog op het bijleggen van het conflict, bereid is, in het belang van den algemeenen vrede, de actie van de keizerlijke Regeering volkomen te steunen.’

Hier zien wij duidelijk de verderfelijke uitwerkselen van 't vooroorlogsch systeem der militaire bondgenootschappen: in de plaats van Oostenrijk en Rusland te matigen, stijven Duitschland en Frankrijk onwillekeurig en wellicht onvrijwillig hun bondgenooten in hun stugheid.

Daar komt nog dit bij, dat al die telegrammen elkaar kruisen, zoodat geen enkel staatsman juist weet hoe de toestand eigenlijk zit: dit zijn inderdaad allemaal *geheime* mededeelingen. Duitschland weet niet wat Frankrijk van plan is, Frankrijk weet niet wat Duitschland van zin is, en zoo voorts. Meer nog: niemand weet wat zijn eigen bondgenooten ten slotte zullen doen. Oostenrijk heeft aan Duitschland zijn ware inzichten ten opzichte van Servië verzwegen. Oostenrijk wilde Servië vernietigen, terwijl Duitschland waande dat het alleen op een tuchtiging aankwam. Italië had, door bemiddeling van zijn Minister voor Buitenlandsche Zaken, San Giulliano, aan Wilhelm II laten weten, dat het beschouwde dat Oostenrijk tegen Servië een *agressieve* actie voerde, en dat het zich dus niet verbonden achtte zijn bondgenoot bij te springen, vermits het Pact van het Drieverbond alleen een defensieven krijg op het oog had. Maar Italië had verzuimd dit aan Oostenrijk te berichten, en vooraleer Wilhelm II Weenen kon waarschuwen, was de afbreking der diplomatische betrekkingen met Servië en de mobilisatie al bevolen.

Van een anderen kant liet Engeland ook zijn bondgenooten tot op 't laatste oogenblik in het onzekere. Uit Berlijn seinde Jules Cambon naar Parijs dat men in Duitschland geloofde dat Engeland zou onzijdig blijven: ‘Zonder een verklaring te vragen als deze van Lloyd George in 1911.

komt het als nuttig voor dat Duitschland er zou van verwittigd worden dat de effectieve medewerking van Engeland ons niet zou ontzegd blijven.'

Maar, eilaas, Engeland nam geen stelling op dit kritieke oogenblik. Had de Keizer, die al wist dat hij Italië niet met zich zou hebben, ook nog met zekerheid vernomen dat hij Engeland tegen zich zou krijgen, hij had wellicht uit alle macht op Oostenrijk geremd. Nu tastten de staatshoofden echter in het duister en wisten alleen de *techniekers* wat er hun te doen stond

Aldus stuurde de Engelsche Minister Churchill, den 27 Juli, *op eigen gezag* weer eens, aan de vlootbevelhebbers het volgend telegram:

'Dit is het eigenlijke waarschuwingstelegram niet, maar de Europeesche politieke toestand maakt een oorlog tusschen de Entente en het Drieverbond perfect mogelijk.

Bereidt u dus voor om de mogelijke vijandelijke oorlogsbodems op het spoor te volgen, en beschouwt van uit dit standpunt de stellingen die gij zult doen innemen door de schepen onder uw bevel. Dit is een eenvoudige voorzorgsmaatregel. Brengt er niet meer personen van op de hoogte dan noodig is. Neemt het grootste geheim in acht'

Voorzorgsmaatregelen, zegt Churchill. De legerstaven zullen op dezelfde voorzorgsmaatregelen te lande aandringen: en aldus zal er ten allen kante, *uit vrees,* gemobiliseerd worden.

Onthouden wij:

I. - Het is zonneklaar dat de *geheime* diplomatie, gedurende de laatste dagen die den wereldbrand voorafgingen, een beslist oplosbaar geschil reddeloos ingewikkeld heeft. Was er met open kaarten gespeeld geworden, hadden al de landen kleur bekend en hun ware inzichten openbaar gemaakt er was wellicht niet gevochten geworden.

II. - Wij stellen eens te meer vast hoe, met het systeem der geheime diplomatie, op de kritieke oogenblikken het initiatief van het handelen uit de handen der staatslieden en

der staatshoofden, die in het onzekere tasten, glijdt in deze van de *techniekers,* van de diplomaten gedurende het eerste stadium dat wij beschreven, van de legerstaven gedurende het tweede stadium dat wij zullen behandelen. Want nu gaan de militairen op het voorplan rukken.

Wanneer den 28 Juli de Fransche gezant Paléologue bij Sazanov op omzichtigheid aandringt, antwoordt deze inderdaad:

'Ik ben het met u eens; maar onze legerstaf wordt ongeduldig en ik heb reeds veel last om hem in te toomen.'

Van zijn kant verklaart de Oostenrijksche gezant Sapary: 'Het spel is op den wagen.' Inderdaad: denzelfden namiddag loopt te Sint-Petersburg het bericht binnen, dat Oostenrijk den oorlog heeft verklaard aan Servië. Rusland beveelt onmiddellijk de gedeeltelijke mobilisatie - deze van de vier Zuidelijke gouwen (Odessa, Kiev, Moskow, Kazan). Dus, Rusland mobiliseert feitelijk tegen Oostenrijk. De opperbevelhebber, Groothertog Nikolaas, en stafoverste Danilov achten overigens de gedeeltelijke mobilisatie een fout, omdat zij de algemeene mobilisatie in de war dreigt te sturen. De militairen dringen aan op alles of niets.

De Keizer stelt voor dat Oostenrijk, nu het toch met de vijandelijkheden begonnen is, zich zal tevreden houden met de bezetting van Belgrado. Hij laat in dien zin naar Weenen seinen. Hij stelt voor dat Oostenrijk, na de bezetting van Belgrado, de verdere regeling van het conflict aan de Mogendheden zal overlaten. Maar Oostenrijk antwoordt dat zijn prestige nu op het spel staat en dat niets den strijd kan beletten. Oostenrijk wil Servië vernietigen.

Over de gebeurtenissen van den 29 Juli schrijft M. Galtier-Boissière:

'In den namiddag had Sazonov (de Russische minister voor Buitenlandsche Zaken), Szapary (gezant van Oostenrijk) ontvangen, dewelke hem had medegedeeld dat de mobilisatie van Oostenrijk tegen Servië in niets Rusland bedreigde, en dat Rusland diende te vermijden zich door de

militaire overheid te laten bewegen tot een mobilisatie, die alles in de war zou sturen.

's Avonds kwam Pourtalès (gezant van Duitschland te St-Petersburg) waarschuwen dat de voortzetting der Russische mobilisatiemaatregelen Duitschland zou dwingen ook te mobiliseeren.

Om elf uur 's avonds verneemt de gezant van Frankrijk dat de Russische regeering voor diezelfde nacht de mobilisatie van dertien korpsen tegen Oostenrijk bevolen heeft, en tevens opdracht gegeven heeft om in het geheim de algemeene mobilisatie te beginnen.'

Wanneer Paléologue aan Sazonov vraagt of Rusland zich ten minste voorloopig niet bij een gedeeltelijke mobilisatie zou kunnen houden, antwoordt deze dat de techniekers een gedeeltelijke mobilisatie als een onmogelijk iets beschouwen.

'In den voormiddag had de algemeene stafoverste Janushkevitch zich inderdaad te Peterhof bij den Tzar begeven, met twee gereed opgestelde ukazen, die alleen nog moesten geteekend worden: de eene gebood de gedeeltelijke mobilisatie. de andere de algemeene mobilisatie. *Op zijn aandringen teekende de Tzar de twee.*'

Dus, op dit hachelijk oogenblik verleent de Tzar in zekeren zin volmacht aan de militairen om op eigen gezag te beslissen over oorlog of vrede: want, dat de algemeene mobilisatie oorlog beteekent, betwijfelt niemand!

Inmiddels ontvangt de Tzar nog een telegram van den Keizer, waarin deze zegt:

'...dat het perfect mogelijk zou zijn dat Rusland zich buiten het conflict zou houden, zonder Europa in den vreeselijksten oorlog te wikkelen, die het ooit te aanschouwen kreeg. Ik meen dat een directe overeenkomst tusschen Uw Regeering en Weenen mogelijk is, ik begeer ze, en zooals ik het U reeds geseind heb zet mijn Regeering hare pogingen voort om ze te bewerken. *Natuurlijk zouden militaire maatregelen vanwege Rusland, die door Oostenrijk als bedreigend zouden beschouwd worden, een ramp ontketenen die wij alle twee zoeken te vermijden.*'

Daarop geeft de Tzar het bevel de algemeene mobilisatie niet af te kondigen, en ze te vervangen door de gedeeltelijke.

In Duitschland zou de opperbevelhebber Molkte ‘begeeren van de gelegenheid gebruik te maken.’ Maar Bethmann-Hollweg is zoo haastig niet: hij treft alleen zekere militaire voorzorgsmaatregelen, zooals de bescherming der spoorwegen, de terugroeping van de officieren met verlof en de versterking der grensposities. Om 22 uur 30 's avonds vraagt hij evenwel aan den gezant van Engeland of zijn land zal onzijdig blijven. In geval van oorlog zou Duitschland op geen verovering van Fransch gebied aanspraak maken, doch wel op kolonies; het zou de onzijdigheid van Nederland eerbiedigen, doch niet deze van België, tenzij dit land geen partij kieze. *Denzelfden dag had von Jagow aan den Duitschen gezant te Brussel een verzegelden omslag gestuurd, te openen na nieuwe onderrichtingen: die omslag bevatte het ultimatum ons gebiedend het Duitsch leger door te laten, ingeval van oorlog met Frankrijk.*

In Engeland, eindelijk, stuurt Churchill, de marineminister, het ‘waarschuwingstelegram’ uit voor de vloot: de Grand Fleet krijgt bevel bij nacht door het Nauw van Kales te stevenen en hare strijdposities in te nemen te Scapa Flow. Zooals M. Galtier-Boissière het terecht onderlijnt: ‘*Buiten de Eerste Minister werd niemand - noch de koning noch een ander lid van het Kabinet - op de hoogte gebracht.*’

Uit al het voorgaande blijkt eens te meer dat de staatshoofden en de verantwoordelijke ministers, nooit tezelfdertijd van hetzelfde ingelicht, in het duister tasten en vergeefs pogen te remmen: alleen de militairen weten goed wat zij willen. In Oostenrijk-Hongarije wil Conrad von Hoetzendorff Servië klein slaan - er kome van wat er wille. In Rusland wil de legerstaf de algemeene mobilisatie, al moet de politieke weerslag van dien maatregel nog zoo ongunstig uitvallen. In Duitschland acht Molkte de gelegenheid gunstig om een twee-frontenoorlog te beginnen. In Engeland trekt

Churchill in stilte de Grand Fleet samen. In Frankrijk zal Joffre er in toestemmen de Fransche troepen op tien kilometers van de grens op te stellen, op voorwaarde dat hij verder de mobilisatie kunne doorzetten *volgens het oorspronkelijk plan. Overal eischen de techniekers, de militairen, dat er gehandeld worde volgens het op voorhand geregeld mobilisatieplan. Wij zien dus dat dit mechanisme in tijd van krisis omzeggens vanzelf in gang gaat, en de landen onweerstaanbaar meerukt naar den oorlog, spijts de bemoeiingen der regeeringen om te remmen.*

Het spel op den wagen.

Den 30 Juli, om 2 uur 's morgens, seint Sazonov aan Isvolsky, gezant van Rusland te Parijs, dat Duitschland laten aanzeggen heeft, dat het ook zou mobiliseeren, indien Rusland zijn toebereidselen niet staakte. Hij deelt mede, dat Rusland niet meer achteruit kan, en dat het op zijn bondgenoot Frankrijk rekent, in geval van nood.

Denzelfden dag weigert het Engelsch Kabinet nogmaals stelling te nemen, wat een fout is. Bonar Law zal later schrijven: ‘Indien de Engelsche Regeering er vroeger toe besloten had openlijk partij te kiezen, was de oorlog wellicht vermeden geworden.’

Terwijl de diplomaten en de ministers aldus weifelen, laat de Tzar zich om vier uur in den namiddag het bevel tot algemeene mobilisatie ontrukken: de teerling is geworpen, normaal is de oorlog nu onvermijdelijk. Frankrijk zal door zijn bondgenoot Rusland meegetrokken worden, zooals Duitschland door Oostenrijk-Hongarije: het kondigt de voorbereidende periode voor de mobilisatie af, en trekt zijn troepen 10 kilometers achteruit om eventueele grensincidenten met Duitsche patroeljes te vermijden. Want in al de landen treden de militairen nu driest te voorschijn. Aldus seint de Oostenrijksche militaire Attaché aan Conrad von Hoetzendorff, na een gesprek met den Duitschen stafoverste:

‘Moltke zegt dat hij den toestand als kritiek beschouwt, indien Oostenrijk-Hongarije niet onmiddellijk tegen Rusland mobiliseert. De verklaringen door Rusland afgelegd nopens de bevolen mobilisatie, verplichten Oostenrijk-Hongarije tot tegenmaatregelen, en die verklaringen moeten ter

kennis van het publiek gebracht worden. In dit geval zou het *casus faederis* voor Duitschland werken.'

Dus, terwijl de staatshoofden en de ministers nog pogen te remmen, konkelen de legerstaven ondereen om de openbare opinie op te ruien en hun landen naar den oorlog te sleuren! Het ongeluk daarbij is, dat de diplomatische bemoeiingen geschieden langs den geheimen achterbakschen weg, dat het publiek daar niets van merkt, terwijl het zooveel te beter de troepenbewegingen en de militaire toebereidselen ziet. De militairen hebben dus al het gemak van de wereld om de geesten op te winden: hun ingrijpen brengt automatisch krijgsatmospheer mede.

Wilhelm II doet den 31 Juli nog een uiterste beroep op den Tzar, maar deze antwoordt: 'Het is mij *technisch* onmogelijk mijn militaire toebereidselen te staken.'

Altijd hetzelfde woordje dat terugkeert: *technisch.* Het vat de mentaliteit der militairen samen, die door dik en dun hun technisch plan willen doordrijven. De houding van Molkte is in dit opzicht teekenend. Nog ter uiterste ure gelooft, hoopt de Keizer, dat Engeland zal onzijdig blijven en dat het bovendien Frankrijk beletten zal tusschen te komen. In die voorwaarden acht hij het logisch dat de hoofdmacht der Duitsche troepen tegen Rusland gericht wordt.

'Neen, antwoordt Molkte, het plan moet uitgevoerd worden, zoowel naar het Oosten als naar het Westen, zooals het is opgevat.

De opwerpingen stuiten op hem af, hij weigert wat ook te wijzigen. Hij verklaart dat men zonder uitstel het bevel moet geven uit te rukken... *Aldus waren technische beschouwingen in staat te beslissen over de uitbreiding van den oorlog.*'

Molkte heeft aan den Keizer het bevel tot mobilisatie naar twee fronten letterlijk ontrukt. Hij heeft nauwelijks het paleis verlaten, met het mobilisatiebevel, of de Keizer bezint zich. Hij belt Molkte op:

‘Onmiddellijk tegenbevel geven aan de troepen die gij hebt laten oprukken, zegt hij. *Molkte weigert.* Men kan de troepen onmogelijk heen en weer slingeren tusschen die bevelen en die tegenbevelen, zegt hij. Dan geeft de Keizer op eigen gezag aan één van zijn vleugeladjudanten de opdracht aan de hoofdkwartieren te telephoneeren, dat het Duitsch leger ten minste op één dagmarsch van het Fransch en het Russisch grondgebied moet blijven.

Molkte gaat naar huis. Hij zit aan zijn tafel, verslagen. Hij beslist dat hij het tegenbevel *niet* zal uitvaardigen, hetwelk de telephonische mededeeling van den Keizer moet bevestigen.

Juist brengt een vleugeladjudant hem den tekst, ter onderteekening. *Hij weigert en stuurt hem terug.* Hij blijft tot tien uur 's avonds gedompeld in een soort van inzinking. Om tien uur belt men hem op. Hij haast zich naar het paleis. Daar staat Wilhelm, die reeds te bed lag, op, in zijn onderbroek, trekt een kamerjapon aan, en spreekt een redevoering uit. Alles is veranderd. Er was een misverstand in 't spel. De Koning van Engeland heeft in een nieuw telegram uitgelegd dat men hem verkeerd begrepen heeft en dat hij geen verbintenis aangaat noch in zijn naam, noch in deze van Frankrijk. Hij besluit, zich tot Molkte richtend: ‘*Nu moogt gij doen wat gij wilt.*’

Dit komt er op neer Moltke het recht te verleenen op eigen gezag den oorlog te beginnen tegen Frankrijk en Rusland: wat hij wil heeft hij inderdaad zonder omwegen uiteengezet. Zoo zien wij, na de Keizer van Oostenrijk en van Rusland, ook de Keizer van Duitschland op het hoogtepunt der krisis de verantwoordelijkheid aan de militairen afstaan! In Engeland heeft Churchill, zonder zelfs den Koning te waarschuwen, de vloot samengetrokken, in overeenstemming met de admiraliteit. In Frankrijk rukt nu ook Joffre op het voorplan. Hij verkrijgt van de regeering de toelating om de

oostelijke legerkorpsen te mobiliseeren, die de Duitsche grens moeten bewaken: zij zullen weliswaar opgesteld blijven op 10 kilometers van de grens, maar Joffre verkrijgt ook hier feitelijk het initiatief der besluiten.

Op het allerlaatste oogenblik schijnt Oostenrijk-Hongarije nog te willen achteruitkrabbelen. Maar zooals M. Galtier-Boissière het opmerkt: 'Op dit oogenblik hadden zoowel in Duitschland als in Rusland en Frankrijk de legerstaven de commando-hefboomen in handen, en geen enkele regeering had nog de macht om het rollend gevaarte stop te zetten.'

Dat hebben wij juist willen betoogen: dat de moderne legers zulke reusachtige en ingewikkelde organismen zijn, dat zij alleen volgens een lang op voorhand beraamd plan kunnen gemobiliseerd worden; en eenmaal dat zij gemobiliseerd zijn, dat niets meer kan beletten dat zij in gang gaan en op elkaar botsen.

Hier ligt voor ieder onpartijdig toeschouwer de veroordeeling van het vooroorlogsch staatkundig systeem. Eenmaal dat de mobilisatie afgekondigd wordt, is de oorlogsverklaring maar een kwestie van uren en van tactiek meer: *de oorlog ontstaat inderdaad uit de mobilisatie.*

Het zou wellicht overdreven zijn te beweren dat de militairen den oorlog rechtstreeks uitgelokt hebben. De diplomaten zijn vóór hen aansprakelijk te houden voor het ontstaan der krisis: *maar eenmaal dat de krisis losgebroken was*, *hebben de militairen, uit bezorgdheid om zich niet te laten verrassen door den eventueelen vijand, ieder van hun kant op voorzorgsmaatregelen aangedrongen, die tot mobilisatie en dus onvermijdelijk tot oorlog moesten leiden.*

Den 31 Juli 1914 is de toestand dus doorslecht geworden. Poincaré schrijft, dien dag, een persoonlijken brief aan Koning George V, waarin hij zegt:

'Het is, meen ik, van de taal en van de houding der Engelsche regeering dat voortaan de uiterste kans voor een vreedzame oplossing afhangt.'

Wat doen de Engelsche politiekers op dit netelig moment? M. Galtier-Boissière leert het ons:

'In den nacht van 31 Juli op den 1 Oogst valt een der jongste leden der conservatieve partij, M. Loyd - niets gemeens met Lloyd George - in het bureel van Wickham Stead op den "Times", en roept uit:

- Het is zoo laat, de Regeering laat los.

- Wat doen de leiders der oppositie? vraagt Stead.

- Zij gaan naar buiten, tennis spelen, antwoordt M. Loyd bitter, Bonar Law, Balfour, heel de bende.

Stead gaf den raad ze op te zoeken, hun den ernst van den toestand aan het verstand te brengen, en ze kost wat kost naar Londen terug te halen...'

Treffend staaltje van het Engelsch flegme! Maar lang geen goed punt voor de betrokken staatslieden!

Inmiddels breekt in Frankrijk de oorlogsneurose los. Jaurès bemerkt den 31 Juli in de wachtzaal van Bienvenu-Martin den gezant van Rusland, Isvolsky, en roept uit, luid genoeg om door hem gehoord te worden:

- Daar hebt gij die kanalje, Isvolsky. Hij krijgt zijn oorlog.

- Gij zult u doen dooden op den eersten straathoek, murmelt staatsondersecretaris Abel Ferry - voorspelling die eenige uren later in vervulling gaat. Inderdaad: denzelfden avond schiet Raoul Vilain, die na den Wapenstilstand zal vrijgesproken worden, Jaurès neder in een café der Croissantstraat, waar hij een glas dronk. Met het bericht van zijn dood brachten de avondkranten dit van de verheffing van sir Basil Zaharoff, de groote munitiefabrikant, - tot commandeur in het Eerelegioen!

In zijn laatste artikel had Jaurès geschreven: 'Het grootste gevaar op dezen stond schuilt niet, indien ik mij aldus mag uitdrukken, in de gebeurtenissen zelf. Het schuilt evenmin in de gezindheid der kanselarijen, hoe schuldig zij ook mogen zijn: het schuilt niet in den echten wil der volkeren: het schuilt in de plotselinge impulsies uit den schrik

geboren, in de toegespitste onzekerheid, in de te lang durende angst. De volkeren kunnen zwichten voor dolle panieken, en het is niet zeker dat de regeerigen niet zullen zwichten...'

De regeeringen waren, eilaas, al lang den kluts en den controol der gebeurtenissen kwijt!

Dezelfde dag wordt nog in Duitschland de 'staat van oorlogsgevaar' afgekondigd, en in België de algemeene mobilisatie. Nu gaat het zeer vlug.

Den 1 Oogst, wanneer de Tzar verneemt dat Duitschland daags te voren met zijn mobilisatie begonnen is, seint hij nog aan Wilhelm II:

'Ik begrijp dat gij verplicht zijt te mobiliseeren, maar ik zou van u dezelfde waarborg willen verkrijgen, die ik u gegeven heb, namelijk dat die maatregelen geen oorlog beteekenen, en dat wij onze onderhandelingen zullen voortzetten voor den algemeenen vrede, die ons zoozeer aan het hart ligt. Onze lange en beproefde vriendschap moet, met Gods hulp, er in slagen bloedvergieten te vermijden; ik wacht met vertrouwen op uw antwoord.'

Het antwoord loopt om 7 uur 's avonds binnen: Pourtalès 'zeer rood, de oogen gezwollen, om te stikken van ontroering', overhandigt de oorlogsverklaring van Duitschland aan Sazonov. Molkte heeft zijn zin gekregen.

In Frankrijk heeft Joffre, wanneer hij vernomen heeft dat de 'staat van oorlogsgevaar' in Duitschland was uitgeroepen, gedreigd af te treden, indien de algemeene mobilisatie niet dadelijk afgekondigd werd. Om 15 uur 45 kreeg hij voldoening: de algemeene mobilisatie zou den 2 Oogst een aanvang nemen. Een kwart uur na de Fransche werd ook de Duitsche algemeene mobilisatie afgekondigd. Duitschland liet daarbij tweemaal vragen, den, 1 Oogst, of Frankrijk zou onzijdig blijven in den Russisch-Duitschen oorlog, en of het Toul en Verdun wilde laten bezetten, als waarborg voor zijn onzijdigheid! Dit was natuurlijk glad onmogelijk - en van dien stond af, was het zeker, dat Frankrijk aan den oorlog zou deelnemen. Wanneer Viviani

in zijn mobilisatie-aanplakbrief dan schreef: ‘Mobilisatie is geen oorlog’, wist hij zeer goed dat hij het Fransche volk appelen voor citroenen verkocht. Het eerste officieel communiqué was een eerste officieele leugen: er zouden geen andere meer volgen gedurende meer dan vier jaar, zooals M. Galtier-Boissière opmerkt.

In Engeland aarzelt de Regeering nog altijd. In die voorwaarden begeeft Churchill zich naar de admiraliteit en geeft op eigen gezag, het bevel te mobiliseeren. In zijn *Gedenkschriften* rechtvaardigt hij aldus zijn gedrag:

‘Wij beschikten over geen wettelijk gezag, om de navale reserves te mobiliseeren; inderdaad geen enkele proclamatie was aan Zijne Majesteit voorgelegd geworden ten gevolge van een besluit van den ministerraad, maar wij waren zeker dat de bemanningen der vloot zonder aarzelen aan den oproep gevolg zouden geven. Het bevel werd den Zondagmorgen door den ministerraad bekrachtigd, en de Koninklijke Proclamatie verscheen eenige uren later.’

Den 2 Oogst, nog vóór dat de oorlog officeel verklaard is, dringen Duitsche patroeljes in het Fransch gebied binnen. Om 2 u. 30 besluit de Regeering, dit vernemend, de Fransche troepen de 10-kilometerslijn te laten overschrijden. Weinige uren later, om 7 uur 's avonds, overhandigt Duitschland zijn ultimatum aan België. De Duitsche troepen zijn op dit oogenblik in Luxemburg al opgerukt.

Koning Albert, wanneer hij het Duitsch ultimatum ontvangt, richt zich onmiddellijk tot Koning George. Nu komt Engeland - te laat - uit zijn schelp. Grey laat te Berlijn aanzeggen, dat het ultimatum aan België moet ingetrokken worden, en is dit om middernacht niet geschied, dat de Engelsche gezant zijn paspoort zal vragen. Bethmann-Hollweg en de Keizer zijn er het hart van in. Maar te laat: de legerstaf voorziet in zijn mobilisatieplan den doortocht door België, er is niets meer aan te doen. Zoo geraakt Engeland op zijn beurt, met het aanbreken van den 3 Oogst, in het gedrang. De wereldoorlog is ontketend...

En wat stellen wij vast? *Hij is vanzelf in gang gegaan, ten gevolge van het mobilisatiemechanisme in de verschillende landen, zonder officieele oorlogsverklaring tenzij van Duitschland aan Rusland. De Regeeringen hebben den oorlog maar officieel verklaard, waneer hij feitelijk begonnen was.*

Alle commentaar schijnt ons overbodig: Europa had gedurende jaren den oorlog voorbereid, boontje kwam om zijn loontje.

Hooger hebben wij voornamelijk getracht aan te toonen hoe de wereldoorlog is in gang gegaan.

M. Winston Churchill, één der hoofdacteurs uit het drama, schrijft uitstekend desaangaande:

'Boven de diplomatische mededeelingen en maneuvers, de onthutsende voorstellen en tegenvoorstellen, de gejaagde tusschenkomsten van den Tzar en den Keizer, stroomden als een vloed de berekende plannen der militairen. Naar gelang de gedoemde naties dichter bij den rand van den afgrond gedrongen raakten, begonnen de sinistere oorlogsmachines hare kracht te ontwikkelen om, gaandeweg, zelf de leiding der gebeurtenissen te nemen.'

In andere woorden, de vooroorlogsche staatswagen beschikte over geen remmen. Het vooroorlogsch systeem was zoo ingericht, dat het stuur uit de handen der veranwoordelijke regeeringen moest glippen, op het moment zelf wanneer zij dit het stevigst in de vuist hadden moeten kunnen klemmen, namelijk in tijden van internationale spanning en krisis. Zelfs met een ideaal staatkundig personeel was, in die voorwaarden, een katastroof vroeg of laat onafwendbaar geworden, omdat het systeem er naar leidde. *A fortiori* dan, wanneer de persoonlijke gebreken der staatshoofden en der verantwoordelijke leiders de gebrekkigheid van het systeem nog moesten verscherpen.

En dit was, eilaas en onvermijdelijk, het geval. Wie hadden wij langs de zijde der staatshoofden? Vooreerst drie autokraten, waarvan geen enkele een betrouwbaar en koelbloedig stuurman kon geacht worden. De Keizer, een impulsieve windhaan, onbestendig, pronkziek, in den grond een bloodaard; de

Tzar, een zwakkeling, onder de plak van zijn vrouw, zijdelings beheerscht door een Raspoetin, een vergulde nulliteit; de oude Franz-Jozef, een versleten sukkelaar van bij de negentig jaar, verdoofd door private ongelukken, vol plichtbewustzijn, maar politiek-bijzichtig. Dus: zero, ten slotte.

Langs den kant der staatslieden voorzeker veel ervaren en schrandere politiekers. Maar rondom hen hoeveel geniepige combines, waarvan het groot publiek niets vermoedde?

De verhouding Bülow-Holstein was in dit opzicht teekenend. Bülow was ongetwijfeld een staatsman: maar hij deed niet wat hij wilde, omdat hij eenerzijds als hoveling-politieker af te rekenen had met de grillen van Wilhelm II, en omdat hij, anderzijds Holstein als een bol aan zijn been sleepte, om private redenen. Hoeveel politieke flaters heeft Bülow niet moeten laten begaan, en stiekem zien goed te maken, omdat Holstein een pakje compromitteerende liefdebrieven van zijn vrouw had weten te bemachtigen?

De Russische gezant Isvolsky riep uit, in 1914: 'Eindelijk heb ik *mijn* oorlog!' Heden weten wij dat de man omkoopbaar was en dat hij voor alles zijn persoonlijke neigingen diende.

Dit zijn twee gevallen uit duizend: al de staatslieden hadden hun persoonlijke prikkelbaarheid, hun eigenliefde, hun karakter.

Hoeveel diplomatische zetten zijn de uitkomst geweest van persoonlijke wrijvingen of berekeningen? De eene diplomaat was Franschgezind, de andere Duitschgezind en zoo voorts. Al die persoonlijke gezindheden tintten natuurlijk af op de internationale betrekkingen. Een verandering van personeel bracht in negen gevallen op tien een politieke koersverandering mede. Vandaar de bijna totale onzekerheid waarin wij gezien hebben dat de regeeringen in Juni-Juli 1914 verkeerden.

En het was lang niet alles. Daar waren nog heel wat andere invloeden werkzaam achter de schermen van het politiek tooneel. Daar waren, bij voorbeeld, de geldmachten. Hoeveel politiekers stonden niet zijdelings in den dienst van den eene of

den anderen groep? Om slechts één concreet voorbeeld aan te halen: dat de Amerikaansche regeering achter de Standard Oil zat en zit, en de Britsche achter de Royal Dutch, weet eenieder.

Dezelfde geniepige machten bewerkten ook ondergronds de openbare meening. Het is heden geweten, dat de Fransche pers is besproeid geworden, ten tijde der Russische leeningen. Zelfs zeer aanzienlijke en doorgaans respectabele bladen versmaadden het niet maandelijksche toelagen op te strijken, om de Russisch-Franche toenadering aan tet prijzen en eenige miljarden uit den zak van de Fransche spaarders te persen. Let wel, dat gebeurde alleen in Frankrijk niet, doch ook overal elders. Hoeveel werkelijk onafhankelijke organen zouden er wel bestaan, die noch van een partij, noch van een politieker, noch van den eenen of den anderen geldschieter afhangen? De openbare meening wordt aldus niet *objectief* voorgelicht.

Daarbij komt dan de bedrijvigheid der patriotische vereenigingen. Duitschland had vóór den oorlog zijn pangermanisten, Rusland zijn panslaven, Engeland zijn panbritten, Frankrijk zijn revanchards, en zoo voorts. Allemaal lieden die meerendeels eerlijk hun stuk meenden, en die onbaatzuchtig ijverden voor iets dat zij als hun ideaal beschouwden. Maar welke invloeden zaten hier ook niet achter de schermen?

Dit alles had voor gevolg den toestand hopeloos in te wikkelen en verklaart waarom de oorlog van 1914-1918 ten slotte moest losbreken. De regeeeringen zagen sedert lang dat zij de gebeurtenissen niet meer beheerschten en zochten ten minste den nationalen inzet te redden. Vandaar de wedloop der bewapeningen, waarvan Lord Edward Grey getuigde:

‘Onder zoovele waarheden die over de oorzaken van den oorlog zouden kunnen gezegd worden, is ééne onaanvechtbaar - namelijk dat het militarisme en zijn rechtstreeks gevolg, de overdreven bewapeningen, hem onvermijdelijk moesten maken. Men heeft voortuitgezet, om ze te rechtvaardigen, dat de bewapeningen aan ieder land een gevoelen van veiligheid moes-

ten bezorgen - hun werkelijk resultaat was bij allemaal een gevoelen van angst te verwekken. Angst baart wantrouwen en haat, en het is niet te veel gezegd dat de angst tusschen de naties alles bevordert wat kwaad is en alles smoort wat goed is.'

In dien wedloop der bewapeningen heeft *de internationale der wapenfabrikanten* een overwegende rol gespeeld. Wij zullen die rol aan den kaak stellen in het tweede deel van ons werk, dat hoofdzakelijk zal handelen over de 'dessous' van den oorlog, zooals de Franschen zeggen, over het geniepig gekonkel dat er mede gepaard ging. Hier zullen wij het verder hebben over het verloop der eigenlijke krijgsverrichtingen.

Hoofdstuk II.
1914.

Op het Westelijk Front.

De Grensveldslagen.

Lorreinen.

‘In het begin van den oorlog was er een groot verschil tusschen het Fransch en het Duitsch Hoofdkwartier: Het Fransch Hoofdkwartier was een louter militair organisme dat steeds in de nabijheid - een betrekkelijke nabijheid, wel te verstaan - bleef van het front, en zich gemakkelijk verplaatste. (Het nam opvolgenlijk zijn intrek te Vitry-le-François, te Bar-sur-Aube, te Châtillon, te Romilly en te Chantilly). Het Duitsch Hoofdkwartier, naast zijn eigen diensten onder het bevel van Stafoverste Molkte, sleepte integendeel heel het gevolg van den Keizer met zich, zijn militaire, navale en burgerlijke kabinetten met een aanzienlijk aantal ambtenaren en zelfs een gedeelte van het Hof. Het Duitsch Hoofdkwartier kwam te Berlijn tot stand en verhuisde eerst den 17 Augustus naar Coblenz en den 30 Augustus naar Luxemburg.

Terwijl de verbindingen tusschen den Franschen opperbevelhebber en zijn legeraanvoerders tamelijk gemakkelijk bleken en generaal Joffre vaak de hoofdkwartieren van zijn onderhoorigen bezocht, waren de betrekkingen tusschen Molkte en zijn luitenanten vanzelfsprekend veel lastiger.

In feite bezocht Molkte geen enkele maal zijn legerbevelhebbers en begaf hij zich geen enkele maal op het front vóór den 10 September 1914! Nu, tengevolge van de onbevredi-

gende werking van de radio, gebeurde het meer dan eens dat verslagen of bevelen vier en twintig uren noodig hadden om den afstand van den opperbevelhebber tot het veldleger af te leggen.'

Aldus Galtier-Boissière. Die loomheid van het Duitsch Hoofdkwartier zou de noodlottigste gevolgen naslepen. De Duitsche legers verwerven alras, dank aan hunne eerste overwinningen, het initiatief der operaties op het westelijk front: maar zij verspeelden er een zeer groot gedeelte van ten gevolge van de inertie van het Duitsch Hoofdkwartier. In September zouden wij voor dezen verbluffenden toestand komen te staan, dat Joffre ten slotte zijn verslagen en gehavende legers veel beter in de hand zou hebben dan Molkte die, tot dan toe, niets dan overwinningen had geboekt. De oprukkende Duitsche legers waren grootendeels aan zichzelf overgelaten, terwijl de wijkende Fransche legers aan de impulsie van het Hoofdkwartier gehoorzaamden. Hier moeten wij wellicht één van de redenen van de Fransche overwinning op de Marne zoeken, zooals wij verder zullen zien.

Volgens hun berucht Schlieffen-plan, moesten de Duitschers met hun linker vleugel, verschanst in Elzas-Lotharingen, het verwachte Fransch offensief stuiten, om met hun rechtervleugel, oprukkend doorheen België, de Fransche strijdmachten te omsingelen. Van een anderen kant beweert Joffre in zijn *Gedenkschrirften,* dat hij volgens zijn operatieplan, N^{r} 17, het oprukken der Duitschers doorheen België niet alleen verwachtte, doch zelfs wenschte.

Wel, in feite weigerde Joffre, gedurende weken, het oprukken van de Duitschers doorheen België ernstig op te nemen; en van hun kant lieten de Duitschers, na de eerste Fransche nederlaag te Morhange, hun Schlieffenplan gedeeltelijk vlotten. Zoodat er van al die geleerde en vermaarde plannen feitelijk bitter weinig in huis kwam.

Indien wij Joffre mogen gelooven, konden de Franschen geen beduidende resultaten verhopen van een offensief in Elzas-Lotharingen, alwaar zij de Duitschers sterk verschanst

wisten. Dit belette Joffre niet, alle logica ten spijt, zijn eerste offensief tegen de versterkte Duitsche stellingen in den Elzas te ontketenen, in de volgende voorwaarden.

Reeds den 7 Augustus was een Fransche troepenafdeeling in den Elzas binnengedrongen en had er Altkirch en Mulhouse bezet, wat Joffre een vlammende proclamatie ingaf. Maar een Duitsche tegenaanval sloeg de Fransche voorwacht achteruit, en Joffre belastte generaal Pau, de eenarmige veteraan uit den oorlog van 1870, met het heroveren van dit terrein; ten koste van zware verliezen, met een legerkorps, vijf afdeelingen voetvolk, een afdeeling ruiterij en vijf groepen alpenjagers, slaagde Pau daarin den 19 Augustus - op den dag zelf waarop Molkte tegen de eerste en de tweede Fransche legers het VIe Duitsch leger van Prins Rupprecht van Beieren los liet.

Den 14 Augustus 1914 hadden het eerste Fransch leger onder Castelnau en het tweede Fransch leger onder Dubail in Lorreinen een grootscheepsch offensief ingezet, de Duitsche voorwacht achteruitwerpend. Den 19 Augustus gaf Molkte aan Prins Rupprecht, die zich met zijn gros sterk verschanst had, het bevel tot den tegenaanval over te gaan. De Duitschers lieten het Fransch voetvolk argeloos naderen. Volgens de leer van den Franschen legerstaf wierp Castelnau zijn drie legerkorpsen met het blanke wapen, zonder de minste artillerievoorbereiding, tegen de Duitsche schansen.

Het onvermijdelijke gebeurde: de Fransche stormloop bleef in den prikkeldraad hangen en de Duitschers konden op hun gemak met heele bataljons wegmaaien. Zoo erg was het bloedbad dat Castelnau groote moeite had om den Duitschen tegenaanval in te dammen en zich op Fransch grondgebied, op de hoogten voor Nancy, te handhaven. Dubail, die in dezelfde voorwaarden had aangevallen en dan ook van 't zelfde laken een broekske kreeg, moest ook in allerijl den aftocht blazen en zich achter de Meurthe terug trekken.

Voor die eerste Fransche nederlaag, waarvoor de troepen zeker niet aansprakelijk waren, vinden wij de verklaring in deze cijfers verstrekt door niemand minder dan M. Poincaré: ‘De Duitschers bezaten in het begin van den oorlog 1,500 lichte en 2,000 zware obusiers, de Franschen alles samen 300 zware kanonnen. De Duitsche 50,000 mitrailleuses, de Franschen 2.500.’ De Fransche legerstaf ervaarde bij zijn eerste offensief in Lorreinen dat het *vuur doodt,* zooals Galtier-Boissière zegt, en dat moderne veldslagen niet meer met het blanke wapen gewonnen werden, zooals in den tijd van Napoleon: duizenden jonge, offervaardige Franschen zouden echter met hun bloed voor die dwaling der Fransche strategen betalen!

En de Duitsche generaals benuttigden al niet veel verstandiger die eerste overwinning. In plaats van, zoools het Schlieffenplan het vergde, met al hun beschikbare korpsen hun rechtervleugel te versterken, die de beslissing moest afdwingen, besloten Moltke en Prins Rupprecht, in de waan dat zij het Fransch leger vergruizeld hadden, dit eerste succes onmiddellijk uit te baten. Zij zagen den Franschen rechtervleugel reeds ingestampt en de Duitsche legers zoowel rechts als links de Franschen omsingelend en naar een reusachtig Sedan drijvend. Maar dat was zonder den waard gerekend. De Franschen hervatten zich en toen de Duitschers op hun beurt tot den aanval overgingen op het front van Lorreinen, werden zij deerlijk afgeslagen. Langs dien kant was het uit met den bewegingsoorlog: het zwaartepunt van den strijd zou nu meer westelijk verlegd geraken.

Luik.

De veldslag van Lorreinen, dien wij bondig schetsten, was ten slotte maar van bijkomstige beteekenis geweest, vermits de Duitschers er maar alleen hun zesde leger bij betrokken

gezien hadden. Den grooten klop wilden zij geven met hunne vijf andere legers die aldus opgesteld stonden:

Het I^{e} leger, onder von Kluck, samengetrokken rondom Crefeld, met Brussel als doelwit;

Het IIe leger, onder von Bülow, gelegerd rondom Aken, met Namen als doelwit;

Het IIIe leger, onder von Hausen, rondom Bitzburg samengetrokken, met Dinant als doelwit;

Het IVe leger, onder hertog Albrecht von Wurtemberg, van uit Trier op Luxemburg rukkend.

Het V^{e} leger, onder den Kronprinz, bestemd om van uit Metz-Thionville de lijn Montmedy-Longwy te bereiken.

Volgens het Schlieffenplan hoopten de Duitschers met hun I^{e}, IIe en IIIe legers den Franschen linkerflank voor zich uit te jagen en de Fransche legers, door een groote omsingelende beweging op de overige drie Duitsche legers te werpen en aldus tusschen twee vuren te vatten en tot overgave te dwingen.

Daartoe, opdat de Duitsche I^{e}, IIe en IIIe legers hunne groote omsingelende beweging zouden kunnen uitvoeren, was het noodig dat de Belgische forten rond Luik en Namen tij dig veroverd werden.

De strategische transporten moesten den 7 Augustus beginnen en de 17 Augustus geëindigd zijn. Von Kluck moest zich, de eerste, den 13 Augustus in gang zetten en den dag daarop de Maas bereiken, ‘*dus was het onontbeerlijk, voor het welslagen van het Duitsch plan, dat op dien datum het lot van Luik en van de 12 forten die de Maas beheerschten, bezegeld was.*’

Zes brigaden, onder generaal von Emmich, met Ludendorff als stafoverste, ondernamen den 5 Augustus den eersten stormloop tegen Luik. Die eerste aanval werd afgeslagen door de forten en onze derde legerafdeeling. In den nacht van den 6 en 7 Augustus brak Ludendorff, aan het hoofd van een brigade waarvan de aanvoerder was gedood geworden, door onze lijnen en nam de citadel in. Von

Emmich kwam hem daar vervoegen, maar de Belgische troepen sloten ze in *en gedurende vier dagen bleef de Duitsche legerleiding zonder nieuws van von Emmich en Ludendorff:* zij zaten omsingeld in de citadel, terwijl onze troepen heel den fortengordel bezet hielden. Eerst den 10 Augustus, wanneer het fort van Barchon door de Duitschers werd ingenomen, werden zij uit hun netelige positie bevrijd. Toen ging het rap bergaf met Luik: den 12 Augustus werden de zware stukken van 420 m.m. opgesteld, en den 14 Augustus waren al de forten verpletterd en kon de voorwacht van von Kluck door, toen zij zich op het vastgestelde uur aanbood.

Luitenant-kolonel Reginald Kann schrijft daaromtrent in zijn werk *Het Duitsch veldtochtplan:*

'De legende is langzamerhand verspreid geraakt, en namelijk in Frankrijk, dat de weerstand van Luik het oprukken van de Duitschers heeft gestuit en daardoor een grooten invloed heeft uitgeoefend op het verder verloop van den veldtocht. Niets is minder juist. De prachtige offervaardigheid der Belgische troepen, zooals ik ze heb in het licht gesteld, heeft geen het minste oogenblik de algemeene bewegingen van de vijandelijke massa tegen gehouden. Het I^{e} leger, waarvan de ontplooiing het sein moest zijn voor het vertrek der vier andere, bevond zich in de onmogelijkheid vroeger zijn concentratiebasis te verlaten dan het deed. Het kon ook evenmin sneller oprukken; zijn doortocht door Aken op drie kolommen, is zelfs in dit opzicht een meesterstuk geweest. Had Luik zich overgegeven bij de eerste sommatie, de aankomst van von Kluck op den linkeroever van de Maas zou er geen minuut door verhaast geworden zijn.'

Zooals Galtier-Boissière, die het citaat hierboven aanhaalt, het opmerkt: 'Deze terechtwijzing vermindert in niets de heldhaftigheid van generaal Leman en van de Belgische troepen, die zonder hoop weerstand boden, voor de eer, en verpletterd werden onder het gruwelijkste bombardement met zware artillerie.'

Dit schijnt ons wel de historische waarheid te zijn, ofschoon Generaal Gallet schrijft:

'Indien den 5 Augustus de 6 Belgische legerafdeelingen op de boorden van de Maas in slagorde hadden geschaard gestaan, was de aanval van het leger van von Emmich totaal afgeslagen geworden... en hadden wij den oorlog ingezet met een schitterend succes *waarvan de weerslag op het Duitsche veldtochtplan van onberekenbare beteekenis had kunnen zijn.*'

Inderdaad, doch op voorwaarde dat de Franschen en de Engelschen te vinden geweest waren om in dit geval tijdig versterkingen te sturen. Want het schijnt ons vanzelf te spreken dat de Duitschers, die kolossale troepenmassa's in de buurt hadden, meer dan een voorwacht van zes brigaden hadden gestuurd, indien het noodig gebleken was. Naderhand kan men over die zaken tot in het oneindige twisten: en de gepensionneerde generaals hebben daar een handje van weg. Wij meenen als de historische waarheid te mogen aanvaarden, dat de weerstand van Luik zeer eervol geweest is voor onze wapenen en onze nationale faam, doch zonder beteekenis voor het verder verloop der krijgsverrichtingen. Wij vreezen echter dat het nog een tijdje zal aanloopen, vooraleer onze officieele schoolboeken dit zullen toegeven...

Na de inname van Luik stelde de Duitsche regeering dadelijk een wapenstilstand voor in dezer voege:

'De vesting van Luik is ingenomen geworden na een moedige verdediging. De Duitsche regeering betreurt ten zeerste dat het, tengevolge van de houding der Belgische regeering (!), tot een bloedig treffen gekomen is. Duitschland dringt in België niet als vijand binnen. Het is alleen genoopt door de gebeurtenissen, dat het, wegens de Fransche militaire maatregelen, het erg besluit heeft moeten treffen in België te rukken en Luik te bezetten, als steunpunt voor zijn verdere krijgsverrichtingen.

Nadat het Belgisch leger, in een heldhaftigen weerstand tegen een groote overmacht, de eer zijner wapenen op de

meest schitterende wijze heeft hooggehouden, verzoekt de Duitsche regeering Zijne Majesteit den Koning en de Belgische regeering België de verdere gruwelen van een oorlog te sparen. De Duitsche regeering is te vinden voor ieder akkoord met België, dat op gelijk welke wijze overeen te brengen is met zijne schikkingen tegen Frankrijk.

Duitschland verzekert nogmaals plechtig dat het niet gedreven is geworden door het inzicht zich het Belgisch grondgebied toe te eigenen en dat het die bedoeling in geenen deele koestert. Duitschland is steeds bereid België te ontruimen, zoodra de stand van den oorlog het zal toelaten.'

Mooie woorden... die echter te laat kwamen, na leelijke daden. De teerling was geworpen. Ons leger trok zich terug onder Antwerpen, von Kluck bereikte den 20 Augustus Brussel: de bezetting begon.

Longwy en Charleroi.

Zooals hooger verteld, was het Fransch offensief in Elzas-Lotharingen door de Duitsche mitrailleuses zoo deerlijk gebroken geworden, dat de eerste en tweede Fransche legers in allerijl den aftocht hadden moeten blazen. Dit geschiedde den 20 Augustus om 16 uur. Op den zelfden dag, om 13 u. 30, gaf Joffre het bevel aan de derde en vierde Fransche legers, respectievelijk aangevoerd door generaals Ruffey en Langle de Cary, om op hun beurt 'een onverwacht en krachtig offensief' te ontketenen in de richting van Neufchâteau en Virton.

De Fransche legerstaf bleef dus zijn leer van het offensief door dik en dun getrouw: de les van Lorreinen had niet mogen baten. Meer nog: hij onderschatte ten eenenmale de Duitsche strijdmachten, die in de Ardennen gelegerd waren. Joffre en zijn medewerkers geloofden alleen in het actief leger: daarom hadden zij maar 600.000 reservisten ingelijfd bij de drie actieve klassen, wat de getalsterkte

van het Fransch veldleger in de eerste dagen op 1.300.000 man gebracht had. De Fransche generaals hadden verondersteld dat de Duitsche legerleiding dezelfde tactiek zou gevolgd hebben: maar in de plaats van 600.000 reservisten hadden de Duitschers er 1.300.000 gevoegd bij de 700.000 man van het actief leger, dat tegen Frankrijk moest oprukken. Zoodat de Franschen, in plaats van met ongeveer gelijke krachten te strijden, in feite op een veel talrijkeren en bovendien nog sterker gewapenden vijand zouden botsen. Eindelijk had de Fransche legerstaf met evenveel overmoed als lichtvaardigheid de vermaningen van generaal Lanrezac in den wind geslagen. Lanrezac, die het vijfde Fransch leger aanvoerde, heelemaal op den linkerflank, en die derhalve normaal den schok van den Duitschen rechtervleugel zou te doorstaan krijgen, had van met de allereerste dagen van Augustus het Fransch hoofdkwartier gewaarschuwd, dat hij den grooten Duitschen aanval van uit België verwachtte. Den 14 Augustus had hij zich zelfs naar het hoofdkwartier te Vitry begeven om 'te beproeven aan Joffre reden te doen verstaan.' De opperbevelhebber had hem aanhoord in de aanwezigheid van zijn twee rechtstreeksche medewerkers, generaals Belin en Berthelot: *de drie veldoversten waren het eens geweest en hadden geweigerd in het Duitsch oprukken doorheen België iets anders dan een demonstratie te zien.*

Uitgaand van die overtuiging en niet wetend dat de Duitschers 700.000 reservisten meer in het veld hadden gebracht dan de Franschen, veronderstelde Joffre dat het 3e en het 4e Fransch leger in de Ardennen maar op een betrekkelijk geringen weerstand zouden stuiten: in feite botsten zij op heel de Duitsche maneuvermassa. De slag van Longwy, zooals de Duitschers hem geheeten hebben, werd een herhaling van het bloedbad van Lorreinen: de Fransche stormloopen met het blanke wapen werden gefnuikt door de Duitsche mitrailleuses en na drie dagen hardnek-

kige en bloedige gevechten werden de 3e en 4o Fransche legers ook tot den aftocht genoopt.

Dat meteen het 5e leger van Lanrezac niet in de pan was gehakt geworden, dankten de Franschen aan de houding van dien generaal. Lanrezac stond zeer scherp gekant tegen de offensief-doctrien van de Fransche legerleiding en den 31 Juli 1914 had hij nog een verslag ingediend waarin hij er uitdrukkelijk tegen waarschuwde. Van met het uitbreken der vijandelijkheden had hij standvastig gewezen op de Duitsche bedreiging, komend uit België. Hij had daarbij nadruk gelegd op het gemis aan saamhoorigheid tusschen de verbonden krijgsmachten van den linkerflank: niet alleen streed het Belgisch leger op eigen kracht, maar ook het Engelsch leger, dat tusschen het Belgisch leger en het 5e leger van Lanrezac de aansluiting moest verzekeren, maneuvreerde op eigen houtje. Kitchener had inderdaad als onderrichtingen aan French gegeven:

'Gij zult medewerken met het Fransch leger om het Noorden van Frankrijk te vrijwaren en om België te bevrijden, zonder te vergeten dat gij een zelfstandig opperbevelhebber zijt; bijgevolg zult gij nooit aanvaarden onder de bevelen van een Fransch generaal gesteld te worden.

Gij zult niet uit het oog verliezen dat uw strijdmacht strikt beperkt is; gij zult met uw troepen zoo spaarzaam mogelijk omgaan en uwe onderhoorigen verplichten hetzelfde te doen. Ingeval gij zoudt gevaar loopen meegesleept te worden in een offensief waarvan de uitkomst zou onzeker zijn, zoudt gij ons waarschuwen en wachten tot wanneer wij u ons besluit zouden kenbaar gemaakt hebben.'

Lanrezac, die van meet af het Duitsch maneuver voorvoeld had, was zoo ver gegaan aan Joffre te vragen dat hij een opperbevelhebber zou aangeduid hebben, Pau of Galliéni, om het versnipperd linker front der Verbondenen (Belgen, Engelschen en 5e Fransche leger) tot één maneuvermassa te eenigen: maar Joffre had die suggestie om diplomatische beschouwingen afgewezen, en zoo bleef er Lanze-

zac niets over dan met tegenzin te gehoorzamen, toen hij het bevel kreeg om samen met de 3e en 4e Fransche legers aan te vallen.

Van den 16 tot den 19 Augustus is Lanrezac honderd twintig kilometers noordwaarts opgerukt: den 20 Augustus bereikt zijn voorwacht de Maas en de Samber. Lanrezac is veel omzichtiger dan de overige Fransche generaals: hij zal eerst den 23 Augustus tot den algemeenen aanval overgaan, wanneer al de eenheden in behoorlijke slagorde ter plaats zijn. Maar de Duitschers zijn hem te rap: den 21 Augustus schrijdt hun voorwacht over de Samber, en den 22 Augustus brandt de strijd los tusschen Namen en Charleroi. Het 3^{e} en 110^{e} Fransch korps, zonder artillerievoorbereiding, met het blanke wapen, in het vuur geworpen, worden Lanrezac echter dat het 4^{e} Fransch leger weliswaar stand en den 23 Augustus is de toestand zelfs gunstig - op voorwaarde dat het 4^{e} Fransch leger op zijn rechterflank en het Engelsch leger op zijn linkerflank de Duitsche aanvallen stuiten. In den namiddag van den 23 Augustus verneemt Lanrezac echter dat het 4^{e} Fransch leger weliswaar stand houdt, doch dat het leger van von Kluck van uit Brussel aanrukt om de Verbondenen in den flank aan te tasten. Hij aarzelt niet: hij geeft tijdig het sein tot den aftocht om zijn leger en dit van French te redden. Zoo eindigt de veldslag gekend als deze van Charleroi met den *algemeenen aftocht der Verbondenen.*

Volgens Galtier-Boissière heeft Lanrezac op dit kritiek moment een echt Sedan vermeden: er bestond inderdaad weinig kans dat de 17 Fransch-Britsche legerafdeelingen aan de omsingelende beweging door 26 Duitsche legerafdeelingen uitgevoerd zouden ontsnapt zijn, indien zij niet tijdig geweken hadden. Hiermede waren de krijgsverrichtingen in de geschiedenis geboekt als de *grenzenveldslagen* beklonken: de Duitschers bleven meester van het slagveld, maar er was nog geen beslissing gevallen - wellicht dank aan de voorzichtigheid van Lanrezac.

Van de Marne tot den Yzer.

Nach Paris!...

De grenzenveldslagen liepen dus uit op een nederlaag der Franschen en der Engelschen over heel de lijn. In die voorwaarden bleef er Joffre niets anders over dan het bevel tot den algemeenen aftocht te geven, den 25 Augustus, in dezer voege:

'Aangezien het ontworpen offensiefmaneuver niet kon uitgevoerd worden, zullen de verdere operaties geleid worden, derwijze dat op onze linkerflank, door de aaneensluiting der 4e en 5e legers, van het Engelsch leger en van nieuwe strijdmachten uit den oostelijken sector getrokken, een massa zou tot stand komen bekwaam om opnieuw het offensief te nemen, terwijl de andere legers gedurende den noodigen tijd den vijand zullen tegenhouden.'

Het Fransch plan komt dus hier op neer: het 1e en 2e leger dammen den vijand in op het front van Lorreinen, het 3e leger, aangeleund op de vesting Verdun, dient als scharnier, en de 4e, 5e en Engelsche legers, nog versterkt door een 6e Fransch leger in vorming, moeten den beslissenden strijd aanbinden tegen de Duitsche strijdmachten die doorheen België zijn opgerukt en die volgens het Schlieffenplan, de beslissing moeten afdwingen door een groote omsingelende beweging.

Hiermede geeft de Fransche legerleiding eindelijk toe, dat het groote gevaar uit België komt: zij heeft vier weken noodig gehad om dit te willen inzien!

De toestand is inmiddels erg. En hij wordt er niet beter op, wanneer het Engelsch leger den 26 Augustus nabij Le Cateau door de Duitschers ingehaald wordt en een nieuwe

nederlaag lijdt. French is zoo ontmoedigd, dat hij aan Kitchener laat weten, dat hij zinnens is den strijd te staken en met zijn leger naar de basis van Le Havre terug te keeren. Kitchener besluit zelf naar Frankrijk te komen om te oordeelen wat er het Engelsch leger te doen staat.

Inmiddels, om de Engelschen te ontzetten, geeft Joffre aan Lanrezac het bevel tot den aanval over te gaan in de streek van Guise. In verband hiermede stipt Poincaré in zijn *Gedenkschriften* aan: 'Joffre heeft aan Lanrezac het formeel bevel gegeven het offensief te nemen in de streek van Guise. Hij heeft hem uitdrukkelijk bedreigd hem te laten fusiljeeren, indien hij niet gehoorzaamde of weifelde.'

Den 29 Augustus gaat Lanrezac dan met het 5e Fransche leger tot den aanval over in de streek van Guise. Het Duitsch leger van von Bülow krijgt het zoo hard te verduren, dat het zich moet terug trekken achter de Oise. Maar French heeft zijnen aftocht in allerijl voortgezet, en aldus den linkerflank der Franschen ontbloot: daardoor wordt Lanrezac verplicht, op bevel van Joffre, den 30 Augustus het gevecht af te breken en te wijken in de richting van La Fère. De veldslag van Guise is evenwel een succes voor de Verbondenen geweest, in dit opzicht dat hij de opmarsch der Duitschers tijdelijk gestuit en de Engelschen ontzet heeft.

Inmiddels heeft von Kluck met het eerste Duitsch leger zijn zegetocht voortgezet en onder meer hot geïmproviseerd 6e Fransch leger van Maunoury tijdens zijn samentrekking verrast en gemakkelijk uiteengedreven. Dit, gevoegd bij den aftocht van het 5e leger van Lanrezac, bezorgt de Duitsche legerleiding den verkeerden indruk dat de Franschen voorgoed verslagen zijn: zij begaan de onvoorzichtigheid zes legerkorpsen uit Frankrijk naar Oost-Pruisen te sturen, om er den inval van Rennenkampf te helpen afweren. In feite zullen maar twee van die zes legerkorpsen vertrekken, *allebei ontleend aan den rechterflank:* het zal juist die flank zijn welke de Franschen zullen indrukken tijdens den Marneslag.

Deze is nu in aantocht. Von Kluck heeft een ongehoorzaamheid en een onvoorzichtigheid begaan met recht voor zich uit naar het Zuiden op te rukken, in de plaats van Zuid-Oostelijk naar Parijs te zwenken, achter het 2e Duitsch leger van von Bülow, zooals de Duitsche legerleiding het hem opgelegd had. Den 2 September is zijn voorwacht ten Noord-Oosten van Parijs verschenen: doordien hij zijn leger echter te zeer in de diepte uitgespreid heeft, staat hij bloot aan een Franschen flankaanval: de gouverneur van Parijs, Galliéni, zal die kans niet verzuimen.

Galliéni, die in 1912 wegens gezondheidsredenen den post van opperbevelhebber geweigerd had en die sedert het begin der vijandelijkheden officieel aangeduid was als de eventueele opvolger van Joffre, wiens oudere hij was, voerde sedert den 26 Augustus het bevel over de plaats van Parijs. Hij had dadelijk de noodige werken ondernomen om de Fransche hoofdstad in staat van verdediging te stellen, en hij had bijzonder aangedrongen om over een leger te mogen beschikken. Op dit stuk had hij voldoening bekomen, doordien het 6e leger van Maunoury, nadat het door von Kluck was verslagen geworden, dekking gezocht had onder de forten van Parijs en aldus onder de bevelen van Galliéni was komen te staan. Daarnaast had hij nog, als versterkingen, een Algeriaansche divisie en de marinebrigade van Ronarch die later te Dixmuide zou kampen, bekomen.

Galliéni beschikte, wegens zijn personaliteit en in zijn hoedanigheid van gouverneur van Parijs, over een zeer aanzienlijk en zelfstandig gezag. Dit groeide nog aan, toen de regeerig in de nacht van den 2 op den 3 September Parijs verliet en naar Bordeaux verhuisde. (Tusschen haakjes, zooals Galtier-Boissière het aanhaalt: een groot gedeelte van het archief der ministeries werd te dier gelegenheid verbrand, *en ook al de stukken die betrekking hadden op het vermaard plan XVII.* De Fransche staf verkoos, begrijpelijher wijze, dat geen sporen overbleven van dit document.)

Joffre geloofde niet, in de laatste dagen van Augustus, te kunnen stand houden op de Marne. Hij had besloten de Fransche strijdmachten achter de Seine terug te trekken, om daar slag te leveren. Maar den 3 September verneemt Galliéni door zijn ruiterij en door zijn vliegers - er waren er hoop en al zeven voor heel het versterkte kamp van Parijs - dat von Kluck niet langer op Parijs aanrukt, doch naar het Zuid-Oosten zwenkt, met de blijkbare bedoeling de Engelschen en het 5e Fransch leger in de pan te hakken. Von Kluck, die daarmede, zooals wij hooger zegden, een ongehoorzaamheid begaat, defileert daardoor voor Parijs, *met zijn flank blootgesteld aan een Franschen aanval van uit het versterkt kamp. Galliéni aarzelt niet:* hij besluit het verkeerd maneuver van von Kluck uit te baten, desnoods ten koste van een ongehoorzaamheid jegens Joffre. Hij blijft heel den nacht van den 3 op den 4 September waken, om zich te vergewissen of van Kluck soms van inzicht en van richting niet verandert. Den 4 September is zijn besluit getroffen: hij zal met het leger van Parijs het 1e Duitsch leger in den flank aanvallen.

Uit dit initiatief zal de Marnezege rijzen.

'De Marneslag werd gewonnen met den telephoon', getuigt Galliéni in zijn *Gedenkschriften:* en inderdaad, hij kent rust noch duur vooraleer hij zoowel Joffre als French overhaald heeft om van de gewaagde positie van von Kluck gebruik te maken om een algemeenen tegenaanval te ontketenen.

Galliéni had zich eerst naar het Engelsch hoofdkwartier begeven, om French pogen te bewegen zijn medewerking te verleenen: maar aanvankelijk was de Engelsche generaal daarvoor niet te vinden. Toen stelde Galiléni zich telephonisch in verbinding met Joffre, om hem te waarschuwen dat hij met het leger van Parijs von Kluck in den flank ging aantasten. Hij vroeg hem meteen dit maneuver te steunen en uit te breiden tot een algemeen offensief. Joffre, die van plan geweest was zich achter de Seine in slagorde te scha-

ren, liet rich eerst wat prangen: maar na rijp beraad aanvaardde hij op de Marne slag te leveren en vaardigde in din zin de noodige bevelen uit.

Hij drukt zich, in een mededeeling aan de regeering aldus uit: ‘Aangezien generaal Galliéni *voorbarig* tot den aanval is overgegaan, beveelt de opperbevelhebber den aftocht te staken en tot het offensief over te gaan.’

Den 5 September heeft Maunoury, in de richting van Meaux, het IXe Duitsch reservekorps, dat den flank van von Kluck dekte, aangevallen en achteruitgedreven. Von Kluck heeft in allerijl een legerkorps moeten doen rechtsomkeer maken om het IXe legerkorps bij te springen: dit was, zooals Galliéni het onderlijnt, het begin van den Duitschen aftocht.

Inmiddels heeft Joffre nogmaals dringende stappen bij French aangewend, en hem eindelijk overhaald om voort te strijden. Dit bezorgt von Kluck den 6 September een duchtige verrassing: niet alleen ervaart hij dat hij in zijn flank bestookt wordt door het leger van Maunoury, maar hij wordt daarenboven nog tusschen twee vuren genomen, ten gevolge van het heroptreden der Engelschen. De strijd is echter nog niet beslist: hier boeken de Franschen vooruitgang, daar de Duitschers.

Den 7 krijgt Maunoury het zoo hard te verduren, dat Galliéni in allerijl zijn laatste reserves, een legerafdeeling, met de taxi's van Parijs naar het zestig kilometer afgelegen slagveld moet voeren.

Den 8 Septemder woedt de strijd nog altijd, zonder dat een beslissing is gevallen. Von Kluck maakt aanstalten tot een grooten tegenaanval: maar tusschen zijn I^{e} leger en het IIe leger van von Bülow gaapt een kloof, die gaandeweg 35 kilometer breedte bereikt: de Duitsche legerleiding vreest dat de Franschen zich tusschen hun I^{e} en IIe leger zouden wringen. Moltke, die nog altijd in Luxemburg pleistert, op honderden kilometers van het front, besluit één van zijn ver-

trouwensmannen, luitenant-kolonel Hentsch, naar het front te sturen, om ter plaats over den toestand te oordeelen.

Deze bezoekt opvolgenlijk het hoofdkwartier van de V^{e}, IVe, IIIe Duitsche legers, in den loop van den 8 September, om in den valavond bij het IIe leger van von Bülow aan te landen. Bülow is uiterst bezorgd om de kloof die zich uitbreidt tusschen zijn leger en dit van von Kluck, en na een krijgsraad, seint Hentsch aan de opperste leiding: 'Toestand gevaarlijk doch niet wanhopig bij het IIe leger'. Wanneer hij dit pessimistisch bericht stuurt, *weet hij vanzelfsprekend niet dat von Kluck zich voorbereidt op een tegenaanval.*

Den 9 September vroeg in den morgen, wordt een nieuwe krijgsraad gehouden: op verschillende punten boeken de Duitschers op dit oogenblik vooruitgang, maar de Engelschen en het Ve Fransch leger dringen in de bres tusschen de legers van von Kluck en von Bülow en deze laatste is het eens met Hentsch om te oordeelen, dat de aftocht van den Duitschen rechtervleugel noodzakelijk is. Hentsch vertrekt dadelijk naar het I^{e} leger om von Kluck te waarschuwen: de teerling is geworpen, de Duitsche vloed is gestremd en begint terug te vloeien.

Er is naderhand scherp gepolemiseerd geworden over het optreden van luitenant-kolonel Hentsch. Een onderzoekscommissie, in vollen oorlog bijeengeroepen en voorgezeten door Ludendorff, besloot: 'De geschiedschrijvers der toekomst zullen moeten beslechten of het besluit van den bevelhebber van het IIe leger en het bevel tot den aftocht van het I^{e} leger door luitenant-kolonel Hentsch gegeven, werkelijk noodig waren. Men kan luitenant-kolonel Hentsch het verwijt niet toerichten dat hij zijn bevoegdheid zou zijn te buiten gegaan.'

De schuldige was inderdaad Molkte. Den 10 September keerde Hentsch naar het hoofdkwartier terug en berichtte dat de I^{e} en IIe legers hun aftocht ingezet hadden. Den volgenden dag, den 11 September, steeg Molkte in zijn wagen

en vertrok *voor de eerste en de laatste maal* naar het front: het was evenwel te laat, gedane zaken nemen geen keer. Hij kon alleen nog het bevel tot den algemeenen aftocht der Duitsche legers uitvaardigen: Duitschland had, grootendeels door zijn schuld, zijn eerste, groote kans verkeken. Den volgenden dag keerde Molkte naar zijn hoofdkwartier te Luxemburg terug, en legde zich te bed, een gebroken man, Den 14 September was von Falkenhayn, zijn opvolger, al ter plaats, en onder zijn krachtige impulsie trof de Duitsche legerleiding de noodige schikkingen om de oprukkende Verbondenen te stuiten. Wij zullen later vertellen hoe zij daarin slaagde. Inmiddels was de Marneslag voor de Duitschers verloren - en meteen de oorlog.

Er is van weerskanten tot in het oneindige rondom dien veldslag getwist geworden. Objectief beschouwd schijnen de volgende factors een rol gespeeld te hebben:

1. De ongehoorzaamheid van von Kluck, die Galliéni zijn flank bood;
2. Het initiatief van Galliéni die zonder aarzelen de kans benuttigde;
3. De karaktersterkte van Joffre, die de algemeene legerleiding stevig in handen hield, terwijl Molkte ze liet ontglippen en op een kritiek moment de beslissing overliet aan zijn ondergeschikte Hentsch;
4. Het feit dat de Duitsche legers verzwakt waren door weken strijd, waarbij zij wegens den afstand van hunne basissen weinig of geen versterkingen meer ontvingen;
5. Het feit dat de Franschen weliswaar een katastrophalen aftocht achter den rug hadden, maar niettemin al wijkend steeds dichter het hart van hun land genaakten en dus versterkingen bleven ontvangen.
6. De psychologische beschouwing eindelijk dat de Duitschers waanden de Fransche legers vernietigd te hebben, terwijl deze bewezen niets van hunne strijdwaarde ingeboet te hebben. Zij zouden zelfs met den moed der wanhoop kampen, omdat zij op eigen bodem stonden.

Dit laatste gevoegd bij het initiatief van Galliéni, bracht een verrassing, die de Duitsche legerleiding totaal ontredderde, en tot de Fransche zege der Marne leidde.

De Wedloop naar de Zee.

De Marneslag werd dus afgebroken door den algemeenen aftocht der Duitschers. Maar zooals wij het reeds schreven waren ook verschillende Fransche korpsen achteruitgeslagen geworden, zoodat op meerdere punten de twee legers tegelijkertijd weken. Hieruit volgde een geharrewar van ongeveer anderhalve dag. Vooraleer het de Fransche legerleiding duidelijk werd dat de Duitschers over heel het front achteruit deinsden, had de bedreigde Duitsche rechtervleugel reeds de Aisne bereikt, waarachter hij zich opnieuw in slagorde kon scharen. Toen de Franschen de achtervolging inzetten, eenige uren te laat, stuitten zij overal op een verwoeden weerstand. Het werd de twee legerstaven duidelijk dat, van de Aisne tot de Zwitsersche grens, het front gestabiliseerd was.

Maar meer westelijk, tusschen de Aisne en de zee, lag nog een uitgestrektheid van een paar honderd kilometers open: de twee legers zouden nu pogen elkaar voor te zijn in dit no man's land, met de blijkbare bedoeling elkaar te omsingelen. De Franschen bezaten bij dien ‘wedloop naar de zee’ aanvankelijk het initiatief.

‘De gevechten geleverd bij den wedloop naar de zee kunnen ingedeeld worden in drie groote perioden: vooreerst de gevechten tusschen de Oise en de streek ten Noord-Oosten van Amiens in de richting van Albert met Amiens en Saint-Quentin als voornaamste strategische doelwitten; ten tweede, de gevechten tusschen de Somme en de Leie, met Rijsel als inzet; eindelijk de gevechten tusschen de Leie en het Nauw van Kales (de zee) met de groote havens van het Nauw van Kales als objectief.’

Aldus de Noorsche kolonel Schnitzler. Zooals hooger gezegd bezitten de Franschen in den beginne het initiatief. De Duitsche versterkingen, die later op den IJzer zullen opdagen, zijn nog niet bij de hand: Joffre beschikt integendeel over het leger Castelnau dat hij van uit Lorreinen naar Noord-Frankrijk heeft verlegd.

Den 17 en 18 September poogt Castelnau een eerste maal door te breken, nabij den samenloop van de Oise en de Aisne: dit offensief wordt echter gebroken door bijgesnelde Duitsche versterkingen. Van af den 21 September gaat Castelnau dan tot een nieuwen aanval over, ten Oosten van Amiens: ook hier weten de Duitschers, merkwaardig ingelicht over de Fransche troepenbewegingen door hunne ruiterij en hunne vliegers, tijdig afweermiddelen te treffen. Het eenige resultaat is dat het gestabiliseerde front verlengd werd, met een nieuwen sector, tusschen Oise en Somme.

Kolonel Schnitzler vat aldus de uitkomst van die eerste phase van den wedloop naar de zee samen:

'De groote omsingelende aanval van Castelnau was mislukt. Maar het Duitsch front, te voren naar het Westen georiënteerd, was meer naar het Noorden gedreven geworden en bevond zich in een veel minder gunstigen toestand dan voorheen, alswanneer het tegenover de havens van het zuidelijke Nauw en de lagere Seine lag.'

Joffre verzaakt evenwel nog niet aan de omsingeling van den Duitschen rechtervleugel. Er ligt nog altijd plaats open, links van Castelnau: de Franschen verzamelen aldaar een nieuw leger, het 10e, onder generaal de Maud'huy, met opdracht langs de Scarpe op te rukken, ten Zuiden van Rijsel, in den rechterflank der Duitschers.

Deze hebben evenwel hun VIe leger heringericht en naar de streek van Cambrai overgebracht, om den Franschen aanval af te slaan: men ziet dus dat gedurende die tweede phase het initiatief verdeeld geraakt. Weliswaar hebben de Franschen nog een lichten voorsprong en drijven zij aanvankelijk het ruiterkorps von der Marwitz achteruit, door de Duit-

schers als voorwacht naar de Scarpe gestuurd. Maar wanneer het gros van het VIe leger kan ingrijpen, wordt de Maud'huy alras gestuit: den 9 October zien de Franschen in dat de doorbraak ook hier mislukt is, en wordt het gestabiliseerd front met een nieuwen sector verlengd. Om nogmaals kolonel Schnitzler aan te halen:

'Na die gebeurtenissen moesten de Franschen voor eenigen tijd hunne poging tot omsingeling van den vijandelijken rechtervleugel opgeven. Nieuwe Duitsche troepen waren nogmaals tijdig aangekomen en hadden hun maneuver verijdeld. Maar de Duitschers waren van hun kant niet sterk genoeg geweest om de Fransche legers te overvleugelen. De twee tegenstanders blokkeerden dus elkaar over heel het front, van den Elzas tot in Artesië, en de strijd nam er meer en meer het karakter aan van een positieoorlog. Zij hadden evenwel nog niet verzaakt aan hun inzicht om den Noordelijken vleugel van den tegenstander te omsingelen: de grootste krachtinspanning en de geweldigste gevechten van dien vermaarden wedloop naar de zee moesten nog geleverd worden.'

Inderdaad: de IJzerslag stond nog te wachten. Maar vooraleer wij die laatste en beslissende phase van den wedloop naar de zee behandelen, zouden wij een kleine parenthesis willen openen en een woord reppen van een krijgsgebeurtenis, die ons bijzonder aanbelangt, namelijk het beleg van Antwerpen.

Zooals kolonel Schnitzler er aan herinnert, moest Antwerpen, waarvan de forten 100 miljoen gekost hadden, theoretisch gedurende een jaar een leger van 300.000 man kunnen in bedwang te houden. En toch wist von Beseler die ver sterkte stelling te veroveren met 85.000 man, dus met minder volk dan het garnizoen van Antwerpen, bestaand uit heel het Belgisch leger en 6.000 Britsche marinesoldaten. Dit kwam bij twee oorzaken: ten eerste, bij de onvermoede ver-

nielende kracht van de mortieren van 420 mm. en 305 mm. die de forten in een ommezien vergruizelden; ten tweede, zooals generaal Gallet er terecht op wijst, bij het gemis aan strijdvaardigheid van ons leger. Wij moeten de dingen zeggen zooals ze zijn: hadden wij in 1914 in Antwerpen gezeten met onze getrainde en ervaren divisies van 1918, de Duitschers waren nooit doorgeraakt. Wij kunnen hier van ervaring spreken: wij zaten op de eerste lijn tusschen de forten van Waelhem en St. Kathelijne Waver: de forten waren vernietigd, maar de loopgraven nog zoo goed als ongeschonden, en een dergelijke positie zou in 1916 en 1917 met gemak verdedigd geworden zijn. Maar in 1914 waren onze troepen nog aan het bombardement niet gewend en bovendien ontmoedigd door twee maanden strijd tegen een overmachtigen en veel beter gewapenden vijand. Laten wij het maar bekennen: wij bleven aan onze eigen schamele krachten overgelaten, de beloofde hulp van de Verbondenen bleef uit, wij hadden ondervonden dat wij steeds overzwommen werden door de Duitsche massa's. Er zat geen fut in onze gelederen, wij zagen de forten waar zooveel hoop op gebouwd was ineenstorten als kaartenhuisjes: wij streden zonder overtuiging, en in die voorwaarden is een leger op voorhand verslagen. Zoo viel Antwerpen. Voor ons is dat hoegenaamd niet smadelijk: al de vestingen vielen in dezelfde voorwaarden, ook Maubeuge, ook de Russische en de Oostentrijksche. Ons leger wist echter te ontkomen, en langs de Hollandsche grens om de zee en verder den IJzer te bereiken. Dit was een feit van allergrootste beteekenis, en een zedelijke overwinning.

De IJzerslag.

Wij hebben verteld hoe de twee eerste phases van den ‘wedloop naar de zee’ uitliepen op een draw. Ook de derde ‘manche’ zou onbeslist blijven, evenwel na een uiterst bloedigen en bitsigen strijd.

Het waren ditmaal de Engelschen die het vuur aan de lont zetten. Met de eerste dagen van October had hun leger het Aisnefront verlaten en was het op Vlaanderen afgezakt: versterkt met eenige Fransche ruiterijkorpsen en territoriale regimenten, met enkele eenheden te Oostende en te Zeebrugge aan wal gezet en met de eerste Indische troepen in Europa ontscheept, had French aanvankelijk de bedoeling gekoesterd Antwerpen te ontzetten, en het Belgisch leger de hand te reiken om de Duitschers door een flankaanval tot de ontruiming van België te dwingen. Maar Antwerpen viel den 9 October, vooraleer de Engelschen hun concentratie voltrokken hadden, en zoo moest French van dit plan afzien.

Te meer daar de Duitschers in de streek van Brussel een nieuw leger aan 't verzamelen waren, het IVe, onder den Hertog van Wurtemberg, bestaande uit een gedeelte van het leger von Beseler en uit vrijwilligerskorpsen, alles samen 150.000 geweren sterk. In afwachting dat dit nieuw Duitsch leger samengetrokken was en in beweging kon gezet worden, moest het VIe Duitsch leger, dat Maud'huy gestuit had, ook de Engelschen zien tegen te houden. Daartoe leverde het tusschen 12 en 19 October een hardnekkigen veldslag om het bezit van Rijsel, dewelke ten gunste der Duitschers uitviel. Het front geraakte ook aldaar gestabiliseerd, en nu bleef er alleen nog een smalle strook grondgebied open liggen langs de kust: het spreekt vanzelf dat de twee tegenstanders ze zouden pogen binnen te palmen. Het initiatief ging daarbij van de Verbondenen evenwel over naar de Duitschers, vermits deze hun IVe leger als reserve beschikbaar hadden, terwijl de Verbondenen al hunne strijdmachten in het vuur geworpen hadden.

Hier deed zich een feit voor dat den toestand ten gunste der Verbondenen wijzigde: het Belgisch leger wist uit Antwerpen te ontsnappen en langs de kust den IJzer te bereiken, alwaar het stelling nam, links van de Britten. Dit was van zeer groote beteekenis: ten eerste omdat België daarmee een hoekje grondgebied behield en ons leger dus zelfstandig

kon voortstrijden, en ten tweede omdat de Verbondenen daarmede de Duitschers te voor waren, wanneer deze met hun IVe leger afzakten; zij vonden de laatste opening, langswaar zij de Verbondenen konden hopen te overvleugelen, versperd. Er bleef de Duitschers dan niets anders over dan tegen het IJzerfront storm te loopen.

Van de zee tot beneden Diksmuide werd het front nu gehouden door de Belgen, versterkt met eenige Fransche regimenten, onder het bevel van Koning Albert. Rechts van hen bewaakten de Engelschen de streek van Ieper, en nog verder, rechts van Rijsel tot den Elzas strekte zich het gestabiliseerd front uit, gehouden van den eenen kant door de Duitschers en van den anderen kant door de Franschen.

De eerste groote Duitsche stormloop werd gericht tegen onze stellingen: hij duurde tot den 30 October, en hier werd de fleur van het Duitsch knapenschap weggemaaid. De Duitschers wierpen inderdaad in dichte drommen de vrijwilligerskorpsen van het IVe leger, overwegend samengesteld uit studenten, tegen het IJzerfront. Zingend, dol van begeestering, toog dit ‘knapenleger’ ten strijde, in de overtuiging dat het van de vermoeide Belgische en Fransche troepen maar een hapje zou maken. Wij weten hoe die aanval in de overstrooming gesmoord werd: duizenden jonge intellectueelen lieten hun gebeente langs de boorden van den IJzer. West Vlaanderen werd het kerkhof der Duitsche elite.

Toen de Duitschers gewaar werden dat zij langs den IJzer niet zouden doorgeraken, ontketenden zij den 30 October een wanhopigen aanval tegen de Engelschen, in de streek van Ieper. Om de kloeke Engelsche veteranen klein te krijgen, hadden de Duitschers een speciaal keurkorps verzameld onder generaal von Fabecq. Terwijl de IVe en VIe Duitsche legers tot locale aanvallen overgingen om de Verbondenen links en rechts van Ieper te verlammen, ontbond von Fabecq zijn duivels. De Engelschen wankelden onder den schok, doch Foch, die het bevel voerde over de Fransche legers in het Noorden, snelde ter hulp, en de Duitsche

doorbraak werd verijdeld: de Engelschen behielden Ieper.

Alsdan raapte Falkenhayn zijn uiterste krachten samen. Twee nieuwe keurkorpsen werden toevertrouwd aan von Linsingen, die later van zich nog zooveel zou laten hooren. En den 10 November gingen de keurkorpsen von Fabecq en von Linsingen met de IVe en VIe Duitsche legers tot een laatsten algemeenen aanval over op heel het Noordelijk front: die reuzenstormloop werd afgeslagen over heel de lijn, en zoo uitgeput waren de strijders van weerskanten, dat na die laatste stuiptrekking ook dit gedeelte van het front ineens gestabiliseerd geraakte: de wedloop naar de zee was ten einde, en eindigde onbeslist. De Duitschers waren niet doorgeraakt. Kales ontglipte hun zoowel als Parijs; zij drongen niet verder aan, en stuurden in allerijl hun beschikbare reserves naar het Oostelijk front, waar de Russen hun ‘pletrol’ in gang gezet hadden. De Verbondenen van hun kant waren letterlijk op: den 11 November 1914 had het Fransch hoofdkwartier moeten berichten dat zijn laatste reserves opgebruikt waren.

Over de Duische verliezen bezitten wij geen gegevens. Over deze der Verbondenen wel. Van ons veldleger bleven er na den IJzerslag hoop en al misschien nog een kleine 30 duizend geweren over. Het Britsch leger was deerlijk gesmolten; op 400 officieren en 12.000 manschappen telde de 7^{e} Engelsche legerafdeeling, na de gevechten rondom Ieper, nog 14 officieren en 2.336 man. En de Fransche verliezen bedroegen:

Van 6 Augustus tot half-September:

Dood, vermist of gevangen: 313.000;
Gestorven in de ambulances: 7.000;
Gestorven in de hospitalen: 9.000.

Van half-September tot eind November:

Dood, gevangen of vermist: 104.000;
Gestorven in de ambulances: 11.000;
Gestorven in de hospitalen: 10.000.

Wanneer men daarbij de gekwetsten en de zieken voegt, kan men zich rekenschap geven hoe de legers gehavend waren! Niet te verwonderen, dat er dus voor eenige weken een betrekkelijke rust intrad op het Westelijk front Gedurende de eerste wintermaanden van 1914-1915 werd het zwaartepunt van den strijd verlegd naar het Oostelijk front.

Op het Oostelijk Front.

Tannenberg.

Rond half Augustus was de Russische 'pletrol' in gang gegaan. Twee machtige legers, het eerste oprukkend uit Kowno onder generaal Rennenkampf, het tweede afzakkend uit Warschau, onder generaal Samsonov, bestookten tegelijkertijd het VIIIe Duitsche leger van generaal von Pritwitz, belast met de verdediging van de Oost-Pruisische grens.

Bij een eerste treffen verslaat Rennenkampf zoo doortastend von Pritwitz, dat deze zich in allerijl achter de Weichsel terugtrekt. Oost-Pruisen wordt overrompeld door de Kozakken, die de met paniek geslagen bevolking voor zich uitdrijven. Berlijn siddert. De Duitsche legerleiding stuurt in allerijl versterkingen en vervangt von Pritwitz door Hindenburg, met Ludendorff als stafoverste. In afwaching dat de nieuwe bevelvoerders aankomen, is het evenwel generaal Hoffmann, de latere onderhandelaar te Brest-Litowsk, die het plan opmaakt, dat zal leiden tot de Duitsche overwinning van Tannenberg.

Hoffmann heeft vasgesteld dat er tusschen de twee Russische legers van Rennenkampf en Samsonov een kloof gaapt van 70 kilometer. De Russische generaals begaan bovendien de ongelooflijke onvoorzichtigheid *al hunne bevelen ongecijferd per radio uit te sturen*, zoodat de Duitschers perfect op de hoogte zijn van hunne bewegingen.

Wat doet Hindenburg dan? Het plan van Hoffmann goedkeurend, laat hij maar een dun troepengordijn van twee ruiterijbrigaden voor de *vier en twintig legerafdeelingen* van Rennenkampf en werpt al zijn volk op Samsonov. Rennenkampf doet niets om zijn collega te ontzetten. Er wordt beweerd dat hij met hem sedert den Japansch-Russischen oorlog overhoop ligt... Terwijl Samsonov door het VIIIe Duit-

sche leger bestookt wordt, zet Rennenkampf gezapig, traag als een slak, zijn militaire wandeling in Oost-Pruisen voort, met slechts twee ruiterijbrigaden voor zich.

Den 27 Augustus heeft Hindenburg met al zijn strijdmachten Samsonov aangerand: na vier dagen strijd slagen de Duitschers erin het leger van Samsonov te omsingelen. Den 31 Augustus 1914 geven drie legerkorpsen op de vijf van Samsonov zich over: generaals, officieren, 90.000 soldaten, een ontzaglijk materiaal vallen in de handen van de Duitschers. Rennenkampf heeft geen vin verroerd, Samsonov schiet zich door den kop.

Er is geschreven geworden dat Rennenkampf een verrader was. In ieder geval, zijn houding was totaal onverklaarbaar. Zelfs na de verplettering van Samsonov, die hij door zijn zonderling gedrag toegelaten had, was hij nog perfect in staat geweest niet alleen om Hindenburg het hoofd te bieden, doch zelfs om hem te verslaan. In de plaats van hem te gemoet te rukken, wanneer de Duitsche veldheer zijn zegevierend leger tegen hem keert, blaast hij echter in allerijl den aftocht. Hij moet in hachelijke voorwaarden den Niemen oversteken: hij laat op zijn beurt 45.000 krijgsgevangenen en 150 kanonnen in de handen van den vijand achter!

Onze bladen hebben destijds het eerste oprukken van de Russische legers als een louteren ruiterijraid afgeschilderd: feitelijk hadden 210.000 Duitschers met 600 kanonnen 700 duizend Russen met 1.700 kanonnen totaal verslagen, daarbij 135.000 officieren en soldaten, honderden kanonnen en honderdduizenden geweren buit makend. Niet te verwonderen dat Hindenburg, als man van Tannenberg, op den slag de afgod der Duitsche bevolking werd!

De weerslag van die eerste Duitsche zege op het Oostelijk front was ontzaglijk, onder alle opzichten. De Russen die het de Oostenrijkers elders hard te verduren gaven, moesten in allerijl versterkingen naar het Noorden sturen, wat hun operaties meer zuidelijk in de war stuurde. De Duitschers, die met een beter beleid van Rennenkampf ongetwijfeld met

heele legerkorpsen uit het Westen hadden moeten trekken om Berlijn te dekken, konden nu voort met volle geweld tegen de Franschen oprukken. Meer nog: de Duischers die, zooals het uit dozijnen documenten blijkt, voor de Russische legers een geweldigen schrik koesterden, leerden ze plots naar waarde schatten, het is te zeggen niet zeer hoog. Niet dat de Russische soldaten niet dapper streden. Maar zij werden doorslecht aangevoerd. Het beste wat de Duitschers hadden durven hopen was dat zij met hun 210.000 man de 700.000 Russen lang genoeg zouden kunnen tegenhouden hebben om naderhand met de zegevierende korpsen uit het Westen hun gebied te bevrijden. Nu konden zij den oorlog op den vijandelijken bodem dragen en bovendien de Oostenrijkers ontzetten. Te erger was de Russische nederlaag, daar zij een ontzaglijk verlies aan materiaal voor gevolg had. En dit was het zwakke punt in het Russisch pantser: de verloren geweren, mitrailleuses en kanonnen konden niet vervangen worden, de arsenalen waren ledig. Miljoenen strijdvaardige reservisten moesten in de kazernen opgehoopt blijven, bij gebrek aan wapens.

Het is bijvoorbeeld zoo goed als zeker, dat het reserveleger, door de Duitschers in October 1914 op den IJzer in het vuur geworpen, naar het Oosten zou moeten gestuurd geworden zijn, indien Rennekampf van zijn strijdmachten een behoorlijk gebruik had weten te maken. In dit geval was er veel kans geweest, dat een groot gedeelte van het Belgisch gebied, misschien wel heel ons land tot aan den Maas, van in 1914 zou bevrijd geworden zijn. De Duitschers hadden in dit geval immers wellicht moeten wijken om hun ontredderden rechterflank aan de omsingeling door de oprukkende Engelsche, Fransche en Belgische korpsen te onttrekken. Het is vermoedelijk de schuld van Rennenkampf zoo onze bevolking vier jaar bezetting en ellende heeft moeten doorstaan.

De Oostenrijkers in gevaar.

Volgens het Duitsch-Oostenrijksch krijgsplan moest de massa van het Duitsch leger eerst en vooral de Verbondenen op het westelijk front verpletteren, om daarna de Russen aan te vallen. In afwachting dat de beslissing op het westelijk front gevallen was, moesten de Oostenrijkers in Galicië en het 8e Duitsch leger in Oost-Pruisen de Russische legers zoeken tegen te houden.

De Oostenrijkers hadden daarbij de fout begaan tegen Servië drie van hun legers uit te sturen, zoodat zij aanvankelijk maar drie legers in Galicië hadden om den Russischen aanval af te weren. Zij waren daarbij verrast geworden door de snelheid van de Russische mobilisatie, en door haar omvang. Rondom, de derde oorlogsweek was de toestand op het oostelijk front ongeveer de volgende:

In Oost-Pruisen moest het VIIIe Duitsch leger, iets meer dan 200.000 man en 744 kanonnen sterk, het hoofd bieden aan de veel sterkere legers van Rennenkampf en Samsonov;

in Galicië werden de drie Oostentrijksche legers van Dankl (Ie), Auffenburg (IVe) en Brudermann (IIIe) met het korps Kövess bestookt door de massa der Russische legers onder Groot-Hertog Nikolaas.

Een Oostenrijksch korps onder Kummer en een Duitsch landwehrkorps onder Woyrsch verzekerden min of meer de verbinding tusschen he Duitsch leger in Oost-Pruisen en de meer zuidelijk kampende Oostenrijksche strijdmachten.

De Oostenrijksche stafoverste, Conrad von Hoetzendorff, hoppte met zijn legermacht zeer spoedig Servië klein te krijgen. In afwachting besloot hij het offensief te nemen in Galicië om de Russische mobilisatie in de mate van het mogelijke te storen: hij rekende dat hij aldus tijd zou winnen om zijn zegevierende legers van het Servisch front en de Duitsche versterkingen van het westelijk front te zien opdagen.

Aanvankelijk slaagde zijn plan. De Oostenrijkers dreven

de Russische voorwacht achteruit en drongen in Polen binnen Maar den 28 Augustus liepen Brudermann en Kovess een nederlaag op te Zloczov, die een aftocht van de Oostenrijkers voor gevolg had. De Russische legers gingen op hun beurt tot den aanval over, en den 3 September veroverden zij de aanzienlijke stad Lemberg, in Galicië.

Conrad von Hötzendorff had evenwel in allerijl het IIe Oostenrijksch leger uit Servië teruggeroepen, en met die versterkingen ondernam hij een algemeenen tegenaanvaal, den 8 September om Lemberg te bevrijden. Gedurende de eerste dagen bleken de Russen moeite te hebben om het Oostenrijksch offensief in te toomen. Het 4^{e} Oostenrijksch leger had weinig vooruitgang geboekt, doch het 1^{e}, het 2^{e} en het 3^{e} schenen te zullen slagen. Op het oogenblik dat de drie Oostenrijksche legers, die om Lemberg kampten, de stad al bijna in hun bereik zagen, begaf evenwel het vierde leger van Auffenberg, onder de drukking der steeds aanzwellende Russische massa's: de Russen braken door langs dien kant en dreigden de overige drie Oostenrijksche legers in den rug aan te tasten: den 11 September moest Conrad het bevel tot den algemeenen aftocht geven. De Russen zetten de achtervolging in en bereikten aldrar de rivier San en de forten van Pzremysl: de Oostenrijkers dachten eerst op die lijn stand te houden. Maar zij vernamen eenerzijds, door Russische radio's, dat Groot-hertog Nikolaas nieuwe versterkingen verwachtte uit Siberië, uit den Kaukasus en uit Turkestan; anderzijds begonnen de eerste berichten over den Marneslag binnen te loopen. Conrad, ervarend dat hij niet zoo gauw op Duitsche hulp zou mogen rekenen en dus tijdelijk op zijn eigen krachten zou aangewezen blijven, besloot nog verder te wijken, al gaf hij daardoor een beduidend gedeelte van het Oostenrijksch-Hongaarsch grondgebied prijs. Hij stuurde dan het 2^{e} leger naar de Karpathen, om de Russen de passen van dit gebergte te ontzeggen, en schaarde zijn overige legers (1e, 3e en 4e), achter de stroomen Dunajetz en Biala.

Dat de Oostenrijksche legers, na een aftocht van meer dan 200 kilometer en meer dan een maand verwoeden strijd, schrikkelijk geteisterd waren, spreekt vanzelf. De cijfers door de oorlogscommuniqués verstrekt zijn niet betrouwbaar: maar toen de vrede van Brest-Litowsk geteekend werd, zaten er twee miljoen Oostenrijksche krijgsgevangenen in Rusland! Hoeveel er daarvan in de handen van de Russen vielen gedurende de eerste maanden weten wij niet juist: wij vonden nergens vaste cijfers, doch de Oostenrijksche verliezen moeten zeer zwaar geweest zijn. De Dubbele Monarchie telde in haar schoot verschillende verdrukte nationale minderheden, alles samen ongeveer een derde gedeelte van de gezamenlijke bevolking. Het Oostenrijksch leger was derhalve alles behalve homogeen: waren de Duitsche en Hongaarsche troepen betrouwbaar, de Slavische soldaten vochten tegen hun zin. Velen wachtten maar op een gunstige gelegenheid om naar den vijand over te loopen.

Wanneer men dit alles in overweging neemt, mag besloten worden dat de toestand op het einde van September zeer slecht stond voor de Oostenrijkers.

Hindenburg ontzet Conrad.

Toen Hindenburg bemerkte dat de Oostenrijkers in Galicië in het nauw gedreven werden en gevaar liepen verpletterd te worden, besloot hij niet verder in Polen door te dringen en liever de bondgenooten van Duitschland te ontzetten door een aanval in den flank der zegevierede Russische legers van Groot-Hertog Nikolaas. Te dien einde werd het VIIIe Duitsche leger in twee gesplitst. Eenige korpsen, die den naam van VIIIe leger behielden, zouden achter den Angerapp en de Mazurische Meeren een defensief front houden; het grootste gedeelte van het VIIIe leger, herdoopt als IXe leger, zou onder de persoonlijke leiding van Hindenburg en Ludendorff met de Oostenrijkers samenwerken. Er werd besloten zoodra mogelijk het offensief te nemen.

Er was echter eenigen tijd noodig om het nieuw gevormde IXe leger samen te trekken: en er bestond gevaar dat de Russen die omstandigheid zouden benuttigen om inmiddels de Oostenrijkers te overrompelen. De Russen verroerden evenwel niet, en zoo konden de Duitschers en de Oostenrijkers voor hen losslaan. De Oostenrijkers zetten zich het eerst in gang, bereikten schier zonder strijd de rivier San en ontzetten den 9 October Pzremysl. De Duitschers van hun kant geraakten tot vóór Ivangorod en de zuidelijke forten van Warschau. Aldus scheen het Duitsch-Oostenrijksch maneuver met volledig succes bekroond te moeten worden.

Toen pakte Groot-hertog Nikolaas evenwel met een geduchten tegenzet uit. Hij had één van zijn legers van het Oostenrijksch front weggehaald, wat dan verklaart dat de Russen ginder tijdelijk maar een betrekkelijk geringen weerstand boden. Dit leger versterkte Nikolaas met nieuwe korpsen, die uit het binnenland van Rusland in aantocht waren. Het was zijn bedoeling tusschen Novogeorgievsk en de monding van den San een onweerstaanbare srijdmacht samen te trekken, die zich van op de Weichsel zou in gang zetten, in de richting van Breslau en verder Berlijn; terzelfdertijd zouden twee legers in Galicië oprukken en een derde leger het Karpathengebergte bewaken. Een speciaal leger was bovendien voorzien om Pzremysl te belegeren. Rond het midden van October was de Russische ‘pletrol’, bestaande uit vijf legers en zestig divisies, gereed.

De Russen zetten zich in gang, *en ofschoon een Russisch plan met de juiste opgave der strijdmachten en der ontworpen operaties in de handen der Duitschers gevallen was,* kon de ‘pletrol’ niet gestuit worden: met de eerste dagen van November waren de Duitsch-Oostenrijkers overal tot den aftocht gedwongen. In Oostenrijk was Cracau door de Russen wederom bedreigd en Pzremysl opnieuw belegerd. Hindenburg, van zijn kant, had tot in Silesië moeten wijken. Op dit oogenblik wankelde wederom heel het Duitsch-Oostenrijksch front: bijzonder de Oostenrijkers schenen niet

meer in staat om aan een aanval der Russische massa's het hoofd te bieden. De Russen verloren evenwel weer eens kostbare dagen, en de verklaring daarvoor vinden wij in deze regelen van kolonel Schnitzler:

‘Gedurende die operaties, zooals tijdens de vorige operaties, hadden de Russen een groote onvoorzichtigheid ten toon gespreid bij het gebruik der draadlooze telegraphie, bij zooverre dat de Centrale Mogendheden dikwijls te gepaster tijde kennis gekregen hadden van de gevaren die haar bedreigden. Dank aan de onderschepte radio's waren haar veldoversten meermalen op de hoogte geweest van de ligging der Russische strijdmachten, alsmede van de bedoelingen en de plannen der vijandelijke legerleiding. En dit met te meer gemak, daar Hindenburg bij zijn staf over een professor in wiskunde beschikte, die buitengewoon begaafd was om de vijandelijke telegrammen te ontcijferen. Aldus hadden de Duitschers den 1 November een radio opgevangen, zeggende dat voortaan alleen de Russische ruiterij de achtervolging zou doorzetten, omdat het voetvolk vermoeid was en de bevoorrading in voedsel, materiaal en ammunitie moeilijk geworden was.’

Zelfs een leek ziet het enorm belang in van een dergelijke inlichting. Hindenburg, die op denzelfden dag tot opperbevelhebber benoemd was van al de Duitsche strijdmachten op het Oostelijk front, dient zich dus niet overmate bezorgd te maken om de drukking van de Russische massa's. Hij weet dat zij tijdelijk met lamheid geslagen zijn. Hij weet ook dat generaal Rousski met vijf legers gereed ligt om in Silesië en in Westelijk-Galicië binnen te vallen, maar dat de Russen daarnaast maar zeer weinig volk hebben, hooger op, in Polen. De rechterflank der Russen is dus de zwakke plaats in hun pantser: Hindenburg zal daar pogen toe te slaan, vooraleer de Russische pletrol opnieuw in gang gaat.

Hij versterkt met al de beschikbare reserves zijn IXe leger, dat hij aan Mackensen toevertrouwt: den 10 November ligt het samengetrokken tusschen Posen en Thorn, gereed

om aan te vallen, 5 1/2 legerkorpsen voetvolk en twee legerkorpsen ruiterij sterk; rechts van het IXe leger wordt een strook van ongeveer 100 kilometer gehouden door een gordijn ruiterij en landsturmtroepen; een beetje lager, in Silesië, ligt het IIe Oostenrijksch leger per trein uit de Karpathen gehaald en bestemd om het IXe Duitsch leger af te lossen; meer zuidelijk nog, tusschen Czestochovna en Cracau liggen het korps Woyrsch en het IVe Oostenrijksch leger te wachten op het sein om de Russen in hun linkerflank aan te tasten; verschillende andere Oostenrijksche korpsen bewaken het Karpathengebergte en de rest van het front.

Den 11 November ging Mackensen tot den aanval over, en was daarmede de Russen te voor. Mackensen verraste ze, terwijl ze loom, op hun overmacht betrouwend, oprukten: hij trof ze in hun flank en ontredderde ze terdege. Bijna terzelfdertijd bestookte het IVe Oostenrijksche leger den linkerflank der Russen.

Den 17 November leverde Mackensen den slag van Lodz. Aanvankelijk boekte hij grooten vooruitgang, maar een geweldige Russische tegenaanval sneed zijn leger in twee, waarbij verschillende korpsen omsingeld werden. Zij gaven zich echter niet over, hielden stand en den 25 November braken zij door de Russische lijnen, 10.000 krijgsgevangenen meenemend. Den 27 November was het Duitsch front hersteld en den 6 December namen de Duischers Lodz in. Zes dagen later, den 12 December, behaalden de Oostenrijkers een beslissende overwinning te Limanowa, nabij Cracau. Hier ook trad eenige rust in: het mangelde de Russen aan bevoorrading en de Duitsch-Oostenrijkers waren uitgegeput. Zij hadden evenwel het groot Russisch offensief weten te verijdelen: de Russische pletrol zou langzaam uiteenbrokkelen aan innerlijke ontbinding, zooals wij later zullen zien.

De Strijdmethoden op het Oostelijk Front.

Van de wijze waarop de krijgsverrichtingen gevoerd werden op het oostelijk front is er maar betrekkelijk weinig doorgedrongen tot het publiek. De meeste krijgsfilmen die in ons land afgerold werden en de meeste boeken hadden immers het westelijk front als schouwtooneel.

De legers zaten daar tegenover elkaar, verschanst, van de Zwitsersche grens tot de Noordzee, onbeweeglijk, letterlijk tegeneengedrongen en elkaar verlammend wegens het gewicht van het reusachtig en steeds toenemend materiaal dat zij in den rug hadden.

Het oostelijk front geraakte integendeel nimmer gestabifiseerd. Daarvoor waren de afstanden te onmetelijk en het materiaal te schaarsch. Vermits het front twee of driemaal uitgestrekter was, moest het loopgravennet meer in de breedte uitgerokken worden, waardoor het vanzelfsprekend dunner werd. Met een even groot aantal *kilometers* loopgraven, kreeg men op het westelijk front *drie posities achtereen,* voor eene op het oostelijk front. Daar kwam dan nog bij dat de basissen verder afgelegen en de verkeersmiddelen gebrekkiger waren, zoodanig dat de schansen nooit dezelfde sterkte bereikten. Op het westelijk front werden mettertijd duizenden kleine forten opgericht, uit gewapend beton: op het oostelijk front niet. Hieruit wordt duidelijk dat het oostelijk front broozer was. Zoo dikwijls als de Duitschers op een bepaalde plaats een overmacht van materiaal samentrokken, vernietigden zij met gemak de Russische verdedigingswerken die zij voor zich hadden, en braken zij door. Zoo dikwijls als de Russen op een bepaald punt met hunne troepenmassa's op de Oostenrijksche stellingen wogen, zwichtten deze en herbegon de bewegingsoorlog. Ieder offensief, of het nu gevoed werd met Duitsch materiaal of met Russische troepemmassa's, slaagde en leidde tot een doorbraak.

Over de voorwaarden waarin er op het oostelijk front gestreden werd, verstrekt de Duitsche stafofficier Max Wild belangrijke bijzonderheden, in zijn werk *Mes aventures dans le service secret*[1]. Wij halen hier een paar bladzijden aan uit het hoofdstuk *Offensief op de Weichsel:*

'Midderwijl had het IVe leger op een breed front de Poolsche grens overschreden in de richting van Ivangorod en had het, de dungezaaide Russische strijdmachten voor zich uitdrijvend, zijne schikkingen getroffen om tot een offensief over te gaan ter ontzetting der Oostenrijkers.

Het was een vermoeiende marsch, onder gestadig neerplassende regenbuien en over absoluut stuk gereden wegen; een echte martelie voor de manschappen en voor de lastdieren. De lastigste taak was de bevoorrading van het leger te verzekeren, terwijl paarden en wagens in het slijk verzonken. Wanneer men zich de wel onderhouden banen uit Oost-Pruisen herinnerde, gaf men zich rekenschap, dat het hier een heel andere oorlog gold.

In mijne hoedanigheid van duivel doet al (bonne à tout faire) van het Hoofdkwartier (Max Wild was gehecht aan den staf van Hindenburg-Ludendorff), kreeg ik als opdracht orde in dien baaierd te scheppen. Ik werd conducteur van bruggen en wegen voor het leger. De arbeiders moesten onder de burgerlijke bevolking opgeëischt worden; de burgemeesters lieten zich eerst prangen, want zij meenden dat, volgens het oud Russisch gebruik, de karweien kosteloos moesten gepresteerd worden. Maar toen zij de klinkende munt hoorden rinkelen waarmede de arbeid zou vergoed worden, verzwond hun onwil; en de groote zak geld die ik overal met mij sleurde verrichtte wonderen. Een duizendtal mannen en vrouwen werkten dag en nacht aan de groote invalsbaan van Kielce naar Radom, en spijts den onophoudenden regen vorderde de onderneming snel; wanneer niets anders kon

(1) *Mes aventures dans le service secret*, door Max Wild (Payot).

gedaan worden, deed ik kilometers dijken bedekt met boomstammen uit den grond rijzen.

Aldus geraakten wij tot Radom...

Spijts duizend hinderpalen had het leger de Weischsel bereikt, waarachter de Russen zich defensief opstelden, in goed ingerichte posities. Ons oprukken werd tijdelijk gestuit, onze troepen moesten zich ingraven langs de moerassige oevers van de Weichsel, in een zeer moeilijk verdedigbaar terrein. De strijdlust, die zij nog ten toon gespreid hadden in Oost-Pruisen, was merkelijk geslonken; in die slijkerige holen en onder dien onbarmhartigen regen, verzwond het goed humeur der soldaten totaal. Bovendien, van den luitenant tot den eersten soldaat, meenden al de strategen dat die ijlings ondernomen ontzettingspoging over geen voldoende effectieven beschikte. En de Oostenrijkers, waarvan de zoo uitdrukkelijk beloofde aankomst zoo ongeduldig verbeid werd, daagden niet op. Het onverwachte wassen van een der zijrivieren van de Weichsel had ze tegengehouden.

Ik moest per auto een bevel naar een hooger-op strijdend Silesisch landwehrkorps dragen, en zoo kon ik mij rekenschap geven van de voorwaarden waarin ons volk gedurende heel die periode moest marcheeren en vechten. Onderweg ontmoette ik voor de eerste maal de Oostenrijksche konvooien. In tegenstelling met de Duitschers, die alleen zware wagens gebruikten, benuttigden de Oostenrijkers bijna uitsluitend de kleine karren uit de streek, bespannen met lichte paardjes; die kolommen zagen er alles behalve krijgshaftig uit - te meer daar de voerlieden het uniform niet droegen - maar zij geraakten overal door, zelfs over de slechtste banen en buurtwegen. Bovendien vergden die kleine paardjes, er aan gewend ook in vredestijd winter en zomer buiten te staan, weinig of geen zorgen. Ook bij ons, die achteraf genoopt werden ze te gebruiken, speelden die *panjekarren* een groote rol.

Tallooze karren van dit soort versperden de baan van Novoalexandria, die ik moest volgen, en toen het onmogelijk

werd per auto vooruit te komen, zette ik mijn weg te voet voort. Ik begreep weldra waarom de konvooien vaststaken: zij waren te ver gereden en het hoofd der kolommen werd bestookt door het vijandig artillerievuur.'

Van het heerschend geharrewar haalt Wild verder een uiterst suggestief staaltje aan. Op zekeren dag ontvangt hij het bevel het hoofdkwartier van een Oostenrijksch legerkorps op te sporen: het gebeurde inderdaad niet zelden dat de verschillende legerkorpsen alle onderling contact verloren. Wild vetrekt per auto en geraakt eindelijk ter bestemming. Hij gareert zijn wagen nabij het huis waar de Oostenrijksche generaal zijn intrek genomen heeft en dient zich aan.

De Oostenrijkers hadden een eind verder een schijnwerper opgesteld. Niet zoodra heeft Wild zijn intrede gedaan in de kamer waar de Oostenrijksche staf zich ophoudt, of die schijnwerper verblindt de aanwezigen. De generaal maakt zich boos, en zegt tot een van zijn officieren:

- Loop aan de idioten, die dezen schijnwerper hanteeren, zeggen dat ze ons hinderen. We zien geen steek voor onze oogen meer.

De officier vertrekt, argeloos. Twee minuten later is hij terug, gillend:

- De Russen zijn daar! De Russen zijn daar!

Inderdaad, de Russen hadden ongemerkt den schijnwerper bemeesterd. In dolle paniek vluchtte alleman buiten: er werd geschoten, rakelings bij het huis. Toen Wild zich naar zijn wagen haastte, zag hij er al drie gedaanten inzitten - Russen. De Oostenrijksche stafofficieren hadden nog juist den tijd in hun auto's te springen, die gelukkig voor hen aan den overkant stonden, en tuften weg.

'Wij zaten nog ten volle in dien baaierd gewikkeld, toen wij het gezoef van hun motors in de verte hoorden wegsterven. We geraakten eindelijk uit de voeten, met de aftrekkende troepen. Onderweg gaf ik mij rekenschap hoeveel geluk ik eens te meer had gehad. Indien ik een half uur later

was aangekomen, vond ik het nest ledig en mocht ik mijn boodschap aan de Russen afgeven.'

Dergelijke incidenten bezorgen een klein denkbeeld van de wanorde, die van weerskanten op het Oostelijk front heerschte.

Hoofdstuk III.
1915.

Op het Westelijk Front.

De Eerste Winter.

Wij onderbraken ons overzicht van de krijsverrichtingen op het westelijk front op het oogenblik wanneer de wedloop naar de zee met den IJzerslag op een draw was uitgeloopen en de legers zich van weerskanten hadden ingegraven, van de Noordzee tot Zwitserland. Daarmede trad er een korte rustpoos in. Zeer lang zou zij echter niet duren, want zoodra Joffre vernam, dat de Duitschers troepen weghaalden uit Frankrijk om ze naar Rusland te sturen, besloot hij opnieuw tot den aanval over te gaan.

Reeds den 20 November had hij aan Foch laten weten, dat hij zich diende gereed te houden om met het 8-ste leger het offensief herop te nemen. Foch, die zich door den band niet liet prangen, moest hem berichten dat zijn leger niet paraat was; hij wachtte op versterkingen om de gapingen in de gelederen aan te vullen. Joffre moest dus eenige dagen geduld oefenen. Hij noteert in zijn Gedenkschriften:

'Eenige dagen later, (door de nota Nr 7135 van 30 November 1914), deelde ik aan Foch mijn wil mede, dat hij zoohaast mogelijk *gedeeltelijke acties* zou ontketenen rondom Ieper. En den 8 December besloot ik, ofschoon de maatregelen getroffen om de leemten in manschappen en materiaal aan te vullen hun volle uitwerksel nog niet bereikt hadden, zonder verwijl tot het offensief over te gaan. Dit besluit werd kenbaar gemaakt door een Algemeene Onderrichting, toegelicht door Bijzondere Onderrichtingen aan ieder leger.

Het mechanisme van dit offensief bedroeg twee hoofdaanvallen, respectievelijk uitgevoerd door de 4^{e} en 10^{e} legers

in de richting van Cambrai en Attigny, en vier sekondaire aanvallen uitgevoerd door:

Het 8ste leger, in voeling met den Britschen linkervleugel in de streek van Wervick.

Het 2de leger, dat zou aanvallen in de streek van Combles. Het 3de en het 1ste leger, die zouden aanvallen, het eerste tusschen de Argonne en de Maas, het tweede in de richting van Thiancourt.

Eindelijk het legerdetachement der Vogezen, dat zijne operaties in den Hoogeren-Elzas zou doorzetten.'

Het was dus een algemeen offensief dat ontketend werd. En Joffre vat zijn verloop samen in dit een zinnetje:

'De resultaten van dit offensief waren mager'.

Inderdaad: de Franschen slaagden er maar in hier en daar een stukje loopgracht te veroveren, en iedere vierkante meter grond werd met een lijk bedekt!

In zijn boek *La Pluie de sang* haalt Léon Daudet de officieele statistiek der Fransche verliezen in December 1914-Januari 1915 aan:

Gesneuveld, verdwenen of gevangen genomen:	62,000
Overleden in de ambulances:	5,000
Overleden in de hospitalen:	7,000

Wanneer men daarbij de gekwetsten voegt, en de Duitsche en Engelsche verliezen, komt men tot een totaal van zeker boven de 300,000 man - wat al kan tellen voor een zoogezegd 'kalme periode'!

Galtier-Boissière merkt daarbij aan:

'De acties die door de bureelen van het Hoofdkwartier zullen voorbereid worden, zijn tweeërlei: locale aanvallen; doorbraakaanvallen.

Tot wat dienden die locale aanvallen, ontketend op nauwe fronten, waar duizenden, soms tienduizenden strijders in den prikkeldraad bleven hangen? Officieel om 'de posities te verbeteren' en om in de troepen de 'offensieve bezieling' te houden, die anders dreigde te loor te gaan in het monotoon loopgravenbestaan; feitelijk om het communiqué te stoffeeren

ten gerieve der ongeduldige burgers, en om aan de hoogere officieren toe te laten hunne doortastendheid (cran) te laten gelden. ‘Het is fataal, schrijft Pierrefeu, dat zekere oversten moesten geneigd zijn zelfs nuttelooze successen te zoeken, om wille hunner bevordering. *Wij hebben perioden gekend wanneer het bloed onzer soldaten klaarbijkelijk diende om sterren te doen rijzen* (op den kraag der generaals)’.

En de Pierrefeu kan er van meepraten: hij was aan het Hoofdkwartier verbonden, als opsteller van het communiqué, en zag derhalve wat er daar omging.

Galtier-Boissière vervolgt:

‘Het was wonderbaar vast te stellen hoe dezelfde stafofficieren, de “Jonge Turken”, die eenige maanden te voren, de ardrijkskundige objectieven versmadend, bereid waren Nancy, Verdun en Parijs op te geven, zich plotseling tot de terreinsuperstitie bekeerden. Kon de herovering van een doorzeefd boschje, van een vergruizelde hofstede, van een stukgeschoten kerkhof dan opwegen tegen de vernietiging van een regiment, zooniet een legerafdeeling?’.

En hij laat Pierrefeu besluiten:

‘Was de oorlog een stap nader tot zijn einde gerukt, wanneer men ten koste van geweldige verliezen eenige meters grond veroverd had?’

Om het zeer zacht uit te drukken: men ziet dat het oordeel en de kijk van de stafofficieren en van de strijders grondig verschilden. En dit is begrijpelijk genoeg; de stafofficieren planden op het papier, hanteerden cijfers, de soldaten stonden in het vuur en stortten hun bloed!

Maar de Staven gaven het daarom niet op. Den 12n Januari 1915 ontketenden de Duitschers een machtigen aanval langs de Aisnerivier en dwongen de Franschen hun front lichtjes achteruit te trekken. Overvloedige regenbuien legden op dit oogenblik een soort van gedwongen wapenstilstand op, die slechts geschonden werd door eenige even bloedige als nuttelooze schermutselingen. Het zou tot met de eerste dagen

van Februari aanloopen, vooraleer de strijd weer ernstig zou oplaaien. Inmiddels moest Joffre toegeven:

'Om samen te vatten, die verschillende aanvallen hadden, voor het meerendeel, slechts onbeduidende of nietige resultaten opgeleverd; in de streek der Argonne en der Aisne hadden zij geweldige reacties uitgelokt, die aantoonden dat de vijand tot stevige tegenstooten voorbereid was. Het werd duidelijk dat de taak waar wij voorstonden, namelijk de Duitschers uit onzen bodem te rukken waarin zij zoo sterk wortel gevat hadden, van onzentwege reusachtige krachtinspanningen zou vergen'.

Inderdaad! Dit zouden de twee lenteoffensieven van 1915 maar al te ras bewijzen.

De Lenteoffensieven.

Na het mislukt winteroffensief besloot Joffre een nieuwe doorbraak in Champagne te beproeven, met het versterkte 4de leger onder generaal de Langle de Cary. Aanvankelijk dacht hij met de allereerste dagen van Februari van leer te trekken, doch een reeks Duitsche aanvallen verstoorde de toebereidselen, en het offensief kon eerst den 16 Februari 1915 ingezet worden. Zooals Joffre het zelf schrijft, 'dit alles (namelijk die Duitsche aanvallen) bewees dat de vijand op zijn hoede was'. De Fransche aanvallen stuitten dan ook op een verwoeden weerstand, en van af de eerste dagen was het duidelijk, dat er van een doorbraak niets zou terecht komen. Desniettegenstaande werden de aanvallen gedurende een volle maand volgehouden. Balans: een vooruitgang van 2 tot 3 kilometer in de diepte, en 7 kilometer in de breedte. En dit werd betaald, van Fransche zijde alleen, met 69,000 dooden en 171,000 gekwetsten! Van Duitsche zijde moesten de verliezen ongeveer even zwaar zijn, want de Noorsche kolonel Schnitzler geeft als cijfers voor den eersten stormloop: 'De aanval kostte zeer groote verliezen. De Franschen zou-

den 45,000 man verloren hebben, de Duitschers 33,000. De Franschen verloren daarenboven 2,800 gevangenen, de Duitschers 2,300'.

Rondom half-Maart zette Joffre zijn offensief stop. Tot met de eerste dagen van Mei bleef het front betrekkelijk stil. Wij zeggen betrekkelijk stil, want de loopgravenoorlog werd met den dag bitsiger en ongenadiger.

In dit opzicht is deze bladzijde van Joffre kenschetsend:

'Het 3e leger had in zijn front een bijzonder delicaten sector: de Argonne. Het XVIe Duitsch korps, aangevoerd door een generaal gesproten uit het wapen der pioniers (von Mudra), beschikkend over een talrijk personeel specialisten en over een machtig belegmateriaal, voerde aldaar, sedert het einde van September 1914, tegen het 2e Fransch korps en de linkervleugel van het 5e korps een hardnekkigen strijd, waarin wij schier nooit de bovenhand behielden. De beboschte en heuvelachtige streek was weliswaar lastig, maar zij was dit voor den vijand zoowel als voor ons: de Duitschers beschikten over mijnenwerpers, vlammenwerpers en granaten waartegen wij maar primitief tuig konden stellen; maar bijzonderlijk, onze tegenstanders hadden het initiatief der operaties afgedwongen, en ons locaal commando had zich niet weten te organiseeren'.

Dit moest natuurlijk bezuurd worden - en door wie anders dan door de soldaten? Om den vijand het initiatief te ontrukken werden in de Argonne, en daarrond in de Woevre en tegen Saint-Mihiel een reeks locale aanvallen ondernomen. En precies geen kleine! Voor zijn offensief van den 30 Maart beschikte het 1ste leger b.v. over 360 zware stukken van 95 mm. kaliber tot 220, plus 900 stukken veldgeschut van 75 mm. en 100 van 90 mm.

Wij halen nogmaals Joffre aan:

'Spijtig was het beginnen te regenen. Die omstandigheid kwam mij vooreerst als voordeelig voor, want zij verborg aan de vijandelijke vliegers het naderen en de stellingname der aanvalstroepen; maar op den duur kreeg zij nadeelige gevol-

gen. De Woevre, reeds zeer slijkerig in den winter, werd in een moeras herschapen: de loopgraven liepen vol water; het werd moeilijk in de doorweekte velden de artillerie op te stellen, en de obussen ontploften niet in dien sponsachtigen grond.

De troepen en de staven waren ongerust. Misschien had de aanval moeten geschorst worden. Maar het leven in die overstroomde loopgraven was niet houdbaar, en den aanval uitstellen was verzaken aan het zoo wenschelijk uitwerksel der verrassing. Generaal Dubail gaf het sein tot het offensief'.

Het liep natuurlijk dood - en spijtig niet alleen het offensief, doch duizenden soldaten - in het water. Den 7 April berichtte generaal Dubail, dat het gevecht moest gestaakt worden. Joffre antwoordde 'over te gaan tot een methodischen, doch matigen aanval, die ons toelate grond te winnen, overal waar dit kan verwezenlijkt worden, en die de aandacht en de reserves van den vijand in deze streek bezig houden'.

Aldus kon, zooals Galtier-Boissière zegt, het communiqué gestoffeerd worden, in afwachting dat het tweede lenteoffensief kon van stapel loopen.

Aan dit offensief, dat een doorbraak in richting van La Bassée-Lens-Vimy beoogde, namen de Engelschen - die van hun kant in Maart de even nuttelooze als bloedige gevechten van Neuve-Chapelle geleverd hadden - deel, naast de Fransche legers van Foch en d'Urbal. De aanval gaat den 9 Mei los: de Engelschen worden gestuit, doch zekere Fransche regimenten schieten verbazend snel op, breken door de Duitsche lijnen, en bereiken het blakke veld. De doorbraak was dus verwezenlijkt, en de Duitschers maakten reeds aanstalten om Lens en Rijsel te ontruimen: doch zooals de Duitschers zelf eenige dagen te voren, tijdens hun eersten gasaanval in de streek van Ieper, werden de Franschen door dit onverhoopt succes verrast. Zij drongen niet spoedig genoeg in de bres. De Duitschers konden inderhaast reserves optrommelen en hun front herstellen. Een reuzenkans was verkeken. En

Joffre heeft gelijk, wanneer hij schrijft: ‘Ik voelde 's avonds van den 9 Mei dat een schitterend succes ons ontglipt was’.

Inderdaad. Wij herinneren ons zeer goed hoe het Belgisch leger in die dagen gereed stond om ook vooruit te rukken, op de hielen van den wijkenden vijand. Maar gedane zaken hebben nu eenmaal geen keer; en de Franschen en Engelschen bleven gedurende de drie volgende weken even vruchteloos als hardnekkig aanvallen. Den 25 Mei werd ook dit offensief stopgezet. Balans: verovering van vier dorpen, Carency, Ablain-Saint-Nazaire, Neuville-Saint-Vaast en La Targette, grootste vooruitgang op het einde van den strijd: 3 kilometer in de diepte. Duitsche gevangenen: 8,000. Franche verliezen: 121,000 dooden en verdwenenen; 22,000 dooden in de hospitalen; 306,000 gekwetsten (Galtier-Boissière). Wanneer men daar de Engelsche en Duitsche verliezen bijvoegt komt men tot een totaal, dat niet verre beneden het 3/4 millioen zal blijven. Een voormaakje voor Verdun!

Niettegenstaande bleken de Verbondenen rond half-1915 op het westelijk front nog over een superioriteit van 680 bataljons te beschikken. Dat in die voorwaarden de Staven bij de pakken niet zouden blijven zitten is lichtelijk te raden: de laatste lijken van de tweede lenteoffensief waren nog niet goed begraven, of het Hoofdkwartier was al een nieuwen grootscheepschen aanval aan 't plannen. Onze lezers mogen uit deze zakelijke en onverbloemde uiteenzetting afleiden, welk een onafgebroken bloedbad de oorlog voor de soldaten geweest is. En let wel: wij zijn nog op het einde van het eerste oorlogsjaar niet, en de dungezaaide overlevenden uit de actieve regimenten hebben nog meer dan drie jaren te kraken - drie jaren gedurende dewelke de strijd gestadig in wreedheid en geweld zal toenemen!

Het Groot Zomeroffensief.

'Na de gevechten van April-Mei 1915 trad er een nieuwe verpoozing in op het westelijk front van de Noordzee tot de Zwitsersche grens. Joffre begon alsdan een nieuwen aanval voor te bereiden, *waarbij al de reeds opgedane ervaring zou benuttigd worden,* en die den oorlog door de overwinning der Entente moest beslechten. *Kanonnen en ammunitie werden in groote hoeveelheid vervaardigd en het aantal mitrailleuses werd meer dan verdubbeld. Nieuwe geschutgroepen werden samengesteld en groote autokonvooien ingericht.* Het Engelsch leger werd versterkt. In den zomer van 1915 werd een nieuw Britsch leger, het 3e, naar Frankrijk overgebracht'.

Aldus kolonel Schnitzler. En wij onderlijnden een paar zinnetjes, omdat zij bevestigen wat wij reeds schreven:

I. - Dat de oorlog 1914-18 gaandeweg geïmproviseerd werd;

II. - Dat hij hoe langer hoe geweldiger en vreeselijker werd.

Joffre verwachtte veel van het groot zomeroffensief van 1915: zijn bedoeling was noch min noch meer het Duitsch front in te stampen, op twee plaatsen, links in Artesië, rechts in Champagne, en de Duitsche legers te omsingelen en in de pan te hakken. Dus zoowat een Fransche uitgave van het berucht Schlieffenplan.

In Artesië zouden 13 Engelsche legerafdeelingen onder French en 18 Fransche onder Foch aanvallen; in Champagne 35 Fransche legerafdeelingen onder Castelnau. Daarbij kwamen 15 afdeelingen ruiterij, waaronder 5 Engelsche, belast met de achtervolging. 2,780 veldstukken en 1,750 stukken zwaar geschut zorgden voor de artillerievoorbereiding. Verschillende kleine locale aanvallen moesten elders ondernomen worden om de Duitsche reserves vast te klinken.

Om verschillende redenen werd de datum van het offensief herhaaldelijk verdaagd, en het werd meer dan half-september, dus laat op het seizoen, alvorens er losgeslagen werd.

'De artillerievoorbereiding begon te gelijkertijd op de twee aanvalsfronten. Van af den Zondag 19 September nam het artillerievuur in heftigheid toe op heel het front, van de Noordzee tot de Zwitsersche grens. Op de gekozen aanvalspunten, te Ieper, in Artesië, in Champagne bereikte het eenige dagen later een tot dan toe ongekende hevigheid. Vliegers sloegen zijne uitwerkselen gade en poogden de Duitschers te beletten ammunitie en versterkingen naar de vuurlinie te sturen. De actie van het geschut nam eindelijk de gedaante aan van een trommelvuur bestemd, eenerzijds om de vijandelijke posities te vernietigen, anderzijds om de vijandelijke troepen te verdelgen of ten minste te verlammen. Machtige versperringsbombardementen zochten te gelijkertijd den toevoer van versterkingen, van ammunitie en bevoorrading naar de eerste Duitsche lijnen te belemmeren.

De beschieting dwong het volk uit de loopgraven zich te verbergen in de schuilschansen bestand tegen de zware projectielen. Zij verhinderde alle bevoorrading, bij zooverre dat het moeilijk werd zelfs bij nacht nog iets naar de vuurlinie te brengen. Niet alleen de loopgraven, de "abris", de verbindingsgrachten, de prikkeldraadversperringen en al de andere defensieve organisaties werden vernield, maar het terrein rommedom de vooruitgeschoven Duitsche posities werd heelemaal het onderste boven gekeerd door de obussen.

Onder de beschutting van dit vuur naderden de stormafdeelingen tot op tusschen de 100 en 400 meter van de Duitsche stellingen. Den 25 September ging de aanval los. Ten Noorden stuitte hij op het 6e Duitsch leger onder Kronprinz Rupprecht van Beieren, ten Zuiden op het 3e Duitsch leger onder generaal von Einem.

Alle leven scheen uitgeroeid in de Duitsche posities. Maar rekening houdend met de lessen van het lenteoffensief, hadden de Duitschers veel stevigere stellingen en abri's opgericht

dan te voren, en terwijl de obussen over hun hoofd vlogen, hadden de verdedigers de wijk genomen in hun schuilsschansen. Aldus werd de aanval van het Britsch-Fransch voetvolk onmiddellijk op een machtig vuur van mitrailleuses en snelvurend geschut onthaald'. (Schnitzler.)

De rest is gemakkelijk genoeg te raden: de stormloopende troepen worden met trossen neergemaaid, slagen er op veel plaatsen in de eerste Duitsche lijn te veroveren, die maar dunnetjes bezet is, maar blijven bijna overal steken voor de tweede positie. Alleen in Champagne weet het 7e Fransch korps in de Duitsche tweede lijn een bres te slaan van ongeveer anderhalve kilometer. Castelnau werpt inderhaast versterkingen in die gaping en seint aan Joffre: 'Wij zijn doorgebroken. Drie legerafdeelingen zijn er doorheen.' Dit was echter te vroeg victorie gekraaid; een machtige Duitsche tegenaanval overrompelde de doorgebroken Franschen, doodde ze of nam ze gevangen, en stopte de bres. De doorbraak was mislukt: tot den 14 October zouden de Britsch-Franschen zich verder nutteloos uitputten in een reeks frontale stormloopen, die niets in huis brachten dan enkele verwoeste dorpen.

Joffre vat aldus de resultaten van dit mislukt offensief samen:

'Kortom, dit offensief van September-October 1915 had al den omvang gehad, welke de toestand onzer krachten toeliet er aan te verleenen: vier en vijftig Fransche afdeelingen en dertien Engelsche, gesteund door dertien honderd zware Fransche stukken en drie honderd op het Engelsch front, hadden een front van 90 kilometer bestookt.

Ik heb aangeduid wat die wakkere troepen aan grond wonnen. Buiten zijn zware verliezen, had de vijand in onze handen gelaten:

25,000 gevangenen en 150 kanonnen veroverd door de Franschen.

3,000 gevangenen en 150 kanonnen in de handen van de Engelschen.

Aan ammunitie hadden wij verbruikt:

3,980,000 schoten van 75 mm.;

987,000 zware obussen.'

Joffre rept evenwel niet van de keerzijde der medalie, van de verliezen der Verbondenen. De Franschen alleen lieten 115,000 dooden op het slagveld, 19,000 dooden in de hospitalen, naast 279,000 gekwetsten. Voor de Engelschen geeft kolonel Schnitzler 60,000 dooden aan, tegenover 135,000 Franschen. En de Duitschers, ofschoon minder zwaar gehavend, lieten natuurlijk ook heel wat van hun pluimen. Zoodat wij veilig mogen besluiten dat ook het zomeroffensief ongeveer drie kwart millioen man buiten slag stelde, voor eeuwig of tijdelijk.

En zeggen, dat negen menschen op tien niet eens het *bestaan* van die bloedbaden vermoedden! Rechtuit: is het dan niet nuttig, dat wij hier in 't lang en in 't breed vertellen wat de oorlog geweest is?

Op het Oostelijk Front.

De Eerste Winter.

Wij hebben verteld hoe de Russische ‘pletrol’ in December 1914 gestuit werd, en hoe het Russisch offensief in Galicië op een sisser uitliep, zooals te voren ook de stormloop van de Russische legers tegen Oost-Pruisen was mislukt.

Groot-Hertog Nikolaas gaf zich echter niet gewonnen en met de eerste dagen van 1915 stond een nieuw Russisch leger van 500,000 man slagvaardig om de Oostenrijkers uit het Karpathengebergte te werpen en Hongarije te overrompelen. De Oostenrijkers, die aanvankelijk met één tegen twee kampten, wankelden eens te meer onder dezen nieuwen aanval. Van in Januari 1915 moest Conrad von Hoetzendorff opnieuw beroep doen op de Duitsche hulp. Hindenburg en Ludendorff, die de meening toegedaan waren dat de beslissing moest vallen op het Oostelijk front, waren het met hem eens: zij drongen aan dat de Duitsche legerleiding al hare beschikbare reserves naar het Russisch front zou sturen. Maar de Duitsche opperbevelhebber, Falkenhayn, wilde daarvan niet weten: zooals Joffre, zooals Kitchener oordeelde hij, dat het Fransch front veruit het gewichtigste was. Hij verleende derhalve aan Hindenburg maar vier legerkorpsen. Daarop stond deze drie afdeelingen af, onder generaal von der Marwitz, om met de Oostenrijkers samen te werken; hijzelf zou in Oost-Pruisen een offensief inzetten, om de Oostenrijkers te ontzetten.

Om aan de drukking der Russen te ontsnappen ontketenden de Oostenrijkers, bijgestaan door von der Marwitz, in de laatste week van Januari 1915 een verwoeden tegen-

aanval in het Karpathengebergte: zij werden echter afgeslagen en de Russen behielden Galicië. Maar meer zuidelijk slaagden de Oostenrijkers erin de Russen in Bukovina achteruit te drijven, en rond midden Februari heroverden zij Czernowitz.

Middelerwijl was Hindenburg, met het achtste Duitsch leger onder Otto von Below en het tiende leger onder von Eichhorn den 7 Februari overgegaan tot een grootscheepschen aanval tegen den Russischen rechtervleugel. Zijn methode getrouw overvleugelde hij den vijand: den 15 Februari slaagde hij erin het grootste gedeelte der Russische troepen in het groote woud van Augustov te drijven, zich uitstrekkend tusschen Grodno en Lyck. De Russen ondernamen een tegenaanval van uit Grodno om de omsingelende beweging der Duitsche legers te stuiten: toen die tegenaanval schipbreuk leed, was het lot van de Russen bezegeld. 110.000 Russen, met 300 kanonnen, legden de wapens neer. De 'winterveldslag der Mazurische Meeren' werd een nieuwe Tannenberg.

Hindenburg kon evenwel dit succes niet uitbaten, bij gebrek aan reserves; hij moest zelfs een Russischen tegenaanval afweren, die zonder gevolg bleef. En verre van er het bijltje bij neer te leggen, hernamen de Russen hunne aanvallen tegen het Oostenrijksch front van het Karpathengebergte. De Oostenrijkers poogden vergeefs de belegerde vesting Pzremysl te ontzetten: den 22 Maart viel deze met 40.000 man in de handen van de Russen, die daardoor bovendien hun belegeringsleger van 200.000 man beschikbaar kregen.

Hiermede zetten zij hun stormloop tegen de Karpathen nieuwe kracht bij: spijts hun wanhopig verweer, spijts de troepen die zij aan al hun andere fronten ontleenden, konden de Oostenrijkers niet beletten dat de Russen in vollen Winter de besneeuwde passen der Karpathen veroverden. Op dit oogenblik was de toestand der Oostenrijkers werkelijk hachelijk: braken de Russen door, de dubbele Monarchie

dreigde ineen te storten. Bovendien werd de houding van Italië en van Rumenië men den dag onzekerder. Conrad, gesteund door Hindenburg en Ludendorff, richtte een nieuwen oproep tot de Duitschers, en met de laatste dagen van Maart verleende Falkenhayn eindelijk een legerkorps, onder von der Marwitz.

Veel was dit niet, maar 't bleek genoeg te zijn: von der Marwitz, gesteund door een Oostenrijksch korps, zette in de eerste dagen van April een tegenoffensief in, en wist de Russen lichtelijk achteruit te slaan, zoodat de Oostenrijkers meester bleven van de Karpathenpassen. De Russen waren uitgeput: van November 1914 tot April 1915 hadden zij op dit front 500,000 man verloren. Ook de *Veldslag der Karpathen* liep voor hen op een tegenvaller uit.

Oogenschijnlijk was hunne positie niet zoo slecht. Hadden zij in Polen terrein verloren, zij hielden nog aanzienlijke gebieden bezet in Oostenrijk. Maar de factors van innerlijke ontbinding zouden meer en meer beginnen te wegen op de Russische legers. Het getraind veldleger was schromelijk gedund: de rekruten, waarmede de verliezen moesten aangevuld worden, werden stilaan bewerkt, in de kazernen, door de revolutionnaire propaganda. En dan: de nalatigheid, om niet te zeggen het landverraad van Soekhomlinov begonnen zich te laten voelen[(1)]. In verband hiermede, kunnen wij verwijzen naar de opstellen van generaal Youri Danilov in de *Revue des Deux-Mondes*: het Russisch ministerie voor oorlog werkte op alle manieren den legerstaf tegen. Omkooperij, wijnpotterij waren schering en inslag: zoo kwam het dat de Russische legers van de noodige bewapening verstoken bleven, en dat zij den verderen stormloop der Duitsch-Oostenrijkers in beslist ongunstige voorwaarden zouden moeten afwachten.

(1) Over Soekhomlinov velt Joffre, In zijn gedenkschriften, dit vernietigend oordeel: ‘Oorlogsminister Soekhomlinov, In het bijzonder, beloofde alles wat men wilde, maar hield nooit zijne belofte. Ik zal niet meer zeggen over dien man, die na den oorlog te **Berlijn** overleed.’

Daarbij kwam nog dat, langs Duitsche zijde, het prestige van Hindenburg-Ludendorff begrijpelijker wijze kolossaal gestegen was ten nadeele van dit van Falkenhayn. Deze moest zelf toegeven dat de Duitschers in 1915 onmachtig waren een doorbraak op het westelijk front te beproeven. In die voorwaarden werd besloten dat de Duitschers al hunne beschikbare krachten zouden aanwenden om de Russen te verpletteren. De toestand had zich daarbij gewijzigd in dezen zin dat de offensieve kracht der Russen geknakt was, en dat het initiatief voortaan aan Hindenburg zou behooren, die het bewijs geleverd had een veel bekwamer veldheer te zijn dan Groot-Hertog Nikolaas. De superioriteit der Duitsche legerleiding zou nog scherper naar voren komen, wanneer de Tzar in persoon het opperbevel der Russische legers zou in handen nemen en zich door Raspoetin zou laten beïnvloeden.

Het Zomeroffensief der Duitsch-Oostenrijkers tegen de Russen.

Met het ingaan van den Zomer 1915, bevonden de Russen zich dus in een weinig verkwikkelijk postuur. Zij hadden vervaarlijke verliezen geleden, en ontbrak het hun niet aan rekruten, het mangelde hun aan gedrilde troepen. Zij ondervonden moeite om de gapingen in hunne gelederen aan te vullen... en met hunne gewone zorgeloosheid berichtten zij dit zelf aan de Duitschers, die met het grootste gemak hunne ongecijferde draadlooze mededeelingen opvingen! Boven alles heerschte er evenwel schaarschte *aan materiaal* in het Russisch leger: op zeker oogenblik waren er maar, hoop en al, zeven honderd duizend geweren meer beschikbaar voor heel dit reuzenleger! En kanonnen en obussen werden al even karig aan de strijders toebedeeld. Wij zullen verder

meer in het bijzonder de oorzaken van de Russische ontreddering en daaropvolgende nederlaag bestudeeren. Hier moge het volstaan vast te stellen, dat de Duitschers perfect de zwakke punten in het Russisch pantser kenden, en dat zij dus al de kansen op hun zijde hadden, wanneer zij besloten in 1915 met de Russen af te rekenen.

In de streek van Gorlice-Tarnov, tusschen de Weichsel en de Karpathen, werd een doorbraakleger samengetrokken, bestaande uit het elfde Duitsch leger en het vierde Oostenrijsch leger, onder het opperbevel van den Duitschen veldmaarschalk von Mackensen. Dit geschiedde in het grootste geheim. Om de aandacht van de Russen af te leiden, ondernamen de Duitschers bovendien een aanval, veel meer noordelijk, in Koerland. De Russische Staf liet zich verschalken, stuurde inderhaast machtige versterkingen naar het Noorden, en werd ten eenenmale verrast wanneer von Mackensen, in de nacht van den 1 op den 2 Mei 1915, op het Karpathenfront lossloeg. Het tweede Russisch leger, onder generaal Dimitriev, verpletterd onder de overmachtige Duitsche artillerie, begaf: en in den namiddag van den 2^{den} Mei zaten de Duitschers al door de derde Russische positie, in den rug van hun vijanden. Ook de Oostenrijkers waren, ofschoon ten koste van zware verliezen, doorgebroken. Groothertog Nikolaas, destijds nog opperbevelhebber, het gevaar inziend, gaf het sein tot den algemeenen aftocht. Daarenboven stuurde hij inderhaast naar Galicië de 150.000 man, die in de streek van Odessa gereed lagen om tegen Konstantinopel op te rukken. Mackensen, gevolgd door de legers Boroevic, Böhm Ermoli, Linsingen, Pflanzer Baltin en Dankl, dreef dus de Russen achteruit over heel het front: na eenige dagen waren de Russen uit heel het gedeelte van Oostenrijk verdreven, dat zij veroverd hadden, op een klein strookje rondom Lemberg na.

Op dit oogenblik rees er tusschen den Duitschen generalissimo, Falkenhayn, en den opperbevelhebber op het Oostelijk front, Hindenburg, een meeningverschil op, dat door generaal

Hoffmann grondig behandeld wordt in zijn werk *La Guerre des occasions manquées*[1]. Ludendorff en Hoffmann hadden een grootscheepsch plan opgevat om de Russische legers te omsingelen en tot overgave te dwingen, wat aan den oorlog op het Oostelijk front een zegevierend einde zou gesteld hebben. Hindenburg had er zijn goedkeuring aan gehecht. Doch Falkenhayn, die heel het oorlogsgebied overschouwde, weigerde het te bekrachtigen: hij oordeelde dat het doorzetten van dit plan te veel Duitsche strijdmachten zou opslorpen. Daar kwam dan nog bij dat de Italianen in Mei 1915 tegen de Oostenrijkers in het veld traden, waardoor de last van het offensief tegen Rusland in verhouding zwaarder op de schouders der Duitschers kwam te wegen. Om dit alles gingen er eenige weken verloren, gedurende dewelke de Russen een nieuw defensief front wisten op te richten. Met de eerste dagen van Juli was het echter duidelijk geworden, dat het Italiaansch gevaar geweerd was, en alsdan gaf Falkenhayn aan Hindenburg de toelating om opnieuw de Russen aan te randen.

Den 14 Juli nam von der Marwitz het offensief, en den 24 Juli schreed hij over de Narev, tusschen de versterkte stellingen van Novogiorgievsk en Pulstuk. Den 15 Juli was Mackensen op zijn beurt tusschen de Weichsel en den Bug van leer getrokken, was ook doorgebroken, en had de streek van Kholm-Lublin bereikt. Op dit oogenblik drong Hindenburg nogmaals aan op een beslissend algemeen offensief: maar Falkenhayn, die wist dat het Zomeroffensief der Verbondenen in Champagne op til was, en die bovendien aan een mogelijken aanval der Verbondenen in den Balkan het hoofd te bieden had, weigerde versterkingen te verleenen en trok zelfs eenige legerkorpsen weg van het Oostelijk front.

De koppige Hindenburg besloot dan op eigen hand het offensief voort te zetten. In de laatste dagen van Augustus ondernamen drie Duitsche legers, het elfde, het achtste

(1) **La guerre des occasions manquées,** door generaal Max Hoffmann. Uitgever: Payot, Paris.

en het tiende, een machtigen aanval tegen het Noordelijk Russisch front. Zij ontmoetten sterken tegenstand, doch slaagden er niettemin in Wilna te veroveren. Meer zuidelijk dreven de Oostenrijkers de Russen uit hun land en drongen een eind ver in het vijandelijk gebied binnen. Doch stilaan vielen de gevechten stil, na eenige hevige Russische tegenaanvallen zonder groot gevolg.

Het groot Duitsch-Oostenrijksch offensief had aanzienlijke resultaten opgeleverd: de Russen hadden 750.000 krijgsgevangenen en een groot deel van hun zoo schaarsch materiaal in de handen van den vijand gelaten. Zij hadden verschillende van hun rijkste gouwen aan de vreemde bezetting moeten prijsgeven, *na ze zelf deerlijk verwoest te hebben tijdens hun aftocht.* Dit hadden zij gedaan, zooals in 1812, tegen Napoleon, met het inzicht hun vijanden in de onmetelijkheid der Russische woestijn te verstrikken. Doch zooals generaal Hoffmann het opmerkt: ‘De moeilijkheden waarmede Napoleon tijdens zijn veldtocht te worstelen had, worden heden overwonnen door de moderne verkeersmiddelen. Indien Napoleon over den ijzerenweg, over den telephoon, over auto's, telegraaf en vliegtuigen beschikt had, zou hij zich te Moskow perfect gehandhaafd hebben’.

De uitkomst was dus, dat de gehavende Russische legers ten slotte aan de vernietiging ontsnapten. Wat generaal Hoffmann aanleiding geeft om er Falkenhayn van te beschuldigen, dat hij de tweede groote Duitsche kans verkeek in Rusland, zooals Moltke de eerste op de Marne. Wat daar ook van zij, kolonel Schnitzler schrijft: ‘De Russen konden den Winter 1915-1916 benuttigen om hunne zware verliezen met hunne rijke menschen-reserves te dempen, en om hun materiaal aan te vullen hoofdzakelijk met toevoer uit Japan en Amerika.’

De Strijdmethoden op het Oostelijk Front.

In zijn boek *Mes aventures dans le service secret* zegt de Duitsche luitenant Max Wild uitmuntend:

‘Gedurende den wereldoorlog werd die wonderbare opvatting geboren en opgedrongen, volgens dewelke er een soort van hiërarchie der fronten zou bestaan hebben. Gewaagde men van het front, men bedoelde en men bedoelt steeds nog heden, het westelijk front, het krijgsgebied dat zich uitstrekte van de Hollandsche tot de Zwitsersche grens. Wil men van de andere fronten spreken, men moet het verduidelijken. De auteurs, de romanschrijvers, die onder een artistieken vorm hunne oorlogsindrukken hebben willen weergeven, kozen bijna allemaal als kader voor hun beschrijvingen het westelijk front. Men zou gezegd hebben, men zou nog zeggen, dat de westelijke sector al de andere overtrof door een phenomenale opeenstapeling van gebeurtenissen van leed door de soldaten doorstaan en ook van militairen roem.

Om dit wonder feit te verklaren volstaat het zijn literaire uitingen te onderzoeken: in bijna al de oorlogsboeken zien wij dat wat de schrijvers naar de pen doet grijpen, het medelijden is dat ze voelen voor den mensch. Ongehoord leed werd doorstaan ten gevolge van de verschrikkelijke technische volmaaktheid op het westelijk front bereikt door den gas- en machinesoorlog en van zijn uitwerkselen op de ziel der mannen, die er weerloos aan bloot stonden. Daar zagen al dezen die nog in het romantisme van den oorlog geloofden hunne illusies radikaal vergruizeld: het soldatenbestaan kwam neer op het berustend afwachten van een soldatendood, van een dood waaraan noch door list, noch door heldhaftigheid, noch door lafheid te ontsnappen viel. Die oorlog had van den mensch het ontwapend slachtoffer gemaakt van de machines en van het toeval. En dat, in dien hagel van staal, te midden van dien doodenden mist die over de stinkende

loopgraven hing, zooals de phoenix uit zijn asch, nog een geest van kameraadschap kon ontluiken uit de gemeenschappelijke miserie, dit was de groote overwinning van het menschelijk gevoel over dien onmenschelijken oorlog, dit trof de verbeelding der schrijvers en maakte van het westelijk front het oerbeeld van het oorlogsfront.

Er kan nochtans geen onderscheid gemaakt worden tusschen de verschillende fronten: het oostelijke, waaraan dit boek gewijd is, moest in niets onderdoen voor het westelijke, wat betreft de overvloed der gebeurtenissen, van den geoogsten roem of van het doorstane leed.

Alleen het uitzicht van den oostelijken oorlog was verschillend; hij was noch minder rijk noch minder bont; hij was alleen minder beroofd van die avontuurlijke elementen die ons van oudsher over het ware wezen van den oorlog misleid hebben; de mensch heeft er zich kunnen handhaven tegen de machine; het commando was aldaar nog niet geprangd tusschen de nauwste begrenzingen: er lag nog een ruim veld open voor het persoonlijk initiatief. Op het oostelijk front kampten wij tegen een veel talrijkeren vijand, en in veel gevallen heeft men den Russischen soldaat ten onrechte beneden den Franschen, den Britschen of den Amerikaanschen gesteld. De Russische soldaat was, voor wat de gehoorzaamheid en den moed betreft, een modelsoldaat; hij rukte ten strijde met een groote doodsverachting; de troepen der Wacht, de Siberiërs, de grenadiers, de jagers duchtten geen enkele vergelijking. Hun groot ongeluk was dat hunne aanvoerders niets geleerd hadden uit de voorgaande oorlogen: de Russen vielen aan in massieve drommen met de hoop den minder talrijken vijand te verpletteren, al was het maar onder de physische drukking van hun gewicht. Geen vergelijking werd ooit beter gekozen dan die van de Russische pletrol, maar zij moest alle doeltreffendheid inboeten tegenover de tucht van het superieur geregeld Duitsch vuur. Die massaaanvallen leverden niettegenstaande een groot gevaar op voor onze dungezaaide grenstroepen; een geweldig

gevaar, dat dikwijls slechts na maandenlange gevechten kon afgewend worden en nadat wij al onze beschikbare reserves in den strijd geworpen hadden.

Wat aan den oostelijken oorlog een zoo totaal verschillend verloop en uitzicht verleende, dat was ook de groote verscheidenheid der ruimtevoorwaarden. In het Westen mangelde het aan ruimte, werden de troepen binnen een minimum plaats opeen gestapeld: in het Oosten, integendeel, bepaalden de overgroote diepte van het te veroveren of te verdedigen terrein, de gestadige noodzakelijkheid het front in de lengte uit te rekken, de gevechtsmethoden. Indien in het Westen het gemis aan lucht en beweging, het verblijf in het slijk en in de benepenheid der loopgraven de zenuwen der strijders op een harde proef stelden, waren het in het Oosten gestadige gevechten en ijlmarschen die van de manschappen schier bovenmenschelijke krachtinspanningen vergden.'

Dit is zeer goed gezegd. Maar daar komt nog bij dat, wat schrijver er ook van denke, de oorlog op het Oostelijk front nooit zoo wetenschappelijk gevoerd werd als op het westelijk front. Wij weten heden, dat het de Russen van af de eerste maanden schromelijk aan ammunitie en aan krijgstuig mangelde. De Duitschers brachten ginder nooit zooveel kanonnen of mitrailleuses in lijn, als op het westelijk front. Dit was ook niet noodig. Tegenover de Oostenrijkers, wier leger maar betrekkelijk betrouwbaar was, verwierven de Russen menige overwinning: maar, ofschoon deze ook over de beste strategische verkeerswegen beschikten, slaagden zij er nooit in het Oostenrijksch front onherstelbaar in te beuken, om een dubbele reden: ten eerste, omdat zij gewoonlijk hunne offensieven moesten stopzetten bij gebrek aan ammunitie; ten tweede, omdat de Duitschers in de uiterste ure steeds bijsprongen om de Oostenrijkers te ontzetten. En tegen de Duitschers waren de Russen nu eenmaal niet opgewassen: het ontbrak hun daartoe te zeer aan modern krijgstuig. Van af den herfst 1914, nadat de Duitsche overwinning van Tannenberg den eersten Russischen massastormloop verijdeld

had, werd het Oostelijk front feitelijk een secondair front: de Duitschers wijdden er hunne aandacht maar aan, in zooverre zij de Oostenrijkers moesten ontzetten of reserves beschikbaar hadden om de Russen nog wat verder achteruit te werpen. Maar dat zij ze zouden klein krijgen, naar beliefte, dat wisten zij sedert 1915. De hoofdbezorgdheid van de Duitsche legerleiding, bijzonder zoolang als Falkenhayn er voor instond, was ontegensprekelijk het westelijk front. Onder Falkenhayn's leiding hebben de Duitschers feitelijk maar één groote krachtinspanning tegen de Russen ondernomen: namelijk in 1915, om ze achteruit te drijven en het Duitsch en het Oostenrijksch gebied te zuiveren. Naderhand hebben de Duitschers er zich voornamelijk bij bepaald door tijdige gedeeltelijke offensieven de benarde Oostenrijkers te ontzetten. Van in 1916 bevrijdde de broeiende Russische Omwenteling de Duitsche legerleiding trouwens van haar zwaarste militaire zorgen in het Oosten: het kwam er in 1917-1918 veel meer op aan de Duitsche en Oostenrijksche legers voor de revolutionnaire aansteking te vrijwaren, dan nog eigenlijk te vechten. Wanneer de Duitschers op 't laatste hier en daar nog eens oprukten, waren dit meer breede politieoperaties, dan eigenlijke krijgsverrichtingen.

Kortom: de oorlog zag er op het oostelijk front heelemaal anders uit dan op het westelijk. Hij was even wreed, maar veel avontuurlijker en veel minder wetenschappelijk.

De Oorzaken der Russische Nederlaag.

Wanneer men de krijgsverrichtingen op het oostelijk front overschouwt, wordt men getroffen door twee feiten:

I. - Door het gemak waarmede de Duitsch-Oostenrijkers op zekere oogenblikken met betrekkelijk geringe strijdmachten veel talrijkere Russische legers versloegen (Tannenberg in 1914 en het offensief Mackensen in 1915 zijn daar treffende voorbeelden van).

II. - Door de groote stootkracht die de Russische legers bewaarden, spijts die geweldige nederlagen (het Karpathen-offensief van Groothertog Nikolaas in 1915 en het offensief van Broessilov in 1916 zijn daar eveneens treffende voorbeelden van; op het einde van den oorlog zaten rond de twee miljoen Duitsch-Oostenrijkers in Rusland gevangen).

Hoe kunnen die twee schijnbaar strijdige feiten verklaard worden? Doodgewoon hierdoor, dat het Rijk der Tzaren over werkelijk reusachtige middelen beschikte, en voornamelijk over een onuitputtelijk menschenmateriaal, om de gruwelijke geijkte uitdrukking te gebruiken. Maar daarnaast waren er zeer veel factors van innerlijke zwakheid, die wij hieronder ontleden.

En vooreerst: *het wanbeheer.* Dit gaat alle denkbeelden te boven. Wijnpotterij was schering en inslag, in heel de tzaristische burokratie, van hoog tot laag. Galtier-Boissière schrijft hieromtrent:

'Het Fransche volk door zijn pers, omgekocht door Raffalovitch, sedert twintig jaar met bewondering vervuld voor den "Russischen kolos", stond onthutst tegenover zijn nederlaag.

Feitelijk was de toestand der Russische legers sedert het einde van 1914 hachelijk, wegens den mangel aan ammunitie. Rusland was in den oorlog getreden met 5.000 kanonnen en 5 miljoen obussen.' Niet zeer veel, wanneer men overweegt dat de Franschen aan Rusland *zestien miljard* goudfrancs geleend hadden! 'Niemand kwam op de gedachte aan de Russen, die in het begin van den oorlog zoo weinig kanonnen en obussen bezaten, te vragen, waar de *zestien miljard* naar toe gegaan waren, door de kleine Fransche renteniers aan de tzaristische regeering geleend.' 't Is zeer eenvoudig: *zij zaten grootendeels in den zak van allerhande Russische budgetvreters.* En zoo kwam het dat, op sommige oogenblikken, maar één soldaat op drie in de vuurlinie een geweer had; twee anderen stapten naast hem met

een knuppel, en moesten zijn geweer oprapen, wanneer hij gedood of gewond werd.

En die zwendel grensde vaak aan hoogverraad. ‘De actie der Russen werd gestadig gestremd door de corruptie en het verraad der machthebbers. De oorlogsminister Soekhomlinov heulde met de Duitschers, en *zette gedurende de offensieven het vervoer van ammunitie naar het front stop;* het lief van Groothertog Serjei, dewelke groot-meester der artillerie was, eischte wijnpotten van de wapenleveranciers en deed de ammunitie door een groote Amerikaansche firma naar Arkhangel gestuurd afwijzen, omdat zij de gevergde commissie niet verkregen had. En zoo ging het in heel de Russische administratie.’

Daarbij kwam dan nog dat Raspoetin en zijn aanhang, vrijwillig of onbewust, de Duitschers inlichtte over al de geheimen der landsverdediging, zoodat de beter ingerichte Duitschers, zoo dikwijls als de Russen een offensief voorbereidden, steeds vóór hen met hunne afweermaatregelen gereed waren.

Eindelijk heerschte er een totaal gemis aan verstandhouding tusschen de regeering en de legerleiding. Kenschetsend zijn daarvoor deze regelen, geschreven door stafoverste Youri Danilov, in de *Revue des Deux-Mondes*:

‘De voorzitter van den ministerraad, de oude Goremikine, bracht ons dikwijls bezoek. Zijn uitzicht stemde bitter weinig overeen met den ijzeren tijd waarin wij leefden! En die bezoeken droegen weinig bij om de verstandhouding tusschen het front en de burgers te bevorderen. Goremikine bezat geen het minste gezag over zijne confraters. Deze hadden zoogezegd een eendrachtskabinet gevormd. In feite hoorden zij tot allerhande richtingen. Generaal Soekhomlinov, destijds oorlogsminister, genoot geen het minste aanzien bij den minister, noch in de Stavka (staf). Hij trachtte zijn bezoeken te doen samenvallen met deze van den Tzar, en het was niet mogelijk met hem ernstig te praten. Aldus ontstond die abnormale toestand, welke voor gevolg had, dat het bestaan

van het land ophield in akkoord te zijn met het frontleven.'

En het beterde er niet op wanneer, na de Russische nederlaag van 1915, Groot-Hertog Nikolaas, die ten minste een eerlijk en gewetensvol man was, uit zijn oppercommando ontheven werd, en in die hoedanigheid vervangen werd door den Tzar. De Tzar werd van uit het binnenland gemaneuvreerd door de Keizerin, die op hare beurt beheerscht werd door Raspoetin. Indien de twee landverraders Soekhomlinov en Sturmer aan het bewind konden blijven, spijts het hartstochtelijk verzet der Doema, dan was het omdat zij creaturen waren van Raspoetin. Het is hier wellicht het gepaste oogenblik even stil te staan bij dien geheimzinnigen avonturier, die zulk een noodlottige rol gespeeld heeft achter de schermen.

Raspoetin wil zeggen: geilaard. En de man had zijn naam niet gestolen. Hij was één der ijverigste leden van de sekte der *khlisty*(1).

'De sekte der *khlisty,* waarbij Raspoetin aangesloten was, onderscheidde zich door de buitensporigheid en de zinnelijkheid harer praktijken. Haar aanhangers woonden hoofdzakelijk in de streken van Kazan, van Simbirsk, van Saratov, van Oefa, van Orenburg, van Tobolsk; men schatte hun getal op ongeveer honderd-twintig duizend. Het meest verheven spiritualisme scheen hunne leer te bezielen, vermits zij niets minder nastreefden dan rechtstreeks met God in voeling te treden, het Woord in zich op te nemen en Christus te belichamen; maar, om die hemelsche communie te bereiken, leverden zij zich over aan de dolste uitspattingen des vleesches. De geloovigen, mannen en vrouwen, kwamen 's nachts bijeen, nu eens in een isba, dan eens in een open plek ergens in de bosschen. Daar, God aanroepend, hymnen zingend, lofzangen uitgierend, dansten zij steeds sneller, woester, een rondedans. De dansmenner geeselde dezen die verflauwden. Weldra smakte de duizeligheid ze allen ten gronde...'.

(1) Men raadplege hieromtrent **Alexandra-Feodorowna,** door M. Maurice Paléologue. Uitgever: Plon, Paris.

De rest is licht te raden: de middeleeuwsche ‘sabbath's’ en de hedendaagsche ‘partouzes’ hebben die vreemdsoortige godsdienstige plechtigheden werkelijk niets te benijden! Dit was de leerschool van Raspoetin. Dank aan den steun van eenige onwaardige popen en monniken - en deze ontbraken in Rusland voorwaar niet - verwierf hij stilaan de faam van een wonderdoener. Rondom 1904 bereikte zij Sint-Petersburg. Raspoetin drong binnen in sommige voorname kringen, die aan het spiritisme verslaafd waren, en in 1906 gingen de poorten van het keizerlijk paleis voor hem open:

‘Een hooggeplaatse hofambtenaar, drager van een der oudste Russische namen, prins P..., belastte zich met de triestige taak den vuilen moejik in het geheim bij de keizerlijke Majesteiten binnen te leiden.

Heugelijke en onheilspellende datum in de geschiedenis van Rusland; want, naast al de diepe kwalen die het Rijk reeds ondermijnden, zal men voortaan de Tzar en de Tzarin met eigen handen het tzarisme zien slopen.’

De leer van Raspoetin kwam ongeveer hierop neer: ‘Door het berouw alleen kunnen wij ons heil bewerken. Wij moeten dus zondigen om de gelegenheid te hebben berouw te voelen.’ Dit verklaart zijn succes bij de hoogere standen. die niet beter vroegen dan hun zondige lusten en hun wangedrag met een mystisch vernisje op te tooien. Maar de keizerin hield hij onder zijn plak met deze bedreiging: ‘Indien gij mij in den steek laat, zult gij uw zoon en uw kroon binnen de zes maanden verliezen’. Raspoetin was er herhaaldelijk in geslaagd het bloedverlies, hetwelk de tzarevitch bij de minste kneuzing opliep, te stremmen. De Keizerin geloofde werkelijk dat de ‘staretz’, de ‘heilige man’, over bovennatuurlijke gaven beschikte. Niemand durfde het aan haar te ontruchteren.

Naarmate zijn invloed steeg, werd Raspoetin driester. In 1911 sloeg er een zoodanige storm op in de openbare meening, dat hij het raadzaam vond een bedevaart naar Jerusalem te ondernemen. Maar de Keizerin kan zijne aanwezigheid

niet meer missen, en na negen maand is hij te Sint-Petersburg terug, machtiger dan ooit. In 1912 smeekt ministerpresident Kokovtsow den Tzar Raspoetin te verwijderen. Denzelfden dag nog telephoneert de 'staretz' aan een vertrouwensman van Kokovtsow:

'Uw vriend, de president, heeft dezen morgen gepoogd *Papka* (Nikolaas II) schrik aan te jagen. Hij heeft hem van mij alle mogelijk kwaad gezegd; maar zonder succes. *Papka* en *Mamka* (Alexandra) houden steeds van mij. Gij moogt dit van mijnentwege aan Wladimir-Nikolaïwitch telephoneeren.'

'Den 6 Mei daaropvolgend, zijn al de ministers in groot uniform in het paleis vergaderd, om de Keizerin hunne hulde aan te bieden ter gelegenheid van haar naamfeest. Wanneer Alexandra voorbij Korkovtsow gaat, keert zij hem den rug toe'.

Wie zal het in die voorwaarden nog aandurven Raspoetin te dwarboomen? Liever dan de keizerlijke ongenade te trotseeren zwijgen de politiekers. Een wonder toeval versterkt de positie van Raspoetin nog.

De tzarewitch wordt eens te meer door een krisis neergeveld. De koorts stijgt tot 39.8. Gebeden worden bevolen in al de kerken, het geneeskundig korps moet zijn onmacht bekennen: het ergste staat te duchten. Daar valt de Keizerin binnen, met een telegram in de hand en jubelt:

'De dokters stellen nog geen beternis vast, maar ik ben niet ongerust. Ik heb dezen nacht een telegram van Vader Grigory (Raspoetin) ontvangen, dat me heelemaal gerust stelt'.

Zij geeft er lezing van. Het luidt:

'God heeft uwe tranen gezien en mijne gebeden verhoord. Wees niet meer bedroefd. Uw zoon zal leven'.

Inderdaad: den volgenden dag valt de koorts op 38, en twee dagen later is de tzarevitch buiten gevaar!

Hiermede wordt Raspoetin almachtig. Hij is het die, achter de schermen, Rusland regeert, van in 1913. Al de politiekers,

die er komen willen, heulen met hem. Hij is de officieuse uitdeeler der keizerlijke gunst en macht.

Met het uitbreken van den oorlog is hij evenwel te Sint-Petersburg niet. Een deerne heeft hem met een messteek in den buik levensgevaarlijk verwond, in zijn geboortedorp Pokrowskoïe. Maar rond half-September 1914 is hij terug aan het Hof. Er is geschreven geworden dat Raspoetin een Duitsch agent was. M. Paléologue die, in zijne hoedanigheid van Fransch gezant, het personage vanzelfsprekend liet bewaken, spreekt zulks tegen. Hij acht den man onbekwaam gelijk welke rol gespeeld te hebben, ook deze van verrader.

'Dit vooropgezet, betwijfel ik niet dat Duitschland, door zekere bemiddelaars, zich van hem bediend heeft om inlichtingen in te winnen over de geheimen der Russische strategie en diplomatie. Ik kende goed een van die bemiddelaars, de Joodsche bankier Manus. Iedere week ontving hij den staretz te gast, met generaals, vleugeladjudanten, hooge ambtenaren en natuurlijk ook eenige inschikkelijke mooie vrouwen. Men dronk heel den nacht. Geprikkeld door den wijn, babbelde, kletste Raspoetin zonder ophouden. Dan flapte hij er in zijn schilderachtig taaltje alles uit wat hij vernomen had in zijn samenspraken met de vorsten, alles wat zij hem toevertrouwd hadden of wat hij gesnapt had, over hunne plannen, hunne hoop, hunne ongerustheid. En den volgenden dag vertrok een uitvoerig verslag naar Stockholm, van waar de minister van Duitschland het doorstuurde naar Berlijn.'

Zoo verraadt Raspoetin toch zijn land - uit ijdelheid, uit domheid! Hierbij beperkt zich evenwel zijn verderfelijke invloed niet. Hij wordt spoedig het centrum van een camarilla, die Rusland regelrecht naar de nederlaag en het tzarendom naar den ondergang zal drijven.

Rusland bezit in den persoon van den Groothertog Nikolaas Nikolaïvitch, een bekwaam en betrouwbaar, zooniet bepaald schitterend, opperbevelhebber. Hij staat zelfstandig en onttrekt aldus ten minste de legerleiding aan den verderfelijken invloed van Raspoetin en zijn kliek.

‘Raspoetin had hem eens geschreven: Ik ben van plan je te bezoeken in je hoofdkwartier. Verleden nacht is de Heilige Maagd me verschenen, en heeft mij met een boodschap voor jou belast. Nikolaas Nikolaïvitch had hem geantwoord: Ik verwacht je. Maar ik waarschuw je dat de Heilige Maagd me ook verschenen is, en dat ze me opgelegd heeft je te hangen’.

Raspoetin had niet aangedrongen, maar sedertdien zon hij op wraak. De Minister van Oorlog, generaal Soekhomlinov, die den eerlijken Groothertog niet luchten kon, steunde hem daarbij uit al zijn macht. De Russische nederlagen in 1915 boden een gepaste gelegenheid voor een grootscheepsch offensief, niet op het front, doch in het keizerlijk paleis, niet tegen de Oostenrijkers, doch tegen den Russischen opperbevelhebber. De Tzar weifelde, maar de Tzarin leende maar al te gereedelijk het oor aan de argumenten van Raspoetin:

‘Hoe wilt ge dat God de daden zou zegenen van iemand die mij verraden heeft, den *Boji tchelloviek,* den man Gods!’. Onder de drukking van Raspoetin, Soekhomlinov en hun kliek gaf de Tzar eindelijk toe: den 4 September 1915 stuurde hij Groothertog Nikolaas Nikolaïvitch naar het front van den Kaukasus, en begaf zich naar het Hoofdkwartier om persoonlijk het opperbevel uit te oefenen.

Hiermede zegevierde Raspoetin dubbel. Niet alleen beet zijn vijand in het zand, maar hij bleef nu alleen bij de Tzarin:

‘Voortaan berust al de keizerlijke macht in de handen van Alexandra Feodorowna, die zelf heelemaal onder den plak ligt van Raspoetin’.

Deze is nu heer en meester, en laat zich gelden: ‘Aldus, in dit jaar 1916, ziet men gestadig, zooals bij een werpspel, al de ministers vervangen worden, zelfs de gewichtigste, de minister voor Oorlog, de minister voor Openbare Werken, de minister voor Binnenlandsche Zaken, de minister voor Rechtswezen, de minister voor Buitenlandsche Zaken, alsmede de directeuren der groote administraties, de gouwheeren, de politieprefecten.

En die gestadige wijzigingen, waarbij het tzarisme weldra al zijn prestige ingeboet heeft, geschieden in zulke grillige, onzinnige, onthutsende voorwaarden, dat men het niet zou kunnen gelooven, indien de briefwisseling van den Keizer en de Keizerin er ons niet dagin daguit over inlichtte.

Redenen als deze beslissen over de gunst of de ongenade van een minister: 'Hij bemint en eerbiedigt onzen "heiligen" vriend... Het feit dat hij zooveer houdt van onzen heiligen vriend is vanzelfspreekend een genade Gods... Ofwel, in den tegenovergestelden zin: Hij vertelt afschuwelijke geschiedenissen over onzen heiligen vriend. Hij riekt naar den Duivel...'

Dat de tzaristische staatsmachine door dergelijke gekken, want ze verdienen geen anderen naam, spoedig moet ontredderd worden, steekt de oogen uit. Op het front gaat het overigens al niet beter. De Tzar is geen groot strateeg, en de sukkelaar wordt door zijn vrouw dan nog bestookt met boodschappen in dezen trant:

'Onze vriend is dezen nacht begunstigd geworden door een hemelsch visioen... Diensvolgens, verzoekt hij je dadelijk het offensief in de richting van Riga te bevelen...

Onze vriend betreurt dat dit offensief ingezet werd zonder hem te raadplegen. Hij zou je gezegd hebben te wachten. Om te weten of het oogenblik voor een offensief gekomen is, verdiept hij zich in gebeden, opdat het volk niet nutteloos geofferd zou worden...

Onze vriend zendt zijn zegen aan heel het orthodoxe leger; hij dringt aan dat je geen groot offensief in het Noorden zoudt ontketenen...

Zeg me, op welken dag je het offensief begint, opdat onze vriend heel bijzonder kunne bidden. Het is uiterst gewichtig...'

Inderdaad: 'onze heilige vriend' ging die nieuwsjes dan voortvertellen aan de mooie meisjes en de intriganten, die hij bij bankier Manus ontmoette. En zoo bleven Hindenburg en Ludendorff perfect op de hoogte van de Russische krijgsver-

richtingen! Het wordt ons met dit alles een beetje duidelijker waarom de overmachtige pletrol zoo gemakkelijk door de Duitschers gestuit en achteruitgedreven werd.

De Tzar was zelfs niet meer vrij zijn slechte ministers te straffen. Toen Soekhomlinov, die heel Rusland geërgerd had door zijn schandalig en landverraderlijk wanbestier, moest terecht staan, schreef de Tzarin hem:

'Sein aanstonds aan den Ministerpresident aangaande de zaak Soekhomlinov. En sein hem dit: "Kennis genomen hebbend van het onderzoeksdossier betrekkelijk den gewezen oorlogsminister Soekhomlinov, acht ik dat de beschuldiging absoluut ongegrond is en dat de vervolgingen bijgevolg moeten gestaakt worden". Dit moet onmiddellijk geschieden. Ik voel dat ik wreed ben met aldus bij jou aan te dringen, mijn zachte geduldige engel; maar al mijne hoop berust op onzen vriend, die alleen aan jou denkt, aan onzen zoon en aan Rusland.

Je kleine *zonnige* staat achter jou als een onwankelbare rots. Kussen zonder einde...'

En zooals M. Paléologue het schamper opmerkt: de 'zachte geduldige engel' geeft eens te meer toe aan de 'onwankelbare rots...'.

Is er eigenlijk iets tragischer denkbaar dan het feit dat een volk van honderdvijftig miljoen zielen geleid werd door zoo 'n lieden!

En naast deze ongehoorde, haast waanzinnige toestanden, dan nog dit: geen greintje saamhorigheid tusschen het Russisch Buitenlandsche beleid en dit der verbondenen.

Er bestond feitelijk geen voeling tusschen de overige Verbondenen en de Russen, die een eigenzuchtige politiek voerden. Het waren de Russen, die zich verzetten tegen het succes der Verbondenen in den Balkan: zij wilden er alleen meester blijven. Niets is typischer dan deze brief van Prins Trubetzkoï, Russisch gezant, den 9 Maart 1915 van uit Nisch (Servië) aan Sazonov (de Russische Minister voor Buitenlandsche Zaken) gericht: 'Kunnen wij dit (het bezit van

Konstantinopel) met Frankrijk en Engeland tegen Duitschland bekomen, te beter. Indien wij dit niet kunnen, *is het beter het te bekomen met Duitschland tegen hen*'.

Dus: wanbeheer, verraad, ikzucht. En boven alles: het lijdelijk verzet van het volk. Hoe weinig ontwikkeld de Russische massa ook was, het kon haar toch niet ontgaan, dat zij verkocht werd, dat zij haar bloed gaf voor regeerders, die het zelf niet ernstig en eerlijk opnamen met de zaak waarvoor de Russische moejiks hun hoogste goed moesten offeren. Van met den aanvang was de oorlog weinig populair geweest. Generaal Danilov schrijft: 'De oproep voor den oorlog had geen weerklank gevonden in het hart der bevolking'. Inderdaad: het volk was terecht misnoegd over zijn lot. De soldaten, in den beginne meegerukt door den korpsgeest en door de tucht, moesten hunne laatste illusies verliezen, wanneer zij zagen hoe ellendig er met hen omgesprongen werd. En boven alles: de omwenteling broeide al lang in het binnenland, toen de legers in het veld nog altijd stand hielden. Van in den winter 1915-1916 was het tzaristisch regiem ten doode opgeschreven. Het is vanzelfsprekend dat de Duitschers van al deze omstandigheden op tijd en stond gretig gebruik moesten maken.

De Tragedie der Dardanellen.

Het Voorspel.

1915 werd ook nog gekenmerkt door de tragedie der Dardanellen.

Het woord tragedie is niets te sterk voor dit avontuur: het bloed heeft met stroomen gevloeid tijdens de groote slachting, maar misschien nergens zoo nutteloos en zoo onzinnig als op het barre schiereiland van Gallipoli[1].

Een woordje uitleg zal misschien niet overbodig zijn om het geheugen op te frisschen. Den 4 Oogst 1914 brak de Duitsche admiraal Souchon met zijn twee pantserkruisers *Goeben* en *Breslau* door den Franschen bewakingsgordel in de Middellandsche Zee. Op de hoogte van Messina stiet hij op de Engelsche slagkruisers *Indomptable* en *Infatigable:* Engelschen en Duitschers schouwden elkaar, zonder groeten te wisselen, maar ook zonder het vuur te openen: de oorlog was nog niet officieel verklaard tusschen Duitschland en Engeland. Toen het officieel bericht den Engelschen commandant bereikte zette hij vergeefs de achtervolging in: zijn vijanden hadden te veel voorsprong genomen en den 11 Oogst 1914 liepen de *Goeben* en de *Breslau* al door de zeeëngte der Dardanellen, Konstantinopel binnen... om weldra onder de Turksche vlag te varen. Het was duidelijk: Turkije, dat de herinrichting van zijn leger toevertrouwd had aan von der Goltz - die wij te Brussel als Duitsch gouverneurgeneraal zouden krijgen - en dat in 1913 bovendien nog generaal Liman von Sanders met zestig Duitsche stafofficie-

(1) Men raadplege hieromtrent **La Tragédie des Dardanelles,** door M. Edm. Delage. Uitgever: Grasset, Paris.

ren verwelkomd had, was besloten de wapens op te nemen tegen zijn erfvijand, Rusland, en meteen tegen de Verbondenen. De Engelschen hoopten echter dat de Turken, door twee noodlottige Balkanoorlogen uitgeput, zouden verkiezen onzijdig te blijven. Zoo kropen er twee maanden voorbij, die Liman von Sanders als stafoverste van het Turksch leger benuttigde om zich tot den strijd uit te rusten. Met de eerste dagen van November 1914 acht Turkijë zich in staat de vijandelijkheden in te zetten, de betrekkingen met de Verbondenen worden afgebroken, Duitschland telt een nieuwebondgenoot.

De Verbondenen antwoorden met een navale machtsontplooiing: de Engelsche pantserkruisers *Infatigable* en *Indomptable,* de Fransche pantserschepen *Suffren* en *Vérité* beschieten gedurende elf minuten de oude forten door de Turken opgericht bij de zeeëngte der Dardanellen, die de Middellandsche Zee met de Zwarte Zee verbindt. Zij richten schade aan: maar dit bombardement is niettegenstaande een grove fout. De Turken ervaren inderdaad dat Konstantinopel bloot staat aan een raid van de vloten der Verbondenen: zij besluiten, op aandringen van Liman von Sanders, in allerijl het schiereiland van Gallipoli, dat den waterweg der Dardanellen beheerscht, in staat van verdediging te stellen.

Te noodlottiger zal die eerste fout later blijken, daar de Verbondenen kostelijke weken laten voorbijgaan. Een man heeft ingezien wat er langs de Dardanellen kan bereikt worden, een burger: Winston Churchill. Hij redeneert aldus: op het westelijk front zijn de legers vastgeloopen, zij hebben zich ingegraven van de Noordzee tot Zwitserland: hier is er niets meer te doen. In het Oosten is er echter een slag te slaan: Rusland zit met miljoenen rekruten, die moeten ongebruikt blijven bij gebrek aan wapens. Laten wij de Dardanellen forceeren, Konstantinopel innemen, en langs door de Dardanellen aan Rusland de hand reiken.

Dit was een grootsch en practisch plan, dat wellicht den oorlog een paar jaren vroeger had kunnen beëindigen, indien

het op het gepaste oogenblik, het is te zeggen *onmiddellijk,* was uitgevoerd geworden: in November-December waren de Dardanellen nog niet voldoende versterkt om een doorbraak van de Engelsche en Fransche vloten te beletten. Het plan van Churchill vond echter geen genade in de oogen van Kitchener en van Joffre: deze beweerden dat de beslissing op het westelijk front moest afgedwongen worden. Ook Fisher, de grootste Engelsche maritieme autoriteit, trad hun zienswijze bij: hij wilde geen schepen geven, evenmin als de generaals troepen wilden afstaan. Zoo moest Churchill eerst weken en weken pleiten om de weerbarstige militaire overheden te overtuigen: op het einde van Januari 1915 weet hij ze te overhalen: er zal tot den aanval overgegaan worden. De vloot zal echter alleen ingrijpen, zonder de hulp van een landingsleger: dit is een tweede fout. De Turken hebben het schiereiland van Gallipoli versterkt, zwaar geschut bij de hand gesleept, en heel de zeeëngte der Dardanellen met mijnen - zoo vastliggende als drijvende - versperd. De Verbondenen begaan daarenboven nog de onvoorzichtigheid weken op voorhand door de vloot geregeld de Turksche forten te laten beschieten, in de hoop ze te vernietigen. Zij slagen daar gedeeltelijk in, maar Liman von Sanders treft zijn voorzorgen, stelt meer en meer batterijen op, die hij zorgvuldig verbergt en laat zwijgen tot op den dag van den grooten aanval, dien hij nakend voelt: hij is op zijn hoede, en de Verbondenen hebben omzeggens moedwillig aan alle verrassing verzaakt.

Inmiddels hebben de Engelschen, aangevoerd door admiraal Carden, en de Franschen, aangevoerd door admiraal Guépratte, hun strijdmachten te water in dien hoek ontzaglijk versterkt: Fisher heeft zelfs de *Queen Elisabeth,* het jongste en sterkste schip van heel de Engelsche vloot, afgestaan. Er wordt beslist dat de vloot den 18 Maart een beslissenden stormloop zal wagen.

Het is echter te laat. De Duitsche admiraal Usedom en kolonel Weber zijn ter plaats: zij beschikken over vier en zeven-

tig zware kanonnen, vijf en tachtig obusiers en vijftig lichte stukken - allemaal goed verborgen. Wanneer de forten zullen vergruizeld zijn en de Engelschen en Franschen zullen wanen dat zij de baan vrij hebben, zullen de vuurmonden zich eerst ontmaskeren. In Maart 1915 was er al een landingsleger noodig geweest: waren eenige regimenten, onder de bescherming van het overmachtig vuur der vloot, ontscheept geworden en hadden zij het Turksch veldgeschut bestormd en tot zwijgen gebracht, dan was de doorbraak bijna zeker gelukt. Maar nu zou het anders uitloopen.

Den 27 Maart stuurt de opperbevelhebber Robeck, die Carden vervangen heeft, een zwerm kleine schepen vooruit, terwijl de slagschepen de Turksche forten onder een regen van vuur verpletteren; de voorhoede heeft tot taak de mijnen op te ruimen en een doortocht te banen voor den volgenden dag. Zij lijdt zware verliezen en kan haar taak maar half en half vervullen. De groote aanval zal nochtans 's anderendaags doorgaan. Het is afgesproken dat de vier grootste schepen, *Queen Elisabeth, Inflexible, Nelson* en *Agamemnon,* van op grooten afstand de forten zullen beschieten; de oudere slagschepen zullen tot op zeven kilometer naderen en van daar het vuur openen. Wanneer alles zal vergruizeld en platgeschoten zijn, zullen de lichte schepen weer voorafgaan, om de mijnen op te ruimen: achter hen zal de vloot door de gezuiverde zeeëngte doorbreken, Kontantinopel bombardeeren en tot overgave dwingen, en wellicht Turkije meteen.

Dat is het plan: maar het is zonder den waard gerekend.

De Mislukte Aanval ter Zee en de Dramatische Landing der Anzac's.

Hier volgt het antwoord der Turken. Eerst wanneer de schepen voldoende genaderd zijn, openen zij het vuur met hun verborgen landbatterijen. De *Inflexible* wordt geraakt,

ziet brand aan zijn boord uitbreken. De *Agamemnon* ontvangt twaalf treffers, vijf op zijn pantser en zeven in zijn bovenstructuur. De *Bouvet* gaat op minder dan één minuut met zes honderd vijftig man naar den grond. De *Gaulois* wordt op zijn beurt doodelijk getroffen: zijn kapitein kan hem nog juist stranden. De *Inflexible* stoot op een mijn: een bres van tien meter op vijf gaapt in zijn flank. Zes en twintig manschappen moeten geofferd worden - zij worden levend opgesloten achter de veiligheidsbeschotten - om hem drijvend te houden. De *Irrésistible* en de *Océan* die hem ter hulp gesneld waren, ondergaan hetzelfde lot: zij stooten op een mijn, en zinken, na eenige uren. Ook de *Suffren* is buiten strijd gesteld: de Turksche mijnen blijven meester van het slagveld, admiraal Robeck blaast den aftocht en brengt zijn vloot in veiligheid.

Misschien, had hij den volgenden dag nog een stormloop gewaagd, was hij toch doorgeraakt: de Turken hadden schier geen ammunitie meer, bijzonder voor de zware, moderne stukken, en hun moed stak tot in hun hielen. Maar Robeck, die dat natuurlijk niet wist, achtte het raadzaam niet aan te dringen. Het voorspel is afgespeeld.

De anstaande hoofdacteur, de Engelsche generaal sir Jan Hamilton, heeft het van op een Engelsch schip bijgewoond. Hij is speciaal door Kitchener uitgestuurd om den toestand te beoordeelen. Hij brengt zijn advies uit: de vloot alleen kan niet door, een landingsleger moet aan wal gezet worden en het schiereiland van Gallipoli zuiveren om haar den weg te banen. Er wordt dus besloten tot een landing.

Was de landing terstond ondernomen geworden, zij was bijna ongetwijfeld met succes bekroond geworden: de Turken hadden schier geen troepen bij de hand. Maar weer werd er kostelijke tijd verspild. Een groote basis werd opgericht te Moudros, waar het landingsleger werd samengetrokken. De Turken werden aldus eens te meer gewaarschuwd dat er een aanval op til was, ditmaal te lande: in allerijl stuurden zij versterkingen naar Gallipoli en bedekten het schiereiland

met een sterk loopgrachtenweb. Enver bey, de Turksche opperbevelhebber, en Liman von Sanders, de algemeene stafoverste van het Turksch leger, kwamen in persoon de verdedigingswerken bezichtigen en organiseeren.

Bovendien wezen de Verbondenen de hulp af van Griekenland. Venizelos had aangeboden met het Grieksch leger tegen Konstantinopel op te rukken: wilden de Turken in dit geval hun hoofdstad verdedigen, zij moesten hun front van Gallipoli ontruimen of althans verzwakken. Maar Sasonov, minister voor Buitenlandsche Zaken van Rusland, liet weten dat de Tzar zich verzette tegen de tusschenkomst van het Grieksch leger: Rusland, dat nog vol illusies zat, eischte Konstantinopel voor zich zelf op.

Kostbare weken kropen weer eens voorbij, door Liman benuttigd om de forten te herstellen, troepen en geschut aan te brengen: vóór dat sir Jan Hamilton met zijn toebereidselen klaar kwam, wachtte Liman hem af met 60,000 man, 150 zware stukken en lichte batterijen in verhouding. Daartegenover kon sir Jan Halmilton 80,000 man stellen met 150 lichte stukken, naast de artillerie der vloot. Zijn leger bestond uit de A.N.Z.A.C's (Australia and New-Zeeland Army Corps), de 29e Engelsche divisie, de Royal Naval Division en een Fransch korps onder generaal d'Amade. De ontscheping werd vastgesteld op den 25 April: d'Amade zou met zijn regimenten landen op de Aziatische kust, om de aandacht van de Turken af te leiden, en sir Jan zou zijn 60,000 man op Gallipoli zelf aan wal zetten: vijf plaatsen waren aangeduid op het strand voor de ontscheping: V., W., X., Y. en Z.

Onder de bescherming der oorlogsbodems rukken de transporten op: een eerste flotilje legt aan voor V. De Turken laten begaan: de Engelschen wanen al dat zij zonder slag of stoot zullen ontschepen. Maar wanneer zij in de roeibooten opgestapeld zitten, beginnen de Turksche mitrailleuses en kanonstukken dood en vernieling te braken: zoo dik vallen de dooden, dat sommige soldaten onder de lijken versmacht worden. De Engelschen worstelen een heele dag om een hand-

jevol mannen te ontschepen; met de nacht vatten zij vasten voet op het strand, maar kunnen zich niet ontplooien.

Op W. gaat het er schier even bloedig toe: de 86e brigade springt tot aan den romp in het water, onder een helsch vuur, slaagt er in, na een verschrikkelijken stormloop met het blank wapen, de Turken een beetje achteruit te werpen, zoodat de rest van de legerafdeeling kan ontschepen.

Op X. gaat het een beetje beter: de Royal Fusiliers banen hun weg met het blanke wapen, en bezetten de omringende hoogten.

Op Y., loopt het echter totaal spaak: na zonder verzet ontscheept te zijn, worden de Engelschen verrast door een geweldigen Turkschen tegenaanval; alleen dank aan het vuur der vloot slagen zij er in zich opnieuw in te schepen, na natuurlijk zware verliezen geleden te hebben.

Alles samen hebben, in dien hoek, negen duizend man kunnen landen en zich ingraven op het strand: maar het heeft drie duizend dooden en gekwetsten gekost.

Een beetje verder, op Z., zijn de Anzac's bij verrassing ontscheept, met pak en zak; de zee is daar door steile klippen bezoomd, de Turken vermoeden niet dat een landing mogelijk is. Maar de stoere cow-boys uit Australië en Nieuw-Zeeland klimmen als katten langs de steile rotsen, hijschen er zelfs een paar batterijen op en vallen te midden van de Turken als uit den hemel. Liman von Sanders voelt dat het hier gemeend is: hij raapt alles bijeen wat hij kan en werpt 20,000 man met het blanke wapen op de Anzac's. De worsteling die hier volgt is één van de vreeselijkste die kan ingebeeld worden: man tegen man gaat het, gedurende uren en uren, tot wanneer de Turken het eindelijk opgeven en de Anzac's meester laten van het strand: zij houden hen echter omsingeld en in bedwang, van op de omringende hoogten.

Alles samen: een mislukking! Op V. liggen de Engelschen op het strand, als aangespoelde wrakken; op W. zijn zij wat verder geraakt, doch moeten zij aan verwoede tegenaanvallen het hoofd bieden; op X. hebben zij zich opnieuw

moeten inschepen; op Y. houden enkele compagnies stand tegen een Turksche overmacht; op Z. graven de Anzac's zich in.

d'Amade is inmiddels aan den overkant, op den Aziatischen oever der Dardanellen, schier zonder slag of stoot aan wal gestapt. 't Hangt maar van sir Jan Hamilton af dat de Franschen langs de Aziatische kust zouden oprukken, om daar ten minste de Turksche batterijen te vernielen, die de Engelschen op Gallipoli in den rug schieten - de Dardanellen zijn immers van twee tot zes kilometer breed. Sir Jan, de opperbevelhebber, roept d'Aamade echter terug: deze moet gehoorzamen, scheept zijn troepen in, en leidt ze ter slachting naar Gallipoli.

Suvla. De Wonderbare aftocht.

Gedurende dagen en dagen wordt dit barre hoekje van Gallipoli het tooneel van een reeks moorddadige aanvallen en tegenaanvallen: een Verdun in 't klein, zonder zooveel artillerie, maar onder sommige opzichten nog vreeselijker. *Er bestaat geen achteruit*: de Turksche mitrailleuses en kanonnen bestrijken heel het front der Verbondenen, ja, de batterijen van de Aziatische kust bestoken ze zelfs in den rug. De officieren worden door de Turksche scherpschutters, die in de boomen nestelen, als vliegen neergeveld. Geen druppelke water te vinden: alles moet bijgesleept worden onder het vuur van den vijand. Een echte hel! De versterkingen smelten als sneeuw onder de zon; 't wordt een woeste, ongenadige moordpartij. De Turken hebben maar één doel: den vijand in de zee te werpen. De Verbondenen van hun kant willen niet lossen. Na een maand strijd is hun front misschien nog geen tien vierkante kilometers uitgebreid geworden. En daarbij komt dan de zomer, stilaan, met zijn muggen en zijn verzengende hitte, met den walgelijken lijkreuk die over het slag-

veld broeit. Besmettelijke ziekten breken uit: op zekere oogenblikken ligt meer dan de helft van het leger zwaar ziek. Duizend man per dag moeten weggebracht worden: en dat is geen kinderspel. De duikbooten zijn opgedoken. Den 19 Mei gaat de *Majestic* naar de haaien. Kort daarna wordt de *Triumph* getorpedeerd. Fisher roept in allerijl zijn *Queen Elisabeth* naar de Noordzee terug: de groote oorlogsschepen zoeken beschutting in veilige havens. Zoo wordt het leger van Gallipoli nog van den steun en de hulp der vloot beroofd, terwijl de Turken steeds geweldiger komen aanzetten: de Russische nederlaag in Galicië heeft 100,000 man van hun troepen beschikbaar gesteld!

De Verbondenen sturen troepen, generaals, Byng voor de Engelschen, Gouraud voor de Franschen. Gouraud zal trouwens niet lang meegaan: een Turksche granaat rukt hem den arm af en verwondt hem nog zwaar in het lichaam. Zoo verlaat de huidige gouverneur van Parijs het front. Duizende en nog duizende officieren en soldaten worden geofferd in kleine steriele operaties: een schromelijker bloedbad is nauwelijks denkbaar. En steeds komen versterkingen aan: spijts de geweldige verliezen beschikt sir Jan Hamilton rond eind Juli 1915 over 250,000 man. Hij besluit een slag te slaan, een nieuwe landing te wagen, hooger op, in de baai van Suvla.

In de eerste dagen van de oogstmaand wordt die nieuwe doorbraak beproefd: 25,000 man, versch uit Engeland ontscheept, doch onervaren en aangevoerd door oude, versleten generaals, landen te Suvla. De operatie is ditmaal beter voorbereid: de Turken worden verrast. Maar de Engelschen geraken in een onbeschrijfelijke wanorde: zij verspelen kostelijke uren. Liman von Sanders vindt tijd om in allerijl versterkingen bij te brengen. Het zijn weer eens de ontembare Anzac's, die een beetje verder ontscheept zijn en die op ernstigen tegenstand hebben gestuit, die het leeuwenaandeel van het werk te verrichten krijgen. Het is om er bij te weenen als men overweegt hoe die prachtmenschen, aangevoerd door een generaal die meevecht in de eerste lijn en die een oorlogsman

is, Birdwood, vergeefs wonderen verrichten, die te niet gedaan worden door de lamlendigheid van de Engelschen een beetje verder: 25,000 man worden daar tegen gehouden door 500 Turksche scherpschutters, terwijl de Anzac's, die met het gros der Turken op hun nek zitten, 375 officieren van de weinig overblijvende en 10,000 man op het slagveld laten!

Nu wordt het zelfs den koppigen sir Jan Hamilton duidelijk dat Gallipoli en de Dardanellen niet te veroveren zijn: de Verbondenen besluiten hun front naar Saloniki te verleggen en Gallipoli te ontruimen.

Gevaarlijke onderneming als er ooit één geweest is: 't is een echt waagstuk een groot leger terug te trekken, onder de neus der Turken, die het ten allen kante beheerschen en die gereed zitten om het te bespringen en in de zee te werpen. Sir Jan Hamilton wordt vervangen door generaal Monro: deze onderzoekt den toestand en dringt aan op onmiddellijke ontruiming. Hij raamt zelf dat *de helft van het leger* bij die operatie zal verloren gaan: maar beter een helft gered, dan niets!

Er wordt dan beslist eerst Suvla te ontruimen: daar zitten de Anzac's. Birdwood haalt hier een echt meesterstuk uit: bijgestaan door admiraal Wemyss, verwezenlijkt hij den krachttoer er uit te muizen, met pak en zak, met 80,000 man, 250 kanonnen, 2,000 wagens, zonder dat de Turken, die op den loer zitten, er iets van merken!!

Ook de rest van het front werd trapsgewijze, bij nacht, ontruimd: bij dag schoten de overblijvenden geweldig, en ondernamen zelfs kleine aanvallen om de Turken te verschalken. Een heele komedie werd op touw gezet om ze in slaap te wiegen: als een kolom aan 't aftrekken was, en overvlogen werd door een vijandelijk vlieger, maakte zij rechtsomkeer en rukte opnieuw op naar de loopgraven, om den indruk te wekken dat versterkingen in aantocht waren. Duizend krijgslisten in dien aard werden verzonnen, met het gevolg dat zelfs de sluwe Liman von Sanders geen lont rook: eerst toen heel het schiereiland van alles wat verhuisbaar was geledigd was,

staken de Engelschen de stocks dij zij moesten achterlaten in brand. Toen gingen de oogen van de Turken natuurlijk open: zij begonnen verwoed te schieten en storm te loopen. Maar dat was een open deur instampen: de beloerde prooi was verzwonden. Naast de Anabasis der Grieken, door Xenophon beschreven, en de heugelijke marsch der Tcheken door Siberië, moet die aftocht als één van de merkwaardigste beschouwd worden die in de geschiedenis gekend zijn: generaal Birdwood, de aanvoerder der Anzac's, en admiraal Wemyss waren er de bezielers van. Die geslaagde aftocht was voor de Verbondenen de eenige batige post, bij heel dit jammerlijk avontuur: voor de rest was het noch meer een totaal fiasco geweest.

In de geschiedenisboeken wordt er van het avontuur van de Dardanellen en Gallipoli ternauwernood gerept: dit is maar een episode geweest uit den wereldoorlog, een soort van intermezzo op een zijfront. En toch, welk een vervaarlijke bloedrol!

Het Fransch korps, dat nooit meer dan 42,000 man telde, verloor:
aan gesneuvelden: 182 officieren, 3,524 manschappen;
vermist: 42 officieren, 6,500 manschappen;
gekwetst: 354 officieren, 17,000 manschappen.
Daarbij dienen duizenden zieken gevoegd.

De Britten boekten natuurlijk nog een veel schromelijkeren schadepost: meer dan 28,000 dooden, 11,000 vermisten - meestal gedood natuurlijk, want er werden niet veel gevangenen gemaakt bij de gestadige worstelingen lijf aan lijf - rond de 80,000 gekwetsten, en over de 100,000 zieken, waarvan duizenden bezweken of hun leven lang geknakt bleven!

Dat was de tragedie der Dardanellen. Zoek nu het schiereiland van Gallipoli op een landkaart van Europa: ge zult een klein landtongetje vinden, zoo smal en zoo nietig, dat men er zelfs met eene fijne pen het gewezen front der Verbondenen niet zou kunnen op aanstippen. Daar ligt het gebeente te verbleeken van meer dan honderd duizend jonge mannen, met de Turken inbegrepen!

Balans van het Eerste Jaar.

Het eerste oorlogsjaar werd nog gekenmerkt door andere gebeurtenissen dan deze die wij reeds aanhaalden. Wij sommen ze hier bondig op.

Italië stelt zijn legers ten dienste van den meestbiedende. Bülow poogt te vergeefs Oostenrijk-Hongarije tot voldoende toegevingen te bewegen: de Engelschen en de Franschen zijn milder, vermits het van 't hunne niet is. Alleen de Russen stribbelen tegen in het kamp der Verbondenen, zij houden er niet erg aan dat Italië in den Balkan voet vat. Ten slotte gooien de Verbondenen het op een akkoordje met Italië, dat aan hun zijde te velde trekt. Het Italiaansch leger is evenwel maar zeer flauwtjes uitgerust en bewapend: het breekt dan ook niet veel potten, te meer daar het in een zeer lastig terrein heeft te strijden. De tusschenkomst van Italië oefent derhalve op het verloop van den strijd een minder doorslaanden invloed uit, dan kon verwacht worden.

Bulgarije en Rumenië volgen inmiddels het voorbeeld van Italië: zij verklaren zich bereid aan den oorlog deel te nemen, en wachten voorstellen af. Rumenië zal tot in 1916 wachten, doch Bulgarije is haastiger: in September 1915 mobiliseeren de Bulgaren tegen de Verbondenen. Zij hebben nog een eitje te pellen met Servië.

Op dit oogenblik besluiten de Verbondenen, om de bedreigde Serviërs de hand te reiken, een nieuw front op te richten te Saloniki. Maar dit loopt van geen leien dakje. Konstantijn van Griekenland, schoonbroeder van Wilhelm II, steekt stokken in het wiel. Niet alleen verklaren de Grieken, die een militair verbond met Servië gesloten hebben tegen de Bulgaren, aan die laatste den oorlog niet: doch Konstantijn trekt zes legerafdeelingen samen in den rug der ontschepende Verbondenen. Deze antwoorden met een machtontplooiing ter zee, en Konstantijn krabbelt achteruit. Weinigen tijd later richt

Venizelos te Saloniki een ‘nationale Grieksche regeering’ op, die met de Verbondenen samenwerkt, terwijl Konstantijn te Athene met de Duitschers heult. Met dit alles is er veel tijd verloren en vooraleer de Verbondenen voldoende strijdkrachten bij de hand hebben worden de Serviërs, door de Oostenrijkers en de Bulgaren tegelijkertijd bestookt, overrompeld, uit hun land geworpen en in de barre bergen van Albanië gedreven. Op de 400,000 man waarmede zij in 1914 te velde getrokken zijn, weten er amper 100,000 te ontsnappen. Italië weigert hun den toegang tot de Albanische steden, die het bezet houdt - wat de wrok van het huidige Joego-Slavië tegen Italië verklaart - en de Engelschen moeten het Grieksch eiland Korfoe bezetten, om er het uitgeput en ziek overschotje van het Servisch leger te herbergen en weer op te knappen! De Verbondenen weten evenwel de Bulgaren te stuiten, en hun front van Saloniki te behouden.

Wanneer wij aldus het eerste oorlogsjaar overschouwen komen wij tot deze slotsom:

1. - De Duitschers zagen door den Marneslag hunne hoop op een spoedige en beslissende overwinning op het westelijk front verijdeld. Zij waren hun strekste troef kwijt.

2. - De Russische pletrol geraakte niet behoorlijk in gang, en werden de Duitschers op het westelijk front ontgoocheld, in het Oosten brachten zij het er beter van af, dan zij het durven hopen hadden.

3. - Turkije vermocht de Engelschen in Egypte en verder in Indië niet ernstig te verontrusten, ofschoon het op Gallipoli de Verbondenen meer tablatuur gaf, dan zij verwachtten.

4. - Italië dat naar de wapens greep, op een oogenblik wanneer het Oostenrijksch front wankelde onder de mokerslagen van de Russen, bracht niet veel aarde aan den dijk ten gunste der Verbondenen.

5. - Op het westelijk front vermochten de Verbondenen, spijts hunne veel grootere getalsterkte, de Duitschers uit hunne schansen niet te werpen. Het werd duidelijk dat er

daartoe een veel machtiger materiaal zou noodig zijn, dan het bestaande.

6. - Door de verovering van Servië reikten de Duitschers van uit Berlijn aan de Turken te Konstantinopel de hand. Zij hadden de eenheid van front verwezenlijkt, terwijl de Verbondenen versnipperd bleven strijden. Dit zou hun toelaten met geringere middelen betrekkelijk grootere resultaten dan de Verbondenen te bereiken, vermits zij op bepaalde oogenblikken in staat waren al de strijdmachten van hun bondgenootschap tegen één geïsoleerden tegenstander (zooals Rusland, Servië of later Rumenië) samen te trekken.

Dus alles samen hadden de Duitschers op het einde van het eerste oorlogsjaar een gunstige strategische positie: hun vijanden waren evenwel in alle andere opzichten veel sterker, te meer daar zij feitelijk de zee beheerschten en dus de heele wereld voor hen konden laten werken. In een oorlog, waarin het materiaal en de grondstoffen gaandeweg een grootere rol zouden spelen, was zulks van overwegende beteekenis.

Wat zien wij ook nog? Dat de oorlog zeer spoedig naar den totalen oorlog evolueert:

1. - Al de landen mobiliseeren meer en meer volk. Hoe meer strijders er sneuvelen, hoe meer rekruten de volgepropte depots leveren. Wanneer Engeland den algemeenen dienstplicht afkondigt, kan er geen twijfel meer bestaan: het gaat om een verdelgingskrijg, niet van legers tegen legers, doch van volkeren tegen volkeren.

2. - Al de bestaande militaire theorieën zijn vergruizeld, de moderne oorlog wordt *al doende* geïmproviseerd.

3. - Meer en meer landen nemen aan den oorlog deel, al wie in zijn aantrekkingsspheer ligt wordt er in meegezogen.

4. - Meer en meer krijgsmateriaal wordt gevergd, de oorlog wordt met den dag wreeder voor de strijders en vergt ook een steeds aangroeiende krachtinspanning van de nietstrijders.

Kortom, na dit eerste oorlogsjaar wordt het duidelijk dat de moderne oorlog heelemaal iets anders is, dan voorheen ver-

moed werd. De landen zitten in een kringloop: zij hebben zich zulke groote offers getroost dat zij kost wat kost moeten zegevieren. Een vergelijk is uitgesloten: het zal moeten gaan tot het bittere eind.

Dat is de balans van het eerste oorlogsjaar. Het is uit met den 'frisschen, vroolijken krijg': nu is er alleen nog plaats voor een lange, wetenschappelijke moordpartij, die nog drie jaren zal aanhouden!

Van in 1914 hadden de twee voornaamste legers zich moeten ingraven - waardoor de generaals van weerskanten *hunne onmacht* toegaven. Winston Churchill merkt inderdaad terecht op in zijn *Gedenkschriften:*

'Er is geen bloedigere oorlog dan de sleetoorlog. Geen enkel plan kon minder schitterende resultaten opleveren dan de frontale aanvallen. Het is nochtans daarvoor dat de Fransche en Engelsche legerleidingen gedurende drie jaar de bloem van hun volk geofferd hebben.

Meer nog, het somber bloedbad, dat het gevolg was van die sleetpolitiek, woog niet in dezelfde mate op de strijders. De Fransch-Britsche offensieven van 1915, 1916, 1917 kostten bijna in elk geval - en zeker gezamenlijk - veel meer verliezen aan de aanvallers dan aan de Duitsche verdedigers. Het was geen ruiling van een leven voor een leven. De moord op een vijand werd gestatig betaald met twee, drie Fransche of Britsche levens, en men kon overgaan tot ijselijke berekeningen om te besluiten dat de Verbondenen ten slotte eenige miljoenen manschappen zouden overhouden. *De aanstaande geslachten zullen niet alleen afgrijselijk, doch ongelooflijk vinden, dat het militaire element dergelijke theorieën kon opdringen aan de vurige en heldhaftige burgerlijke bevolkingen, die zich aan zijn bevelen onderwierpen.*

Veldslagen worden gewonnen door bloedvergieten en maneuvreeren. Hoe grooter een generaal is, hoe meer hij beroep doet op het maneuver en hoe minder op het bloedvergieten. Het is omdat men de veldoversten dergelijke gaven toekent, die hun toelaten de overwinning af te dwingen zonder nutte-

loos bloedvergieten, dat hun beroep zoo hoog aangeschreven staat. *Want, indien hunne kunst alleen neerkwam op een sinister ruilen van menschenlevens en op het tellen van de lijken voor 't slot, dan zouden ze zeker veel lager zinken in de menschelijke bewondering.*'

Wij gelooven dat er maar redelijk weinig menschen meer gevonden worden om de veldheeren nog zoo naïef te bewonderen als voorheen: de moderne oorlog heeft de militaire *kunst* gedood. Een oorlog is nog doodgewoon een militaire slachting en niets meer. Wie daaromtrent nog illusies koestert heeft zeker de les van de gebeurtenissen niet begrepen.

Hoofdstuk IV.
1916.

Op het Westelijk Front.

Verdun gezien uit den hoek der Generaals

Het krijgsjaar 1916 was het jaar van Verdun!

Het is een feit: Verdun verzinnebeeldt in de oogen der strijders, zoowel Fransche als Duitsche, de gruwel des oorlogs op zijn hoogtepunt.

Is Verdun dan een zoo uitzonderlijk bloedbad geweest? Neen en ja!

Neen, dat worden wij dadelijk gewaar, wanneer wij b.v. de Gedenkschriften van Joffre raadplegen. Misschien is er daar wat vooringenomenheid bij: maar hij gewaardigt zich niet Verdun als wat anders te beschouwen dan als een bijzonder hevige *locale* actie, zonder beslissenden invloed op het verloop der krijgsgebeurtenissen.

Ja, wanneer men rekening houdt met de bijzondere atmospheer van dien slag. Volgens de officieele statistieken kostten de honderd en zestien dagen onafgebroken strijd rondom Verdun aan de Franschen 179,000 dooden en gevangenen en 279,000 gekwetsten, en aan de Duitschers 46,773 dooden, 23,316 vermisten of gevangenen, 206,450 gewonden. *Die cijfers, hoe schromelijk ook, zijn niet zwaarder dan deze voor even bewogen en lange perioden in 1914 of in 1915,* zooals bleek uit de statistieken die wij vroeger aanhaalden. Maar wanneer wij overwegen dat Verdun *een dagelijksche herhaling was van dezelfde systematische moordpartij,* dan wordt de vreeselijke indruk die de strijders er van bewaard hebben begrijpelijk.

Waarom ontketenden de Duitschers het bloedbad van Verdun?

Zooals wij het reeds vaststelden: op het einde van 1915 bezaten de Duitschers het voordeel der strategische positie, de Verbondenen integendeel de overmacht der krijgsmiddelen. De Duitschers redeneerden dus, van militair standpunt, zeer juist wanneer zij besloten met de eerste lentedagen van 1916 de Verbondenen voor te zijn en te treffen in het zwakke punt van hun pantser. Welke was die zwakke plek?

Hindenburg had in 1915 beweerd: Rusland. En de gebeurtenissen stelden hem grootendeels in het gelijk. In 1916 beweerde de Oostenrijksche opperbevelhebber Conrad von Hoetzendorff dat Italië het weeke punt was in het bondgenootschap der Entente. En wanneer wij overwegen welk een davering de Italianen later, in 1917, te Caporetto opliepen vanwege het XIe Duitsche leger, moeten wij besluiten dat hij, zoowel als Hindenburg, juist keek. Maar de Duitsche generalissimo Falkenhayn was onverzettelijk de meening toegedaan dat de beslissing moest vallen op het Fransch front. Hij redeneerde ongeveer aldus: ‘Engeland is onze meest geduchte tegenstander, omdat zijn krachten nog vrijwel onaangetast zijn. Het stuurt maar eerst op groote schaal zijn troepen naar het front, en het hongert ons intusschen uit met de blokkade. Om Engeland klein te krijgen, moeten wij het berooven van zijn Verbondenen. Onder deze is Frankrijk zeker de meest gehavende. Sedert het begin van den oorlog hebben de Franschen een miljoen dooden en gevangenen en anderhalf miljoen gewonden verloren. Zij zijn dus verre leeggebloed: wij moeten ze door een verdere geweldige aderlating voorgoed uitputten en tot overgave dwingen.’

Falkenhayn schreef letterlijk in zijn verslag, dat leidde tot het Duitsch offensief van Verdun:

‘Frankrijk is bijna ten einde gekomen van zijn militaire krachtinspanning. Indien men aan dit land duidelijk kan doen verstaan dat het militair gesproken niets meer te hopen heeft, dan zal de grens overschreden zijn en zijn beste wapen (het Fransch leger) aan Engeland ontrukt worden.’

En verder:

‘Er bestaan achter den Franschen sector op het westelijk front bereikbare objectieven (Falkenhayn was de meening toegedaan dat een doorbraak niet te verwezenlijken was), voor wier behoud de Fransche legerleiding verplicht is tot haar laatsten man te verbruiken. *Indien zij aldus handelt, zullen de Fransche troepen door hunne bloedige verliezen uitgeput worden, want zij zullen het gevecht niet kunnen ontwijken, onverschillig of Duitschland ja dan neen zijn objectieven bereikt. Handelt de Fransche legerleiding anders en geeft zij de objectieven prijs, dan zal het moreele uitwerksel geweldig zijn.*’

Die regelen zijn even vreeselijk als logisch. Falkenhayn rekent op geen doorbraak zooals Joffre. Falkenhayn ziet de onmacht der generaals in. Hij geeft toe dat de moderne oorlog niets anders is dan een stelselmatige verdelging der levensreserves van den vijand. Zooals Hart schrijft: ‘Het princiep van zijn tactisch plan was een onophoudende reeks aanvallen die door hunne gestadige bedreiging de Fransche reserves onder het hakmes der Duitsche artillerie zouden lokken.’

En hierdoor wordt nu duidelijk waarom Verdun op de strijders zulk een kolossalen indruk maakte; zij voelden dat zij er naartoe trokken *niets dan om bloed te vergieten.* Hier was er geen sprake meer van strategie, van doorbraak, van krijgskunst: hier zou voor de eerste maal in de geschiedenis de mensch op de slagvelden totaal geofferd worden aan het krijgsmateriaal, hier zou hij voor de eerste maal zijn vernuft en zijn wilskracht, in een woord zijn geest, voor niets anders meer aanwenden dan om zijn wederspannig lichaam in den vleeschmolen te drijven. Want de regelen van Falkenhayn zijn duidelijk: Verdun had geen ander doel dan met zooveel mogelijk materiaal zooveel mogelijk volk te dooden. Voor de eerste maal in de geschiedenis springt ons *hier het onzinnige van den modernen oorlog in het oog!* Falkenhayn is werkelijk de eerste moderne generaal geweest, in dit opzicht dat hij ingezien heeft dat de moderne oorlog niets anders meer is dan *een blind verdelgen van de levensenergiën van den vijand.*

‘Pour tuer du Français’, zooals Galtier-Boissière zegt, had Falkenhayn 400 batterijen van alle kaliber opgesteld, met een onuitputtelijke stock ammunitie; daartegenover stelden de Franschen in den beginne maar 30 batterijen, waarop enkel 3 zware. Het eerste gevolg was dat de Franschen gedurende dagen en dagen, vooraleer zij voldoende materiaal bij de hand gesleept hadden, met de borst van hun soldaten een dam tegen dien staalstortvloed zouden moeten opwerpen: in dit opzicht slaagde het plan van Falkenhayn volkomen. Maar Verdun bracht de Franschen niet aan 't wankelen: en van dientwege bleek Falkenhayn zich totaal misrekend te hebben. Het eenige resultaat van Verdun was geweest: den oorlog wreeder te maken, zooals iedere verdere veldslag den oorlog wreeder moest maken. Wij schreven het reeds vroeger: de verdelgingsmiddelen houden gelijken tred met den vooruitgang, hoe grooter de beschaving wordt hoe barbaarscher de oorlog moet worden.

Hiermede weten wij nu, wat Verdnu voor de generaals was: een koele berekening.

Voor de soldaten was Verdun een *hel!*

Verdun gezien uit den hoek der Soldaten.

Er zijn drie phases te onderscheiden in den slag van Verdun. De eerste strekt zich uit van den 21 Februari 1916, wanneer de eerste groote obus van 380 nabij de kathedraal van Verdun ontplofte, tot den 26 Februari daaropvolgend. Gedurende die vijf eerste dagen werden de Franschen ten eenenmale verrast. De verdedigingswerken waren in onbevredigenden staat, er waren geen reserves bij de hand: al wat de Franschen vermochten was den stormloop in te dammen.

Den 26 Februari werd Pétain door Joffre belast met de leiding van de krijgsverrichtingen rondom Verdun. Zijn taak werd verzwaard, niet alleen door het feit dat hij in allerhaast

versterkingen bij de hand moest slepen en dadelijk in den smeltkroes werpen, maar bijzonderlijk door de omstandigheid dat hij maar *over één enkele bron beschikte om het slagveld te bevoorraden.* Den 23 Februari wordt die eenige steenweg dan nog onbruikbaar wegens den dooi. 'Pétain heeft de ingeving steengroeven te laten openen, terstond uitgebaat door territoriale troepen, die onvermoeibaar steenen schieten onder de wielen der auto's, die voorbijsnorren, onafgebroken, één alle veertien sekonden. Tusschen den 27 Februari en den 6 Maart vervoerden 3,900 kamions 23,000 ton ammunitie en 190,000 man langs dien eenigen weg.'

Wanneer een wagen pech had of door het vijandelijk geschut, dat gestadig dien weg bestookte, getroffen werd, kantelde men hem doodgewoon in den gracht: de karavaan moest door, kost wat kost!

Welk lot wachtte de 190,000 man, die aldus in de eerste dagen in het vuur geworpen werden? Zij wisten dat zij zouden vermorzeld worden onder het schroot der 400 gestadigbrakende Duitsche batterijen, en dat zij, dag in, dag uit, onophoudende stormloopen zouden af te slaan krijgen. Boven den ingang der hel schreef Dante: 'Gij die hier binnengaat, laat alle hoop achter'. Hetzelfde moesten de eerste scharen denken, die naar Verdun trokken. Zij moesten eerst, beladen met voedsel en met ammunitie, den langen slakkengang meemaken, langs de 'Voie Sacrée', langs de eenige baan, die als een slagader de vuurlinie met de reserves achteruit verbond. Dan moesten zij, onder een verschikkelijk spervuur, doorheen een omgewoelden, slijkerigen baaierd, de vuurlinie zoeken te bereiken. Maar wat was de vuurlinie? Alle uren werd zij verlegd. Honderdduizenden kogels, duizenden obussen, zoefden gestadig over het slagveld. Wie geraakt werd bleef liggen: de zwaargekwetsten, die zich zelf naar de verplegingsposten niet konden slepen, moesten ter plaatse bezwijken. De levenden stieten overal op dooden en stervenden. Van bevoorrading geen sprake. Van aflossing al niet veel meer: strijden tot den laatsten man, in grachten, in obus-

putten, verkleumd door het water en het slijk! 's Nachts, ronddolen en hier en daar een brokje eten, een slokje water, een pak kogels zien te krijgen; bij dag tegen den grond geplakt liggen, om aan de beschieting te ontsnappen, en slechts kunnen rechtspringen om aanvallen af te slaan!

Pétain zag al gauw in dat hier verandering moest in komen, wilde hij met heele regimenten en divisies niet *totaal vernietigd* zien. Hij richtte het systeem van den 'draaimolen' in, waardoor de eenheden elkaar gestadig aflosten in de vuurlinie. Dit kostte natuurlijk veel verliezen, wegens het gevaar dat met de aflossingen gepaard ging, maar de strijders hadden met dit systeem ten minste nog een beetje hoop den dans te ontspringen. Zes en zestig Fransche legerafdeelingen zouden aldus opvolgenlijk, en sommige vier, vijf keeren achtereen, door de hel van Verdun trekken. Dit was de tweede phase van den veldslag, gedurende dewelke de Franschen stilaan, gaandeweg, het evenwicht herstelden: op 't laatste hadden zij ongeveer evenveel kanonnen in lijn, en evenveel volk. Van af Mei ontrukten zij aan de Duitschers het initiatief, en enkele Fransche aanvallen, uitgevoerd door Nivelle of Mangin, wierpen de Duitschers vrijwel op hunne uitgangsstellingen terug. Dit was, zeer bondig aangeduid, de derde phase.

Maar laten wij ons liever dan met de plannen der generaals, met het lot der strijders bezighouden, Niemand beter dan generaal Pétain zelf beschreef hun martelie:

'Van op den stoep van het gemeentehuis van Souilly, mijn zoo goed geplaatste commandopost op den kruisweg der banen die naar het front leidden, sloeg ik ze gade met mijn meest waakzame genegenheid, wanneer zij met hunne eenheden het vuur in trokken; opgeschud in ongemakkelijke wagens of plooiend onder den last van hun krijgsuitrusting wanneer zij te voet opstapten, deden zij hun best om er onverschillig uit te zien met te zingen of met er kwinkslagen uit te flappen; en ik was gevoelig aan den betrouwensvollen blik, die zij mij bij wijze van groet toewierpen. Maar welke ontmoediging, wanneer zij terugkeerden, hetzij alleen, gehavend

of gewond, hetzij met hunne gedunde compagnies. *Hun onvatbare blik scheen verstard te staan op een schrikbeeld*, hun gang en hunne houding verrieden de volledigste terneergeslagenheid; zij zakten ineen onder het gewicht der gruwelherinneringen; zij antwoordden ternauwernood, wanneer ik ze ondervroeg, en in hun ontredderd gestel vond de opwekkende stem der oude "poilus" geen galm meer.'

Het is voelbaar: Pétain, die gezien heeft wat de strijders van Verdun geleden hebben, *had er medelijden mede.* En wanneer Joffre hem in zijne *Gedenkschriften* herhaaldelijk het verwijt toericht, dat het hem op zekere oogenblikken aan doortastendheid ontbrak, dan was het omdat Pétain ter plaats was en bevroedde dat er van het weerstandsvermogen van die menschen niet méér kor verlangd worden. De opperbevelhebbers, van uit hun hoofdkwartieren, hebben het gemakkelijk om van doortastendheid te spreken! En het is om over de menschheid te wanhopen, wanneer men overweegt dat de les van een bloedbad als Verdun misschien *niet* zal mogen baten!

Iedereen weet nochtans wat Verdun geweest is. De Duitschers weten het zoo goed als de Franschen, want hunne letterkunde, van Unruh tot Remarque, zegt voldoende wat Verdun ook voor hun volk geweest is. En wij weten *met zekerheid* dat de oorlog van morgen nog erger zou zijn dan Verdun, dat de strijdcapaciteit, zooals men dat heet, der moderne legers nog aanzienlijk vermeerderd is, *dat een eenheid van 1932, tweemaal zooveel dood en vernieling kan braken als een eenheid van 1916. Te Verdun heeft het menschdom een voorsmaakje gekregen van wat de oorlog van morgen zal zijn, van wat het beteekent te strijden niet man tegen man, zooals voorheen, doch man tegen materiaal!*

Wij hebben bijzonder gewezen en gedrukt op de *beteekenis* van het bloedbad van Verdun, omdat wij den indruk hebben dat te Verdun de oorlog voorgoed zijn moderne gedaante aannam. Er bestaat geen krijgskunst meer, in de oude opvatting van het woord. Het gaat er niet meer om door geleerde maneuvers den vijand schaakmat te zetten; *het gaat om de*

verdelging van den vijand. Begrijpen de volkeren dit niet, zij zullen het voelen!

De Sommeslag - nog erger dan Verdun!

In 1916 namen de Duitschers dus het initiatief der aanvallen, met hun stormloop tegen Verdun, en behielden het van eind Februari tot begin Juli.

Den 4 Juni, wanneer de Duitschers stilaan hun greep rondom Verdun moesten beginnen te lossen, sloeg in Rusland Broessilov los. Hij takelde voornamelijk de Oostenrijkers toe, die maar eventjes 800,000 krijgsgevangenen verloren, naast hun dooden en gekwetsten. Maar ook de Duitschers kregen hun part van de klappen. Joffre schrijft immers: 'Van den 4 tot den 31 Juli hadden zij (de Russen) aan de Duitschers alleen 335,000 man genomen, waarop 6,000 officieren, en 461 kanonnen. Van den 16 tot den 28 Juli 39,000 man, 340 officieren en 49 kanonnen; den 28 en 29 Juli 32,000 man, 650 officieren en 100 kanonnen; zegge meer dan 400,000 krijgsgevangenen voor de Duitsche legers van het oostelijke front alleen.' Wanneer men daar de dooden en de gekwetsten bijvoegt, komt men tot een indrukwekkend totaal.

Het was juist, terwijl zij vanwege Broessilov een zoo zware davering opliepen, dat de Duitschers op het westelijk front ook nog aan het Britsch-Fransch Somme-offensief het hoofd te bieden kregen - het antwoord der Verbondenen op Verdun.

Wij wezen er op hoe Verdun een nieuwe tactiek inluidde. In de plaats van breede doorbraakaanvallen, met veel volk en betrekkelijk weinig materiaal op een uitgebreid front, verkozen de Duitschers de Franschen te teisteren door een onophoudelijke reeks kleine aanvallen uitgevoerd met betrekkelijk geringe troepenmassa's doch gesteund door een reusmchtig materiaal.

Op de Somme gebruikten de Verbondenen dezelfde tactiek: maar de rollen waren gewisseld in dit opzicht, dat ditmaal de Verbondenen - en tot het einde van den oorlog - over de superioriteit van het krijgstuig beschikten. De Somme was in dit opzicht een keerpunt: tot in den zomer van 1916 beschikten de Duitschers over de superioriteit van het materiaal; van af het Somme-offensief waren de Verbondenen hun ook op dit punt de baas.

De Duitschers, die waanden het Fransch leger vermorzeld te hebben onder het hakmes van Verdun, konden ternauwernood hunne oogen gelooven, toen hunne vliegers berichtten dat de Franschen in Juni aanstalten maakten om met de Engelschen mede aan te vallen langs de Somme. Zij moesten dit evenwel toegeven, wanneer, na een vervaarlijke beschieting, den 1 Juli niet alleen de Engelschen doch ook de Franschen van leer trokken, langs weerskanten der Somme, op een totaal front van 37 kilometers.

Die aanval was evenwel maar een inzet, en kolonel Schnitzler schrijft:

'Het doelwit van den aanvaal was door het vijandelijk front te breken.'

Nochtans, afgaand op de opgedane ervaring, koesterde de Opperste Legerleiding der Entente de hoop niet dit doel met den eersten stormloop te bereiken. De strijd zou lang en hard zijn, zooals Joffre het den 29 Juni zegde in zijn onderrichtingen aan Foch en Haig. De Duitschers moesten trapsgewijze achteruit gedreven worden, door beperkte methodische aanvallen, tot wanneer, na dagen, weken en misschien maanden, hun weerstandsvermogen zou gebroken zijn. De artillerie moest het terrein veroveren, de infanterie het bezetten, dat was alsdan het ordewoord.

'De aanval streefde tegelijkertijd naar de verovering van het terrein en naar de uitputting der vijandelijke reserves. Iederen keer dat de Duitschers hun defensieven muur zouden oprichten, zou men hem opnieuw inbeuken, tot wanneer het oogenblik zou aanbreken waarop zij de bressen niet meer zouden

kunnen stoppen. Alsdan zou men de beslissing pogen af te dwingen.'

Dit was evenwel, net zooals te Verdun, weer eens gerekend zonder het defensief weerstandsvermogen der moderne legers. Van Juli tot November herhaalden de Verbondenen gestadig hunne aanvallen: de Duitschers weken voet voor voet, doch zwichtten niet, evenmin als de Franschen te Verdun. Het was een gestadig herbeginnen van dezelfde aanvallen, hier met succes bekroond, daar neergemaaid door de mitrailleuses. Kortom, weer eens een methodisch bloedvergieten, een stelselmatig aderlaten - *een Verdun in 't groot.*

Hooger aangehaalde schrijver merkt hieromtrent op:

'De Sommeslag was het toppunt der gevechten en der verdelgingswoede gedurende den wereldoorlog. De strijd duurde weken, dag en nacht, van weerskanten van de Somme. Ternauwernood luwde hij nu en dan voor een dag...

Het vuur der artillerie en der mijnwerpers bereikte alsdan een zoo verpletterende macht, dat het niet mogelijk was te gelooven dat de menschelijke natuur daar langer zou tegen bestand blijken en dat moest verwacht worden dat er langzamerhand in het front een zwakke plek zou merkbaar worden, die dan onder de gestadige drukking der Verbondenen zou begeven.

Rond het midden van September begonnen de aanranders uit te pakken met een nieuw strijdmiddel: de zware pantserwagens of tanks. Deze maakten, bijzonder bij den aanvang, op de verdedigers een machtigen indruk. Hetzelfde gold voor de talrijke Engelsche en Fransche vliegtuigen, die met de mitrailleuse het Duitsch voetvolk in de loopgrachten en in de obusputten bestookten.'

Hier wordt bevestigd wat wij ook vaststelden naar aanleiding van Verdun: het eenige practische resultaat van den Sommeslag was, dat de oorlog weer eens een beetje wreeder en verdelgender werd. Na de gassen, de bommenwerpers, de mitrailleuses, die in 1915 op groote schaal ingevoerd werden, bracht 1916 de zware artillerie, de reuzenbombardemen-

ten, de tanks en de vliegers. Hoe meer menschen er sneuvelden, hoe meer materiaal er bijgesleept werd. Zoo bleven de legers, spijts de geleden verliezen en de sleet van het menschelijk materiaal, steeds even sterk en tegen elkaar opgewassen, zoodat het verklaarbaar wordt dat er geen beslissing viel.

Wij hebben geen juiste cijfers gevonden voor den Sommeslag. Kolonel Schnitzler gewaagt van 500,000 man voor de Duitschers en 750,000 voor de Verbondenen. Die cijfers, hoe vervaarlijk ook, zijn zeker niet overdreven, en blijven wellicht merkelijk beneden de waarheid. Den 9 Augustus, dus 39 dagen na den inzet van een offensief dat gedurende vijf maanden zou volgehouden worden, hadden de Engelschen al 117,000 gewonden naar de hospitalen gestuurd, ongeacht de dooden en de gevangenen. En de Franschen, die op de Somme een minder aanzienlijke krachtinspanning deden dan de Britten, verloren van Juli tot October 1916: 136,000 *dooden.* Men ziet dus dat wij niet overdreven, wanneer wij schreven dat de Sommeslag nog erger was dan Verdun.

Op het Oostelijk Front.

Het Offensief van Broessilov.

Wij hebben gezien hoe, op het einde van 1915, de Duitschers de Russen tijdelijk knock-out gezet hadden. Maar gedurende de wintermaanden werd het leger van den Tzar weer opgeknapt. Schitterend was zijn toestand niet, en weinige maanden later zou Castelnau, door de Fransche regeering met een zending in Rusland belast, kunnen schrijven: 'Indien het Fransch leger 20 waard is, is het Russisch leger 8 of 9 waard.' Het vertegenwoordigde in ieder geval zooals het was, en dank aan zijn onuitputtelijke reserves in manschappen, nog een strijdmacht waarmee af te rekenen viel, en dit zouden de Duitsch-Oostenrijkers alras ondervinden.

Gedurende den winter hadden de Verbondenen een krijgsplan gesmeed, waarvoor Joffre in zijn Gedenkschriften het vaderschap opeischt. Zij hadden besloten met de eerste schoone dagen van 1916 op al de fronten een beslissend offensief in te zetten. Wij hebben verteld hoe de Duitschers, met hun preventieven stormloop tegen Verdun dit plan gedeeltelijk verijdelden. Maar in Juni was de Duitsche aanval tegen Verdun ingedamd, en alsdan namen de Verbondenen opnieuw het initiatief der krijgsverrichtingen in handen.

Terwijl het orkaan rondom Verdun woedde hadden de Russen, in Maart, op hun rechtervleugel een sterk offensief tegen de Duitschers ingezet, zonder evenwel merkelijke resultaten te bekomen. De Italianen, van hun kant, waren eveneens zonder gevolg in Maart tot een aanval overgegaan. Conrad von Hoetzendorff had zelfs in Mei met een groot tegenoffensief in Tyrol geantwoord. Daarvoor had hij echter heel wat

volk van het Russisch front weggehaald zoodat, wanneer Broessilov den 4 Juni onverhoeds lossloeg tegen de Oostenrijkers, op een front van ongeveer 350 kilometer, deze eens te meer onder den slag struikelden. Het 4e Oostenrijksch leger werd ten eenenmale overrompeld en de Duitschers moesten in allerijl ingrijpen om hun wankelenden bondgenoot recht te houden. Een Turksch legerkorps moest zelfs ter hulp geroepen worden. En zoo wanhopig werd alras de toestand der Oostenrijkers, dat zij er moesten in berusten de opperste legerleiding af te staan aan Hindenburg-Ludendorff, die sedert eind Augustus 1916 Falkenhayn als generalissimo vervangen hadden. Sedert Juli was Hindenburg trouwens reeds belast geworden met het bevel over heel het front van de Baltische zee tot Lemberg, terwijl een kleiner stukje toevertrouwd bleef aan aartshertog Karel, de latere Keizer, met de Duitsche generaal von Seekt als stafoverste.

Kolonel Schnitzler schrijft:

'Met de ontketening van hun massief offensief op al de fronten tegelijkertijd in den zomer van 1916 beoogden de Verbondenen de Centrale Mogendheden neer te werpen. Maar het was hoofdzakelijk op het Oostelijk front dat deze laatste op zeker oogenblik het grootste gevaar liepen. Rusland had inderdaad besloten eens te meer een geweldigen slag toe te brengen, het front in te beuken met zijn massa's en Midden-Europa te overstroomen. Het had zijn groot offensief tot in de minste bijzonderheden voorbereid. Het had wapenen, ammunitie en krijgsmateriaal van allen aard en van het jongste model in overvloed ontvangen van de Verbondenen en van de Vereenigde Staten. De Westelijke mogendheden hadden instructeurs ter beschikking gesteld om de Russische troepen af te richten volgens de nieuwe tactiek en Rusland beschikte over een voldoende menschenmateriaal om de gapingen aan te vullen door de gevechten van 1915 in zijn gelederen geslagen. Het bracht zelfs nieuwe legerkorpsen in het veld. Het moraal der troepen en hun vertrouwen in de overwinning waren gesterkt geworden. De Tzar verplaatste zich gestadig

om de eenheden te bezoeken, die door zijn popen met een godsdienstige geestdrift bezield werden...'

Broessilov, die het bevel voerde over den voornaamsten aanvalslegergroep, zegt schrijver elders, was een bekwaam en energiek veldheer, die het bloed van zijn manschappen niet spaarde. Dit laatste werd ons bevestigd door Belgen die met onze auto-kanonnen aan zijn offensief deelnamen. Het gebeurde meer dan eens dat zij, om met hunne wagens door te kunnen, karweien moesten vooruitsturen om de Russische lijken weg te ruimen, die de wegen bedekten!

Al was het dan ook ten koste van ongehoorde verliezen, Broessilov overspoelde met de overmacht van zijn volk de Oostenrijkers, en de Duitschers kregen, zooals wij hooger zegden, de handen vol om den springvloed in te dammen. Terzelfdertijd ontketenden de Britten en de Franschen in Juli hun Sommeoffensief. Van Juni tot Augustus hielden de Russen een onophoudende reeks aanvallen vol: met hun miljoenenscharen liepen zij storm tegen het Duitsch-Oostenrijksch materiaal. En het laatste woord bleef per slot van rekening aan het materiaal: de Russen teisterden geweldig de Oostenrijkers, maar de Duitschers wisten de ineenstorting van het front te verhinderen.

Nog een zeer harde noot kregen deze laatste te kraken, wanneer Rumenië in September 1916 met zijn 500,000 man versche troepen in het perk trad. Hadden Russen en Rumenen elkaar op dit oogenblik verstaan, de Duitschers hadden misschien toch moeten zwichten onder de overmacht. Maar de Russen, voortgaand op de demoralisatie van de Oostenrijksche legers - meer dan 200,000 deserteurs liepen naar hen over! - waanden dat zij het pleit gewonnen hadden, en zagen met leede oogen Rumenië mobiliseeren, om zijn paart van den 'koek' op te eischen! Zij lieten de onervaren Rumenen door de veteranen van Mackensen aftakelen... en zoo konden de Duitsch-Oostenrijkers ten slotte nog den toestand redden. Volgens de getuigenis van Hindenburg hadden de kansen van

Duitschland nooit hachelijker gestaan dan in het najaar van 1916, zelfs niet na den Marneslag.

De weerslag van het Broessilovoffensief was dubbel: de Oostenrijkers hadden een geweldigen knak gekregen, krijgsgevangenen met honderdduizenden verloren, en stonden tijdelijk buiten strijd;

De Russen zelf hadden evenwel een aderlating zonder voorgaande opgeloopen - ongeveer een miljoen man, waarop zeer veel dooden - en zouden weldra met de Revolutie af te rekenen krijgen.

Zoo liep het Broessilovoffensief, louter militair gesproken, weer eens op een draw uit. De Russen voelden de behoefte uit te blazen, de Oostenrijkers niet minder: derwijze verplaatste het zwaartepunt van den strijd zich eens te meer naar het westelijk front, alwaar de Verbondenen, met hun Sommeoffensief uitgepakt hadden, waarvan kolonel Schnitzler schrijft:

'De groote Britsch-Fransche aanval in den zomer van 1916 langs weerskanten der Somme ontketend, zou voor de eerste maal bewijzen hoeveel sterker de Entente was in krijgsmiddelen voor het voeren van den grooten vestingsoorlog, die nog twee jaren zou duren, tot met het groot offensief van Foch in den zomer van 1918.'

De Veldtocht van Rumenië

Naar aanleiding van de tusschenkomst van Rumenië speelde zich een geheim-diplomatische komedie af, die hier wel een korte vermelding verdient.

In den zomer van 1916, wanneer Broessilov de Duitsch-Oostenrijksche legers bij den strot hield, kon de tusschenkomst van Rumenië beslissend worden: inderdaad de Duitsch-Oostenrijkers hadden 500,000 man verloren, en wanneer daar nog 500,000 versche Rumeensche troepen bijkwamen, werd de toestand der Duitsch-Oostenrijkers hopeloos, te

meer daar Joffre sedert lang aandrong om het leger van Saloniki te versterken. De Rumenen konden met hun hoofdmacht ongehinderd in Transsylvanië binnenvallen, op Budapest aanrukken, en de Oostenrijksche stellingen van Galicië in den rug aantasten en aldus een ineenstorting van heel het Duitsch-Oostenrijksch front uitlokken. Zij konnen terzelfdertijd een leger naar het Zuiden sturen om Bulgarije, met de uit Saloniki oprukkende Fransch-Britten-Serviërs tusschen twee vuren te nemen.

Dit veronderstelde evenwel:

1. - Dat de Russen Rumenië zouden geholpen hebben;
2. - Dat de Verbondenen van uit Saloniki krachtig zouden ingegrepen hebben.

En dit geschiedde niet. Vooreerst, stond Rusland in petto tegen de tusschenkomst van Rumenië gekant. Het koesterde in 1916 nog de hoop de Duitsch-Oostenrijkers te verslaan. Daarna was het maar een kinderspel meer Bulgarije en Turkije klein te krijgen: en waar dit vijanden waren van de Entente, kon Rusland dan ongehinderd en zonder concurrentie zijn landhonger in den Balkan verzadigen. Niet alleen stak Rusland dus stokken in het wiel om de tusschenkomst van Rumenië te verhinderen, namelijk door het tegenhouden van de wapens en ammunitie die Rumenië via Rusland moest ontvangen; maar wanneer Rumenië eindelijk toch te velde getrokken was, en na eenige eerste successen door de Duitschers Oostenrijkers, Turken en Bulgaren in het nauw gedreven werd, antwoordde de Russische opperbevelhebber Goerko op een verzoek voor hulpverleening: *Geen man, geen kanon.*

Van een anderen kant, zag Engeland ook met leede oogen de tusschenkomst van Rumenië en, volgens Joffre, wel hierom: ‘Ik had overigens de indruk dat Londen voor de actie van Rumenië niet zooveer voelde als wij, omdat het beducht was voor de ineenstorting van Bulgarije, de eenige mogendheid die de Russische plannen in den Balkan kon verijdelen. En dit standpunt verklaarde het schijnbaar onbegrip der Engelschen betrekkelijk de krijgsverrichtingen van het leger van Saloniki.’

Inderdaad: de Engelschen weigerden het hunne bij te dragen om te Saloniki een sterk leger samen te trekken, dat de Bulgaren moest verslaan om aan de Rumenen en de Russen de hand te reiken. Iedereen ziet van welk een kolossaal belang dit zou geweest zijn: niet alleen werden de Bulgaren en de Turken van het Duitsch-Oostenrijksch blok afgesneden, maar de Russen konden van uit Saloniki wapens ontvangen. Een gezamenlijke aanval der Verbondenen kon de Oostenrijkers in den rug aantasten, tot overgave dwingen en dus ook de Duitschers omsingelen en afzonderen. Joffre overdrijft geenszins wanneer hij schrijft dat de Verbondenen in 1916 alle kansen hadden om den oorlog zegevierend te eindigen. Om de hooger aangehaalde diplomatische beschouwingen verkeken zij echter die kans - met het gevolg dat de oorlog nog twee jaren langer zou duren.

Inderdaad, wanneer de Rumenen te velde trokken bleek het alras dat zij op hun eigen krachten aangewezen bleven. Het leger van Saloniki, maar vier Fransche en zes Servische afdeelingen sterk - de Engelschen verroerden niet, en evenmin de Italianen - kon door het Bulgaarsch front niet breken en werd zonder moeite ingedamd. De Russen breidden hun front uit om de Rumenen te ontlasten, maar toonden zich verder weinig of niet bereid tot samenwerking. Het eenige wat de Rumenen in die voorwaarden vermochten was op eigen hand in Transylvanië binnen te rukken, in de richting van Budapest.

Hadden zij kordaat en snel doorgetast, zij hadden het pleit misschien toch nog gewonnen: inderdaad, de Oostenrijkers werden verrast wanneer de Rumenen in Augustus 1916, dus voor dat de tweede oogst binnengehaald was, te velde trokken. De Oostenrijkers, die den aanval van de Rumenen in geen geval vóór eind September verwachtten, boden weinig of geen weerstand; zonder moeite braken de Rumenen door de Karpathenketen en overstroomden met drie hunner legers Transsylvanië.

Hun tactiek getrouw besloten Ludendorff-Hindenburg den stortvloed te laten rollen, om eerst later, wanneer zij voldoende troepen verzameld hadden, tot den tegenaanval over te gaan. Het eenige wat zij aanvankelijk deden was Mackensen met een Duitsch-Turksch-Bulgaarsch leger naar de Dobroedja, een strook tusschen de Zwarte Zee en den Donau, te sturen ten einde daar een basis te veroveren voor een verder offensief tegen Bukarest. Mackensen slaagde in zijn onderneming, veroverde Constanza, de voornaamste Rumeensche haven en bezette, na een heftig verweer, de Dobroedja. Inmiddels drongen de Rumenen echter steeds dieper in Hongarije, en begonnen zij stilaan het Oostenrijksch front van Galicië in den rug te bedreigen. Op dit oogenblik gaven Hindenburg-Ludendorff het sein tot den tegenaanval aan het Duitsch leger van Falkenhayn en het Oostenrijksch leger van Arz, die zij ten Noorden samengetrokken hadden. De Rumenen, in den flank aangetast, werden ontredderd en moesten in allerijl den aftocht blazen, op de hielen gevolgd door de Duitsch-Oostenrijkers: op drie weken tijds zuiverden Falkenhayn-Arz heel Transsylvanië en was de toestand ten eenenmale omgekeerd. De Rumenen moesten nu op hun beurt de hulp inroepen der Verbondenen, en meer in het bijzonder van Rusland, dat het dichtst bij de hand was.

De Russen toonden zich echter alles behalve dienstvaardig, en zoo konden Hindenburg-Ludendorff practisch ongehinderd al hunne beschikbare reserves tegen de Rumenen ontbinden, om deze voorgoed buiten strijd te stellen. Dit geschiedde rond half-November, door een gecombineerden aanval, te gelijkertijd uit het Noorden en uit het Zuiden. Den 16 en 17 November versloegen Arz-Falkenhayn te Targu Jiu de Rumenen, en dreven ze achteruit, in de richting van Bukarest: den 23 November stak Mackensen op zijn beurt den Donau over, en begon van uit het Zuiden naar Bukarest op te rukken. Rond de hoofdstad aanvaardden de Rumenen een beslissenden slag, brachten een tijd lang Mackensen in gevaar, werden echter door Falkenhayn-Arz met omsingeling bedreigd, en moesten

ten slotte het leeuwenaandeel van hun grondgebied prijsgeven om zich achter den Sereth te verschansen, in voeling met de Russen, die zich eindelijk gewaardigden een reddende hand uit te steken. De Rumenen behielden alleen een hoekje bodem - zoo ongeveer als ons IJzerfront. Wanneer de Russen echter nadien, voor eigen rekening in Transsylvanië poogden binnen te rukken, mislukte hun opzet... en ondervonden zij, te laat, dat zij met het vuur gespeeld hadden: de eerste maanden van 1917 brachten de omwenteling, en de Tzar boette zijn kroon en zijn leven in. De Fransche generaal Berthelot hielp het Rumeensch leger achter den Sereth herinrichten, en in den zomer van 1917 kon het nog aan het laatste Russisch Kornilov-offensief deelnemen. Maar wanneer de Russen te Brest-Litvosk vrede sloten, moesten ook de Rumenen de wapens neerleggen en ongehoord harde vredesvoorwaarden aanvaarden, die echter achteraf te niet gedaan werden door de overwinning der Entente.

Dit was het Rumeensch avontuur, dat in 1916 den oorlog had kunnen besluiten.

Joffre.

Rekwizitorium.

Maarschalk Joffre is misschien de meest omstreden figuur uit den wereldoorlog. Gedurende de twee eerste oorlogsjaren rustte de verantwoordelijkheid voor het krijgsbeleid der Verbondenen overwegend op hem. Hij droeg weliswaar in name de titel van generalissimo niet. Doch als oudste opperbevelhebber en overwinnaar van den Marneslag beschikte hij over een persoonlijk prestige, dat in 1915 ten minste zoo groot was als dit van Hindenburg-Ludendorff zou worden in het ander kamp, in 1917.

Verdiende hij zulks? De geschiedenis heeft haar oordeel nog niet geveld. Wij zullen hier zoo onpartijdig mogelijk de twee klanken der klok laten hooren.

Het scherpste rekwizitorium tegen Joffre werd wellicht uitgesproken door luitenant-kolonel H.M. in zijn boek *La Vérité sur la guerre*[1]. Wij vatten het hieronder samen:

'Onze Generalissimo vertoonde de gedaante van een groote, dikke, geblokte man; ik zag hem van dichtbij in den Elzas (1915) en in Argonne (1916); hij was zwaar, ineengezakt, stapte maar moeizaam uit zijn auto; eenmaal op den grond, schreed hij voort op uitgebogen en onzekere beenen, zooals de kinderen van den buiten die men te vroeg heeft laten loopen. Hij was een zware slaper en een zware eter.'

Het is voelbaar aan die eerste regelen, schrijver is alles behalve een bewonderaar van Joffre. Hij takelt hem af, twee honderd vijftig bladzijden lang. Met reden? Ongetwijfeld ge-

(1) La vérité sur la guerre, Joffre, Nivelle, door luitenant-kolonel H.M. (Albin Michel, Paris).

deeltelijk. Maar ook met partijdigheid. En daarom is zijn boek juist interessant: het haalt tal van weinig gekende feiten aan, door de officieele geschiedschrijvers veelal verbloemd of verzwegen.

Luitenant-kolonel H.M. wrijft Joffre in de eerste plaats aan geen rekenschap gehouden te hebben met de inlichtingen die de Fransche legerleiding bezat over de inzichten van den Duitschen Staf. Het was bekend dat Duitschland, in geval van oorlog, in België zou binnendringen: waarom had Joffre zijn leger dan uitsluitend tegenover den Elzas opgesteld? Waarom, wanneer de schending van het Belgisch grondgebied een voldongen feit was, en het buiten allen tijfel vaststond dat machtige Duitsche legers uit België oprukten, weigerde Joffre zoo lang en zoo halsstarrig van zijn oorspronkelijk plan af te wijken? Waarom liet hij zich verrassen en nopen tot een aftocht over honderden kilometers, die vóór nog dat de beslissende slag zou beginnen, het Fransch leger 200,000 man, 160,000 paarden, 600 kanonnen en een aanzienlijk materiaal zou kosten? Omdat hij een onbekwaam overste was, antwoordt Luitenant-Colonel H.M.

In den Marneslag ontzegt hij Joffre de leidende rol. Galliéni, die tegen al de regels in het garnizoen van Parijs in taxi's stopte en in den flank van von Kluck wierp, zou die zege afgedwongen hebben. Maar wij meenen niettegenstaande dat Joffre de nagel op de kop treft, wanneer hij schrijft: ‘Ik heb misschien den Marneslag niet gewonnen; maar was hij verloren geweest. IK zou hem verloren hebben.’

Wonder genoeg: de Duitschers van hun kant wijten hun nederlaag bij de Marne toe aan de onbekwaamheid van hun stafoverste Moltke.

Gegrond lijkt ons de bewering van Lt-Colonel H.M. dat het beleid van Joffre noodlottig zou geweest zijn gedurende de jaren 1915-1916. Onbetwistbaar heeft de loopgravenoorlog de Franschen oneindig veel meer volk gekost dan de Duitschers:

‘Want de Duitschers gaan uitmunten in het oprichten van wetenschappelijke loopgraven: gebetonneerde stellingen; gebruik van pantsers, gebruik van valsche, goed zichtbare loopgrachten 200 meter vóór de echte; scherpschutters, steeds op de loer, geborgen in gebetonneerde schansen vóór de lijnen, intensief gebruik van mitrailleuses. (Tot in 1916 bezit het Duitsch leger er eens zooveel als het Fransch. Hetzelfde geldt grootendeels voor het geschut.)

Gevolg: de Franschen zijn het, die weggewreten worden. De statistieken bewijzen dit: in den loopgravenoorlog, gedurende de zeven maanden volgend op September 1914, zullen de Duitsche verliezen maar het vijfde gedeelte bedragen van de onze. Het was verstandiger geweest tot het offensief over te gaan, vermits bewezen is dat wanneer er aangevallen werd, de Duitschers een vierde volk meer verloren dan wij.

Zoodanig dat gedurende die zeven maanden onze verliezen 360,000 dooden bedroegen, (waarbij 80,000 vermisten dienen gevoegd, die in werkelijkheid zijn gedood geworden).’

De Fransche verliezen zijn evenwel zoo zwaar geweest, niet uitsluitend omdat de Duitschers sterker verschanst zaten, maar ook omdat de Fransche gestadig *kleine* aanvallen ondernamen. En dat was inderdaad een groote fout: die kleine locale aanvallen oefenden geen den minsten invloed uit op de krijgsverrichtingen, zoodat het vergoten bloed letterlijk verloren liep.

In dit opzicht schijnt de Duitsche legerleiding - de aanval op Verdun terzijde gelaten - gedurende de jaren 1915-1916 volgens een beter berekend plan te hebben gehandeld. De Duitschers lieten inderdaad op het Fransch front maar een defensieve troepenmacht achter om met al hun beschikbare reserves het Russisch front in te beuken. Schrijver verwijt Joffre juist dat hij nooit eenige ernstige poging ondernomen heeft om de bedreigde Russische legers te ontlasten. Weliswaar heeft Joffre in 1915 in Champagne en later bij Arras, in 1916 op de Somme, geweldige aanvallen ontketend; maar zij geschiedden op een te eng front, na een te lange en te mas-

sieve voorbereiding, zoodat alle verrassing uitgesloten was en de Duitschers tijdig versterkingen naar de bedreigde sectors konden sturen. In een woord, Joffre zou nooit gemaneuvreerd hebben en gestadig aan den vijand het initiatief overgelaten hebben. Op zekere oogenblikken beschikte hij nochtans beslist over talrijkere strijdkrachten: hij had daar, volgens schrijver, gebruik moeten van maken om den vijand door een algemeen offensief achteruit te slaan, zooals Foch het later zou doen.

Achteraf is dat allemaal natuurlijk gemakkelijk om zeggen. Het lijkt echter zeker dat Joffre niet den ondernemenden geest bezat van een Foch, van een Galliéni, van een Mangin. Hij was te voorzichtig, hij durfde niet alles op het spel zetten. Met een man als Mangin, bij voorbeeld, was de oorlog in 1915 gewonnen of verloren, maar in ieder geval gedaan geweest. Wij meenen dat het Joffre mag aangewreven worden dat hij een te administratieve oorlog heeft gevoerd.

Zijn hoofdkwartier was een veel te log, een veel te langzaam-bewegend lichaam. Na eenige maanden oorlog bestond het uit 450 officieren en een heel leger secretarissen, ordonnancen, telegraphisten, autogeleiders, enz., enz. Onvermijdelijk een nest van ‘embusqués’. En wat konden al die lieden, die daar hoog en droog en veilig zaten, anders doen dan papier te bekladden om hun bestaan te rechtvaardigen en hun baantje te behouden? Die overdreven burokratie verlamde het Fransch leger: de bevelen vorderden traag, werden te nauw omschreven, er liepen te veel leegloopers rond, die niets anders te doen hadden dan de strijdende officieren en soldaten lastig te vallen en den duivel aan te doen! Wij hebben dat in het Belgisch leger ook gekend, die bezoeken in de strijdsectors van netjes uitgeborstelde heerschappen, die op de kalme dagen even hun neus lieten zien om opstoppers uit te deelen.

Daarbij heerschte in dit Hoofdkwartier een hatelijke kliekjesgeest: onbekwame bevelhebbers werden gehandhaafd uit kameraadschap, terwijl beproefde veldheeren om hun gezindheid van gewichtige commando's verstoken bleven. Joffre zou

onder de Fransche generaals de verdienstelijkste niet hebben weten te onderscheiden.

En het besluit van luitenant-kolonel H.M. komt ongeveer hier op neer: Joffre heeft stand gehouden - maar 't is ook alles. En dit is niet bijster veel, wanneer men de verliezen van het Fransch leger in rekening brengt. Het heeft onder Joffre veel gebloed en weinig bereikt. Weliswaar was het, bij het uitbreken van den oorlog, maar flauwtjes uitgerust. Het bezat nog al wel batterijen van 75. Doch er waren maar 13,000 schoten per dag voorzien, waar er 150,000 of 200,000 zouden noodig geweest zijn. Zware artillerie was er weinig of geen voorhanden. Wie anders is aansprakelijk voor dit gemis aan voorbereiding dan de man die sedert 1910 het opperbevel over het Fransch leger voerde?

Verweer.

Niemand is natuurlijk beter bevoegd om op dergelijke aanklachten te antwoorden, dan maarschalk Joffre zelf. Hij doet dit zijdelings, en met evenveel kalmte als waardigheid, in zijn *Gedenkschriften.*[1]

Het eerste deel handelt over zijne bedrijvigheid als opperbevelhebber van de Fransche legers van af 1910, jaar zijner benoeming, tot met het eind van 1914.

Wij kunnen vlug over de vooroologsche periode heenglijden, ofschoon de hoofdstukken die er aan gewijd zijn van technisch standpunt zeer interessant zijn. Zij gunnen ons inderdaad een helderen kijk op wat de wedloop der bewapeningen eigenlijk geweest is. Joffre behandelt dit probleem natuurlijk als vakman. Dit wil zeggen dat hij het zedelijk, het menschelijk uitzicht van het vraagstuk onverlet laat, om alleen zakelijk, door cijfers, aan te toonen welke de machtsverhoudingen waren tusschen de Verbondenen en hunne tegenstan-

(1) Wij verwijzen hier naar Les mémoires du Maréchal Joffre, I en II (Plon).

ders. Die onbewogen bladzijden worden achteraf oprecht dramatisch: wij zien hier, hoe van rond 1906 tot 1914, de beschaafde mogendheden hare krachten samenballen tot een broedermoordenden krijg, die juist met den dag onvermijdelijker moet worden naarmate de krachtinspanning stijgt. Het is verbijsterend na te gaan hoe feitelijk geen ernstige poging is ondernomen geworden om de ramp af te wenden, en hoe de landen of beter de regeeringen zich met een soort van fatalistische gelatenheid naar den afgrond lieten rukken.

Waar schrijver het heeft over de eigenlijke krijgsverrichtingen komen wij zeer spoedig tot den indruk, dat wij voor een ernstig, bezadigd document staan, veel minder impulsief en partijdig dan b.v. de verweerschriften van Ludendorff of van zooveel andere generaals.

Joffre verdedigt vanzelfsprekend zijn beleid. Maar hij maakt geen aanspraak op onfeilbaarheid. Hiervan willen wij maar twee bewijzen aanhalen. Onze lezers zullen zich herinneren hoe wij er met eenigen nadruk op wezen, dat de Duitschers veel meer reservekorpsen bij hun veldleger ingelijfd hadden dan de Fransche staf er zich aan verwachtte. Joffre geeft dit grif toe:

'Het dient bekend: het gebruik dat de Duitschers in Augustus 1914 van hunne reservelegerkorpsen maakten is voor ons een verrassing geweest, en die verrassing ligt ten grondslag van de appreciatiedwalingen die wij begaan hebben, in het bijzonder voor wat betreft de omvang van hun maneuver langs het Noorden.'

Betrekkelijk de rampspoedige strijdmethoden van het Fransch leger in de eerste weken van den oorlog lezen wij:

'Het was klaarblijkelijk dat de offensieve geest waarmede wij vóór den oorlog het leger hadden pogen te bezielen te dikwijls slecht begrepen en slecht toegepast geworden was: van alle hoeken van het front werden mij maneuverfeilen gesignaleerd, die zware verliezen nagesleept hadden en dikwijls de offensieve en defensieve waarde van de strijders vernie-

tigd hadden. Men berichtte mij dat de voorwachten bijna steeds, door een verkeerd begrip van den offensieven geest, zonder den steun der artillerie oprukten en in massieve gelederen onder de slagen van het vijandelijk geschut vielen. In andere gevallen, was het een groote eenheid die, oprukkend zonder haar flank te beschermen, plotseling bloot stond aan wreede avonturen. Het voetvolk liep bijna steeds van op te grooten afstand storm. De veroverde objectieven werden bijna nooit georganiseerd, vooraleer opgerukt werd ter verovering van een nieuw objectief, zoodat wanneer die tweede aanval mislukte onze troepen zelfs de vrucht van de eerste inspanning verloren. Bovenal was de samenwerking tusschen voetvolk en artillerie bijna nooit verwezenlijkt.'

Men ziet het: het is hoegenaamd niet redelijk a priori al de schuld op den opperbevelhebber te laden. Ondergeschikten kunnen ook falen. Na Charleroi, na iederen mislukte aanval werden er generaals afgezet - soms met dozijnen. Zondenbokken? Niet altijd, voorzeker. Joffre protesteert met klem tegen de aantijging, dat hij zou partijdig geweest zijn: hij speelt kaarten op tafel en voert de redenen aan, *waarom* hij tegen veldoversten als Lanrezac, Sarrail en andere ingreep. Voor ons leveren die polemieken ten andere maar een betrekkelijk belang op. Veel interessanter is het te vernemen, onder de pen van Joffre zelf, dat in 1914 uiterst drastische maatregelen overwogen werden. Een Engelsch schrijver kon als titel voor een oorlogsboek kiezen: *Generaals sterven in hun bed.* Indien de Fransche minister voor Oorlog, Messimy, zijn zin gekregen had, was dit misschien voor allen het geval niet geweest. Inderdaad, den 10 Augustus 1914 schrijft hij reeds aan Joffre:

'Ik houd er aan te herhalen wat ik door Ebener liet telephoneeren: Indien een aanvoerder onder uwe bevelen, welke ook zijn graad weze, bewijs levert van zwakheid, van kleinzieligheid, zou hij aanstonds aan den krijgsraad moeten overgeleverd en gevonnist worden. De zwaarste straffen, erinbegrepen de doodstraf, zouden op hem moeten toegepast wor-

den... Het is onze bedoeling, vermits men ons den oorlog opgedrongen heeft, hem revolutionnair te voeren, zooals in 1793.'

Veertien dagen later bevestigt hij:

'Gij stelt generaals B... en G... opnieuw tot mijne beschikking. Dit is niet voldoende wanneer er lafheid in het spel geweest is, zooals in het geval van generaal G...

In 't vervolg zult gij de officieren die uit hun bevel ontheven worden *per auto* naar het hoofdkwartier laten voeren en door den krijgsraad vonnissen. Ik acht dat er, zooals in 1793, geen andere straffen zijn dan de afstelling en de dood.

Gij wilt de overwinning: tref vlugge, brutale, krachtige, afdoende middelen.

Zoo noodig, zal ik generaal Gallieni belasten met het voorzitterschap van dien bestendigen krijgsraad, die niet te Parijs doch bij het leger moet zetelen.'

Dit is de taal van Danton en Robespierre en begint duchtig naar het Comité de Salut Public te rieken! Wat terloop nog eens bevestigt dat de echte Fransche republikeinsche traditie in de lijn van het jacobinisme ligt. Nog duidelijker komt dit tot uiting in volgenden brief:

'Ik ontvang uw telegram op tekortkomingen (défaillances) duidend. Daartegen is er maar één straf, de onmiddelijke dood; eerst en vooral moeten de schuldige officieren getroffen worden, indien er zijn. De eenige wet in Frankrijk, op dit oogenblik, is: overwinnen of sterven. Ik herhaal mijn uitdrukkelijke uitnoodiging om de hoogste posten toe te vertrouwen aan jonge, wilskrachtige mannen, besloten kost wat kost te overwinnen. Weer zonder mededoogen de grijsaards.'

Hier zindert de geest van de Fransche Omwenteling: *la liberté ou la mort.* Maar Joffre was nu eenmaal geen Marceau, geen Lazare Hoche, geen Kléber. Hij was een bezadigd, voorzichtig modern stafofficier; hij verkoos de afgestelde generaals langs het achterpoortje buiten te laten. Het leger, de soldaten hadden wellicht meer gevoeld voor de drastische methode van Messimy.

Wat het oprukken der Duitschers doorheen België betreft, kan er hoegenaamd niet gezegd worden dat Joffre zich daaraan niet verwachtte. In 1912 had hij zelfs de vraag gesteld of de Fransche legers gebeurlijk in België niet zouden mogen binnendringen om den Duitschen aanval voor te zijn. Er was hem geantwoord geworden dat daar om politieke en diplomatische beschouwingen niet kon aan gedacht worden. Joffre hield niettemin het oog op ons landje gericht, zooals blijkt uit deze regelen, die zijdelings nog het bewijs leveren van onze strikte onzijdigheid:

'Ik wendde steeds angstiger blikken naar België. Welke zou zijne houding zijn? Koning Albert heeft genoeg bewijzen geleverd van zijne loyauteit jegens de Verbondenen opdat het heden zou mogen gezegd worden dat, gezien zijn verwantschap en zijne vorming, er kon gevreesd worden dat hij naar onzen vijand zou overhellen. Anderzijds was de machtige katholieke partij Duitschgezind. De invloed van die partij kon op de besluiten van de Belgische regeering sterk wegen. Het zal de eeuwige eer zijn van den Koning, dat hij zoo goed de verzuchtingen van zijn volk te gemoet kwam om onze zijde te kiezen. Het blijft niettemin *een feit dat wij op dezen datum van den 29 Juli (1914) nog niets afwisten van de Belgische inzichten.*'

Wij moeten maarschalk Joffre hier in 't voorbijgaan terecht wijzen: den 29 Juli hadden noch onze Koning noch ons volk partij te kiezen. Als onzijdig land was het onze plicht ons buiten het gedrang te houden. Wij hebben ten andere de zijde der Verbondenen niet *gekozen*: de Duitschers hebben ons door hun aanranding *gedwongen* te strijden. En het strekt ons juist tot eer dat wij zoo eerlijk en beslist onzijdig gebleven zijn tot op het allerlaatste oogenblik.

Joffre rekende ten andere af met een mogelijke omsingelende beweging doorheen België. Met het oog daarop had hij zijn sterkste leger, het vijfde, onder Lanrezac, op zijn linkerflank samengetrokken om in geen geval overvleugeld te worden. Om dezelfde reden had hij voor het klein doch degelijk

Britsch legertje een plaats links van zijn eigen strijdmachten voorbehouden. Joffre werd dus niet verrast door het Duitsch maneuver zelf, doch *door den omvang* van dit maneuver, zooals hij het zelf zegt.

Hij meende niet dat de Duitschers terzelfdertijd aan zijn eigen offensief zouden kunnen weerstaan in den Elzas en daarnaast nog over voldoende troepenmassa's zouden beschikken om zelf het offensief te nemen doorheen België. Hij geloofde niet, hij kon logischer wijze volgens de cijfers waarop hij steunde niet gelooven, dat een groote Duitsche strijdmacht van uit België oprukte. Hij had dagen en weken noodig om dit in te zien. Op dit stuk kan hem wellicht verweten worden, dat hij geen voldoende aandacht schonk aan de vermaningen van Lanrezac. Doch Joffre antwoordt daarop dat hij gedurende de eerste weken vertrouwd had dat de Franschen in den Elzas zouden doorbreken en door die doorbraak de Duitschers tot den aftocht dwingen. Kortom, hij vergiste zich aanvankelijk nopens den omvang van het Duitsch maneuver, doch eenmaal dat het zich helder afgeteekend had, bleek hij een bekwamer en betrouwbarer veldheer te zijn dan zijn tegenstander Molkte, vermits hij deze op de Marne nog wist te verslaan spijts de zware gedeeltelijke nederlagen die de Franschen geleden hadden.

In het tweede deel der *Gedenkschriften* worden, naast technische kwesties zooals deze der evolutie der strijdmethoden en der bevoorrading in wapens en ammunitie, de eigenlijke krijgsverrichtingen uit de jaren 1915-1916 behandeld.

Een eerste vaststelling treft al dadelijk: Joffre spreekt geen enkele maal het woordje *grignotage* uit, dat door de oorlogspers met zijn beleid gekoppeld werd. In 1915 kletsten de dagbladen: Joffre is bezig met den vijand op te peuzelen (*grignoter)*. Zoo trachtte men de kleine locale aanvallen te rechtvaardigen, die gestadig ondernomen werden, en die zulke schromelijke offers vergden. Maar het wondere in het geval is, dat Joffre in zijn *Gedenkschriften* in 1915 en in 1916 van

een reeks groote aanvallen gewaagt, de eene een doorbraak van het Duitsch front beoogend, de andere een vastklampen van de Duitsche reserves, de andere nog een zijdelingsche ontzetting van de Russen of van andere bondgenooten. Sommige aanvallen werden ook om politieke beschouwingen ondernomen of volgehouden b.v. om Italië of Rumenië tot deelname aan den oorlog te bewegen. Ofwel ook nog om sommige andere landen, zooals b.v. Griekenland, te beletten tegen de Verbondenen de wapens op te nemen.

Het feit blijft, dat de oorlogscommuniqué's uit 1915 krioelen van kleine, locale acties, waarvan de samenhang en het onderling verband aan den buitenstander ontsnappen. Joffre rechtvaardigt, van zijn standpunt uit, deze tactiek met de beschouwing dat de Verbondenen in 1915 eerst moeten ervaren hebben dat zij over geen voldoende materiaal beschikten om van hunne wezenlijke overmacht in getalsterkte met goed gevolg gebruik te maken; en dat zij verder, van af 1916, wanneer zij over overvloedig modern krijgstuig beschikten, dit eerst hebben moeten leeren hanteeren, en daarenboven, bij gebrek aan eenheid van commando, nooit hunne strijdmachten te gelijkertijd en op het beslissend moment hebben aangewend.

Op dit stuk is zijne bewijsvoering indrukwekkend. In den laten Zomer van 1916, nadat de Russische legers van Broessilov de Duitsch-Oostenrijkers verslagen hadden - de Russen maakten op dit oogenblik in Galicië en Bukovina alleen 800,000 krijgsgevangenen - hadden de Verbondenen bijna eens zoo veel volk in het veld als hun tegenstanders. Rumenië kwam zich op dit oogenblik nog bij de Verbondenen voegen met 500,000 man versche troepen. Waren de Verbondenen het op dit oogenblik eens geweest om tegelijkertijd, op alle fronten, met al hun strijdmachten aan te vallen, het schijnt zeker te zijn, dat zooniet Duitschland, dan toch Oostenrijk en Bulgarije zouden bezweken zijn, wat Duitschland zou genoopt hebben vrede te sluiten. Maar de Russen wantrouwden de Rumenen en lieten hen verpletteren; de Italianen

wantrouwden de Serviërs en wilden daarom geen oprukken van uit Saloniki steunen; de Engelschen hielden de oogen op Egypte en op hunne verdere belangen in Klein-Azië gericht en bleken daarom ook niet haastig om een beslissing in den Balkan uit te lokken, beslissing die vooral Rusland zou bevoordeeld hebben. Aldus werd de militaire overmacht der Verbondenen gedeeltelijk te niet gedaan door hun gemis aan eensgezindheid, en lieten de Verbondenen een gunstige gelegenheid voorbijgaan om op het einde van 1916 of ten allerlaatste in het begin van 1917 den oorlog zegevierend te eindigen. Wanneer de Revolutie in het begin van 1917 in Rusland uitbrak, konden de Duitschers en de Oostenrijkers dit front verwaarloozen en het gros hunner strijmachten naar het Westen brengen, wat hun zou toelaten nog anderhalf jaar stand te houden. De hoofdstukken waarin Joffre zulks betoogt zijn werkelijk aangrijpend.

En in verband hiermede krijgen ook de laatste hoofdstukken waarin hij zijn aftreden bespreekt, een groote beteekenis. Het ging hier werkelijk om iets meer dan om een persoonlijk geval. Als Fransch opperbevelhebber was Joffre, zooniet in titel, dan toch in feite, de generalissimo der Verbondenen. Hij was de oudste bevelvoerende veldheer. Douglas Haig, Cadorna, Alexander van Servië, onze Koning, ook de Russische opperbevelhebber Groothertog Nikolaas, en na hem stafoversten Alexiev en Goerko, aanvaardden zijn gezag. Hij had verschillende intergeallieerde conferenties belegd, waarop hij een gezamenlijk krijgsplan had ontwikkeld, dat door al de Verbondenen was aanvaard geworden, en dat rond het eind van 1916 zijn vruchten begon af te werpen. Wanneer, om beschouwingen van *binnenlandsche Fransche politiek*, Joffre in 1916 uit zijn commando ontheven werd, bezat zijn opvolger, de jonge generaal Nivelle, hetzelfde prestige niet meer. De uitkomst was, dat gedurende het jaar 1917 en de eerste maanden van 1918, de Verbondenen zonder voldoende *eenheid van beleid kampten;* eerst in den zomer van 1918, onder de bedreiging van het offensief van Ludendorff, verleenden zij aan

Foch den titel van generalissimo der Verbonden strijdmachten, wat Joffre in 1916 feitelijk geweest was.

Oordeel der Strijders.

De vakmannen geraakten en geraken het dus niet eens over Joffre, noch tijdens noch na den oorlog. Doch wat dachten de strijders van hun opperbevelhebber? Vereerden zij hem werkelijk als een *Grand' Père*, zooals de pers het met hare vooze sentimentaliteit beweerde? Op het front heerschte de ijzeren krijgstucht en in het binnenland waakte de censuur. *La Grande Muette* zooals de Franschen terecht het leger heeten, kon bezwaarlijk een meening bezitten, laat staan uiten. De strijders werden dagin, daguit letterlijk verdoofd door de kranten, door de communiqué's, door de oorlogspropaganda in een woord. Zij waren niet in staat te *vergelijken*, vermits zij niet zagen hoe het aan den overkant ging. Doch het is zeker dat van af 1916 een vage onbehaaglijkheid, een zekere misnoegdheid het veldleger bekroop. De soldaten *voelden* dat er iets niet in den haak was, met de legerleiding. In 1916 kregen de best ingelichte onder hen, namelijk de strijdersvolksvertegenwoordigers, een gelegenheid om hun gemoed te luchten.

Van Juni 1916 tot October 1917 werd het Fransch Parlement herhaaldelijk *in geheime zitting* samengeroepen om over den toestand te beraadslagen. Men heette dit: *les Comités secrets*[1]. De aanwezige volksvertegenwoordigers en senators verbonden zich onder eede niets te laten uitlekken van wat zou gezegd of onthuld worden. De Censuur had als wachtwoord gekregen: ‘Geen woord over de *Comités secrets*, noch over het uur wanneer zij vergaderen, noch over de behandelde onderwerpen.’ Zoo werd het publiek in de onwetendheid gehouden.

(1) Cfr. Les dessous de la guerre révélés par les Comités Secrets, door M. Paul Allard. (Editions de France).

Niettemin oefenden die geheime Comités een diepen invloed uit op de krijgsleiding van Fransche zijde. Het was aldaar dat de volksvertegenwoordigers, die in de loopgraven stonden, de gegronde klachten der strijders ruchtbaar maakten. Het was daar ook dat de tekortkomingen van den legerstaf, van het commando aangeklaagd werden.

Echte rekwizitoriums werden er uitgesproken door strijders als Maginot, Abel Ferry, Ybarnegaray, door Clemenceau, Tardieu en Laval, later alle drie ministerpresident, en door Doumer en Lebrun achteraf President der Republiek. Al de debatten zouden om aan te halen zijn, doch wij zullen ons beperken bij eenige treffende bijzonderheden.

De allereerste redenaar die het woord nam was André Maginot, destijds sergeant bij het voetvolk. (Hij zou later een been op het slagveld laten en na den oorlog gedurende ettelijke jaren minister van Oorlog zijn). Hij zegde onder meer:

‘Zooals veel anderen geloofde ik, op dit oogenblik, in den sleetoorlog.

Na de mededeelingen door M. von Bethmann-Hollweg in Maart 1916 gedaan over de Duitsche verliezen, moesten wij echter tot een juister besef der dingen komen.

De “Humanité”, den 10 Maart de cijfers van de Duitsche regeering overnemend, - en de censuur liet die informatie door - deelde ons mede dat de Duitsche verliezen op den datum van den 29 Februari 1916 de 2,684,215 eenheden niet overtroffen, aldus te onderverdeelen: Gewond, 1,658,547; Gedood, 667,833; Vermisten, 357,835.

Ik herhaal het, de censuur liet die cijfers door. Zij waren zoo merkelijk beneden wat wij verwachtten, voortgaand op wat men ons steeds gezegd had, dat de Legercommissie der Kamer van Volksvertegenwoordigers dadelijk aan de regeering nadere inlichtingen vroeg over onze verliezen en over deze van den vijand.

Ziehier de inlichtingen ons door het Ministerie voor Oorlog den 5 Mei laatst verstrekt:

Het totale cijfer der dooden, vermisten en gekwetsten (van Fransche zijde) bedroeg den 31 Maart 1916: 2,084,992 man, waarop 625,323 dooden; volgens den dienst belast met het opmaken der statistieken moet het derde gedeelte der vermisten bij de dooden gevoegd worden, zoodat wij tot 760,000 dooden komen, ongeacht de uit den dienst ontslagen verminkten, die achteraf in het burgerleven overleden en waarvoor geen statistiek werd opgemaakt.

Ik kom terug op de Duitsche verliezen.

De censuur liet eveneens in den "Temps" van den 10 Juni, zooals zij het gedaan had voor de "Humanité" van 10 Maart, aanvullende inlichtingen door over de Duitsche verliezen sedert het begin van den oorlog tot den 31 Mei 1916.

Het totale cijfer was 2,940,195 dan, dood, gewond of vermist.

Uit al die gegevens blijkt dat de Duitschers niet meer dan 800,000 dooden verloren, en dat onze verliezen niet veel geringer zijn.

Wat er op neerkomt te zeggen dat de verliezen van den vijand op al zijne fronten niet beduidend grooter zijn dan de onze op ons front alleen.'

De reden van die abnormaal groote Fransche verliezen? Wij vinden ze in deze regelen, ontleend aan een verslag van volkvertegenwoordigers Abel Ferry en Camille Picard: 'Wanneer, op het Noordelijk front van Verdun de vijandelijke aanval lossloeg, bestond er noch tweede noch derde lijn. Tusschen Vaux en Douaumont, was er geen defensieve organisatie. Geen prikkeldraad, geen schuilschansen, geen verbindingsloopgraven.'

En eerstgenoemde zet aldus de puntjes op de i's:

'Voor Verdun was er geen georganiseerde tweede positie en het heeft weinig gescheeld of dit kostte ons de stad. En dit kost ons, reeds drie maanden lang, tienduizenden sublieme soldaten die een vooruitziende organisatie had moeten sparen.' Hij verstrekt dan verder cijfers waaruit blijkt dat de Fransche legerleiding niets dan bij kleine locale aanvallen, zonder stra-

tegisch doel, meer dan een half miljoen man verspeelde in de sectors alleen die hij kent! Zoodat hij terecht mag besluiten: ‘Sedert twintig maanden heeft onze legerleiding bij gedeeltelijke en nuttelooze aanvallen het beste van ons leger geslachtofferd.’

En M. Maurice Violette, die later ook minister werd, terwijl Abel Ferry sneuvelde, verduidelijkt:

‘Hadden wij te Verdun het noodige geschut? Ik beroep mij op de getuigenis van generaal Gouraud. Den 20 Mei bevonden er zich op den linkeroever der Maas 25 vijandelijke batterijen waarop wij niet konden vuren, omdat wij geen artillerie bezaten die machtig genoeg was. Op den rechteroever, tusschen de Maas en den steenweg van Etains, bevonden er zich op denzelfden dag zestig batterijen die wij niet konden bereiken. Aldus, Mijnheeren, om den tegenaanval op Douaumont uit te voeren, moesten wij bij de 500 stukken bijsleuren en wij zijn er toe gekomen Cumières te verliezen zonder Douaumont te veroveren.

En toch heeft het Hoofdkwartier, zelfs na Verdun, nog de beteekenis der artillerie niet begrepen! Werden er op het einde van November 1915 niet 10,000 kanonniers naar het voetvolk gestuurd? Zoodanig dat er zich op dit oogenblik achteruit meer dan 700 onbenuttigde stukken van 150 mm. bevonden, en evenveel van 120 mm.’

Het is zeer voelbaar: de ontwikkelde en welingelichte strijders waren op het laatste heelemaal niet meer te spreken over het beleid van Joffre. Het front was wel voor iets tusschen de ‘beschouwingen van binnenlandsche Fransche politiek’ die den opperbevelhebber tot aftreden bewogen...

Balans.

1915 eindigde ongeveer met dit resultaat: de Duitschers bezaten het voordeel der strategische positie, de Verbondenen beschikten over meer middelen.

Daar rekening mee houdend. hadden de Duitschers, met de eerste dagen van 1916 het offensief van Verdun ontketend, ten einde het initiatief der krijgsverrichtingen te behouden en de Verbondenen te beletten van hunne overmacht gebruik te maken. De Duitschers waren de eersten geweest om te begrijpen dat zij hunne minderheid in getalstrekte moesten zien goed te maken door hunne superioriteit in materiaal. Niet alleen hadden zij vroeger dan de Verbondenen hunne defensieve stellingen met betonnen schansen, mitrailleuses, enz., versterkt, zoodat deze met een minimum volk te houden waren, wat dan de samenstelling van maneuverlegers toeliet, die hoofdzakelijk op het oostelijk front met goed gevolg opereerden. Maar om zooveel mogelijk hun menschenreserves te sparen, waren de Duitschers ook de eersten geweest om hun krijgsmateriaal te moderniseeren, met een overvloed van zware kanonnen, stikgassen, enz., uit te pakken, wat hunne geringere verliezen verklaart. Kortom, de Duitschers waren de eersten geweest om de rekruut 'Wetenschap' in te lijven, want hun een voorsprong van ongeveer zes maand verzekerde.

Inderdaad, Joffre had heel het jaar 1915 noodig gehad om in te zien dat er van groote doorbraken, uitgevoerd volgens de oude methoden, geen sprake meer kon zijn, en dat de mensch het niet meer halen kon tegen het materiaal. Van af den winter 1915-1916 begonnen de Verbondenen dan ook van hun kant de wetenschap te mobiliseeren. Dank aan hun voorsprong konden de Duitschers in Februari 1916 te Verdun het initiatief nemen. Maar in Juli 1916 ontbonden de Verbondenen op hun beurt hun duivels op de Somme: *en toen bleek dat de Verbondenen hun achterstel ingeloopen hadden, op het westelijk front, en dat zij aldaar naast de superioriteit der getalsterkte ook deze van het materiaal bezaten.*

Dit liet ook zijn weerslag op het oostelijk front voelen, in zooverre de Verbondenen in staat bleken de Russen en de Rumenen met het hoogstnoodige krijgsmateriaal te voorzien.

Louter militair gesproken was de toestand der Duitschers (en daaronder begrijpen wij vanzelfsprekend hunne bondgenooten, Oostenrijk, Turkije en Bulgarije) in den herfst van 1916 dus effenaf hopeloos, en moesten zij normaal in het zand bijten. Dit was dan ook onvermijdelijk geschied, indien zij weer eens vroeger dan de Verbondenen, de *eenheid van het krijgsbeleid niet verwezenlijkt hadden.* In den herfst van 1916 werd de feitelijke dictatuur aan Hindenburg-Ludendorff afgestaan; de Duitschers waren aldus in staat al de krachten hunner coalitie voor louter strategische doeleinden aan te wenden.

Met de Verbondenen stonden de zaken heelemaal anders. Ieder trok zijn eigen streng. Bestond er, op militair gebied, ten minste een soort van voeling, dank aan de bemoeiingen van Joffre, op het diplomatisch terrein werkten zij elkaar onderduims tegen.

Wij hebben er al op gewezen. De Russen streefden eigen doeleinden na in den Balkan; sommige hunner diplomaten gingen zoo ver te schrijven dat, zoo zij Konstantinopel met de Verbondenen niet konden krijgen, zij het met de Duitschers op een akkoordje moesten gooien. Joffre schrijft vlakaf in zijn Gedenkschriften, dat hij sommige Russische ministers verdacht van verstandhouding met den vijand, onder meer Sturmer en Soekhomlinov. En hij moest de vervanging van een Russischen militairen attaché vragen, omdat hij den indruk had, dat deze de geheimen der Verbondenen verklapte. De Italianen, van hun kant, speelden zooveel mogelijk ‘cavalier seul’. Wij hebben destijds verteld, hoe zij weigerden het verslagen overschotje van het Servisch leger in Albanië, alwaar zij Vallona bezet hielden, te herbergen. Zij steunden ook den koning van Griekenland, die niet alleen geweigerd had de Serviërs ter hulp te komen, wanneer deze door de Bulgaren aangerand worden - iets waartoe hij volgens het Servisch-Grieksch verdrag gehouden was - maar die bovendien nog troepen samentrok, met de ternauwernood verholen bedoeling de te Saloniki ontschepende Verbondenen lastig te

vallen. Alleen de bedreiging der Fransch-Engelsche oorlogsbodems die langs de Grieksche kust kruisten, belette hem tegen de Verbondenen te velde te trekken. En wanneer achteraf een Fransch troepje marinesoldaten te Athene overvallen en vermoord werd, haastten de Franschen zich om Konstantijn af te zetten.

Dit zijn maar een paar gevallen uit honderd, trouwens. In het kamp der Verbondenen vocht ieder voor zichzelf, met de vaste hoop er zich doorheen te slaan. De Oostenrijkers, de Bulgaren en de Turken wisten dat zij alleen stand hielden, dank aan de Duitsche hulp; derhalve konden en mochten Hindenburg-Ludendorff feitelijk als dictators optreden. Eerst in 1918, wanneer de Duitschers met hun lenteoffensief alles dreigden te overspoelen, besloten de Verbondenen er zich toe ten minste de eigenlijke krijgsverrichtingen te eenigen onder Foch.

Maar inmiddels was nog een jaar voorbijgekropen, namelijk het jaar 1917, waarvan wij nu verder de gebeurtenissen zullen samenvatten. Het jaar 1917 werd gekenmerkt door een verlegging van het zwaartepunt van den strijd, en wel om de volgende beschouwingen.

Met de lente van 1917 brak de Russische omwenteling uit. Daardoor werd de strijdvaardigheid der Russische legers al dadelijk merkelijk kleiner, en konden de Duitsch-Oostenrijkers op het Oostelijk front vrijer ademen. Op het Westelijk front beschikten de Verbondenen over een onbetwistbaar meesterschap, maar het lenteoffensief van Nivelle mislukte en werd opgevolgd door ernstige muiterijen in het Fransch leger.

De Duitschers hielden zich zoo stil mogelijk, omdat zij eerst voorgoed met de Russen wilden afrekenen, om dan met al hunne beschikbare reserves een laatsten, beslissenden stormloop te ondernemen op het Westelijk front.

Dien stormloop vooruitziend, spaarden de Franschen en de Britten zooveel mogelijk hunne krachten, in afwachting dat de Amerikanen konden opdagen. 1917 was dus, louter militair gesproken, een minder bedrijvig jaar dan de voorgaande. In

ruil werd 1917 gekenmerkt door een veel intensere politieke bedrijvigheid.

Van den eenen kant poogden de Duitschers de verdeeldheid der Verbondenen uit te baten, om ze tot het sluiten van den vrede te bewegen; in het andere kamp trachtte Oostenrijk-Hongarije in de uiterste ure nog zijn inzet te redden, door een afzonderlijken vrede.

Poincaré heet terecht het jaar 1917 ‘l'année trouble’, het troebele jaar. Maar hier bleek, wat wij reeds vroeger schreven: men geraakt uit den oorlog zoo licht niet uit, als men er in geraakt, en al die onderduimsche onderhandelingen leidden tot niets. Twee jaren oorlog hadden bewezen, dat de generaals onmachtig waren om een militaire oplossing af te dwingen; een jaar geniepig onderhandelen bewees dat de diplomaten al even onbekwaam waren om den knoop door te hakken. Zoo moest de oorlog, willens nillens voortgezet worden - tot volledige uitputting van het zwakste kamp.

Hoofdstuk V.
1917.

Op het Westelijk Front.

Het Lenteoffensief.

Wij hebben gezien hoe slecht de militaire kansen van Duitschland en zijn bondgenooten op het einde van 1916 stonden. Niet alleen hadden de Verbondenen hun achterstal inzake krijgsmateriaal ruimschoots ingewonnen, doch zij beschikten over een zeer groote superioriteit in getalsterkte.

Volgens cijfers ontleend aan een verslag van Joffre, gedagteekend van den 12 November 1916, was de verhouding der strijdmachten ongeveer de volgende:

Op het Fransch-Britsch-Belgisch front: 168 tegen 100;

Op het Russisch-Rumeensch front: 156 tegen 100;

Op het front van Saloniki: 113 tegen 100;

Op het Italiaansch front: 200 tegen 100.

Alles samen stelden de Verbondenen 6,145 bataljons in lijn, tegenover 3,921 vijandelijke bataljons. De Duitschers droegen daarbij den zwaarsten last en hadden 129 legerafdeelingen voetvolk op het westelijk front alleen, op hun totale legermacht van 203 afdeelingen voetvolk. Opmerkenswaard is dat de Verbondenen op het front van Saloniki maar weinig meer volk hadden dan hun tegenstanders, terwijl de Italianen bijv. juist eens zoo talrijk waren als hunne vijanden. Dit wordt verklaarbaar om politieke beschouwingen: wij hebben reeds aangetoond hoe noode Engeland en Italië de Bulgaren wilden zien verpletteren, de eerste uit achterdocht jegens de Russen, de tweede jegens de Serviërs.

De Italianen maken van hunne verpletterende meerderheid weinig of geen gebruik, de Russen krijgen van met de eerste dagen van 1917 met de omwenteling af te rekenen, op

het front van Saloniki zijn de twee partijen ongeveer even sterk: het is dus eens te meer op het westelijk front dat de Verbondenen zullen pogen door te breken.

Joffre was, op het einde van 1916, als Fransch opperbevelhebber vervangen geworden door Nivelle. Die benoeming vergemakkelijkte de betrekkingen tusschen de Verbondenen geenszins. Joffre, de ouderdomsdeken der opperbevelhebbers, genoot een onbetwist gezag. Nivelle was een schier onbekende nieuweling, de jongere van Douglas Haig bij voorbeeld: en van dientwege werd de mangel aan eensgezinde leiding bij de Verbondenen nog verscherpt.

Dit werd al dadelijk voelbaar, ter gelegenheid van het groot offensief van 1917: de Engelschen zouden losslaan voor de Franschen. Nivelle had aanvankelijk gemeend in Maart van leer te trekken. Maar Hindenburg had dien eersten slag ontweken, met den 16 Maart zijn front tusschen Arras en Soissons te ontruimen. Niet alleen kortte hij daarmede de Duitsche strijdlijn met 20 kilometer in, waardoor zij zooveel gemakkelijker te houden werd, maar bovendien verijdelde hij de reusachtige toebereidselen van de Verbondenen. Deze mochten op een nieuwen kerf met hunne voorbereiding beginnen, en bovendien wachtten de Duitschers ze af achter zorgvuldig voorbereide en versterkte stellingen.

Een maand kroop aldus voorbij, vooraleer de Verbondenen hun lenteoffensief konden inzetten.

Zooals hooger gezegd gingen de Engelschen het eerst tot den aanval over, den 9 April, in de streek van Arras, langs weerskanten der Scarpe. Hun talrijke tanks verrichtten geweldig werk, en gedurende de eerste vier en twintig uren boekten de Britten een vooruitgang van ongeveer 6 kilometer in de diepte. Zij hadden evenwel zulke zware verliezen geleden, dat zij even moesten uitblazen, en inmiddels wierpen de Duitschers in allerhaast reserves in de geslagen bres. Wanneer de Engelschen hunne aanvallen hervatten, stieten zij overal op een verwoeden weerstand, en van den 9 April tot de eerste dagen van Mei, toen zij het nuttelooze hunner po-

gingen moesten inzien, wonnen zij maar een paar kilometer grond meer. Zij hadden niet eens vermocht de eigenlijke Wotanlijn, de tweede positie waarachter de Duitschers den beslissenden strijd schatten te leveren, aan te tasten.

Langs Fransche zijde liep het nog slechter uit. Nivelle ontketende zijn offensief in Champagne, den 16 April, dus een week na de Engelschen, na een kolossale artillerievoorbereiding. De verwachtingen waren zeer hooggespannen. Men hoopte ten minste een groote tactische overwinning te behalen. Maar het viel anders uit: schier nergens werden de gestelde objectieven bereikt en van een doorbraak was er geen spraak. Daarbij waren de verliezen ontzaglijk. Volgens kolonel Schnitzler werden tusschen den 16 en den 25 April 65 legerafdeelingen in het vuur gejaagd en beliepen de verliezen 32,000 dooden, 5,000 gevangenen en 80,000 gekwetsten - cijfer dat vermoedelijk merkelijk beneden de werkelijkheid blijft. Nivelle en zijn voornaamste medewerkers verzekerden dat de Duitsche verliezen nog zwaarder waren, dat de Duitsche reserves voor de negen-tienden verbruikt waren, en dat de eindoverwinning maar een kwestie van volharden was. Ook de Britten voelden voor een voorzetting van een aanval die al zulke zware offers gevergd had. Maar Nivelle bezat niet het noodige gezag om zijn standpunt tegenover de verdeelde regeering te handhaven: op last van hoogerhand moest hij het offensief stopzetten en er bleef hem na een tijdje niets anders over dan ontslag te nemen. Hij werd opgevolgd door Pétain, dewelke bezorgd om de uitputting der Fransche legers en om hun wankelend moraal, dadelijk een veel defensiever beleid begon te huldigen.

Hier staan wij nogmaals voor een keerpunt in den oorlog: de Duitschers hebben het militair offensief der Verbondenen afgeslagen, zij kunnen nu zelf een diplomatisch offensief inzetten. Hun doel en hun belang is: de Verbondenen in 1917 in draai te houden. Inmiddels kunnen zij vrede sluiten met de Russen en hunne troepen van het oostelijk front weghalen om in 1918 het evenwicht op het westelijk front ten hunnen

gunste te herstellen. Sedert het einde van 1916 is hun toestand dus merkelijk verbeterd - te meer daar het mislukt offensief van Nivelle een zeer diepe weerslag zou uitoefenen op de Fransche gemoederen. Rond het midden van 1917 werden de legers in het veld stilaan aangetast door de revolutionnaire kiemen die uit Rusland overwaaiden. Duitschland zou op het late van 1918 zijn leger zien aan 't muiten slaan. Het scheelde bitter weinig of het Fransch leger trad in opstand na het mislukt offensief van Champagne. Die beroering staat geboekt als ‘de muiterijen van Champagne’. Gedurende den oorlog lekte daar maar weinig over uit. Maar nu zijn die gebeurtenissen gekend.

De Muiterijen in het Fransch Leger.

Het was eerst op het laatste van Mei 1917 dat de officieele kringen eenig vermoeden kregen van de misnoegheid en de oorlogsmoeheid, die heerschten in de gelederen van het Fransch leger. Inderdaad, den 29 Mei vinden wij een eerste maal een zinspeling op de muiterijen in *L'Année Trouble* van Poincaré[1]:

‘Ik verneem van kolonel Herbillon dat er teekenen van tuchteloosheid merkbaar worden in het leger. Het “moral” verslapt... Te Dormans, hebben soldaten dezer dagen geroepen: “Leve de Omwenteling! Weg met den Oorlog”. Een compagnie heeft geweigerd uit de loopgraven te komen.’

Wij dienen verder maar de opteekeningen van den toenmaligen President der Republiek te raadplegen, om een overzicht te krijgen van die tragische gebeurtenissen.

30 Mei:

‘Generaal Franchet d'Esperay heeft aan den opperbevelhebber bericht dat zoopas, tengevolge van besprekingen on-

(1) L'Année Trouble verscheen, met de overige deelen der gedenkschriften van Poincaré, bij Plon.

der soldaten, twee regimenten, het 36e en het 129e voetvolk, besloten hadden tegen Parijs op te rukken. Maatregelen werden getroffen om ze uiteen te drijven. Er wordt bevestigd dat te Dormans mannen geroepen hebben: 'Weg met den oorlog, en leve de Russische revolutie.'

31 Mei:

'In het krijgscomité geeft Pétain lezing van twee verslagen over de muiterijen der 36e en 129e regimenten voetvolk. De soldaten zijn aan den eerbied jegens hunne oversten niet te kort gebleven, maar zij hebben ondereen besloten zich van de treinen meester te maken, en naar Parijs te rijden en een afvaardiging naar de Kamer te sturen om den onmiddellijken vrede te vragen. Het gerucht had onder hen de ronde gedaan dat de Annamieten, die zich te Parijs bevinden, op de Fransche troepen geschoten hadden. Onmogelijk alhier te vernemen vanwaar die geruchten komen.'

1 Juni:

'Werkstakingen te Parijs.' (Wij halen dit zinnetje hier maar aan, omdat het zijdelings duidt op een algemeenen toestand van onrust, ook op het burgerlijk front!).

2 Juni:

'Ik verneem dat de Veiligheidsdienst te weeg geweest is mijn weg te wijzigen, omdat een stoet van twee of drie duizend stakende vrouwen naar de Champs-Elysées oprukte.

...Na nieuwe ingewonnen inlichtingen blijkt inderdaad, dat twee of drie duizend stakende vrouwen gister al over de avenue Alexandre III en de Champs-Elysées naar het ministerie der Bewapening getrokken zijn, alwaar zij afvaardigingen stuurden. Zij droegen vaandels en stieten rumoerige kreten uit...'

Dezelfde dag:

'Kolonel Herbillon bericht mij dat nieuwe muiterijen uitgebroken zijn, ditmaal in het 21e legerkorps. Mannen hebben geweigerd naar de loopgraven op te trekken.

De orde is overal bedreigd. De koorts breidt zich uit...'

Den 3 Juni:

'Nieuwe pijnlijke incidenten op het front. Kolonel Fournier bericht mij dat een afdeeling van het 21e korps beraadslaagd heeft om te weten of zij er zou in toestemmen naar de loopgrachten te gaan en het offensief te hervatten. Zij heeft besloten naar de loopgrachten te gaan, doch zich defensief te houden; een andere legerafdeeling, ditmaal van het 7e korps, heeft geweigerd naar de loopgraven te gaan. Generaal Pétain zoekt naar de menners, die hij meent in betrekking te staan met de *Confédération générale du travai*l (de arbeiderssyndikaten), en hij zal zijn commando niet heropnemen, indien men geen maatregelen treft tegen de pacifistische propaganda.'

Den 4 Juni:

'Painlevé heeft mij vannacht opgebeld nopens twee soldaten die een werkzaam aandeel gehad hebben in de jongste muiterijen. De eene, een onderwijzer in het burgerleven, is een gewezen gedegradeerd sergeant. Het was mij onmogelijk te begrijpen wat Painlevé verlangde, maar aan zijne ontroering merkte ik dat hij mij medewaren vroeg voor die soldaten. Ik heb hem geantwoord, dat het uur geen zwakheid duldde.

Het leger gaat om zeep (se gâte). Die prachtige soldaten, zoo vol vuur, zoo betrouwvol, zoo heldhaftig worden bedorven door de burgers. Kolonel Herbillon deelt mij nieuwe incidenten mede. Een groep heeft rondgeloopen, tierend: "Weg met Poincaré! Weg met Ribot!" Dat is nog zoo erg niet. Maar weigeren naar de loopgraven te gaan, weigeren er uit te komen, weigeren te gehoorzamen aan de ontvangen bevelen, dat is, heilaas!, heel wat ernstiger! Anderzijds bericht men mij dat de Annamieten te Saint-Ouen op de menigte geschoten hebben. Is dit de aanvang van een algemeene ontreddering?'

Den 5 Juni:

'Painlevé heeft met Pétain gesproken nopens de twee soldaten, ter dood veroordeeld na de eerste muiterij, dezer dagen... Painlevé zet uiteen in den raad, dat spijts zijne tusschenkomst en wegens de onverzettelijkheid (insistance) van

Pétain, de twee veroordeelden morgen zullen terecht gesteld worden. Ik had hem gezegd dat, zoo hij na overleg met Pétain de terechtstelling aanvaardde, ik het genadeverzoek zou afwijzen. Maar nadat de raad de noodzakelijkheid ingezien had het standpunt van Pétain bij te treden, werpt Painlevé, na de zitting, wanneer sommige ministers al weg waren en andere recht stonden, de kwestie weer op en laat met kracht al de mogelijke opwerpingen tegen de terechtstelling gelden... Hij brengt de anderen aan het wankelen en zegt: “Ik ga opnieuw bij Pétain en ik zal genade verleenen, indien hij er in toestemt”...

Ik ontvang het bezoek van Viviani om 8 uur 's avonds. Hij zegt mij dat hij het dossier van den onderwijzer Breton onderzocht heeft, en dat hij de straf buitengewoon streng vindt. Painlevé is naar Compiègne gegaan om er met Pétain over te beraadslagen. Aangezien de terechtstelling morgen moet plaats grijpen, indien geen genade verleend wordt, zet ik Viviani aan om naar Painlevé te telephoneeren en ik voeg er bij dat ik te hunner beschikking sta, tusschen elf uur en middernacht, indien zij met mij moeten spreken. Painlevé telephoneert mij, dat hij met Pétain overeengekomen is om de doodstraf om te zetten in levenslangen dwangarbeid, iets wat mogelijk is, omdat de militaire degradatie uitgesproken werd.’

Men ziet het: de Fransche ministers sprongen niet lichtvaardig om met het bloed der soldaten. Alles was derhalve misschien nog zonder bloedvergieten verloopen, indien de muiterijen niet aangehouden hadden. Maar het vuur smeulde voort onder de asch en zou nog dramatisch oplaaien.

De Beteugeling der Muiterijen in 1917.

Den 8 Juni lezen wij in de Gedenkschriften van Poincaré: ‘Herbillon deelt mede dat nieuwe eenheden op Parijs hebben willen aanrukken om Regeering en Kamer den vrede op te leggen.’

Ditmaal wordt er besloten hardhandig in te grijpen, zooals blijkt uit deze nota van den 11 Juni: ‘Pétain licht ons opnieuw in over den toestand van het leger. Vijf legerkorpsen zij bijna in hun geheel aangetast. De generaal zegt: Het euvel zit diep; het is nochtans niet zonder remedie: ik hoop het te boven te komen op enkele weken; maar er moeten voorbeelden gesteld worden in al de regimenten die aan 't muiten geslagen zijn, en er moet aan het verleenen van genade verzaakt worden in al de gevallen van gezamenlijke ongehoorzaamheid en van beraamde postverlating.’

Let wel, wij hebben er reeds op gewezen: Pétain is absoluut geen hardvochtig man, en van al de opperbevelhebbers toonde hij zich wellicht het meest bezorgd om het leven van zijn soldaten. Het was dus een van militair standpunt zeer matige beteugeling die hij inzette, en waarvan de opgave hier volgt. Den 19 Juni: ‘Painlevé deelt aan den raad mede dat, naast de elf veroordeelden reeds terechtgesteld wegens het verwerpen van hun genadeverzoek, de opperbevelhebber er zeven liet fusiljeeren, wier genadeverzoeken niet werden verder gegeven. Er zijn dus achttien terechtstellingen geweest, en veroordeelingen moeten nog uitgesproken worden in het geval van een der meest gecompromiteerde regimenten. Nu dat die voorbeelden gesteld zijn is Pétain besloten voortaan genadig te zijn.’

Den 23 Juni, deze bondige nota, zoo zwanger aan tragiek: ‘Pijnlijk défilé van advokaten die mij komen genade vragen voor ter dood veroordeelde soldaten: Fourcade, Rodrigues en andere. Ik leg hun uit dat de regeering en ik voor de collectieve feiten alleen de verzoeken tot strafomzetting te behandelen krijgen. Het is de opperbevelhebber die de onmiddellijke terechtstellingen beveelt.’

Den 26 Juni: ‘Volgens Fournier is nog een regiment door Châlons getrokken, revolutionnaire kreten uitstootend en roepend: Leve de vrede! De kwaal is dus niet genezen. Vijf terechtstellingen zullen, eilaas, nog plaatsgrijpen, tengevolge van het verwerpen der genadeverzoeken.’

Den 2 Juli: ‘Voor dat de zitting van het oorlogscomité geopend wordt, komt Ribot mij aankondingen dat een regiment, het 298e van het leger Guillaumat, zich nog aan een jammerlijke betooging is te buiten gegaan. In vier compagnies hebben de soldaten aan hunne kapiteins gezamenlijke en geteekende brieven gericht, waarin zij verklaren dat zij naar de loopgraven niet meer zullen terugkeeren en vragen dat er zonder terwijl een eervolle vrede gesloten zou worden.’

Het gevolg vernemen wij den dag daarop:

‘Ministerraad, Painlevé deelt mede aan de regeering, dat elf aanhoudingen geschiedden in het regiment dat te Souilly petities voor den vrede teekende, en dat dit regiment naar de loopgraven werd gestuurd: maar het had de gevaarlijke zone nog niet bereikt!’

Dit is de laatste maal dat M. Poincaré in zijn dagboek van de muiterijen gewaagt: in Juli zijn zij begraven, met de dertig of veertig soldaten die hun moedeloosheid te luid uitschreeuwden. Van militair standpunt was dit de eenige oplossing: een soldaat moet sterven en zwijgen. Dat is de ijzeren krijgswet. En zoolang als wij legers en oorlogen als wettelijke instellingen dulden, moeten wij ook het handhaven der tucht in den koop meenemen. Zooals een staf-officier het aan Galtier-Boissière zegde: de gefusiljeerden, die geofferd werden, droegen het hunne bij tot de landsverdediging, juist zooals de overige gesneuvelden...

Voorzeker, ons hart krimpt ineen, wanneer wij aan de dompelaars denken, die tegen den schandpaal gezet werden, omdat zij den oorlogslast niet langer konden dragen; maar de oorlog kostte op het laatste alle dagen ruim twee duizend en vijf honderd menschenlevens aan Frankrijk alleen. Waren de gesneuvelden minder dood of minder te beklagen dan de gefusiljeerden? Helemaal niet! Het waren slachtoffers van den oorlog, zooals de gefusiljeerden. Dat is de naakte waarheid.

Al de rest zijn plaasters op een houten been. *Menschelijkheid heeft met den oorlog niets te zien.* Er is maar één men-

schelijke houding tegenover den oorlog: hem in blok te verwerpen, hem te beletten, *wanneer het mogelijk en geoorloofd is*, namelijk in vredestijd!

Wij hebben tot hiertoe, over het lenteoffensief van 1917 en over de muiterijen, den officieelen klank van de klok gehoord. Piepen wij nu even achter de schermen. Op een geheime zitting van het Fransch Parlement interpelleerde volksvertegenwoordiger Albert Favre over die gebeurtenissen. Hij verklaarde onder meer dat den 20 April, wanneer het al vaststond dat de doorbraak mislukt was, nog twee en dertig legerafdeelingen, die hadden kunnen gespaard worden, in het vuur gejaagd werden. Generaal Hirschauer, die het nuttelooze van die pogingen inzag, had uitgeroepen: 'Ik leg liever mijn degen neder dan het bloed van mijne soldaten te offeren.' De vier legergroepaanvoerders, Castelnau, Pétain, Micheler en Franchet d'Esperay hadden trouwens van meet af voorbehoud gemaakt, nopens de plannen van den toenmaligen opperbevelhebber Nivelle.

En volksvertegenwoordiger Ybernegaray, die van het front gekomen was om de geheime Kamerzitting bij te wonen, verklaarde: 'De resultaten van de operatie van den 5 en 6 Mei? Bij het vijfde leger, nul. Bij het zesde, verovering van het 'plateau de Californie'. En dit is alles. Wat de verliezen betreft. De eerste dag waren zij betrekkelijk zwak. Men kan ze ramen op 45,000 tot 50,000 man, maar voor den tweeden dag beloopen zij al ongeveer 80,000 man.

'En den 10 Mei, tengevolge van operaties *alleen ondernomen om het prestige van de legerleiding te redden*: 160,000 man...'

Daarop onderbrak een volksvertegenwoordiger, doelend op den opperbevelhebber:

- En hij werd niet gefusiljeerd!

Inderdaad niet. Maar de stakkerds die den moed verloren om dit ongelukkig avontuur en die naar de loopgraven niet meer wilden terugkeeren omdat zij vreesden nutteloos geofferd te worden, die werden wel gefusiljeerd.

Dat ook is de ijzeren krijgswet: generaals mogen falen, soldaten niet!

Over den omvang van de muiterijen van 1917 weet Galtier-Boissière nog mede te deelen:

'Honderd en vijftien regimenten traden in opstand op heel het front, in de lucht of met loos poeder schietend, de officieren slaand, ofwel nog, zooals die 700 man van een voetvolkregiment, zich in hunne kantonnementen verschansend om ze alleen te verlaten, uitgedreven door den honger. Andere regimenten stemden er in toe naar de loopgrachten te trekken, maar verklarend dat zij zich defensief zouden houden. In verschillende eenheden spanden de officieren met de soldaten samen.

Te Coeuvres, weigerden den 2 Juni verschillende compagnies naar 't oefenplein te gaan, bereid om hunne kameraden in het woud van Compiègne te vervoegen, ten einde tegen Parijs op te rukken. Een trouw gebleven ruiterijregiment versperde hun den weg. *Gedurende eenige dagen bevond er zich tusschen de Duitsche lijnen en de hoofdstad maar één betrouwbare legerafdeeling meer.*'

Gelukkig vermoedden de Duitschers daarvan weinig of niets. Ludendorff noteert: 'Er grepen muiterijen plaats, waarvan ons maar flauwe echo's bereikten. Eerst later zagen wij klaar.'

Namelijk wanneer de toestand door Pétain hersteld was.

Voor dien veldheer heeft Galtier-Boissière niets dan lof over. Pétain begreep de soldaten, behandelde ze niet als 'materiaal' doch als menschen, verlangde van hen geen onmogelijke of onnutte offers, en spaarde in de mate van het mogelijke hun bloed.

Naar aanleiding van de beteugeling der muiterijen vernemen wij verder:

'Het was onmogelijk heele regimenten vóór den krijgsraad te dagen. *De legerleiding moest hare slachtoffers uitkiezen*[1]

(1) Zie Histoire de la Guerre, "Le Crapouillot".

en de schuldigen zonder voorafgaandelijk onderzoek vonnissen. Feitelijk waren de opstandelingen steeds pootige kerels en het is onder de beste soldaten, het meest op de dagorde vermeld, dat de zoenoffers gekozen werden.'

Aldus werd zelfs door Poincaré het genadeverzoek afgewezen van korporaal Brunel, die moederziel alleen 83 krijgsgevangenen gemaakt had. Die held werd gefusiljeerd, spijts deze vermelding op de legerdagorde: 'Korporaal van de klas 1899, vrijwilliger, heeft zich steeds aangeboden voor de meest gevaarlijke zendingen, is alleen in een vijandelijke loopgraaf binnengedrongen en heeft 83 ongedeerde krijgsgevangenen voor zich uit gedreven naar onze lijnen. Eenige stonden later zwaar gekwetst, heeft niet opgehouden het moraal zijner manschappen op te beuren door zijne woorden en zijn voorbeeld.'

Wel, die prachtige citatie werd in de uiterste ure onder de oogen van Poincaré gelegd, en keerde terug met dit antwoord onderaan: 'Telephonische boodschap aan het Hoofdkwartier; de Voorzitter der Republiek heeft het genadeverzoek verworpen...'

Poincaré zal zich wellicht een Brutus geacht hebben. Maar 't is gemakkelijk voor pantoffel-Brutus te spelen!

Te tragischer worden zulke feiten wanneer men dan achteraf dit vernietigend oordeel van niemand minder dan Foch in persoon verneemt: 'De militaire opstanden zijn uitsluitend aan het experiment Nivelle te wijten, aan de zeer betreurenswaardige en zeer ongelukkige verandering van generaal Joffre. Van daar komt al het kwaad. *De militaire muiterijen waren het gevolg van een onvoldoend voorbereid offensief.*'

Maar 't waren niettemin de strijders, en zij alleen, die het gelag moesten betalen. En dan nog wel de beste het eerst!

Iets dergelijks en misschien nog afschuwelijkers gebeurde in het Italiaansch leger. Wij zullen verder te gewagen hebben van de ramp van Caporetto, die de Italianen 37,000 dooden, 91,000 gewonden en 335,000 krijgsgevangenen kostte - de

helft van hun veldleger - en eenige van de rijkste gouwen van Italië.

Hier ook poogden de generaals de schuld van zich af te schudden en op de strijders te laden; het Italiaansch leger zou maar zoo licht gezwicht hebben, omdat het ondermijnd was door de defaitistische propaganda. Doch graaf Sforza, die deze tragedie in zijn boek *Les Bâtisseurs du Monde moderne* behandelt, treft den nagel op den kop wanneer hij verklaart:

'De echte zedelijke, essentieele en rechtstreeksche oorzaken hadden maar één naam: Cadorna.

Cadorna, hard voor zich zelf zooals voor de andere, was in werkelijkheid een generaal van Lodewijk XIV in de XXe eeuw heropgestaan. Aan het hoofd van één dier beroepslegers waarin de tucht met zweepslagen gehandhaafd werd, had hij wellicht uitgeblonken bij die geleerde belegeringen die wij nog bewonderen in de oude schilderijen.'

In andere woorden: Cadorna was geen man van zijn tijd - en als dusdanig zeker de eenige bevelvoerende generaal niet. Zijn Oostenrijksche collega Conrad von Hoetzendorff had hem in dit opzicht voorzeker niet veel te benijden. Maar Cadorna klopte al de 'rekorden' der wreedheid, indien wij ons aldus mogen uitdrukken. Steeds onder de pen van graaf Sforza vinden wij deze gruwelijke regelen:

'...Doordrongen met een soort van sadistisch mysticisme, kende Cadorna slechts één methode om de troepen in bedwang (*en mains*) te houden, ééne opperste methode: de strafpaal.

...Een onderzoek, voorgezeten door generaal Caneva, bewees dat bij de decimaties (het is te zeggen bij de massaterechtstellingen waarbij één man op tien uit het gelid moest treden om gefusiljeerd te worden), soldaten doodgeschoten werden die niet eens aanwezig waren bij de incidenten die tot de decimatie aanleiding gaven en dat men zelfs oorlogsvrijwilligers liet fusiljeeren, die op hunne kosten van uit het buitenland gekomen waren om aan den oorlog deel te nemen.'

Hoeveel terechtstellingen Cadorna op zijn kerfstok kan hebben, weten wij zelfs bij benadering niet. Maar dat het getal niet onbeduidend zal geweest zijn, vermoeden wij, wanneer wij nopens de zeer matige beteugeling der Fransche muiterijen lezen:

'Men zal nooit het juiste getal der gefusiljeerden kennen, want in de meeste gevallen werden zij met den vinger aangeduid en tegen den wand gesteld zonder eenig vonnis. Maar de statistiek der deserties, die in 1917 het cijfer 21,000 opgeeft tegen 2,400 in 1915, is welsprekend genoeg om een gedacht te bezorgen, zoo niet van de gewelddadigheid der beteugeling, dan toch van den omvang van de opstandige beweging en van de ontmoediging door de dwalingen van de legerleiding veroorzaakt.'

Wanneer men overweegt dat Cadorna zoo maar een klein dozijn mislukte Iszonzo-offensieven op zijn actief had, kan men allicht gissen hoe de executiepelotons onder de Italiaansche strijders moeten gemaaid hebben.

De Russen hielden er zoo mogelijk nog 'directere' methoden op na. Ludendorff schrijft naar aanleiding van het Broessilov-offensief, dat aan de tzaristische legers alleen één miljoen man kostte:

'Bij hunne massa-aanvallen spreidden zij een buitengewonen moed ten toon. Bij de minste zwakheid (*défaillance*) kwamen de mitrailleuses van achter doeltreffend tusschen.'

Te oordeelen naar den waardeerenden toon van die regelen, mogen wij besluiten dat ook de Duitsche veldheeren de hardhandige methode niet versmaadden!

Uit dit alles meenen wij te mogen besluiten dat in den wereldoorlog 1914-1918 misschien evenveel gefusiljeerden vielen als gesneuvelden in den oorlog 1870-1871. Zonder commentaar, nietwaar?

Een weinig gekende tragedie.

'Un Charleroi sanitaire!' riep de Fransche volksvertegenwoordiger Mouriez uit, toen den 29 Juni 1917, op een geheime vergadering (Comité Secret) van het Fransch Parlement onthuld werd welk het tragisch lot geweest was der 120,000 Fransche gewonden die vielen bij het mislukt offensief van Nivelle, den 16 April 1917 ingezet[1].

Zooals wij het vertelden, rekende Nivelle op een breede doorbraak en op een snellen vooruitgang. Hij hoopte dat de Fransche gewonden zouden kunnen geherbergd worden in de Duitsche hospitalen der veroverde steden. Derhalve had hij maar luttel aandacht geschonken aan den gezondheidsdienst achter zijn eigen front. Aldus waren er voor heel het 5e leger slechts drie, en na inschakeling van het 10e leger, maar twee evacuatiehospitalen voorzien, te Prouilly en te Bouleuse. Zij waren bovendien nog uiterst slecht gelegen, veel te dicht bij de vuurlinie, te midden van de ammunitiedepots en van de batterijen, zoodat zij meer dan eens beschoten werden, waarbij de h. Guiraud opmerkt: 'Onverkwikkelijke toestand. Zoo onversaagd als de strijders zijn tegenover den vijand, zoo zenuwachtig worden zij in het hospitaal, waar zij niet eens het geluid van het bombardement verdragen.'

Verder den toestand onderzoekend, deelde dezelfde redenaar b.v. mede over het hospitaal van Prouilly:

'Den 16 April - dus op den dag van het offensief - was het nog niet voltooid. De heelkundige diensten waren niet geïnstalleerd. De barakken waren niet opgericht. Het beddegoed, het gezondheidsmateriaal waren niet volledig. Het korps der ziekenverplegers was niet voltallig. Het getal geneesheeren en heelmeesters was ontroereikend.'

Het was in die voorwaarden dat van in den vroegen mor-

(1) Les dessous de la Guerre, van M. Paul Allard (Editions de France).

gen van den 16 April de gekwetsten naar Prouilly begonnen toe te stroomen, met de ambulances of te voet. In de nacht van 16 op 17 April was het personeel al heelemaal overmand. De gewonden lagen met heele reken te wachten voor de operatiezalen: de drie zalen konden ongeveer maar 100 gewonden per dag behandelen, en er kwamen er van 4 tot 5 honderd toe! Voor het wegbrengen der gekwetsten was het nog erger: deze die nog uit de voeten konden en die dus het minst dringend hulp noodig hadden, bestormden op eigen gezag de treinen en ambulances, zoodat de zwaarstgewonden bleven liggen. Gedurende de drie eerste dagen konden er te Prouilly maar 533 op 1600 verpleegd worden. Niet te verwonderen dat velen bezweken.

Zelfde ontreddering op het spoor. De gewonden werden op goedvallens uit in de treinen opgehoopt. 10 uren bleken noodig om de 10 kilometer van Fismes naar Prouilly af te leggen. Een andere trein met 650 gekwetsten belandde na 57 uren te Lourdes, terwijl te Parijs allen 14,000 bedden ledig stonden! Te Lépinoy, in de Somme, stroomden op één dag 2,000 gewonden naar een veldhospitaal: op 25 kilometer vandaar, te Dompierre en te Tricot, wachtten de dokters met gekruiste armen!

Dezelfde M. Guiraud zegde ook nog:

‘Te Noyon, op het oogenblik wanneer ons leger er zich van meester maakte, waren er nog geen ambulances opgericht. De gezondheidsdienst, met het doel de talrijk toekomende gekwetsten te herbergen, legde beslag op een barak door de Duitschers als lazaret gebruikt.

De legerstaf, die daarvan bericht kreeg, antwoordde: ‘*Neen, ik leg beslag op die barak.*’.

‘En gedurende dien tijd lagen de gewonden daar op draagberries, in open lucht, in den wind, in den regen en in de vochtigheid.’

Hetzelfde feit deed zich nog elders voor. Zooals een redenaar het zegde: *voor de stafofficieren bestonden de gewonden niet.*

Hoe er met die dompelaars gesold werd, moge nog blijken uit de tusschenkomst van volksvertegenwoordiger Pacaud: ‘M. Pacaud. - Ik herinner er aan dat de evacuatiehospitalen berekend voor 3,500 bedden, 's morgens van den 16 April maar drie formaties telden. De keukens waren niet geïnstalleerd. Er was geen gerief om de gewonden te laten drinken. Weet gij hoeveel thermometers er waren? Voor de 3,500 bedden waren er vier.

M. Paul Lafont. - Men liet de gekwetsten drinken uit kolenemmers!

M. Pacaud. - Ja, ik heb die bewering zelf willen nagaan. Ik ben ter plaats gegaan, te Prouilly, gedurende twee dagen. Ik heb een persoonlijk onderzoek ingesteld. Ik heb van den hoofdgeneesheer zelf vernomen dat de kolenemmers de grootste diensten bewezen hadden. De gewonden dronken liever uit kolenemmers dan heelemaal niet te drinken.

Mijnheeren, ik wil hier aan geen gevoel doen. Doch denkt aan den toestand van gewonden, die 10, 12, 15 uren op het slagveld gelegen hebben en soms nog langer, alvorens opgeraapt te worden! Men draagt ze naar het evacuatiehospitaal! Zij verwachten zich aan opbeuring, aan een goed bed, aan warme drank, bouillon, melk. Zij komen aan. Niets!’

Dezelfde redenaar haalt dan nog andere wraakroepende feiten aan. Sommige gewonden bleven gedurende 24 uren in het hospitaal, zonder een druppelke drank! Andere bezweken alleen omdat men ze afgebonden had en alzoo te lang liet liggen. In sommige zalen bleven zwaargekwetsten twee, drie dagen liggen - dooden en levenden ondereen - zonder dat iemand er naar om zag.

‘Wanneer de heelmeester ze te Prouilly eindelijk bezocht, werd hij door deze gewonden, die hunne stompen opstaken, ontvangen op den kreet: “Weg! Moordenaar!”. Het was de heelmeester niet die dit verwijt verdiende; doch de gezondheidsdienst.’

Inderdaad, de dokters arbeidden dag en nacht - gemiddeld achttien uren op vier en twintig, gestadig kervend, ether en chloroform snuivend, tot wanneer zij er bijvielen. Het waren de gezondheidsdienst en de legerleiding die in gebreke waren: zij hadden maatregelen getroffen voor tien duizend gewonden, en er stroomden er tien keer zooveel toe! Overal, op het front van al de legers die aan het offensief deelnamen, was de toestand even ellendig. In zeker hospitaal moesten 800 zwaargewonden zoo goed als onverzorgd blijven liggen, omdat er geen heelmeester bij de hand was. In veel gevallen konden de gekwetsten zelfs de onontbeerlijke antitetanische inspuitingen niet ontvangen!

Wij overdrijven wellicht niet, wanneer wij schrijven dat het gemis aan vooruitzicht vanwege het hoofdkwartier het Fransch leger, bij dit ongelukkig avontuur, meer dooden kostte dan het Duitsch vuur. En wie zal het nog verwonderen dat er muiterijen uitbraken? De Fransche poilu's zouden waarlijk engelen moeten geweest zijn om dergelijke behandeling zonder mopperen te verdragen. Het was de verontwaardiging om het nutteloos vergoten bloed, die ze naar den opstand dreef - met het gevolg dat dozijnen onschuldige soldaten nog zouden gefusiljeerd worden, boetend voor de fouten der schuldige generaals, die er met een vermaning of met een afzetting uit hun commando van af kwamen.

Nivelle, wanneer hij voor de katastroof stond, poogde zijn ‘paraplu te spannen’, zooals men in militaire taal zegt. In andere woorden: hij zocht naar een zondenbok en trachtte een van zijn legergroepaanvoerders, generaal Micheler, te bewegen schuld te bekennen en zijn ontslag aan te bieden:

‘Maar deze was op zijn hoede, en al de vensters openzettend, zoodat zijn staf hem kon hooren, riep hij uit:

- Mijn generaal, het is een infame daad die gij wilt begaan, gij wilt mij aansprakelijk maken voor de begane misslagen, terwijl ik niet opgehouden heb er u op te wijzen. Weet gij hoe men zooiets noemt? Wel, het is een lafheid!’

En Pierrefeu, aan wiens boek G.Q.G. dit ontleend is, vervolgt:

‘Generaal Nivelle verliet plotseling het vertrek en steeg in zijn auto, zonder dat iemand zich aanbood om hem te vergezellen. Hij wankelde als een beschonken man.’

Eenigen tijd later legde hij zijn commando neer... en werd benoemd tot opperbevelhebber van de Fransche strijdmachten in Algerië en Tunisië.

Het Engelsch Offensief in Vlaanderen.

Duitschland, door de Engelsche blokkade uitgehongerd, had in 1917 den onbegrensden duikbootenoorlog afgekondigd. Hierdoor beoogde het Engeland tot overgave te dwingen. Het had zich eerst na lang wikken en wegen voor dien wanhopigen stap uitgesproken, die feitelijk heel de wereld en namelijk Amerika tegen het Germanendom in het harnas moest jagen. Maandenlang hadden de Keizer, de Regeering en de legerleiding geaarzeld. Maar ten slotte had von Tirpitz zijn zin gekregen: hij had gemeend te kunnen waarborgen dat zes maand duikbootenoorlog de Verbondenen zou murw gekregen hebben. Achteraf bleek zulks een totale misrekening te zijn geweest. De Duitsche duikbooten richtten voorzeker enorme stoffelijke schade aan, en stuurden met honderden koopvaardijschepen naar de haaien; doch de Engelschen en de overige Verbondenen troffen zeer spoedig doeltreffende afweermiddelen, die ten minste hun strategische verkeerswegen vrijwaarden. Meer dan twee miljoen Amerikanen zouden den grooten plas oversteken, en daarbij werd selchts één schip met troepen aan boord getorpedeerd. In dezelfde voorwaarden konden de Duitschers niet verhinderen dat de Engelschen dag-in, dag-uit, troepen en krijgsmateriaal naar Frankrijk en naar hunne overige fronten stuurden. Van dientwege werden de verwachtingen van Tirpitz en van zijn aanhangers leelijk beschaamd, en moet besloten worden dat de duikbootenoorlog een van de grootste fouten geweest is, die Duitschland beging.

Niettemin waren de eerste resultaten zoo ontzettend dat de Engelschen besloten kost wat kost de Duitsche Noordzeebasis te vernietigen en daartoe de Vlaamsche kust te veroveren. Terloops: waren zij daarin geslaagd, het is meer dan waarschijnlijk dat de Duitschers in Nederland zouden binnengevallen zijn om een nieuwe basis op te richten. Indien zij onze Noorderburen spaarden, dan was het hoofdzakelijk omdat zij op hun flank graag een onzijdig landje behielden als luchtgat, om niet heelemaal van de rest der wereld afgezonderd te blijven.

Als voorbereidende maatregel voor hun offensief in Vlaanderen bliezen de Engelschen, in de streek van Wijtschaete, die zij sedert twee jaren geduldig en ongemerkt ondermijnd hadden, 20 reusachtige mijnen op, met bij de 500,000 kilo springstof, over een uitgestrektheid van 6 kilometer; de verrassing was totaal en de Engelschen bezetten schier zonder slag of stoot den uithoek van Wijtschaete, van waaruit de Duitschers hen anders in den flank hadden kunnen aantasten, bij een eventueel oprukken. Gedurende de volgende weken ondernamen de Franschen eenige locale aanvallen om zooveel mogelijk de aandacht af te wenden. Den 31 Juli sloegen de Engelschen voorgoed los, met 14 legerafdeelingen in eerste lijn en 7 in tweede lijn, plus eenige ruiterijafdeelingen, gereed om op den wijkenden vijand neer te strijken. Het kwam echter zoover niet: het IVe Duitsch leger onder von Arnim hield stand, en het werd een nieuw Verdun, Ludendorff getuigde: ‘De gruwelen van Verdun werden nog overtorffen. Dit was geen leven meer, het was een onzeggelijk lijden.’

Inderdaad de Engelschen hadden meer verdelgingsmiddelen opgehoopt dan ooit te voren - waaronder een nieuw wapen, de tanks, die weinige maanden later hun eerste groote krachtproef zouden leveren. Wat nog eens bewijst wat wij reeds zoo dikwijls vaststelden: dat de oorlog gaandeweg wreeder werd. In verband hiermede, lichten wij uit het reeds vernoemd boek van generaal Hoffmann deze veelzeggende bladzijde:

‘Rond dien tijd (eind 1917) werd van Duitsche zijde een nieuw strijdmiddel ingevoerd: een meer doeltreffend giftgas, dat “geel-kruis” geheten werd. Raadsheer Haber, wien wij de uitvinding der eerste gassen verschuldigd waren, heeft mij na den oorlog verteld hoe hij zich na de ontdekking van zijn “geel-kruis” gas naar het hoofdkwartier begeven had en aan Ludendorff zijn standpunt had uiteengezet. Het verschil tusschen het “geel-kruis” gas en de tot dan gebruikte gassen, was dat de eerste gassen verplichtten een masker op te zetten, terwijl het masker tegen het “geel-kruis” gas niet lang beveiligde. Dit gas dringt inderdaad in de kleededen en lokt onbehaaglijke brandwonden uit. Men kan er zich gedurende eenigen tijd tegen beschutten, op voorwaarde dat de manschappen dikwijls van kleederen kunnen veranderen.

In zijne uiteenzetting stelde raadsheer Haber aan generaal Ludendorff voor dit gas te gebruiken, indien wij zeker waren dat de oorlog binnen het jaar zou geëindigd zijn. Hij waarborgde dat dit gas gedurende een jaar door onze vijanden niet zou kunnen nagemaakt worden, en dat wij het dus gedurende een jaar alleen zouden hanteeren. Maar indien de oorlog binnen het jaar niet geëindigd was, oordeelde professor Haber dat het gebruik van dit nieuw gas onze nederlaag zou uitlokken, want na een jaar zouden onze vijanden er waarschijnlijk in geslaagd zijn het ook te vervaardigen. Dank aan hunne nijverheid zouden zij er ongelooflijke hoeveelheden van vervaardigen en op hun beurt tegen ons aanwenden. Wij konden er niet aan denken onze manschappen met ondoordringbare mantels en twee of drie uniformen te voorzien: de noodige grondstoffen zouden daartoe ontbreken. Aldus zou de vijand ons zelfs niet meer moeten aanvallen: hij zou ons doodeenvoudig uit al onze stellingen kunnen verdrijven door gasbeschieting.

In feite heeft professor Haber zich maar op één punt vergist: niet na een jaar, doch pas na zestien maanden slaagden onze tegenstanders er in op hun beurt “geel-kruis”

gassen te vervaardigen. *Wanneer de Wapenstilstand geteekend werd beschikten de Franschen alleen over vijf duizend ton*, maar tot hun spijt hebben zij ze tegen de Duitsche troepen niet meer kunnen aanwenden.'

Indien de Duitschers met het 'geel-kruis' gas geen aanzienlijkere resultaten bereikten, dan was het niet omdat het niet moordend genoeg zou geweest zijn, doch omdat zij in 1917 verre uitgeput waren en hunne chemische nijverheid voor het vervaardigen van allerhande 'ersatz-producten' en krijgsmateriaal moesten te werk stellen, wat hen belette groote hoeveelheden 'geel-kruis' gas voort te brengen. Maar sedert den oorlog hebben de laboratoria vijftien jaar gehad om de gassen te bestudeeren en te 'verbeteren', indien wij ons aldus mogen uitdrukken. De nieuwe oorlog zou van af den inzet een graad van vreeselijkheid bereiken, die in 1918 nog niet eens vermoed werd. Inderdaad, de legerstaven moeten logischerwijze de meest moordende en effectieve verdelgingsmiddelen bestudeerd en opgehoopt hebben. En wie over den aanstaanden oorlog nog illusies mocht koesteren, gelieve bovenstaande regelen te overwegen. Het is werkelijk voor ons plezier niet dat wij zoo gestadig en onverdroten steeds op denzelfden nagel kloppen en voor het krijgsgevaar waarschuwen: het is omdat wij innig overtuigd zijn dat wij daarmede onze lezers en de beschaving het leven pogen te redden. De wereldoorlog van 1914-1918 was nog maar kinderspel in vergelijking met wat een groote oorlog morgen zou kunnen zijn!

Het Offensief der Tanks.

Het Engelsch offensief in Vlaanderen, den 31 Juli ontketend en volgehouden tot met den Herfst, leidde tot geen doorbraak: het kostte de Britten zeer zware verliezen, doch het maakte ook op de Duitschers een zeer diepen indruk. Hadden de gebeurtenissen in Rusland hun op dit oogenblik

geen riem onder het hart gestoken, zij hadden den moed misschien wel laten zinken. De Franschen ondernamen geen groot offensief meer in 1917, doch wel eenige geslaagde kleine aanvallen; aldus heroverden zij op enkele dagen bijna al het terrein dat zij, na een maandenlangen strijd, in 1916, rondom Verdun prijsgegeven hadden. De Duitschers hielden zich al even defensief als de Franschen op het westelijk front in 1917; zij wilden eerst in het Oosten met Rusland afrekenen, zooals wij verder zullen zien.

De Engelschen, integendeel, die steeds nieuwe legers in lijn konden stellen, toonden zich veruit het strijdvaardigst op dit oogenblik. Den 20 November ontketenden zij nabij Cambrai het zoogezegd offensief der tanks. De Britten hadden in het grootste geheim 8 legerafdeelingen voetvolk, 3 afdeelingen ruiterij, 400 tanks en 1,000 vliegtuigen samengetrokken onder generaal Byng. Zelfs de Franschen waren op de hoogte niet van den voorgenomen aanval, en Pétain werd eerst vier en twintig uren op voorhand gewaarschuwd, wat een fout was, zooals achteraf blijken zou. Opdat de verrassing zou totaal zijn, besloten de Britten aan de destijds gebruikelijke artillerievoorbereiding te verzaken. Na een korte doch geweldige beschieting rukten 400 tanks en 1,000 vliegtuigen onverhoeds vooruit, op de hielen gevolgd door zes afdeelingen voetvolk in eerste lijn, twee in tweede lijn, en drie afdeelingen ruiterij in derde lijn.

Die brutale stormloop slaagde onverhoopt; geterroriseerd door de tanks, waarvan het zedelijk uitwerksel verschrikkelijk was, bestookt door een echte zwerm vliegers, overrompeld door drommen voetvolk en ruiterij die uit de lucht schenen te vallen, werden de verdedigers, hoorend tot het leger von der Marwitz, letterlijk van het terrein gevaagd en kilometers ver achteruit geworpen. De Britten zaten door de Duitsche lijnen zonder dat ze 't zelf wisten, en werden zelf onthutst door die doorbraak; zij hadden inderdaad geen voldoende troepenmassa's bij de hand om hun succes uit te baten. De Duitschers scharrelden inderhaast al hun beschikbare reserves samen rondom Cambrai: niet alleen slaagden

zij er in de Britten te stuiten, doch zij ontketenden zelfs een grootscheepschen tegenaanval, de eenige groote offensieve operatie die zijn in 1917 op het westelijk front leidden, die zooals de Britsche aanval zelf met een volslagen succes bekroond werd. De Britten geraakten met moeite uit de klem en moesten heel wat krijgsgevangenen en materiaal achterlaten. Op tien dagen, van 20 tot 30 November was dit alles gepast.

Deze gevechten luidden weer eens een nieuwe strijdmethode in. Voortaan was het uit met de dagenlange artillerievoorbereidingen: de Duitschers zouden de les van Cambrai gedeeltelijk begrijpen en benuttigen, namelijk ter gelegenheid van hun groot lenteoffensief van 1918, dat precies het Britsch front zou instampen. Anderzijds onderschatte Ludendorff ten eenenmale de tanks. al waren er met dozijnen in de handen der Duitschers gebleven. Ludendorff gewaardigde zich niet er zelf te bouwen. Hij geloofde in hun doeltreffendheid niet en verwaarloosde dit wapen, dat in den Zomer van 1918 zoo schromelijk de Duitsche gelederen zou teisteren.

Verder gebeurde er in 1917 niets noemenswaards meer op het westelijk front - tenzij het opdagen der eerste Amerikanen, 145,000 in getal op het einde van 1917, en twee miljoen man sterk met den Wapenstilstand. Ofschoon de tijd ontbrak opdat de Amerikaansche legers al hun macht zouden ontplooien, zijn al de geschiedschrijvers het eens om te oordeelen dat de aanwezigheid en de hulp der Yankees niet weinig bijdroegen om den uitersten Duitschen stormloop in 1918 te verijdelen.

Hier is het wellicht het gepaste oogenblik om even te gewagen van het beruchte Zimmermann-telegram, dat President Wilson bewoog aan Duitschland den oorlog te verklaren. In de eerste dagen van 1917 slaagde het Engelsch *Intelligence Service* er in volgend telegram te onderscheppen en te ontcijferen, gericht door den Duitschen minister voor Buitenlandsche Zaken aan graaf Bernstoff, Duitsch gezant te Washington:

‘Telegram Nr. 15, strikt vertrouwelijk. Voor de uitsluitend persoonlijke voorlichting van Uwe Excellentie en voor mededeeling langs veiligen weg, aan den Duitschen minister te Mexico. Telegram Nr. 1, absoluut vertrouwelijk. Moet door u zelf ontcijferd worden. Het is ons inzicht vanaf den 1 Februari (1917) den onbegrensden duikbootenoorlog af te kondigen. Men zal niettemin pogen de Vereenigde Staten onzijdig te houden. Maar in geval wij daarin niet mochten gelukken, is het onze bedoeling aan Mexico een bondgenootschap voor te slaan in de volgende voorwaarden: gemeenschappelijke leiding van den oorlog, gemeenschappelijk sluiten van den vrede, ruimen geldelijken steun en de verzekering dat Mexico de destijds verloren gebieden in Texas, Nieuw-Mexico en Arizona zal heroveren. Voor wat de bijzonderheden betreft, wordt het sluiten van het accoord toevertrouwd aan Uwe Excellentie, die bovenstaande voorstellen zal kenbaar maken aan den President (der Mexicaansche Republiek), zoodra de oorlog met de Vereenigde Staten zal verklaard zijn. Gij zult hem ingeven (suggérer) aanstonds Japan te polsen en aan te zetten om terstond partij te kiezen; wijzelf zullen op hetzelfde oogenblik stappen doen in denzelfden zin. Breng er, als u blieft, den President van op de hoogte dat de onbegrensde duikbootenoorlog ons van stonde af laat betrouwen dat Engeland binnen enkele maanden vrede zal afsmeeken. Ontvangst berichten.
Zimmermann.’.

Het torpedeeren van neutrale of Amerikaansche schepen, waarbij verschillende burgers der States weer eens het leven inboetten, leidde in Maart 1917 tot het afbreken der diplomatische betrekkingen tusschen Amerika en Duitschland. Maar het is niet zeker dat President Wilson den oorlog zou verklaard hebben, indien het hooger aangehaald telegram, met nog een paar andere, die het bevestigden en die eveneens door de Britten onderschept en ontcijferd werden, hem niet

was voorgelegd geworden. (Men raadplege hieromtrent het boek *Service Secret* van Generaal Sir George Ashton). Nu dat het bleek dat Duitschland, nog vóór dat het met Amerika officieel overhoop lag, niet alleen Mexico, doch ook Japan - al had dit land sedert 1914 met de Verbondenen tegen Duitschland gestreden - tegen de Vereenigde Staten in het harnas zocht te jagen, kon en moest Wilson niet langer twijfelen: het Amerikaansch staatsbelang stond klaarblijkelijk op het spel, en den 6 April verklaarden de Vereenigde Staten dan den oorlog aan Duitschland.

Mexico wachtte er zich wel voor te verroeren, en Japan protesteerde met klem, zoodra het Duitsch opzet ontsluierd werd. Meer nog: Poincaré zegt in zijn *Gedenkschriften* dat Japan zich in beginsel bereid verklaarde zware artillerie, bediend door nationaal personeel, naar het Russisch front te sturen. Daar kwam echter niets van terecht, wegens het losbreken der omwenteling in Rusland: hiermede werd een toestand geschapen, die in 1917 het zwaartepunt grootendeels naar het Oostelijk front verlegde.

Op het Oostelijk Front.

Het Russisch Leger in de Revolutie.

Voor de krijgsverrichtingen op het Oostelijk front in 1917-1918, kan voorzeker geen meer gezaghebbende bron geraadpleegd worden dan generaal Hoffmann: hij was inderdaad stafoverste van kroonprins Rupprecht van Beieren, die gedurende die periode het oppercommando op dit front uitoefende. Wij zullen dan ook het boek van generaal Hoffmann, *La Guerre des Occasions manquées*, meer dan eens aanhalen. Maar voor de begrijpelijkheid van het gebeuren, is het noodig even uit te weiden over de geestesgesteldheid van het Russisch leger. Hieromtrent vonden wij belangrijke gegevens in het reeds vermeld opstel van generaal Youri Danilov. (*Revue des Deux-Mondes*, van 1 November 1930).

Van in den Winter 1916-1917 broeide de omwenteling en lag het Russisch leger zoo goed als lam. De soldaten hadden de gewoonte aangenomen met de Duitschers - die op dit oogenblik elders hun handen vol hadden en daarom den Russischen beer lieten sluimeren - te ‘verbroederen’. Russen en Duitschers ontmoetten elkaar geregeld in het no man's land, bezochten elkaars loopgraven, wisselden geschenken uit. In den beginne geschiedde zulks gewoonlijk buiten de Russische officieren om. Maar:

‘Stilaan werd het erger. In het begin stoven de soldaten uiteen op het bevel van hun officier. Vervolgens werd het noodig door een naburige batterij één of twee schoten te laten afvuren op de verbroederaars om ze uiteen te drijven. In 1917, na de omwenteling, werd de toestand zoodanig dat de infanteriesoldaten de meesters waren op het front. De ar-

tillerie, die tuchtvol gebleven was, moest om onverhoedsche aanvallen te vermijden wanneer zij schoot, op haar hoede zij tegen haar eigen voetvolk, zich met prikkeldraad omringen en steeds gereed zijn om met de mitrailleuse te antwoorden.'

En het beterde er natuurlijk niet op, wanneer de Februari-omwenteling, die den Tzar verdreef en na korten tijd Kerenski aan het bewind hielp, aan het leger haar vrijheidsboodschap bracht. De soldaten, die sedert eeuwen onder den knoet gebukt gingen, werden ineens de gelijken hunner officieren. Het decreet van 1 Maart 1917 sleepte in al de regimenten de verkiezing na van soldatenraden, wier bevoegdheid niet nauwkeurig afgebakend was, maar die vanzelfsprekend het gezag der bevelvoerende officieren betwistten en ondermijnden.

Kerenski had naast de vrijheid ook grond beloofd aan de soldaten - en het Russisch leger bestond overwegend uit moejiks, uit boeren. Zij dachten: 'Willen wij van die verdeeling van het eigendom genieten, hoofdzaak is dat wij blijven leven.' Resultaat:

'Stilaan werden de stellingen ontvolkt. De prikkeldraad, die te voren onafgebroken gespannen stond, werd op vele plaatsen doorgesneden. De loopgraven stortten gedeeltelijk in onder den regen. De grachten en "boyaux" waren niets anders meer dan modderpoelen. Men vocht niet meer: dit alles werd nutteloos...'.

En natuurlijk: de soldaten, die ten andere doorslecht gevoed en verzorgd werden, verlieten in massa een front, waarop zij niets meer oordeelden te doen te hebben, te meer daar de revolutie de officieren van alle machtsmiddelen beroofd had. Een decreet had uitdrukkelijk bepaald dat de wapens onder den controol der gekozen comité's of soldatenraden moesten blijven, en dat zij in geen geval aan de officieren mochten uitgeleverd worden, zelfs indien deze het eischten. De doodstraf was afgeschaft, de militaire tucht te niet gedaan: wat zou de soldaten nog tegengehouden hebben? In de eerste dagen van de omwenteling, dus reeds in de lente

van 1917 reisde generaal Danilov van zijn hoofdkwartier naar Pskov, per trein:

‘De locomotief en de wagens van mijn trein waren volgepropt met soldaten; er bevonden er zich zelfs op het dak. De manschappen verlieten hun korps naar beliefte en verplaatsten zich naar willekeur.’

Het eenige wat de officieren nog vermochten om een gedeelte van de Russische legers in het veld te houden, was de vaderlandsche snaar te tokkelen en hun volk pogen te overtuigen van de noodzakelijkheid van de voortzetting van den strijd.

‘Oh! die meetingen! Onmogelijk zich gelijk waar of waarvoor bij een eenheid te bevinden, zonder naar een op voorhand voorbereid spreekgestoelte in open lucht en met roode stof bekleed, geleid te worden, van waarop de oversten verplicht werden tot de soldaten een redevoering te houden over een interessant onderwerp. De oversten profiteerden er van om van het offensief te spreken: doch zij vonden geen echo bij de soldaten. Deze belegerden het “schavot” - het was hun uitdrukking - en, opgezweept door de revolutionnaire menners die in de menigte verdoken zaten, spraken hun overste kordaat tegen en beletten hem voort te gaan, vooraleer zij voldoening bekomen hadden. De grootste omzichtigheid was geboden. Een ongelukkig woord kon alles verkerven.

Ik herinner mij bijzonder een incident dat voorviel met generaal Broessilov, destijds generalissimo der revolutionnaire legers. Het was in Juni 1917, en men maakte zich gereed om tot het offensief over te gaan. Generaal Broessilov, op inspectie naar mijn leger gekomen, drukte den wensch uit een der lastigste divisies te schouwen. Zij was zoo woelig wegens de aanwezigheid in haar gelederen, als hulpdokter, van den bolsjewist Skianski, die later een zoo triestige vermaardheid verwierf, en dewelke een grooten invloed uitoefende over de manschappen.

Tijdens zijn inspectie richtte de generaal het woord tot de

troepen en trachtte ze te overtuigen van de noodzakelijkheid de Verbondenen bij te staan, die krachtdadig de rijke wijngaardenstreek van Champagne verdedigden.

- Goed zoo, riep een stem, komende uit de achterste rangen. Wij vergieten hier ons bloed, wij rotten in het slijk, om wijngaarden te redden die duren wijn voortbrengen voor de burgers en de kapitalisten! Weg met de bloedzuigers! Genoeg ons opgehitst tegen de Duitschers. Het is tijd dat de oorlog gedaan is!

En de voorste rijen, voortgestuwd door de achterste, rukten naar den redenaar op, dreigend met hun bajonetten schermend.'

Voorzeker, generaal Youri Danilov was een tzaristisch officier, en droeg derhalve de Revolutie in zijn hart niet. Maar zijn beschrijving geeft goed de atmosfeer weer, die heerschte op het Russisch front, vanaf midden 1917. Wanneer men daarbij in aanmerking neemt dat heel het binnenland ontredderd was, dat de gezondheidstoestand der troepen zeer te wenschen liet - er was zelfs scheurbuik uitgebroken - dan zal het niemand verwonderen dat het offensief der Russen, dat in Juni 1917 toch nog losging, geen schijn van een kans had. Een handjevol mannen van goeden wil liep voorop en poogde de weifelende massa mee te rukken; maar wanneer die voorvechters, waaronder de officieren een aanzienlijke verhouding vormden, gevallen waren, speelde het destijds nog tuchtvol Duitsche leger met de rest zooals de kat met de muis. Rekening gehouden met wat voorafgaat zal het verder verloop der krijgsverrichtingen eenieder thans duidelijk worden.

De Laatste Krachtinspanningen der Russissche Legers.

Het uitbreken der Russische Omwenteling leidde op het Oostelijk front tot een wonderbaren toestand. Kerenski - met de bedoeling de Duitschers in draai te houden, volgens

generaal Hoffmann - had laten aanzeggen dat hij bereid was een afzonderlijken vrede te sluiten. Om de Russische legers, wier staat van ontbinding wij hooger beschreven, niet te prikkelen, drong de Reichsregeering van haar kant bij de Duitsche legerleiding aan op de grootste omzichtigheid: niet verroeren was het politiek wachtwoord. Het hoofdkwartier was echter de meening toegedaan, dat het van de geboden kans moest gebruik maken om zich de best mogelijke strategische basis te verzekeren, met het oog op alle gebeurlijkheden, en dus ook op deze van een heroplaaien der vijandelijkheden. Aldus besloot Hoffmann, na afspraak met Ludendorff, in stilte het bruggenhoofd op den Stockhod te veroveren. Daartoe werden 300 kanonnen en 100 bommenwerpers samengetrokken:

'Het succes van dien aanval overtrof onze verwachtingen. Buiten een aanzienlijk krijgsmateriaal maakten wij 10,000 krijgsgevangenen buit. De opperste legerleiding, die met de Reichsregeering overeengekomen was geen enkel aanzienlijk gevecht te leveren op het Oostelijk front gedurende die periode, zat in verlegenheid voor het opstellen van het dagelijksch communiqué. Zij besloot den omvang van dit succes te verzwijgen, wat natuurlijk de troepen misnoegde die er aan deelgenomen hadden. De bedoeling werd niet begrepen want de volgende dag vermeldde het Russisch communiqué het gevecht met opgave van den datum en van nauwkeurige gegevens.'

Generaal Hoffmann maakt er de Kerenski-regeering dus feitelijk een verwijt van, dat zij de 'bedoelingen' van de Duitsche legerleiding niet 'begreep'! De Russen hadden zich stilzwijgend moeten laten aftakelen door de Duitsche veldheeren, die tegen den wil van de Duitsche regeering in tot den aanval waren overgegaan! Wanneer de Duitschers dan beweren, dat de Russen in Juli 1917 de vijandelijkheden heropnamen onder de drukking van Engeland, houdt zulks geen steek: het waren de Duitsche generaals, die kost wat kost een militaire overwinning wilden boeken. Het is niet

zonder een zekere voldoening dat Hoffmann vaststelt: ‘Tot met het einde van Juni troffen de Russen steeds duidelijker aanvalsvoorbereidingen, en wanneer den 1 Juli de Russen in Galicië tot den aanval overgingen, was zulks voor ons geen verrassing. Het openen der vijandelijkheden door de Russen schonk aan de Duitsche legerleiding hare vrijheid tot handelen terug.’ Ludendorff en Hoffmann hadden trouwens hunne voorzorgen getroffen, zooals verder blijken zal.

Den 1 Juli 1917 braken de Russen dus in de Oostenrijksche stellingen tusschen Zborow en Brzeczany: doch de eerste Duitsche korpsen, die Hoffmann van Ludendorff verkregen had, met het oog op het beslissend offensief tegen de Russen, waren toevallig in die streek gelegerd: zij grepen in, en den 2 Juli was op dit punt de Russische stormloop al gefnuikt. Den 4 Juli randden de Russen het Oostenrijksch leger Bothmer aan, doch na enkele dagen werden zij ook daar afgeslagen. Meer bijval behaalden zij met hunne aanvallen, den 6 en 7 Juli, tegen het IIIe Oostenrijksch leger ten Zuiden van den Dniester; de Russen verovereden Kalusz en bedreigden Stryi. Een Beiersche ruiterijafdeeling slaagde er in den Russischen vooruitgang te stuiten en hiermede was die uiterste krachtinspanning, gekend als het Kornilov-offensief, feitelijk ten einde. Wanneer de Duitschers op hun beurt, den 19 Juli, in de streek van Zloczow met vier legerafdeelingen, waaronder de 1^{e} en 2^{e} gardeafdeelingen, hun offensief ontketenden, boorden zij door de Russische stellingen zooals door boter; vanaf den eersten dag zaten zij al meer dan 15 kilometer ver achter het Russisch front; dit werd het sein voor een algemeenen aftocht der Russen, op de hielen gevolgd door de Oostenrijkers en het Xe Duitsche leger, dewelke in de eerste dagen van Augustus uit eigen beweging de achtervolging moesten stopzetten: ‘De afstand die de Duitsche troepen van hunne basis scheidde werd te groot, de bevoorrading volgde niet meer. De Oostenrijksch-Hongaarsche troepen bezaten de noodige offensieve kracht niet om het succes uit te baten.’

Om geen tijd te verliezen verlegden de Duitschers dan de krijgsverrichtingen van het Zuiden naar het Noorden: den eersten September ontketende het VIIIe Duitsch leger, onder generaal von Hutier - de specialist der doorbraken, dien wij in 1918 op het Westelijk front zullen terugvinden - een nieuw offensief tegen het bruggenhoofd van Riga. Eerst werden stikgassen - het berucht ‘geel-kruis’ gas, waarvan wij gewaagden - tegen de Russische stellingen losgelaten, daarna volgde een korte doch hevige beschieting met 170 batterijen en 230 mijnenwerpers. Die voorbereiding duurde van 4 uur tot 9 uur 's morgens: juist de tijd om de Russen toe te laten hunne posities te ontruimen. Wanneer de Duitschers vooruit rukten, ontmoetten zij maar hier en daar den weerstand van een handjevol desperado's, die den dood boven de vlucht verkozen. Niets kon de Duitschers beletten tot Sint-Petersburg door te dringen - tenzij de afstand. Zij vergenoegden zich evenwel met de bezetting van Riga, en voerden in den loop van de volgende weken alleen nog enkele kleine operaties uit, links en rechts. Ludendorff, door de Engelschen in Vlaanderen ongenadig bestookt, had dringend versterkingen noodig; te meer daar de Italianen hun elfde Iszonzo-offensief ondernomen en Gorizia veroverd hadden. De Oostenrijkers begonnen te zwichten, en ook daar was een Duitsch hulpleger onontbeerlijk.

Inmiddels was op de eerste Russische omwenteling de October-revolutie gevolgd, die de bolsjewisten aan het bewind hielp: den 26 November richtte Krylenko - van onderofficier tot generalissimo bevorderd, stelt generaal Hoffmann niet zonder een zweempje kastemisprijzen vast - een wapenstilstandsverzoek tot het Duitsch hoofdkwartier.

‘Generaal Ludendorff belde mij op, en vroeg mij: ‘Kan er met die lieden onderhandeld worden?’ Ik antwoordde: ‘Jawel, er kan onderhandeld worden. Uwe Excellentie heeft troepen noodig, en daar zijn de eerste gevonden.’

Den 2 December 1917 boden de bolsjewistische gevolmachtigden zich aan, namelijk Joffe, Kamenev (schoonbroeder van

Trotsky), mevrouw Byzenko ‘die reeds een zekere vermaardheid verworven had met een minister te vermoorden’, een onderofficier, een matroos, een arbeider en een boer, naast enkele stafofficieren, die als technische raadgevers meegekomen waren, doch verder niets in de pap te brokken hadden. Karakhan was secretaris van de Russische afvaardiging. Van Duitsche zijde had de opperste legerleiding de zaak in handen genomen: generaal Hoffmann vertegenwoordigde Ludendorff. Hem waren Oostenrijksche, Bulgaarsche en Turksche militaire experten toegevoegd, alsmede enkele politieke raadgevers. Als zetel voor de conferentie werd Brest-Litovsk gekozen.

Militair gesproken was de toestand zoo simpel als hij groot was, De Duitschers, die kost wat kost met hun oostelijk front wilden opruimen, stelden voorwaarden die althans in hunne oogen ‘niets onrechtvaardigs of krenkends voor de Russen behelsden. Met een normale partner, hadden enkele uren moeten volstaan om op die basis een wapenstilstand te sluiten.’ Dat was echter zonder den waard gerekend.

De Vrede van Brest-Litovsk.

Was de toestand louter militair gesproken zoo helder als pompwater, politiek was hij des te ingewikkelder. De Duitschers wilden kort en goed vrede sluiten; de bolsjewisten, die goed besloten waren niet meer te vechten, wilden vooral revolutionnaire propaganda voeren. Derhalve rekten zij de onderhandelingen, zoozeer als het maar eenigszins doenlijk bleek.

Eerst vergden zij, dat al de debatten zouden openbaar gemaakt worden, wat hun toeliet in overvloed beginselverklaringen af te leggen. Toegestaan. Dan stelden zij als voorwaarde, dat de Duitschers gedurende de onderhandelingen geen troepen van het oostelijk front meer zouden weghalen. Nogmaals toegestaan, te gereedelijker daar al de korpsen

met eenige militiare waarde al lang naar het Westen op weg waren, zooals generaal Hoffmann het zakelijk vaststelt. Eindelijk stonden zij er op, dat er van loopgraaf tot loopgraaf zou verder verbroederd worden. ‘Aangezien het onmogelijk scheen de betrekkingen van loopgraaf tot loopgraaf heelemaal te beletten, stelde ik dus voor ze te beperken bij sommige punten op het front. Aldus bleef het mogelijk een zekeren controol uit te oefenen en beslag te leggen op het grootste gedeelte van de propaganda-literatuur die ongetwijfeld naar onze lijnen ging stroomen. Wanneer de Russen daarenboven eischten dat de bolsjewistische literatuur vrijelijk in Duitschland zou ingevoerd worden, moest ik mij daartegen verzetten, maar verklaarde mij bereid den uitvoer van die literatuur naar Frankrijk en naar Engeland te vergemakkelijken.’

Men ziet het: de Duitschers zochten de revolutionnaire propaganda als wapen tegen hunne vijanden aan te wenden. Zij verloren echter uit het oog dat de censuur bij de Verbondenen waakte, en dat hunne eigen legers inmiddels door de bolsjewistische propaganda bewerkt werden: al de geschiedschrijvers zijn het eens om te besluiten dat de kiemen der omwenteling die in 1918 in de Duitsche vloot uitbrak, en vandaar naar het binnenland oversloeg - zoo ook in Oostenrijk-Hongarije - op het Russisch front opgedaan waren. Van in 1918 had Ludendorff het veilig geacht sommige afdeelingen, komend uit het Oosten, te ontbinden en de manschappen met groepjes in ‘betrouwbare’ regimenten in te lijven. Dit had echter alleen voor gevolg de haarden van revolutionnaire aansteking te vermenigvuldigen. Dit was een gevolg van den vrede van Brest-Litovsk, dat de Duitsche veldheeren zeker niet gezocht hadden!

Die vrede werd trouwens zoo licht niet gesloten. Joffe schipperde zoo handig, dat na enkele weken de Duitsche en Oostenrijksche regeeringen respectievelijk staatssekretaris von Kühlmann en graaf Czernin als gevolgmachtigden naar Brest-Litovsk stuurden. Hiermede verzeilden de onderhandelingen

van het militair naar het politiek plan - iets wat de Russen in petto voorzeker op prijs stelden.

Bleek het inderdaad dat Hoffmann, wegens het ontduiken der Russen, geen komaf kon maken met de onderhandelingen, het vlotte nog veel minder wanneer het er op aankwam tusschen Duitschland en zijn Verbondenen de eigenlijke vredesvoorwaarden te bepalen. Het ging zoover dat Oostenrijk-Hongarije op zeker oogenblik dreigde Duitschland in den steek te laten. 'Wanneer luitenant-generaal Cciczericz met een afzonderlijken vrede dreigde, antwoordde ik dus zeer kalm, dat dit me een uitstekend gedacht leek, dat ik aldus vijf-en-twintig Duitsche legerafdeelingen zou beschikbaar krijgen, die op het krijgsfront onze Oostenrijksch-Hongaarsche bondgenooten steunden. In geval van een afzonderlijken vrede zou de rechterflank van het Duitsch leger automatisch door Oostenrijk-Hongarije gedekt worden, en bijgevolg, zegde ik, zou de militaire toestand van Duitschland merkelijk beter worden.'

Dergelijke argumenten temden ten slotte de Oostenrijkers en ook de Bulgaren en de Turken, die ieder vanzelfsprekend zooveel mogelijk de lakens naar hunne zijde zochten te trekken. Toen dit gekibbel zijn hoogtepunt bereikt had, bemoeide Wilhelm II er zich mede: hier was een gelegenheid geboden om een flater te begaan, en die zou hij niet verzuimen. Hij wilde aanhechtingen in Polen, in de Baltische Staten, en dies meer - en generaal Hoffmann verspeelde heel wat welsprekendheid en tijd om hem te overreden. Wanneer Hoffmann den 2 Januari eindelijk met een concreet voorstel voor de pin kwam... verklaarde Joffe dat hij zijn regeering moest raadplegen. Hij vertrok, en eenige dagen later... keerde Trotsky in persoon in zijn plaats terug.

Met hem kregen de Duitschers nog meer tablatuur. Hij begon met een redevoering af te steken die 'het bloed van al de aanwezige officieren deed koken.' Bovendien zorgde hij er voor dat zijn speech draadloos verspreid werd. Na eenige dagen waren de besprekingen tusschen Trotsky en de Duit-

schers feitelijk afgebroken, en begonnen deze laatste te onderhandelen met afgevaardigden voor Oekreenje, dat verklaarde zich van Rusland te willen afscheuren, waarop Trotsky antwoordde, dat het dit gerust kon probeeren.

Ten slotte besloten de Duitschers (en hierbij rekenen wij natuurlijk steeds hunne bondgenooten) uit te pakken met een ultimatum. Doch Trotsky was hen te voor: den 10 Februari verklaarde hij dat hij geen vrede sloot, doch dat Rusland voortaan den oorlog als geëindigd beschouwde, dat het zijn leger demobiliseerde, en dat het dit feit ter kennis van al de volkeren en Staten zou brengen... waarop hij zijn matten oprolde en er van onder trok!

'Die verklaring van Trotsky lokte algemeene onthutsing uit, en alleman bleef stom', noteert generaal Hoffmann. Wat nu gezongen? De militairen vonden de oplossing: zij vroegen en verkregen de toelating om de krijgsverrichtingen herop te nemen. Acht dagen nadat Trotsky vertrokken was, zetten de Duitsche legers zich in beweging: al waren het nu ook landsturmkorpsen, zij bezetten alles wat zij wilden. Van af den tweeden dag van dit 'offensief' hadden de Russen draadloos geseind dat zij opnieuw wilden onderhandelen: doch de Duitschers zetten hunnen opmarsch niet stop, vooraleer zij Polen, Letland, Litauwen, Estland veroverd hadden. De Keizer hoopte inderdaad in de Baltische landen eenige tronen op te richten voor zijn jongere zoons...

Terwijl dit alles plaats greep, waren Kühlmann, Czernin, en de overige politieke onderhandelaars naar Bukarest vertrokken, om er vrede te sluiten met Rumenië, dat wegens de ineenstorting van Rusland de wapens had moeten neerleggen. Ditmaal hadden de militairen dus de baan vrij: Hoffmann stelde vredesvoorwaarden op, die de Russen niet eenmaal meer wilden onderzoeken. Zij teekenden blindelings, daardoor betuigend dat zij zich tijdelijk neerlegden bij een toestand, die alleen door het geweld geschapen was.

Hiermede was het oostelijk front evenwel nog niet gelikwideerd. Nauwelijks was de vrede te Brest-Litovsk geteekend

of de bolsjewisten vielen in Oekreenje binnen, wierpen de Rada of nationale regeering omver... en de Duitsche en Oostenrijsche legers mochten opnieuw oprukken ter hulp van dien ‘bondgenoot’: de eerste bezetten Kiew, de tweede Odessa. Met dit alles moesten de Duitschers, tot met den Wapenstilstand, nog tamelijk veel troepen op het oostelijk front houden, om de wingewesten voor de lieve zoontjes van hun Keizer te vrijwaren. En dat het oostelijk front voor de oorlogsmoede troepen van militair standpunt precies geen gezond klimaat was, steekt de oogen uit.

Op het Diplomatisch Front.

Het Defaitisme.

Negentienhonderd zeventien was niet alleen het jaar der muiterijen: het was ook het jaar van het defaitisme.

Wat moet verstaan worden door dit woordje, dat zoo 'n groote plaats inneemt in het werk der meeste geschiedschrijvers? Wat was een defaitist? Heden ten dage, wanneer wij zonder hartstocht oordeelen, zou de beste begripsbepaling misschien zijn: een mensch die zijn verstand gebruikte, niet ten bate van den oorlog, doch ten bate van den vrede.

Een grootnijveraar, bij voorbeeld, die obussen vervaardigde en ze tweemaal te duur verkocht, en aldus zijdelings zijn vaderland verried, dat was geen defaitist: hij werkte voor den oorlog.

Een journalist, die door zijn opruiende artikelen, zijn land in een politiek meesleepte, waarvan de logische uitkomst de nederlaag moest zijn, dat was geen defaitist: hij werkte voor den oorlog. Aldus waren de Duitsche pangermanisten, die door hunne uitdagende houding heel de wereld tegen Duitschland in het harnas joegen en ten slotte de verplettering van hun vaderland veroorzaakten, geen defaitisten: zij werkten voor den oorlog.

Maar in Duitschland waren de linksche sociaal-democraten, die zich tegen de drijverijen der pangermanisten verzetten en die redelijke vredesvoorwaarden eischten, defaitisten: zij gebruikten hun verstand voor den vrede.

In Oostenrijk was de jeugdige Keizer Karel I, wanneer hij in 1917 door bemiddeling van Prins Sixtus van Bourbon, officier in het Belgisch leger, vredesonderhandelingen met de Verbondenen poogde aan te knoopen, een defaitist.

In Frankrijk was Joseph Caillaux, die begreep dat de oorlog Europa naar den ondergang rukte, en derhalve vrede wilde zien sluiten, een defaitist. Zoo ook, om dezelfde reden, Ramsay Mac Donald in Engeland. En defaitisten waren al de socialisten uit al de landen, die elkaar op onzijdig terrein, te Stockholm, Kienthal of elders zochten te ontmoeten, om een grondslag voor den vrede te zoeken. Defaitist was ook de Paus, die wilde bemiddelen. En defaitist waren de protestantsche 'conscientious objectors'.

Theoretisch hadden de defaitisten buiten twijfel gelijk: practisch werden zij echter gemaneuvreerd, en nog wel door de militaristen. De Duitsche legerstaf bij voorbeeld, steunde geldelijk, door bemiddeling zijner agenten en spionnen, de defaitische pers in Frankrijk. En omgekeerd rekenden de militairen uit het kamp der Verbondenen op de Duitsche defaitisten, zooals op bondgenooten. *De eerlijke vredesgezindheid werd aldus door den vijand gehanteerd als een giftig krijgswapen.*

Twee korte uittreksels uit het dagboek van Poincaré zullen zulks veraanschouwelijken. Den 10 Mei lezen wij:

'Lange en pijnlijke zitting van het krijgscomité. Ribot deelt ons mede dat Isvolsky, op last van zijn regeering, den meest bevreemdenden stap heeft ondernomen. De Russische regeering overhandigt ons een verzoek, uitgaande van het Comité der Russische arbeiders en soldaten, gericht aan Frankrijk. Groot-Brittanje en Italië, waardoor verlangd wordt dat ieder van die landen paspoorten zou verleenen aan leden der pacifistische socialistische minderheden ter bestemming van Petrograd. Voor wat Frankrijk betreft noemt het Russisch Comité uitdrukkelijk Brizon en Longuet.'

En den 31^{en} Mei:

'Ik stel kordaat aan generaal Pétain deze vraag:

- Indien er een internationaal socialistisch congres plaats grijpt te Stockholm, en indien de Franschen er de Duitschers ontmoeten om de vredesvoorwaarden te overwegen, zult gij

uw leger in handen houden? Zult gij verkrijgen dat het voortstrijdt?

Pétain antwoordt vierkant:

- Neen.

Dit eene woordje, krachtig uitgesproken, maakt sterken indruk op de leden van het Krijgscomité.

Painlevé zegt dat na die verklaring de paspoorten niet kunnen verleend worden. Hij wijst er evenwel op, dat er van weerskanten gevaar bestaat. Indien het congres plaats grijpt, inertie van ons leger. Indien de Russische uitnoodiging afgewezen wordt, inertie van het Russisch leger; en 75 Duitsche legerafdeelingen worden beschikbaar en stroomen naar ons front.

- Ja, zegt Pétain. Maar het gevaar van 75 Duitsche legerafdeelingen, die ons komen aanvallen, is merkelijk minder te duchten dan de ontmoediging van ons leger.'

De ervaring bewees dat Pétain juist keek. De 75 Duitsche afdeelingen werden in 1918 werkelijk uit Rusland weggehaald en naar Frankrijk gestuurd. Duitschland verloor niettemin den oorlog, omdat de Fransche, Engelsche en Amerikaansche legers hun strijdvaardigen geest behouden hadden.

De toestand was vermoedelijk heelemaal anders geweest, indien er in 1917 te Stockholm of elders, met het goedachten der regeeringen, onder socialisten der beide kampen was onderhandeld geworden. Welk zou inderdaad logischer wijze de uitkomst geweest zijn? De socialistische voormannen, sprekend in naam der oorlogsmoede volkeren en legers, zouden een redelijke vredesresolutie gestemd hebben. Rusland zou ze aangenomen hebben, en met den heerschenden geestestoestand in het Fransch leger op dit oogenblik, ook Frankrijk. De Russen en de Franschen zouden feitelijk de wapens neergelegd hebben. Dit was zeer schoon geweest, op voorwaarde dat de Duitschers het ook gedaan hadden. Maar Hindenburg-Ludendorff hadden niet alleen hun leger doch ook de krijgsleiding nog sterk in handen. Zij zouden zich zeker met de vredesvoorwaarden van Stockholm niet vergenoegd hebben,

en het gevolg ware geweest dat de pacifisten uit alle landen alleen de overwinning van het Duitsch militarisme zouden in de hand gewerkt hebben - iets wat zij zeker niet zochten!

Welk is dan het besluit? Dat het pacifisme uit den booze is? Heelemaal niet! Wij willen er alleen eens te meer op wijzen, *dat er voor de gezonde rede geen plaats meer is, eenmaal dat de oorlog aan den gang is. Er is immers altijd één der twee kampen, dat de vredespogingen zal uitbaten, niet voor den vrede doch voor den oorlog.* Dit is de les van het defaitisme.

En het zou een illusie zijn te wanen, dat het morgen anders zou kunnen zijn dan gister. Door de oorlogsverklaring wordt de vredesgezindheid automatisch defaitisme. Dit wil zeggen dat men, in oorlogstijd, niet zuiver voor den vrede *kan* ijveren: men is nooit zeker, dat men niet onbewust de bondgenoot wordt der vijandelijke militaristen. Het is te laat vredesgezind te zijn, wanneer de oorlog woedt. Er wordt zoodanig gelogen, de geesten zijn zoo geweldig vertroebeld, de massa vermoedt zoo weinig wat er achter de schermen gaande is en welke inzichten de regeeringen en veldheeren koesteren, dat de dungezaaide helderziende enkelingen feitelijk machteloos staan. Wanneer de oorlog woedt is het te laat: *het is in vredestijd, wanneer men voor den vrede kan uitkomen, zonder het gevaar te loopen zijn land te schaden, dat men het moet doen.*

De Vredesverzoeken.

Den 12 December 1916 verklaarde Bethmann-Hollweg in den Reichstag dat Duitschland, mede namens zijne bondgenooten, in een nota gericht aan de onzijdige mogendheden, de voorwaarden kenbaar gemaakt had volgens dewelke het bereid was vrede te sluiten.

Op het papier waren de voorwaarden nog al redelijk. Maar Duitschland kon op dit oogenblik met een oorlogskaart

uitpakken, die veel gunstiger was dan zijn eigenlijke toestand. En dan: zooals wij gezien hebben, was de zedelijke toestand der Fransche legers zoodanig, dat de Verbondenen terecht mochten bevreesd zijn dat de soldaten zouden weigeren den strijd herop te nemen indien Duitschland achteraf, tijdens de onderhandelingen, onmogelijke eischen stelde. Lloyd George was de eerste om dit vredesverzoek, waarvan de oprechtheid mocht betwijfeld worden, als een krijgslist aan te klagen. Spijts de tusschenkomst van President Wilson kwam er dan ook niets van te recht. Wij vermelden het hier alleen volledigheidshalve.

Veel gewichtiger was de stap ondernomen door de jonge keizer Karel I van Oostenrijk-Hongarije, die op het late van 1916 den stokouden Franz-Jozef had opgevolg. In zijn eerste boodschap tot zijn volkeren had hij aangekondigd: ‘Ik wil alles doen om zoohaast mogelijk de gruwelen en de offers des oorlogs te bannen, en om aan mijne volkeren de verdwenen zegeningen van den vrede terug te schenken, zoodra de eer der wapenen, de levensvoorwaarden van mijne staten en van hunne trouwe bondgenooten, en de koppigheid onzer vijanden het zullen toelaten.’

De daad bij het woord voegend ontbood Karel zijn twee schoonbroeders, prinsen Sixtus en Xaveer van Bourbon, die als artillerieofficieren in het Belgisch leger dienden, om kennis te nemen van zijn vredesvoorslagen. Behoorlijk gemachtigd door de Belgische en Fransche regeeringen vertrokken de beide prinsen in maart 1917 incognito al over Zwitserland naar Weenen, alwaar zij op het kasteel van Lauxemburg met den jongen Keizer een eerste gesprek voerden, waarvan prins Sixtus volgend relaas verstrekte in zijn boek ‘L'offre de paix séparée de l'Autriche’:

‘Nadat de eerste ontroering over is, vangt de Keizer dadelijk de bespreking aan, zeggend: Er moet absoluut vrede gesloten geworden, ik wil het kost wat kost. Het oogenblik is uiterst gunstig, want wij hebben allemaal successen en tegenslagen gekend: de krachten zijn ongeveer evenredig. Met

den oorlog voort te zetten, kan natuurlijk een van ons ertoe komen een volledige overwinning af te dwingen en den vijand te verpletteren. Maar is het mogelijk ooit heelemaal zijn vijand te verpletteren en ten welken prijze zal hij verpletterd worden? Het is akelig er aan te denken.'

Karel I duidde dan verder in breede trekken aan wat hij verstond door een vrede door vergelijk: hij aanvaardde namelijk dat Frankrijk Elzas-Lotharingen zou terugkrijgen, dat België en Servië moesten hersteld worden, hij wilde zekere tegemoetkomingen aan Italië verleenen en zoo voorts. Van een anderen kant verklaarde hij zijn verbintenissen jegens Duitschland te willen nakomen, maar hij zou zijn bondgenoot waarschuwen dat Oostenrijk-Hongarije absoluut vrede wilde, en dat de Duitschers dus dienden redelijk te zijn, wilden zij verder op het bondgenootschap en op den steun van Oostenrijk-Hongarije kunnen blijven rekenen.

Lloyd George, in het begin van April 1917 op de hoogte gebracht, verklaarde zich t' akkoord om op de door prins Sixtus medegedeelde grondslagen verder te praten. Rusland waar de Omwenteling uitgebroken was, haakte naar vrede. Er bleef alleen nog Italië te overhalen. Daartoe werd een eerste bijeenkomst gehouden te Saint-Jean de Maurienne, waarop baron Sonnino als ontwijkend antwoord gaf, dat Italië geen vrede kon sluiten zonder zijn oorlogsdoeleinden te verwezenlijken.

Prins Sixtus keert daarop naar Lauxemburg terug, om den Keizer op de hoogte te brengen van den stand der onderhandelingen en verneemt uit diens mond deze onthutsende verklaringen: 'Prins Lvov, voorzitter van den Russischen Raad (vóór Kerenski), heeft hem den vrede voorgeslagen op de basis van het "statu quo ante bellum" en, *drie weken te voren, heeft Italië bij hem een stap ondernomen om een afzonderlijken vrede te vragen, niets anders eischend dan het gedeelte van het Trentino waar Italiansch gesproken wordt.* Dit aanbod, verduidelijkt hij, gaat niet uit van baron Sonnino,

doch van generalissimo Cadorna, t' akkoord met den Koning en de partij Giolitti-Tittoni.' (Galtier-Boissière).

Niets schijnt dus het sluiten van den vrede in den weg te staan; den 9 Mei 1917 bevestigt Karel I in een brief aan prins Sixtus dat Italië hem een afzonderlijk vredesverzoek heeft toegericht, waardoor het aan alle onmogelijke eischen verzaakt, en dat er zijns inziens dus geen bezwaar bestaat opdat die mogendheid, volgens den wensch van Frankrijk en van Engeland, aan het sluiten van den vrede zou deelnemen. Hij vraagt dat de Verbondenen rond den 15 Juni een gevolmachtigde naar Zwitserland zouden sturen om het afzonderlijk vredesverdrag te teekenen. Duitschland zou dan wel willens nillens moeten volgen. Doch den 1 Juni verklaarde de toenmalige Fransche ministerpresident Ribot, het veto van Italië inroepend, dat de vrede alleen uit de overwinning kon komen. In andere woorden, een eenige kans was verkeken om in 1917 een einde te stellen aan het bloedbad. Waarbij Galtier-Boissière aanmerkt:

'De naoorlogsche documentatie heeft niets anders gedaan dan de waarheid van de thesis van prins Sixtus van Bourbon-Parma te bevestigen. Om niet kordaat te moeten spreken tot een bondgenoot (Italië), die niet zeer betrouwbaar en wiens militaire krachtsinspanning meer dan gemeten was, alsook uit vrees een te schitterende rol toe te bedeelen aan een prins van den huize Bourbon, hebben president Poincaré en Ribot in het begin van den zomer 1917 de Verbondenen belet met Oostenrijk-Hongarije een afzonderlijken vrede te sluiten, waarvan de gevolgen onberekenbaar zouden geweest zijn.

Eenmaal de vrede met Oostenrijk geteekend, moesten Turkije en Bulgarije onmiddellijk begeven, en bleef Duitschland alleen tegenover de Verbondenen. De bevoorrading van Duitschland in mondbehoeften en in olie van uit Hongarije werd dadelijk stopgezet; het Duitsch "moral" brak ineen, zekere werkstakingen in de oorlogsfabrieken, de revolutie een jaar vroeger...'

Voor Frankrijk alleen waren van Augustus 1917 tot November 1918, 260,206 dooden, 408,722 gevangenen en vermisten, en schier anderhalf millioen gewonden en verminkten gespaard gebleven. Europa zou minder diep geschokt geworden zijn, wij zouden heden misschien in dezelfde mate de ellende der wereldkrisis niet kennen, en Rusland had willicht in de plaats van het bolsjewisme een democratisch regiem gekregen...

In ieder geval, zonder het veto van Italië, waarachter het tachtigjarig ‘peeken in uniform’ Ribot zich verschool, had de vrede met Oostenrijk-Hongarije, en onvermijdelijk kort daarop met Duitschland, kunnen gesloten worden in 1917. Dit is een feit dat niet kan geloochend worden en dat hier wel een bondige vermelding verdiende, al kwam er nu ook wezenlijk niets van terecht.

Op het Italiaansch Front.

Caporetto.

Wij hebben nog al uitvoerig uitgeweid over de muiterijen in het Fransch leger en over het defaitisme, omdat dit de eerste werkzame simptomen waren der oorlogsmoeheid, die vanaf 1917 overal merkbaar werd. Thans zouden wij even willen stilhouden bij de krijgsverrichtingen op het Italiaansch front, dat in den loop van 1917 de Verbondenen groote zorg baarde naar aanleiding van de ramp van Caporetto.

Zooals vroeger gezegd had Italië, dat vóór den oorlog een Drieverbond gesloten had met Duitschland en Oostenrijk-Hongarije, in Augustus 1914 dit Drieverbond opgezegd, om in den zomer 1915, na lang loven en bieden en wikken en wegen, ten slotte de partij der Verbondenen te kiezen. Tusschen haakjes verdient het hier wel vermeld te worden dat Mussolini met d'Annunzio en Marinetti destijds tot de meest hartstochtelijke voorstanders der Entente hoorden, en rust noch duur kenden vooraleer zij hun land aan de zijde van Frankrijk in den oorlog medegesleurd hadden; dezelfde Mussolini en Marinetti spelen tegenwoordig tegen Frankrijk ongeveer dezelfde argumenten uit als destijds tegen Duitschland, wat nog eens bewijst dat een dubbeltje soms vreemd rollen kan!

Het Italiaansch front was op verre na zoo uitgebreid niet als de overige: het strekte zich uit over ongeveer 500 kilometer en was in twee deelen gesplitst. Het zoogezegd front der Alpen leende zich bitter slecht tot offensieve krijgsverrichtingen. Het was feitelijk onmogelijk moderne troepenmassa's te leiden en te bevoorraden doorheen dien baaierd

van bergen en sneeuwvelden. De Italianen zagen zich dan ook genoopt al hunne aanvallen te ontketenen op het nauwe Iszonzofront, wat dan verklaart dat niet minder dan elf opvolgenlijke Iszonzoslagen geleverd werden, waarvan de vier eerste in 1915. De Italianen hadden evenwel kostelijke weken laten voorbijgaan, en zoo kwam het dat zij in 1915 geen noemenswaard succes boekten. In het begin van 1916 ondernamen zij hun vijfde Iszonzo-offensief, om de Franschen te Verdun te ontlasten, doch in Mei 1916 moesten zij op hun beurt het hoofd bieden aan een Oostenrijksch offensief, dat ze een tijdlang ernstig bedreigde.

Conrad von Hoetzendorff, de Oostenrijksche opperbevelhebber, had vergeefs aan Falkenhayn de hulp van een Duitsch leger gevraagd om voorgoed met Italië af te rekenen. Generaal Hoffmann beweert dat de Duitschers op dit oogenblik een reuzenkans verkeken met het verzoek van Conrad niet in te willigen. En inderdaad, de Italianen liepen een zoo ernstige davering op, dat men zich terecht mag afvragen of zij niet heelemaal buiten strijd zouden gezet geworden zijn, indien achter het weinig strijdvaardig Oostenrijksch leger eenige Duitsche divisies gezeten hadden. Wat daar ook van zij, in Juni 1916 sloeg Broessilov met zijn reuzenoffensief tegen de Oostenrijkers los, en noopte deze al hunne beschikbare troepen naar het oostelijk front te sturen. De aldus ontzette Italianen benuttigden deze omstandigheid om tot den tegenaanval over te gaan en een gedeelte van het verloren terrein te heroveren. In Augustus slaagden zij er in, bij een nieuw offensief op den Iszonzo, het bruggenhoofd van Gorizia te veroveren, wat hunne eerste groote overwinning was. In November leverden zij een negenden Iszonzoslag die voor gevolg had de Oostenrijkers te beletten troepen weg te halen om het Duitsch leger van Mackensen te steunen, dat bezig was met de Rumenen te verslaan.

In Mei 1917, kort na het mislukt offensief van Nivelle, vielen de Italianen zonder gevolg een tiende maal, aan op den Iszonzo, en in Augustus, terwijl de Engelschen rond Ieper

hun duivels ontbonden, een elfde maal. Dit laatste offensief, over een front van 60 kilometer, dreigde het Oostenrijksch front in te stampen: de Italianen beschikten over meer kanonnen en ammunitie dan ooit te voren, en de Duitschers werden eens te meer verplicht bij te springen om hun wankelenden bondgenoot een riem onder het hart te steken.

Rusland was op dit oogenblik verre uitgeschakeld, en zoo konden de Duitschers uit het Oosten hun XIVe leger, onder generaal Otto von Below, weghalen en naar Italië sturen, von Below, bijgestaan door een Oostenrijksch leger onder generaal Krauss, ging den 24 October 1917 in de streek van Flitsch - Tolmino, dus ten Noorden van het Iszonzofront, tot den aanval over en brak door de Italiaansche posities. De Italianen werden door die doorbraak genoopt heel hun Iszonzofront te ontruimen. Deze ramp, gekend als de nederlaag van Caporetto kostte hun 300,000 krijgsgevangenen en een massa kanonnen en materiaal. Eerst op de Piave konden zij, met de hulp van bijgesnelde Engelsche en Fransche versterkingen, den vloed indammen en opnieuw een defensief front oprichten.

Zij hadden evenwel een zoo geweldigen klop gekregen dat het maanden aanliep vooraleer de nieuwe opperbevelhebber, Diaz, die na Caporetto Cadorna vervangen had, enkele kleine aanvallen kon ondernemen. En het waren weer eens de Oostenrijkers die in Juni 1918 het initiatief namen; zij balden hun laatste krachten samen om door een uiterste wanhoopsoffensief, onder de leiding van keizer Karel in persoon, Italië neder te werpen. De Oostenrijkers hadden evenwel alle stootkracht verloren. Zij slaagden er in, aanvankelijk, de Piave over te steken, maar een Italiaansche tegenaanval wierp ze achteruit en berokkende hun ontzaglijke verliezen. Den 4 October 1918, bijgestaan door Fransche, Engelsche en Amerikaansche hulp, gingen de Italianen tot den beslissenden aanval over; na vijf dagen scheen hun oprukken gestuit te zijn, wanneer de Fransche en Engelsche troepen de Oostenrijksche lijnen tusschen de Piave en Vittorio instampten en het laatste

Oostenrijksch verweer braken. Heel het totaal ontmoedigd Oostenrijksch-Hongaarsch leger sloeg aan het muiten, brak op eigen gezag den strijd af, en trok plunderend naar huis. Den 4 November gaf Oostenrijk-Hongarije zich op genade en ongenade over.

Er is veel getwist geworden over de houding van Italië en over de waarde van zijn leger. Het is zeker dat Italië zich steeds tamelijk afzijdig gehouden heeft en op veel oogenblikken meer aan zijn eigen oorlogsdoeleinden dan aan de noodige solidariteit onder Verbondenen gedacht heeft. Anderzijds valt het niet te loochenen dat het meer dan eens, namelijk ten tijde van Verdun en van den veldtocht van Rumenië, zijn best gedaan heeft om de Verbondenen te ontlasten.

Wat de waarde van het Italiaansch leger betreft, er dient toegegeven te worden dat het in den beginne maar zeer gebrekkig uitgerust was en dat Italië destijds nog bijlange zoo geen nationaalbewust land was, als tegenwoordig onder Mussolini. De Italiaansche soldaten streden zonder veel geestdrift in een oorlog die door een groot gedeelte der bevolking zeker niet gezocht en door eenige fanatieke drijvers opgedrongen werd. Het staat vast dat de Italianen, gezien hunne getalsterkte en rekening gehouden met hunne zware verliezen, in den wereldoorlog niet bijzonder effectief geweest zijn. Laten wij zeggen dat zij zonder veel brio hunne rol gespeeld hebben, die op dit oogenblik zeker nog geen eerste-planrol was!

Balans van het Derde Oorlogsjaar.

Wanneer wij de gebeurtenissen van het derde oorlogsjaar overschouwen, komen wij weer eens tot verschillende vaststellingen, die wij hieronder opsommen.

Vooreerst: naarmate de oorlog duurt worden voort vreeselijkere wapens en verdelgingsmiddelen ingevoerd. Het geelkruis gas van prof. Haber verdient een bijzondere vermelding, omdat hiermede voor het eerst met een chemisch wapen uit-

gepakt wordt, waartegen het menschelijk gestel feitelijk niet kan beveiligd worden. De Duitschers, om beschouwingen die wij hooger aanhaalden, maakten er gedurende den laatsten wereldoorlog maar een tamelijk bescheiden gebruik van. Maar sedertdien hebben de gewezen Verbondenen dit gas ook vervaardigd, en toen de Wapenstilstand geteekend werd, hadden de Franschen alleen er 5,000 ton van in voorraad. Sedertdien werkten de laboratoria van al de landen onverdroten. Wij mogen veilig besluiten dat de wereldoorlog ons maar een flauw voorsmaakje bracht van de chemische verdelgingsmiddelen, en dat op dit oogenblik in al de landen duizenden ton geel-kruis gas (en beslist nog gevaarlijkere gassen) voorhanden zijn, die vanaf den eersten dag met volle geweld zouden aangewend worden. Wat niet alleen de strijders doch ook de burgerlijke bevolking daarmede te wachten staat, vergt eilaas geen betoog!

1917 bracht verder het aanwenden op breede schaal van de tanks, die de krijgskunst veel dieper zouden revolutionneeren dan de veldheeren het zelf dachten; in 1918 speelde dit wapen een hoofdrol, en in een aanstaanden oorlog zou het buiten twijfel eveneens een eerste-plan-rol spelen. De technische verweermiddelen houden echter gelijken tred met de verdelgingsmiddelen, zoodat de legers in het veld ongeveer tegen elkaar opgewassen blijven en dat te duchten staat dat, in een aanstaanden oorlog, de slagen ten minste zoozeer zullen gericht worden tegen de weerlooze burgerbevolking als tegen de gepantserde legers in het veld. Een leger kan maar stand houden op het slagveld in zooverre het gevoed wordt met volk, met materiaal, met proviand door het land. Waar de ervaring geleerd heeft dat moderne legers feitelijk niet te vernietigen zijn - van 1914 tot 1918 kon er geen beslissing op de gevechtsterreinen afgedwongen worden - bestaat er groot gevaar dat de strategen in de toekomst de levensslagaders der landen zullen zoeken te verdelgen, het is te zeggen de groote steden, de havens, de fabrieken.

In dit opzicht bracht de onbegrensde duikbootenoorlog, door Duitschland in 1917 ontketend, een duidelijke vingerwijzing. Van den 1 Februari 1917 tot het einde van den oorlog stuurden de Duitschers 3,600 schepen van een gezamenlijke tonnenmaat van 12,427,000 naar de haaien, ongeacht de 3,525,000 ton van 1914 tot 1917 vernield. En let wel: naast de waarde der schepen gingen de ladingen te loor, een bruut verlies van miljarden en miljarden vertegenwoordigend, naast de reusachtige kosten opgeslorpt door de achtduizend hulpschepen en de 2,000 vliegtuigen die bestendig met de krijgsvloten op de onderzeeërs jacht hielden!

Wel, dezelfde zeeschuimerij die gedurende den oorlog de oceanen teisterde, zou thans te lande ontketend worden. Van af 1917 werden open steden, zooals Parijs of Londen van uit de lucht bestookt. Indien niet meer verwoestingen werden aangericht, dan was het omdat de luchtvloten nog bij lange zoo sterk niet waren als heden ten dage. Er waren minder vliegtuigen en, bijzonder, hun vluchtstraal was nog zoo aanzienlijk niet. Een raid van drie, vierhonderd kilometer was destijds nog een krachttoer; heden is dat een wandelingske, in het bereik van iederen loods. Bij de groote maneuvers wordt tegenwoordig de beschieting van steden door honderden vliegtuigen geregeld als thema genomen: al de deskundigen zijn het eens om het als mogelijk en technisch uitvoerbaar te beschouwen dat een groote stad op weinige uren zou vernield worden. In Duitschland, in Italië, in Frankrijk, in Engeland, in Amerika, reppen de tijdschriften - en niet alleen de militaire tijdschriften - van oefeningen die de burgerlijke bevolking zouden moeten opgelegd worden met het oog op het luchtgevaar. In enkele steden werd hiermede reeds een begin gemaakt. Kan het beter en uitdrukkelijker betoogd worden, dat ook de burgers als strijders zullen bejegend worden, het is te zeggen uitgemoord en uitgeroeid waar de vijand ze kan genaken?

In dit opzicht bracht 1917 nog een andere les: gedurende dit jaar werden de krijgsverrichtingen van weerskanten met

betrekkelijk minder doortastendheid doorgezet. De generaals bekenden zijdelings hun onmacht om een louter-militaire beslissing af te dwingen. Gedurende jaren hadden de veldslagen elkaar opgevolgd, zonder resultaat: de verliezen in manschappen en in materiaal waren aangevuld geworden door nieuwe lichtingen en door de krijgsnijverheid. Hoe langer de oorlog duurde, hoe sterker de legers werden. Niet alleen stonden er meer soldaten in het veld, maar de strijdende eenheden beschikten over een veel grootere vuurcapaciteit dan in den beginne. Wat gebeurde er alsdan? Vermits de strijders in het veld feitelijk tegen elkaar opgewassen bleven en niet begaven, trachtte men de beslissing die op het front niet viel. achter het front uit te lokken. De Duitschers zouden niet aarzelen Lenin en Trotsky in een gelooden wagen van uit Zwitserland naar Rusland te vervoeren, om er de revolutie aan te wakkeren. De Verbondenen van hun kant, hongerden door de blokkade de Duitsche burgergevolking uit; en in 1918 zouden de Duitsche legers de wapens neerleggen, minder omdat de strijd militair gesproken niet meer vol te houden was, dan wel omdat de omwenteling het verweer lam legde.

In 1917 waren verschillende regeeringen, overal de massa der strijders en veel veldheeren, te vinden voor het sluiten van een vrede door vergelijk. Er werd onderhandeld tusschen Karel I van Oostenrijk en de Verbondenen. Waarom kwam er van die onderhandelingen niets terecht? Karel I had vanzelfsprekend op geheimhouding aangedrongen. Hadden de tegenstanders van zijn politiek moeten vernemen dat hij in 't geniep onderhandelde, zij zouden met de hulp van Duitschland den jongen Keizer van zijn troon gestooten hebben. Van een anderen kant moesten de Franschen b.v. eveneens die besprekingen geheim houden; het steekt de oogen uit dat de Fransche soldaten, gedurende en kort na de muiterijen, zouden geweigerd hebben voort te strijden indien zij geweten hadden dat een vredesverdrag tusschen Oostenrijk en de Verbondenen zoo goed als gereed was, en alleen nog moest geteekend worden. Dus hadden Oostenrijk en de Verbondenen

een solidair belang om aan de vredesonderhandelingen geen ruchtbaarheid te verleenen, en werd de massa derhalve, dank aan de censuur, onwetend gehouden. Maar zoo werd het dan ook mogelijk dat een paar dwarsdrijvers, namelijk Sonnino en Ribot, moedwillig stokken in het wiel konden steken, en dat een mogelijke vrede verkeken werd: geen van de miljoenen strijders die in 1918 nog vochten, geen van de honderdduizenden die nog vielen, vermoedden dat de oorlog tot het bittere eind uitgevochten werd, alleen omdat een paar 'peekens in uniform' geen vrede gewild hadden! Wat bewijst dat steeds het volk het gelag betaalt! Vermits de massa onwetend gehouden wordt, vermits een paar dwarsdrijvers alle redelijke vredespogingen kunnen verijdelen, ligt het besluit voor de hand: het is gemakkelijk een oorlog te ontketenen, het is bijna onmogelijk hem stop te zetten. Zooals de zaken staan moet de moderne oorlog bijna onvermijdelijk een blinde verdelgingskrijg zijn.

Hoofdstuk VI.
1918.

Op het Westelijk Front.

De Kaiserschlacht.

Vermits de vredesonderhandelingen in 1917 niets opleverden, stond er niets op dan den strijd in 1918 voort te zetten. De Duitschers, wetend dat de Oostenrijkers, de Turken en de Bulgaren uitgeput waren en alleen nog stand hielden in de hoop op een Duitsche overwinning, hadden daarbij alle belang om door een uiterste krachtinspanning een spoedige beslissing af te dwingen. Te meer daar de blokkade Duitschland ongenadig uithongerde en de burgerlijke bevolking, nog slechter gevoed dan het leger, ontmoedigde. Ludendorff besloot dus met het voorjaar al de beschikbare Duitsche strijdmachten in het vuur te werpen. De Oostenrijkers toonden zich daarbij weinig geneigd om de Duitschers te helpen: zij stemden er alleen in toe 8 Duitsche legerafdeelingen op het Italiaansch front af te lossen en 46 zware batterijen af te staan. Voor de rest weigerde de Oostenrijksche stafoverste von Arz, die na de troonbestijging van Karel I Conrad von Hoetzendorff had opgevolgd, Oostenrijksch voetvolk naar het Fransch front te sturen, niet zonder ironie opmerkend ‘dat zijn minderwaardigheid aanzienlijk de broederlijke samenwerking der twee legers zou geschaad hebben’. In waarheid stonden Karel I en bijzonder keizerin Zita, die Fransch bloed in de aderen had, tegen het zenden van Oostenrijksche troepen naar Frankrijk onverzettelijk gekant. Zij beweerden, waarschijnlijk niet ten onrechte, dat hun niet-Duitsche onderdanen hoegenaamd niets voelden om hun bloed te gaan vergieten op het westelijk front. Nu dat Rusland uitgeschakeld en dat Italië door de ramp van Caporetto tijdelijk schaakmat gezet was, verkoos Oostenrijk-Hongarije even uit te blazen.

Bij de Verbondenen vlotte het al niet veel beter, grootendeels door de schuld van den Amerikaanschen opperbevelhebber Persching, die een traagdenkend koppigaard was. Van in November 1917, na de ineenstorting van het Russisch front en Caporetto, hadden Pétain en Clémenceau aldus Amerika gewaarschuwd: 'Wij hebben 2,600,000 Fransche soldaten verloren, gedood, buiten strijd of gevangen. Wij houden een front van 500 kilometer met 1,100,000 strijders en de Engelschen 150 kilometer met 1,200,000 man. Het Duitsch front wordt gehouden door ongeveer hetzelfde aantal troepen, maar wij kennen den omvang van hunne reserves in manschappen niet op het Russisch front.'

Derhalve drong Pétain aan, dat de Amerikanen een miljoen man zouden sturen tegen het begin van 1918 en daarna nog een ander miljoen om het eerste te vervangen. Er bestond hoofdzakelijk behoefte aan manschappen. Doch Pershing, die een groot zelfstandig Amerikaansch leger onder zijn bevel wilde oprichten, benuttigde aanvankelijk schier de helft van de beschikbare scheepsruimte om materiaal en hulpdiensten te vervoeren. Niettemin bevonden zich in Juli 1918 een miljoen Amerikanen in Frankrijk; in Juni landden er 278,664, in Juli 360,000. Feitelijk kwamen die versterkingen grootendeels te laat: het Amerikaansch leger zou maar één zelfstandige krijgsverrichting van eenigen omvang uitvoeren: de verovering van den uitsprong van St-Mihiel. Doch verschillende Amerikaansche legerafdeelingen werden ingeschakeld tusschen de Fransche legers en bewezen werkelijke diensten.

Inmiddels, in afwachting dat de Amerikaansche versterkingen opdaagden en strijdvaardig werden, besloten de Verbondenen zich defensief te houden. Zij hadden daartoe alle belang: Amerika en Engeland vervaardigden met de massa krijgsmateriaal en bijzonder tanks, terwijl anderzijds, dank aan de Amerikanen, de reserves in manschappen steeds aangroeiden. De Duitschers hadden integendeel met het begin van 1918 het hoogtepunt van hunne militaire macht bereikt. Zelfs de piepjonge klas van 1900 werd al gedrild, en de voor-

uitzichten waren dat de getalsterkte van het Duitsch leger gaandeweg zou slinken. Voor Duitschland kwam het er dus op aan van zijn tijdelijke overmacht in het begin van 1918 gebruik te maken om kort en goed een beslissenden slag te slaan.

Hoe stonden de machtsverhoudingen werkelijk met het ingaan van het laatste oorlogsjaar, op den vooravond van de Kaiserschlacht? In Maart 1918 had Duitschland veertig legerafdeelingen uit Rusland naar Frankrijk overgebracht. Daarnaast had het uit de legers die voort het Russisch en Rumeensch front bleven bewaken, de beste en jeugdigste soldaten getrokken om er zijn eenheden op het Fransch front mede te versterken. Alles samen telde het Duitsch veldleger in Frankrijk, in het voorjaar van 1918, 3,500,000 strijders. Daarop waren er 56 keurafdeelingen, speciaal uitgerust en getraind, die de doorbraak moesten verzekeren. Gedurende heel den winter 1917-1918 werd er onverdroten geoefend. ‘De troepen waren gewapend en uitgerust zooals nooit te voren. Zij ontvingen een groot aantal zware en lichte mitrailleuses, handgranaten en geweergranaten, mijnenwerpers en begeleidingsgeschut bestemd om de bataljons of de regimenten te volgen. Men stelde te hunner beschikking een voorheen ongekende hoeveelheid vliegtuigen en artilleriestukken: *men berekende dat er 100 stukken noodig waren per kilometer.* Een korte doch geweldige voorbereiding moest den stormloop voorafgaan. De vijandelijke artillerie moest verlamd worden door de gasobussen, het voetvolk in zijne schuilschansen gehouden worden door het geschut en de mijnenwerpers. Het Duitsch voetvolk moest stap voor stap oprukken, volgens een op voorhand berekend plan, onder de bescherming van een beweeglijk spervuur dat langzaam maar zeker voorafging. Dit spervuur, soort van voorwacht van projectielen, moest den weg banen voor dezen die volgden.’ (Schnitzler.)

Het eenige waar het Duitsch leger te kort aan had, was eten. Maar aanvankelijk hinderde dit weinig, omdat de soldaten voelden dat hun, zooals in 1914, een nieuwe reuzenkans

geboden werd. De Duitschers beschikten inderdaad, op den vooravond van het offensief, over 192 legerafdeelingen tegen 185 voor de Verbondenen. Men ziet dus, dat deze sedert den herfst, hunne gelederen zooveel mogelijk versterkt hadden. Maar niettemin hadden zii minder troepen in het veld dan de Duitschers, al beschikten zij ook over meer reserves; het toestroomen van die reserves zou ten andere, in den loop van den zomer, de tij doen keeren. In afwachting hadden de Verbondenen nog een hachelijken stond door te bijten. Zij vroegen zich dan ook af: tegen wie zal de eerste groote slag losgaan? Tegen de Engelschen of tegen de Franschen? De Duitschers lieten naturlijk niets van hunne inrichten los, en troffen hunne voorbereidingen in het grootste geheim. Wij zullen verder zien hoe een louter toeval het Engelsch *Intelligence Service* een zeer kostelijke vingerwijzing aan de hand deed, en hoe de Verbondenen ingelicht werden dat de Engelschen meer dan waarschijnlijk den eersten slag zouden af te weren krijgen. De Duitschers hadden het Engelsch leger gekozen, omdat zij dit eenerzijds als minder ervaren dan het Fransch beschouwden, en omdat zij anderzijds Engeland als hun taaisten tegenstander aanzagen en het gemakkelijker hoopten murw te krijgen, indien precies het Britsch leger verslagen werd.

Zelfs het nakende gevaar vermocht de Verbondenen niet te bewegen om hun commando te éénigen. Pétain, Haig en Pershing voerden alle drie oppermachtig het bevel over hunne respectievelijke legers, en Foch, die destijds nog maar raadsman was van de Intergëallieerde Conferentie, drong te vergeefs aan op het samenstellen van een algemeene strategische reserve. De Duitschers waren aldus nog bevoordeeligd door de versnippering der vijandelijke strijdmachten.

Als eerste inzet van hun overwinningsoffensief, van hun *Kaiserschlacht*, kozen zij de instamping van het Engelsch front van weerskanten van Saint-Quentin, tusschen Arras en La Fère, over den ontzaglijken afstand van 75 kilometer. Drie legers moesten dien aanvaal uitvoeren: rechts, het zeventiende

leger onder Otto von Below, in het midden het tweede leger onder von der Marwitz, en links het achttiende leger onder von Hutier, alles samen een massa van 59 legerafdeelingen van allereerste gehalte.

Onze lezers zullen zich wellicht herinneren hoe von Hutier zich op het Russisch front beroemd gemaakt had als specialist der doorbraken. Het was zijn naam die de Engelschen zijdelings inlichtte over wat hun te wachten stond. Wij lezen inderdaad in *Service secret* van generaal Sir George Ashton:

'Zooals het natuurlijk was speurden de agenten der Entente in de Duitsche bladen bijzonder het oorlogsnieuws op, en met een speciale zorg werden de gewestelijke bladen gezift, die uit kleine localiteiten kwamen, alwaar men mocht veronderstellen dat de censuur minder waakzaam en streng was dan in de volkrijke centra wier persorganen ruim verspreid waren in den vreemde. Op zekeren morgen vielen de oogen van een agent der Verbondenen in een klein dagblad uit Baden op een brief aan den uitgever van dit blad gericht door de moeder van een jong vlieger, die als slachtoffer van zijn plicht gevallen was in den sector van het vijfde (Engelsch) leger. De arme vrouw, fier over de ruchtbaarheid die hare mededeeling genoot, haalde eveneens als referentie den brief aan die zij ontvangen had van een hooggeplaatst generaal, bevelhebber van het (Duitsch) leger in den sector van Saint-Quentin. De uitgever drukte, zonder erg, eveneens dien laatsten brief af. *Hij droeg de handteekening van von Hutier.*

Nu, von Hutier, de voorbereider van de overwinning te Riga en elders, was nooit op het westelijk front verschenen. Het nieuws van zijne aankomst te Saint-Quentin - zoo stipt geheim gehouden als dit van de aankomst van Nelson te Cadix in October 1805 - bereikte weldra al over Zwitserland den bevelhebber van het vijfde (Engelsch) leger, en aldus groeiden zijne vermoedens tot zekerheid. Diensvolgens berichtte Cough den 3^{en} Februari aan zijne generaals dat het orkaan waarschijnlijk binnen kort tegen hen zou losbreken.'

Het kan dus niet gezegd worden dat de Engelschen verrast

werden wanneer de Duitschers den 21^en^ Maart 1918, om 4 uur in den morgen, lossloegen: zij hadden integendeel al hunne voorzorgen getroffen om de bruggen op te blazen, in geval van nood, en om zoo weinig mogelijk volk in de vooruitgeschoven lijnen te laten. Maar zij beschikten, tusschen Oise en Scarpe, maar over het derde leger onder Byng en het vijfde onder Cough, alles samen 28 legerafdeelingen, waarop slechts drie afdeelingen voetvolk en drie afdeelingen ruiterij in reserve. Dat ze daarmede de 59 Duitsche keurafdeelingen niet konden stuiten is begrijpelijk genoeg. Gedurende vijf uren beschoten de Duitschers ongenadig de vijandelijke stellingen. Daarna rukte hun voetvolk vooruit onder de beschutting van het beweeglijk spervuur. Het leger Byng hield hardnekkig stand en week maar voet voor voet; het leger Cough, dat te doen had met de twee legers von der Marwitz en von Hutier, werd integendeel overrompeld en uit al zijne stellingen verdreven, zoodat von Hutier weldra in het blakke veld zat. Dit stoorde eenigszins de Duitsche plannen, vermits Ludendorff juist het tegenovergestelde voorzien had, namelijk dat de twee overige legers zouden doorbreken en dat von Hutier op gemak zou volgen om den flank der Duitsche legers te beschermen. Niettemin braken de Duitschers, na een dagenlangen strijd, ook ten slotte door de posities van het derde Britsch leger, en den 25^en^ Maart scheidden alleen nog 30 kilometers hen van Amiens. Douglas Haig beschikte over geen versterkingen; Pétain, zelf voor een aanval beducht, loste begrijpelijkerwijze maar moeilijk zijn troepen; het waren niettegenstaande Fransche versterkingen die van af den 22^en^ Maart de bres zochten te stoppen die zich tusschen de Engelsche en de Fransche legers gaandeweg uitbreidde, om den 25^en^ Maart reeds een uitgestrektheid van 15 kilometer te bereiken! Den 25^en^ Maart werd generaal, later maarschalk, Fayolle, belast met het bevel over de verbonden troepen in dien hoek; hij beschikte op dien dag over zes Fransche afdeelingen voetvolk en twee afdeelingen ruiterij; maar die troepen waren in allerijl in kamions geworpen, zonder geschut, zonder gerief, zonder

staven. Den volgenden dag zetten zich nog acht Fransche afdeelingen in beweging, terwijl twee ruiterij-afdeelingen en talrijke vliegtuigen de bres van 15 kilometer tusschen de Fransche en de Britsche legers bewaakten. Sedert de Marneslag was de toestand zoo hachelijk niet meer geweest.

Het was alsdan, op dien eigensten 26^{en} Maart, op den historischen krijgsraad te Doullens gehouden, dat de Verbondenen aan Foch de taak opdroegen om 'de actie der verbonden legers op het westelijk front te coördonneeren', benoeming die rond half April zou opgevolgd worden door de aanstelling van Foch als generalissimo van al de verbonden strijdmachten op het westelijk en Italiaansch front.

Wat men van Foch ook denke, hij bezat een gave die bijzonder op zulke kritieke oogenblikken van onschatbare waarde was: hij verloor nooit den moed en handelde. Niet zoodra had hij de leiding in handen, of hij stuurde nog twee Fransche legers, het derde onder generaal Humbert, en het eerste onder generaal Debeney, om den legergroep Fayolle te versterken; het Fransch front werd aldus met 100 kilometer verlengd, wat de Britten in zooverre ontlastte, en de verbinding tusschen de Fransche en de Britsche legers herstelde. Vanaf den 27^{en} Maart begonnen de Duitschers dan ook zwaren tegenstand te ondervinden, en Amiens bleef hun ontzegd. Den 4^{en} en den 5^{en} April ondernamen zij nog een wanhopigen stormloop tegen die stad: maar Foch wierp gestadig nieuwe Fransche troepen in den strijd, en wist ten slotte den stortvloed in te dammen. De Duitschers hadden leelijk de Britsche legers toegetakeld, geweldig veel gevangenen en materiaal buit gemaakt, doch de groote doorbraak was mislukt. Het moet getuigd worden dat de Franschen hier de Britten gered hebben, zooals deze in 1916 de Franschen te Verdun ontzet hadden, door hun Somme-offensief. De tien dagen verbitterde strijd kostte de Franschen alleen 170,000 man, waarop 9,000 officieren. De Engelsche verliezen, waarvoor wij geen cijfers vonden, waren nog veel ontzaglijker, en de Duitsche waren natuurlijk ook niet gering. Dit was een van de bloedigste

slachtingen uit den wereldoorlog: op een halve maand tijds werden voorzeker boven het half miljoen strijders gedood, gewond of gevangen genomen.

Het was ook rond dien tijd dat de Duitschers van nabij Crépy, op meer dan 100 kilometer afstand, Parijs begonnen te beschieten met kanonnen van 210 mm. kaliber, die maar eventjes 120 kilometer ver droegen. Zij bereikten daarmede evenwel het zedelijk uitwerksel niet dat zij verhoopten. Wij hebben persoonlijk in den loop van 1918, door Parijs met ziekverlof trekkend, enkele van die obussen hooren vallen. Men hoorde ternauwernood in het gewoel der grootstad de doffe slagen, en niemand stoorde er zich aan - tenzij natuurlijk op de plaats waar de obussen vielen. Maar Parijs is zoo groot, dat zij werkelijk door de massa der bevolking op een smalende onverschilligheid onthaald werden.

Voortzetting der Kaiserschlacht

Door hun eersten aanval hadden de Duitschers een diepen inham gegraven in het front der Verbondenen, zonder het evenwel voorgoed te kunnen instampen. Hindenburg-Ludendorff, het nuttelooze van hun pogingen in dien hoek inziend, besloten hun offensief meer noordelijk te verleggen. De Engelschen, op het zestigtal legerafdeelingen die zij in Frankrijk telden, hadden er reeds rond de vijftig moeten in het vuur werpen om den eersten aanval af te slaan. De Duitschers mochten dus rekenen dat zij maar een betrekkelijk zwakken weerstand zouden ontmoeten, wat dan kon opwegen tegen het feit dat zij zelf hun nieuw offensief zouden moeten ondernemen zonder hun keurafdeelingen die nog in de streek van Amiens zaten.

Het waren hun 4e en 6e legers, respectievelijk aangevoerd door von Arnim en von Quast en te samen vijf en dertig legerafdeelingen sterk, die den 9 April lossloegen, tusschen La Bassée en Ieper, over een afstand van ongeveer veertig kilo-

meter. Die tweede aanval was al merkelijk zwakker dan de eerste: de bereikte resultaten waren dan ook bijlange zoo beduidend niet. Ondanks het feit dat de Portugeesche troepen zich ten eenenmale hadden laten verrassen en overrompelen, wat een oogenblik het Britsch front in gevaar bracht, weken de Engelschen maar voet voor voet, iederen meter grond hardnekkig betwistend. Het duurde veertien dagen vooraleer de Duitschers den Kemmelberg bereikten en na een verwoed gevecht bemeesterden. Doch verder brachten zij het niet. Foch had weer eens inderhaast Fransche versterkingen gestuurd, tien afdeelingen voetvolk en drie ruiterij. Daarenboven lagen er nog vier Fransche afdeelingen in reserve achter het Britsch front; ook de havens van het Nauw van Kales, waar de Duitschers het met dit tweede offensief op gemunt hadden, bleven hun ontzegd. Zij hadden alleen een tweeden kleineren inham in het front der Verbondenen kunnen graven.

Ons leger had gedurende de maand April het grootste gevaar geloopen en omzeggens gestadig gereed gestaan om in allerijl den aftocht te ondernemen. Het volstaat een blik op de kaart te werpen en zich van de ligging van den Kemmelberg te vergewissen, om te zien hoezeer de Duitschers onze verbindingen bedreigden. Onze soldaten hoorden en zagen van op ons front het kanon in hun rug. Van den Kemmelberg tot Duinkerken was de afstand ternauwernood zoo groot als van Diksmuide tot Duinkerken. Het is te zeggen dat wij het risico liepen afgesneden te worden, indien de Duitschers in de richting van het Nauw van Kales doorgebroken waren. In dit geval was er ons niets anders overgebleven dan de IJzerstellingen te ontruimen en tusschen de oprukkende Duitschers en de kust te zien door te glibberen; wat zoo'n aftocht, achtervolgd door een overmoedigen vijand die natuurlijk op zijn sprong zat, zou beteekend hebben is licht te raden!

Tweemaal hadden de Duitschers hun offensief tegen de Britten dus zien spaak loopen wegens het ingrijpen van Fransche versterkingen. Hun doel bleef de vernietiging der Britsche legers, doch om daartoe te geraken besloten ze ditmaal

hun derde offensief tegen de Franschen te ontketenen, om deze te verplichten hunne troepen van het Britsch front weg te halen. Het vergde evenwel eenigen tijd vooraleer Ludendorff zijn derde aanvalsleger kon samentrekken; hij moest namelijk een gedeelte van zijn keurafdeelingen uit den inham van Amiens weghalen om ze hooger op te verleggen, tusschen de Aisne en Champagne, alwaar hij voor de derde maal wilde van leer trekken. Foch bleef van zijn kant bij de pakken niet zitten: onmiddellijk na den mislukten stormloop tegen Amiens had hij reeds een tegenaanval willen ondernemen. Hij had daar moeten van afzien; de Duitschers waren hem inderdaad op één dag na te voor geweest met hun offensief in Vlaanderen. Spijts dien tegenslag ging hij evenwel onverstoorbaar voort met het voorbereiden van zijn tegenoffensief. Het is een historisch feit dat hij dit alleen kon omdat de oude heer Clemenceau hem door dik en dun dekte. Tot de interpelleerders die in het Parlement Foch beknibbelden en zijne afstelling eischten op grond van de twee nederlagen die de Verbondenen slag op slag geleden hadden, riep de Tijger:

'Veldoversten offeren die zich jegens het vaderland verdienstelijk gemaakt hebben om de goedkeuring weg te dragen van lieden die overhaastig oordeelen, zou een lafheid zijn waartoe ik niet in staat ben. Verwacht ze van mij niet!' Dit was even duidelijke als kranige taal; want iedereen ziet in dat Clemenceau met aldus Foch op zijn post te behouden een schromelijke verantwoordelijkheid op zich laadde. Had Foch gefaald en den oorlog verloren, het lijdt geen twijfel dat Clémenceau voor hem zou geboet hebben. Het was dan ook niet zonder reden dat de Tijger, wanneer Foch hem na den wapenstilstand dorst te beknibbelen, hooghartig grinnikte: 'Waar zoudt zij tegenwoordig zitten, mijn arme maarschalk, indien ik mijne borst tusschen u en uwe rechters niet gesteld had? Ik ben wel verplicht u daar aan te herinneren, vermits die gedachte nooit bij u is opgekomen.'

Hier zouden wij een kleine persoonlijke parenthesis willen openen. Toen de Duitschers hun tweede offensief in Vlaan-

deren ontketenden, lagen wij in het hospitaal van Hoogstade Juist omdat onze verbindingen bedreigd waren, werden in allerijl al de eenigszins vervoerbare gekwetsten ontruimd. Door die omstandigheid landden wij in April te Rouen aan, de voornaamste Britsche basis, en werden wij aldaar toevallig ooggetuige van het toestroomen der Britsche reserves. Dagin, dag-uit, werden troepen en materiaal ontscheept, gedurende heel den zomer. De Engelschen hadden inderdaad nog talrijke rekruten in hunne depots, en zij konden bovendien putten in de legers die hunne kusten, Ierland, Egypte, Indië en andere streken bewaakten. Al die beschikbare strijdmachten werden naar Frankrijk gestuurd om de verliezen door het veldleger geleden aan te vullen.

Derwijze, terwijl Ludendorff de Franschen aanrandde om zijdelings de Britten te verzwakken, benuttigden deze de verpoozing om hunne legers herin te richten, bij zooverre dat zij opnieuw strijdvaardig stonden, nog vooraleer de Duitschers er konden aan denken ze ter derde male aan te vallen. Het is perfect ijdel achteraf over de krijgsverrichtingen te zaniken: wij laten buiten kijf of Ludendorff ja dan neen een fout beging met zijn greep tegen de Engelschen te lossen. Wat wij met deze parenthesis beoogen is te verklaren hoe het komt dat de Britten, na de davering die zij in de lente opliepen, in den zomer opnieuw sterk genoeg stonden om op hun beurt tot den aanval over te gaan.

Wij loopen hier echter op de gebeurtenissen vooruit. Te voren moeten wij nog het verloop beschrijven van de twee groote offensieven die Ludendorff van eind Mei tot half-Juli tegen het Fransch front ondernam. Het eerste werd met groot succes bekroond, terwijl het tweede radicaal mislukte.

Einde der Kaiserschlacht.

Met het doel de Franschen te dwingen hunne troepen van het Britsch front weg te trekken, besloten de Duitschers dus

een derde offensief te ontketenen tegen de Fransche stellingen tusschen de Aisne en Champagne. Drie legers werden met die operatie belast; het 7e onder generaal von Böhm, het 1e onder generaal Fritz van Below, en het 18e onder von Hutier. Vermits hier een der sterkste sectors van heel het front moest ingebeukt worden, en namelijk het vermaarde bolwerk van het Chemin des Dames, troffen de Duitschers al de mogelijke voorzorgen opdat niets van hunne inzichten zou uitlekken. Hunne troepen marcheerden bij voorkeur 's nachts; en wanneer bij dag het een of het ander regiment door vijandelijke vliegers bespeurd werd, maakte het dadelijk rechtsomkeer om de Verbondenen te verschalken. Het moet gezegd worden dat Foch zich hier ten eenenmale liet verrassen; wanneer de Duitschers den 26 Mei om middernacht het vuur openden en met het krieken van den dag oprukten, ontmoetten zij vanwege de dungezaaide verdedigers maar een geringen tegenstand. Eenige geteisterde Engelsche legerafdeelingen, die men precies op dit als veilig beschouwd front gelegerd had om ze even te laten uitblazen, werden met gemak weggevaagd. Den 30 Mei bereikten de Duitschers ter tweede male de Marne, nabij Chateau-Thierry; op vier dagen hadden zij een vooruitgang van 55 kilometer geboekt, rond de zestig duizend krijgsgevangenen en een aanzienlijk materiaal buit gemaakt en drie rivieren overgestoken.

Eerst alsdan zag Foch, die halsstarrig geweigerd had dien aanval als gevaarlijk te beschouwen, den ernst van den toestand in en begon hij met de macht versterkingen naar dien bedreigden hoek te sturen; zoodra de versche Fransche troepen op het slagveld verschenen werd de Duitsche vooruitgang gestremd, en weldra was ook dit derde offensief vastgeloopen. Clemenceau had zich eens te meer ontembaar getoond, en tot de lieden die begonnen te reppen van een tweede ontruiming van de hoofdstad had hij van uit het Parlement met klem geroepen: ‘Ik zal vechten voor Parijs, in Parijs, achter Parijs.’ En niemand vond het belachelijk vanwege dien grijsaard van schier tachtig jaar, dat hij dorst te ver-

klaren: ‘IK zal vechten.’ Want iedereen, niet het minst de Duitschers, wist dat de Tijger werkelijk de ziel was van den Franschen weerstand. Hier zooals te voren bleef hij Foch met zijn gezag beschutten.

De Duitschers hadden dus een nieuwen inham in het front der Verbondenen gegraven - en ze zaten er op hun gemak niet in, vermits zij maar over luttel wegen en één spoorbaan beschikten om hunne troepen te bevoorraden. Om in dien toestand te verhelpen ondernam het leger van von Hutier den 9 Juni een vierden grootscheepschen aanval in de richting van Compiègne: hij werd echter afgeslagen door het IIIe Fransch leger van generaal Humbert. Hier bleek dat de Duitsche troepen veel van hunne stootkracht hadden ingeboet en dat de Franschen anderzijds stilaan een nieuwe tactiek verzonnen hadden om de nieuwe Duitsche offensieve methode te verijdelen. Die tactiek bestond hier in, dat er maar weinig troepen in de eerste lijnen meer gelaten werden, en dat het gros zich buiten het bereik van het veldgeschut in versterkte stellingen gereed hield om op het gepaste oogenblik tot den tegenaanval over te gaan. De vooruitgeschoven elementen, wel voorzien met mitrailleuses en met licht geschut dat gemakkelijk kon achteruit getrokken worden, hadden als zending den eersten stormloop te stremmen, die dan verder door het onaangetaste gros moest afgeslagen worden.

De Fransche legerleiding, door krijgsgevangenen en door vliegersverkenningen ingelicht, had de zekerheid verworven dat de aanstaande en vijfde Duitsche doorbraakaanval weer eens in Champagne, en wel namelijk rondom Reims moest verwacht worden. Het 4^{e} Fransche leger onder generaal Gouraud en het 5^{e} onder generaal Berthelot werden belast met het afweren van den eigenlijken aanval, terwijl de legergroep Fayolle, bestaande uit het 6^{e} leger onder Degoutte en het 10^{e} onder Mangin, zich meer westelijk, in de streek van Villers-Coterets moest gereed maken voor een tegen-offensief.

Den 15 Juli, om middernacht, openden de Duitsche batterijen het vuur. Doch reeds den dag te voren waren de Fran-

schen met een heftige beschieting begonnen, wat er voldoende op duidde dat zij op hunne hoede waren. Ditmaal konden de Duitschers op het uitwerksel der verrassing niet rekenen. Wanneer zij, den 15 Juli, met het eerste morgengloren oprukten, boorden zij tamelijk gemakkelijk doorheen de dunbezette eerste stellingen; maar schier nergens konden zij de tweede positie, waarachter het gros verschanst zat, ernstig aantasten. Den 16 Juli gaf Ludendorff, inziend dat zijn vijfde offensief totaal mislukt was, het bevel stop te zetten. Al de beschikbare troepen moesten in allerijl naar het Noorden vervoerd worden, alwaar hij te weeg was een nieuw offensief te ontketenen tegen de Britten. Doch ditmaal zou Foch hem te voor zijn.

Het 7e Duitsch leger onder von Boehm had sedert verschillende dagen bericht dat het voor zijn front een ongemeen drukke bedrijvigheid waargenomen had, en dat volgens alle waarschijnlijkheid een aanval te duchten stond. Het had herhaaldelijk versterkingen gevraagd. Ludendorff had er weliswaar eenige verleend, maar hij had er bijgevoegd dat het 7e leger zich niet diende bezorgd te maken, vermits zijn offensieven in de streek van Reims en kort daarop in Vlaanderen, waar de samentrekking schier voltrokken was, de Franschen zouden dwingen hunne beschikbare troepen links of rechts ter versterking te sturen. Dit was echter gerekend zonder de koppigheid van Foch.

Niet zoodra had deze ervaren dat het Duitsch offensief, in de richting van Reims, den 15en ingezet en den 16en stopgezet, mislukt was, of hij gaf aan den legergroep Fayolle het bevel tot den tegenaanval over te gaan in de streek van Villers-Coterets. 27 Fransche legerafdeelingen, 800 batterijen en een voorheen onbekend aantal tanks, van vijf tot zes honderd, sloegen den 18 Juli onverhoeds los. Die tanks waren onder de beschutting van een geweldig bombardement, dat het geronk der motors moest overstemmen, tot zeer dicht bij de Duitsche lijnen genaderd; een groot onweder vergezeld van slagregens had de Franschen in deze omstandigheid nog be-

gunstigd. Wanneer die honderden tanks op de hielen gevolgd door het voetvolk, uit den dageraad plots opdoken, werden de Duitschers op hun beurt verrast en achteruit geworpen. Voor de eerste maal, sedert meer dan vier maand, hadden de Verbondenen het initiatief der krijgsverrichtingen heroverd. Zij zouden het niet meer loslaten: de Kaiserschlacht was ten einde en verloren. Thans zouden de Engelsche en de Amerikaansche reserves meer en meer haar gewicht in de weegschaal laten voelen. In de plaats van zelf nog te kunnen aanvallen in Vlaanderen om de Britten den genadeklop toe te brengen, kreeg Ludendorff den eenen aanval na den anderen af te slaan.

Tegenoffensief der Verbondenen.

Wij hebben gezien hoe de forsige aanval door den legergroep Fayolle den 18 Juli uitgevoerd, het Duitsch offensief niet alleen tot staan bracht, doch voor de eerste maal sedert de lente het leger van Böhm tot den aftocht achter de Aisne noopte. Gedurende de volgende dagen bleef Fayolle voort aanvallen om de Duitschers bezig te houden, en den 8 Augustus sloegen de Verbondenen opnieuw los, tusschen Albert en Montdidier, met het IVe Britsche leger onder Rawlinson en met het eerste Fransch leger onder Debeney.

Ludendorff heeft dien 8 Augustus een ‘dag van rouw voor de Duitsche wapenen’ geheten, en het loont derhalve de moeite even bij dien aanval stil te staan, die aan den oorlog zijn beslissende wending gaf. De Engelsche generaal Rawlinson mag hier, naast Foch die zijn plan eenigszins gewijzigd goedkeurde, zijn aandeel in die overwinning opeischen. Wij vertelden hoe de Britten de maanden Juni en Juli, gedurende dewelke zij betrekkelijk met rust gelaten werden, benuttigden om hunne strijdmachten herin te richten. Zoo kwam het dat Rawlinson aan een aanval kon denken. Hij oordeelde daarbij terecht dat het uitwerksel van zijn offensief te grooter

zou zijn naarmate het den vijand zou verrassen, en trof de noodige voorzorgen opdat niets van zijne toebereidselen zou uitlekken.

Zijn legerkorpsbevelhebbers werden maar den 21 Juli op de hoogte gebracht van zijne inzichten, zijn divisiegeneraals den 30 Juli, en de brigadegeneraals en de kolonels maar een paar dagen voor het offensief. De manschappen, wien het natuurlijk niet kon ontgaan dat er iets op til was, werden speciaal verzocht te zwijgen. De 160,000 kaarten die noodig waren voor den aanval werden uitgevoerd door een anderen staf dan deze van het IVe leger. ‘Gedurende de week die den aanval voorafging werden 290 speciale treinen (230 voor de versterkingen en 60 voor de reserve in ammunitie) in den sector van Amiens in gang gezet. Geen enkel konvooi werd gemachtigd bij dag in den sector van het IVe leger in oostelijke richting te rijden; vliegtuigen hingen gestadig in de lucht om te zien of er geen abnormale bewegingen plaats hadden achter de vijandelijke lijnen.

Die bewaking werd volgehouden tot in den nacht van den 7 tot den 8 Augustus. De Canadeezen, bestemd om met de Australiërs een groote rol in het offensief te spelen, namen maar hun plaats in op het front om 2 uur 30 in den morgen, het aanvalsuur op 4 uur 20 bepaald zijnde. Gedurende de dagen te voren waren zij verre achter het front gehouden geworden, en de Duitschers vermoedden hoegenaamd niet dat zij zich in de nabijheid konden bevinden. (De Canadeezen waren aangekomen in de nacht van den 30 op den 31 Juli). De verkenningsofficieren werden verzocht zich alleen in zeer kleine groepjes op het terrein te begeven en aan de te zeer verspreide gewoonte te verzaken met te zichtbare kaarsen uit te pakken. Men verbood aan de nieuw-aangekomen versterkingsbatterijen regelingsbeschietingen te houden op de doelwitten uit den sector.

De werkelijke samentrekking begon in de nacht van den 29 tot 30 Juli. Een duizental stukken geschut begonnen aan te komen en positie te nemen. Die arbeid werd aangevuld

in de nacht van den 4 op den 5 Augustus door het inrichten van overvloedige ammunitiedepots, die in het onmiddellijke bereik lagen. Er waren 600 schoten per veldstuk, 400 voor de obusiers tot het kaliber van 8 duim. Zelfs de zware stukken van 12 duim ontvingen ieder 200 schoten. 456 tanks, waarop 96 kleine strijdwagens, werden in dien sector samengetrokken. De eerste waren aangeland in de nacht van den 31 Juli op den 1 Augustus, en met den dageraad van den 5 Augustus stonden zij paraat. Sommige waren op eigen kracht gekomen, andere per trein.

Bijzondere moeilijkheden moesten overwonnen worden voor wat de ruiterijmassa's betreft. De ervaring had bewezen hoe noodlottig het was met het oog op de geheimhouding, paardenmassa's bij de waterpunten te legeren (hetzelfde geldt natuurlijk voor de paarden der artillerie). Men slaagde er in de aanwezigheid der ruiterij te verbergen met deze tot op het laatste oogenblik verre achteruit te houden, in den omtrek van Auxi-le-Château. Op het laatste oogenblik zetten al die ruiters zich in beweging en bevonden zich na drie nachtritten, in den nacht van den 6 tot den 7 Augustus ten westen van Amiens. Zij reden door de stad in de nacht van den 7 op den 8 Augustus en bevonden zich op hun strijdpost. in de open vlakte, den volgenden morgen op het gestelde uur.' (Generaal sir George Ashton)[1].

De Duitschers hadden verzuimd prikkeldraad te spannen, wat niet alleen het Britsch voetvolk moed gaf, doch wat ook Rawlinson op de ingeving bracht zijn ruiterij met volle geweld door de vijandelijke stellingen te jagen. Hij gaf haar als opdracht naar niets om te kijken onderweg; zich niet bezig te houden met de vijandelijke troepen of batterijen, doch recht door te rijden naar de Duitsche hoofdkwartieren die te voren zorgvuldig waren gerepereerd geworden. Die krijgslist werd met bijval bekroond: het hoofdkwartier van een der voornaamste Duitsche veldoversten werd overvallen. De staf vond nog juist den tijd inderhaast zijn archief stuk

(1) Cfr. Service Secret, door generaal Sir George Ashton (Payot).

te scheuren en te vluchten. *De Britten maakten eenige manden papiersnippers buit, en daaruit slaagden de Engelsche stafofficieren er achteraf in het plan van de vermaarde Hindenburgstelling te rapen!*

De aanval geschiedde weer eens zonder artillerievoorbereiding. Op 4 uur 20 begon de Engelsche artillerie almeteens de Duitsche batterijen te beschieten, die bijna totaal verlamd werden. Ter zelfdertijd rukte het voetvolk op achter meer dan 450 tanks, die den weg baanden. 11 Britsche legerafdeelingen (waarop 4 Canadeesche en 4 Australische) versterkt door 3 ruiterijafdeelingen en het 1e Fransch legerkorps, rukten op tegen het 2e Duitsch leger onder von der Marwitz, dat 15 legerafdeelingen sterk was. De Duitschers waren juist aan 't aflossen, toen de aanval losbrak: daardoor werd von der Marwitz van een gedeelte van zijn reserves beroofd, en moest Ludendorff gedurende de drie volgende dagen nog 12 andere legerafdeelingen ter versterking sturen. Alles samen wist Rawlinson, die zelf maar drie afdeelingen versterking meer ontvangen had, met 14 afdeelingen voetvolk en 3 ruiterij, 25 Duitsche afdeelingen te verslaan en er verschillende van te vernietigen. Dit was een gevoelige klop voor de Duitschers: zij hadden prins Rupprecht moeten berooven van 12 van de afdeelingen, waarmede hij van plan was in Vlaanderen de Engelschen aan te vallen. Het was uit met de offensieve kracht van het Duitsch leger; voortaan zou het alleen nog zoeken stand te houden.

Rawlinson had weliswaar alleen dien uitslag niet bereikt. Naast het leger Debeney, dat hem geholpen had, ondernam ook het 3e Fransch leger onder generaal Humbert den 10 Augustus een machtigen aanval, kort daarop gevolgd door het 10e leger van Mangin, en de Britsche legers van Byng en Horn: rond half September waren de Duitschers teruggeworpen op hun posities van Maart 1918. Zij hadden daarbij naast schrikkelijk veel dooden en gewonden, meer dan 150,000 krijgsgevangenen verloren. De fut was er uit, de soldaten begrepen dat het groot overwinningsoffensief mis-

lukt was. Wanneer de Amerikanen den 12 September den als oninneembaar beschouwden uitsprong van Saint-Mihiel bemeesterden en op eigen houtje 16,000 gevangenen maakten, werd het duidelijk dat de oorlog naar zijn einde toeging.

De Laatste Stormloop.

Rond half September was het Duitsch leger dus teruggeworpen op de posities die het in Maart vol begeestering verlaten had. Het was ten eenenmale ontmoedigd. Het had schrikkelijk veel volk verloren gedurende een half jaar onafgebroken strijd, het had geen andere reserves meer dan de piepjonge klas 1900 en de genezen gekwetsten, het was ondervoed en ondermijnd door de revolutionnaire propaganda, het zag steeds nieuwe scharen vijanden en namelijk het frisch Amerikaansch miljoenenleger opdagen; in een woord het was op. Nog hield het stand omdat het zelfs met zijn gedunde legerafdeelingen volk genoeg had om de sinds 1916-1917 zorgvuldig voorbereide verdedigingslijnen, eerst de Siegfriedlijn en daarachter de Hindenburglijn te bezetten; doch het moest schier lijdelijk de vervaarlijke slagen afwachten, die de Verbondenen thans onafgebroken toebrachten. Van den 8 Oogst tot half September had Foch een reeks gedeeltelijke aanvallen ontketend om de Duitschers uit de inhammen te verdrijven, die zij in het front der Verbondenen gegraven hadden. Met het einde van September beval hij het algemeen offensief tegen het Duitsch front.

Het Amerikaansch leger, aangemoedigd door zijn succes van Saint-Mihiel, sloeg den 26 September het eerst los in Argonne, met het versterkte 4e Fransch leger van Gouraud; deze aanval, geleid door Pétain, brak door de eerste Duitsche stellingen, doch werd na een vijftal dagen gestremd, grootendeels omdat de aflossingen en het vervoer in het dapper doch nog onervaren Amerikaansch leger in de war geloopen waren.

Middelerwijl hadden de Verbondenen hooger op, onder

de leiding van Douglas Haig, over een front van 65 kilometer en met de drie Britsche legers Horne, Byng, Rawlinson en het Fransch leger Debeney den stormloop tegen de gehuchte Siegfriedlijn begonnen, waarachter de Duitschers verschanst zaten. Met de eerste dagen van October braken de Verbondenen op verschillende plaatsen door die verdedigingslijn en begonnen de Duitschers hun aftocht naar de Hindenburglijn, hun laatste bolwerk.

Daags na den inzet van dit offensief hadden de Verbondenen er nog een derde ontketend in Vlaanderen, onder het opperbevelhebberschap van Koning Albert, bijgestaan door den Franschen generaal Degoutte als stafoverste; het werd uitgevoerd, den 28 September en volgende dagen, door het Belgisch leger, het Britsch leger Plumer en het 6e Fransch leger. Onze soldaten noemen dit het eerste offensief, omdat dit het eerste was waar zij sedert 1914 aan deelnamen.

Den 30 September zetten ook de Fransche legers Mangin en Berthelot zich nog in beweging in de streek der Aisne. Overal tegelijkertijd aangevallen - ook op het Italiaansch front, te Saloniki en in het Oosten, zooals wij later zullen zien - moesten de Duitschers zich op hunne tweede verdedigingslijn terug trekken. Er bleef Hindenburg niet anders over dan naar Berlijn te seinen dat er kost wat kost moest vrede gesloten worden, en gedurende heel de maand October werd er tusschen Duitschland en de Verbondenen reeds onderhandeld. Er verliep echter nog een ruime maand. vooraleer het de Duitschers duidelijk werd, dat zij zich op genade en ongenade moesten overgeven: eerst wanneer al hunne bondgenooten zwichtten en de omwenteling in het binnenland heerschte, besloten zij er zich toe.

Aldus werden de Verbondenen genoopt den 22 October een tweede algemeen offensief in te luiden. Ditmaal was het de legergroep van Vlaanderen, onder Koning Albert, die het eerst van leer trok: onze piotten kennen dien veldslag als het tweede groot offensief, dat ons nog veel volk kostte, en dikwijls in bijzonder tragische omstandigheden. Aldus sneu-

velde een onzer persoonlijke vrienden in het zicht van zijn dorp dat hij na meer dan vier jaar nog juist met zijn laatste blik terugzag! Van het front van Vlaanderen breidde het offensief zich geleidelijk uit naar het Oosten, en wanneer Duitschland eindelijk de vlag streek zat Castelnau in den Elzas, met een machtigen Fransch-Amerikaanschen legergroep gereed om naar den Rijn op te rukken en de legers die in België en Noord-Frankrijk nog vochten den aftocht af te snijden.

Opmerkenswaard is hierbij dat de Britten tamelijk gemakkelijk de geruchte Hinderburglijn veroverden. Generaal Ashton, dien wij reeds meer dan eens aanhaalden, verstrekt daarvoor de verklaring. Onze lezers zullen zich herinneren hoe de ruiterij van den 8 Augustus een Duitsch hoofdkwartier overrompeld had en daar eenige manden stukgescheurde papieren had buitgemaakt. De Britten hadden uit die snippertjes papier stukje voor stukje de plannen van de Siegfrieden Hindenburgstellingen weten te voorschijn te halen:

‘De gescheurde papieren behelsden verklaringen van al de bijzonderheden der verdedigingswerken: er waren verslagen die de redenen opgaven waarvoor deze of gene plaats gekozen werd, welke de zwakke en de sterke punten waren voor de verdedigers. Er waren bijvoorbeeld gedetailleerde plannen die de juiste ligging opgaven van al de hoofdkwartieren, van de telephonische en telegraphische centralen, van de kantonnementen der verdedigingstroepen, van de gebetonneerde schansen voor de manschappen en van de diepe abri's, van het opgestelde geschut en de sectors die het moest bestrijken. Zij duidden ook nog de plaatsen aan voor de bevoorrading in ammunitie, de beschutte wegen langswaar de versterkingen moesten oprukken, de verplegingsposten en veldambulances, de draadlooze stations en misschien het gewichtigste van al, de positie der tunnels.’

Wij hebben verteld hoe de strijdmethoden in 1918 geworden waren: men zocht de aanvallen te ontduiken om ze dan door krachtige tegenaanvallen te fnuiken. Het was dus

uiterst gewichtig voor de Verbondenen de ingangen en de uitgangen van de tunnels te kennen, die de Duitschers achter de Hindenburglijn gegraven hadden, en waarin zij vanzelfsprekend de keurtroepen zouden schuil houden, die op het gepaste oogenblik de tegenaanvallen zouden uitvoeren. De Britten, die ingangen en uitgangen kennend, namen ze onder hun spervuur. Aangezien de Britsche staf de plannen bezat van heel het Duitsch bolwerk, kon hij met zijne artillerie het Duitsch verdedigingsstelsel verlammen, zoodat het voetvolk maar op te rukken had om de afgezonderde verdedigers van de Hinderburglijn op hun nest te betrappen. Zoo kwam het dat de Britten op één nacht die oninneembare positie konden overrompelen, daarbij 36,500 gevangenen makend.

Verdreven uit hunne laatste bolwerken, konden de Duitschers er niet meer aan denken in het open veld de aanrollende lawine te stuiten: om niet overrompeld en in de pan gehakt te worden, streek het Duitsch leger den 11 November de vlag. Hiermede was het monsterachtig bloedbad ten einde. Er blijft ons nu alleen nog te vertellen hoe de krijg op de overige fronten eindigde, opdat onze lezers ten minste een vluchtige kijk zouden gekregen hebben op den oorlog, die de laatste had moeten geweest zijn.

Het Einde op de Overige Fronten.

Het Front van Saloniki.

Eerst wanneer wij een bondig overzicht zullen gegeven hebben van de krijgsverrichtingen op de zoogezegde secondaire fronten zullen onze lezers zich rekenschap geven van den werkelijken omvang van den wereldoorlog: want ook elders dan op het Fransch en op het Russisch front werd er zeer hard gestreden door zeer groote legers, en dikwijls in uiterst lastige omstandigheden.

Wij hebben vroeger uitvoerig het tragisch avontuur van den aanval op de Dardanellen verhaald, en hoe de Verbondenen het onhoudbaar schiereiland van Gallipoli ten slotte nog zonder al te erge gevolgen konden ontruimen. Hiermede bevond Servië zich echter in een bijzonder hachelijken toestand: aangezien de Turken in Europa niet meer bedreigd waren, konden de Duitsch-Oostenrijkers al hunne beschikbare krachten samentrekken om Servië te verpletteren. Om dit land ter hulp te komen besloten de Verbondenen een leger te ontschepen te Saloniki, in het Noorden van Griekenland - dat een onzijdig land was.

Het loont de moeite het diplomatisch gehaspel op te rakelen, dat met het oprichten van het front van Saloniki gepaard ging. Koning Konstantijn van Griekenland bevond zich, van dynastisch standpunt, in een uiterst wondere positie: hijzelf was nauw verwant met de Romanoffs. Zijn vader Joris I, was de eigen broeder van de tzarin-moeder Maria Feodorovna en zijn moeder was de Russische groot-hertogin Olga Konstantinova, terwijl zijn vrouw, Sophia von Hohenzollern, de eigen zuster van Wilhelm II was. Zoowel Rusland als Duitschland beschermden Konstantijn. En de Engelsche

schrijver Compton Mackenzie werd laatst nog verplicht een boek uit den handel te trekken waarin hij onthulde hoe de Verbondenen gedurende den oorlog de hand gelegd hadden op een reeks uiterst compromittante documenten door koningin Sophia aan Wilhelm II gericht, en hoe die stukken op last van hoogerhand - men leze op het verzoek van het Engelsch Vorstenhuis - vernietigd of althans in den doofpot gehouden werden. Natuurlijk uit dynastische solidariteit: en dit een incidentje bewijst, hoe sterk Konstantijn persoonlijk stond.

Maar hij had te doen met een minister, die ook geen kat was om zonder handschoenen aan te pakken, de even schrandere als energieke Venizelos. En was Konstantijn met hart en ziel Duitschgezind, Venizelos was even uitgesproken Franschgezind. En terwijl de Koning in het geniep met Duitschland heulde, spande Venizelos openlijk met de Verbondenen samen.

Dit was niet alles. Griekenland was volgens een militair verdrag gehouden Servië bij te staan, in geval van oorlog met Turkije. Konstantijn beweerde evenwel dat dit verbond hem niet verplichtte tusschen te komen in een oorlog tusschen Servië en Duitschland-Oostenrijk-Bulgarije-Turkije. Hij mobiliseerde derhalve, doch hield zich verder afzijdig, wellicht met de bedoeling de kat uit den boom te kijken en op het gepaste oogenblik een slag tegen de Verbondenen te slaan.

Frankrijk stak hier echter een duchtige stok in het wiel. Zich beroepend op het Grieksch-Servisch verdrag, beweerde het als ‘beschermende mogendheid’ de verplichtingen jegens Servië te willen nakomen, die Griekenland verzuimd had: en derhalve verklaarde het zich gerechtigd een hulpleger te Saloniki, op Grieksch gebied, te ontschepen, wat het dan ook deed.

Konstantijn aanzag dit vanzelfsprekend met leede oogen.

Hij moest natuurlijk lust voelen om de ontschepende Verbondenen met zijn leger te overvallen en in zee te werpen: en hij kon dit. Maar de Britsche en Fransche dreadnoughts

trokken de wacht op langs de onverdedigde Grieksche kusten, die zij in een handomdraaien konden verwoesten. Zoo was Konstantijn verplicht zich met zijn leger koest te houden, wilde hij door de krijgsvloten der Verbondenen op zijn beurt niet getuchtigd worden.

Het was in die voorwaarden dat in 1915 de eerste strijdmachten der Verbondenen aan wal gezet werden. Engeland, dat zooveel volk mogelijk in Egypte wilde houden om dit land tegen een gebeurlijken Turkschen aanval te beschutten liet zich prangen om troepen te sturen: het leger van Saloniki kwam te laat om Servië te redden. Alles wat de Verbondenen vermochten was het gehavend overschotje van het Servisch leger op te vangen en naar het Grieksch eiland Korfoe over te brengen, alwaar het heringericht werd, terwijl het leger van Saloniki van den Winter 1915-1916 gebruik maakte om zich stevig te verschansen van den golf van Ornano tot Saloniki. Gedurende denzelfden tijd drongen de Oostenrijkers vooruit in Montenegro en in het Balkanisch schiereiland; Italië, dat zich tot nogtoe afzijdig gehouden had, wierp een leger van 100,000 man in Albanië. Van Vallona tot Saloniki hadden de Verbondenen aldus, in onzijdig grondgebied, een front opgeworpen, van waaruit zij zouden pogen op te rukken om Servië te heroveren en de Bulgaren te tuchtigen.

Doch deze bleven van hun kant niet werkeloos: den 16 Mei 1916 drong een Duitsch-Bulgaarsch leger op zijn beurt in het steeds onzijdig Griekenland binnen. Konstantijn liet het fort van Rupel en een beetje later, in September, de stad Cavalla met een heel Grieksch legerkorps aan de Bulgaren overleveren. Alsdan deed een nieuw personage zijne intrede op het tooneel, veel machtiger dan Konstantijn of Venizelos: de mysterieman van Europa, sir Basil Zaharof. Met zijn steun richtte Venizelos te Saloniki een voorloopige Grieksche regeering en een antikoningsgezind Grieksch leger op. Daarmede zagen de Verbondenen hun front tegen een mogelijken aanval in den rug vanwege Konstantijn beveiligd; maar in het zuidelijk gedeelte van het land, waar de Koning den

plak zwaaide, ging deze voort met de Verbondenen geniepig tegen te werken en onder meer met de Duitsche duikbooten te bevoorraden. Om paal en perk te stellen aan zijne ondernemingen, ontscheepten de Franschen den 30 November 1916 te Athene 2,500 marinesoldaten: zij werden evenwel in een hinderlaag gelokt, en afgemaakt.

Alsdan maakten de Verbondenen zich boos en richtten aan Konstantijn een ultimatum, hem gebiedend het Grieksch leger te demobiliseeren. Onder de bedreiging der dreadnoughts moest hij gehoorzamen.

Voorloopig behield hij nog zijn troon. Maar na de Russische Omwenteling, wanneer de Tzar er niet meer was om hem te beschermen, werd hij uitgenoodigd de plaats te ruimen. Zijn zoon Alexander volgde hem op. Venizelos werd eerste minister, en Griekenland brak met het Duitsch bondgenootschap de diplomatische betrekkingen af in Juni 1917. Griekenland schaarde zich eindelijk aan de zijde der Verbondenen, en zou daar dank aan den almachtigen sir Basil Zaharof na den Wapenstilstand mild voor beloond worden: het kreeg oorlof om zich op de kosten van den Zieken Man (Turkije), die men een beetje te vroeg dood waande, een koloniaal Rijk te veroveren in Klein-Azië. De Ghazi Kemal Pasja, heden nog dictator van Turkije, verpletterde echter de Grieksche legers in de vlakten van Anatolië en wierp ze met pak en zak in de zee. Sir Basil Zaharof verspeelde bij die ramp de miljarden die hij in de onderneming gestoken had en Konstantijn, die zich met hem verzoend had en opnieuw op den troon gestegen was, voor de tweede maal zijn kroon.

Wij hebben hiermede vluchtig het diplomatisch geharrewar geschetst rondom het front van Saloniki. Er zou nog een klein boekje te schrijven zijn, over het gehaspel onder de Verbondenen. Joffre, bijvoorbeeld, wijdt hoofdstukken en hoofdstukken aan de zaak Sarrail. Sarrail, die een bekwaam generaal was, doch tevens een man met zeer uitgesproken linksche overtuigingen. werd van het Fransch front als opperbevelhebber naar Saloniki verplaatst, precies om tusschen hem en

Joffre wrijvingen te vermijden. Hij had zijn voor- en tegenstanders in de regeering, hij hing op sommige oogenblikken van het ministerie van oorlog af en niet van de Fransche legerleiding, wat dan natuurlijk de eigenlijke krijgsverrichtingen niet vergemakkelijkte. De kwestie van Saloniki was niet uitsluitend een militaire kwestie, doch op sommige oogenblikken overwegend een politieke. Waren de Franschen verdeeld - er wordt beweerd dat Briand zich een tijdlang liet om den tuin leiden door een Grieksche prinses, en Poincaré bevestigt zulks in zijn Gedenkschriften, die ook uitvoerig het Grieksch imbroglio behandelen - de Verbondenen waren het niet minder. Kitchener stond lang tegen Saloniki gekant, en Italië speelde, zooals gewoonlijk, ‘cavalier seul’ in Albanië. Dit alles verklaart hoe de Verbondenen met zeer groote middelen feitelijk gedurende drie jaren weinig of geen potten braken op dit front.

Reeds in de lente van 1916 beschikte Sarrail over meer dan 300,000 man, Franschen, Engelschen en Serviërs, ongeacht het Italiaansch leger van Albanië. De Duitsche aanval op Verdun doemde hem tot onmacht: de Engelschen moesten de versterkingen uit Egypte die voor hem bestemd waren, naar Frankrijk sturen. In Augustus, wanneer Rumenië te velde trok, maakte Sarrail aanstalten om tot den aanval over te gaan; doch de Bulgaren waren hem voor. Zij veroverden Florina, aldus de verbinding met de Italiaansche strijdmachten in Albanië afsnijdend. De Verbondenen hadden den herfst noodig om de Bulgaren achteruit te werpen en hun ononderbroken front rond half November, door de verovering van Monastir, te herstellen. Maar intusschen was Rumenië verpletterd geworden en de winter daar. 1916 bracht ‘nichts neues’ op het front van Saloniki.

Evenmin 1917. Ofschoon Sarrail met de lente van 1917 over rond de zevenhonderdduizend man beschikte, bereikte hij met zijn offensief weinig of geen resultaten. De voornaamste reden van die tegenslagen schuilde wellicht in het feit dat het leger van Saloniki niet uitgerust was voor den spe-

cialen oorlog die in die bergstreken moest gevoerd worden: het log mechanisme der legers van het westelijk front bleek aldaar ten eenenmale onaangepast aan de toestanden. Sarrail werd op het late van 1917 uit zijn commando ontheven, en vervangen door Guillaumat en later door Franchet d'Esperey, die aldaar zijn maarschalksstok verdiende.

De Bulgaren toonden zich al evenmin geneigd als de Oostenrijkers om in 1918 de Duitschers een handje toe te steken bij hun laatste offensief. Zij waren ver op, achtten hun oorlogsdoeleinden bereikt te hebben, zij verkozen gezapig te wachten tot zij de vruchten van de Duitsche overwinning op het Fransch front in hun hoek zouden plukken. Achter de passen van het Vardargebergte en de woestijnachtige hoogvlakte van de Moglena waanden zij zich practisch ongenaakbaar. De Turken. van hun kant, hadden de handen vol met de Britten in Klein-Azië, zoodat Mackensen, die het opperbevel voerde van Duitsche zijde op het front van Saloniki en die nochtans zijn sporen verdiend had in Rumenië, het initiatief moest overlaten aan Franchet d'Esperey, die een bekwaam veldheer was en over 600,000 man beschikte.

Van in Juni 1918, dadelijk na zijn aankomst, had Franchet aan Foch voorgesteld het Bulgaarsch bolwerk te bestormen. Wegens allerhande omstandigheden moest de onderneming uitgesteld worden tot den 14 September. Alsdan openden 600 lichte en zware stukken onverhoeds het vuur tegen de Bulgaarsche stellingen. Den 15 September rukten de Fransche afdeelingen op en sloegen een breede bres in het Bulgaarsch front: de Serviërs, die hun vaderland in het verschiet zagen, en die heel wat betere soldaten bleken te zijn dan de overroepen Bulgaren, stortten er zich in: op weinige dagen kraakte heel het Bulgaarsch front, en den 29 September gaf heel het XIe Duitsch-Bulgaarsch leger, 70,000 man sterk, zich over. Op denzelfden dag teekenden de Bulgaarsche gevolmachtigden, te Saloniki een wapenstilstandsverzoek: zij gaven zich feitelijk op genade en ongenade over.

Nu volgden de gebeurtenissen elkaar bliksemsnel op. Mac-

kensen, die geen Bulgaar was, raapte de Duitsche regimenten samen en begon er den aftocht mede. Hij hoopte dat de Verbondenen langs de slechte en verwoeste wegen van Servië en Bulgarije niet vlug genoeg zouden kunnen opschieten om hem te verontrusten. Dat was zonder de Serviërs gerekend, die natuurlijk haastig waren om hun land te heroveren: den 7 October zaten zij al, voorafgegaan door een Fransche ruiterij-afdeeling, in Nish, den 8e bezette een Fransch korps Sofia, vier dagen na den troonafstand van tzar Ferdinand, den 20en, deden de Verbondenen hun intrede in Belgrado. Er stond Mackensen niets anders te doen dan naar Rumenië te wijken, dat nog bezet was. Maar terwijl de Engelschen onder generaal Milne naar Konstantinopel oprukten, stuurde Franchet d'Esperey twee Fransche legerafdeelingen naar Rumenië, om een Donaufront op te richten. De Rumenen haastten zich opnieuw de wapens op te nemen, en er bleef Mackensen niets anders over dan zijn troepen al over Hongarije per trein naar Duitschland te sturen.

Maar hier wachtte hem een onaangename verrassing: dit was in strijd met de beschikkingen van het wapenstilstandsverdrag met de Bulgaren gesloten, en de Verbondenen protesteerden. Oostenrijk-Hongarije had zich inmiddels ook overgegeven en de Hongaarsche dictator Karolyi liet den Duitschen veldmaarschalk met zijn gevolg aanhouden en interneeren, toen hij door Budapest reed. Zooals Galtier-Boissière, wiens schilderachtig verhaal wij hier gedeeltelijk gevolgd hebben, het zegt: ‘Die weinig banale gebeurtenis had een nasleep: in Januari 1919 omsingelden 2 vendels Marokkaansche Spahis het kasteel van Fortk, waar de rampzalige maarschalk verbleef, maakten zich van zijn persoon meester en leidden hem mede als krijgsgevangene!’

De Duitschers gaven zich juist tijdig over: anders maakte Franchet d'Esperey zich gereed om doorheen Hongarije in Beieren binnen te vallen en de Duitsche legers achter den Rijn den aftocht af te snijden.

Er is veel getwist geworden over de doeltreffendheid van het front van Saloniki: het is intusschen een historisch feit dat van daar uit, door de overgave der Bulgaren, de genadeklop toegebracht werd aan het Duitsch bondgenootschap.

Het Front van Klein-Azië.

Op het front van Klein-Azië werd de strijd hoofdzakelijk gevoerd tusschen de Russen en de Turken aan den eenen kant en de Britten en de Turken aan den anderen kant.

Er zijn eigenlijk 5 krijgsgebieden te onderscheiden:
Ten Zuid-Westen het front van Egypte;
Een beetje hooger op, het front van Palestina-Syrië;
Ten Noord-Westen het front der Dardanellen;
Ten Noord-Oosten het front van den Kaukasus;
Ten Zuid-Oosten het front van Mesopotamië.

Daartusschen lag nog de groote woestijn van Arabië, alwaar Lawrence de wilde zweversstammen optrommelde en tegen de Turken in het harnas joeg. Dit was eigenlijk nog een zesde front, doch aangezien daar geen eigenlijke geregelde krijgsverrichtingen doch veeleer een koloniale guerilla gevoerd werden, zullen wij het alhier onverlet laten.

Niets dan uit de hooger aangehaalde opsomming blijkt hoe uiteraard kwetsbaar Turkije was. Het beschikte evenwel over een dubbel voordeel: ten eerste, door de overrompeling van Servië en door de deelname van Bulgarije aan den oorlog, kon het versterkingen uit Duitschland ontvangen; ten tweede brachten de aardrijkskundige en klimaterische omstandigheden mede dat Turkije bezwaarlijk door groote legers te genaken was, zooals wij verder zullen aantoonen aan de hand van een paar voorbeelden. Dit verklaart dan den langen en hardnekkigen. tegenstand van den ‘Zieken Man’.

Turkije had gedurende de drie eerste oorlogsmaanden de Verbondenen in draai gehouden. Aldus kon het het initiatief der krijgsverrichtingen nemen en oprukken, al door de woes-

tijn, tegen de tamelijk zwakke Britsche strijdmachten in Egypte, in de richting van het kanaal van Suez, een der voornaamste verbindingswegen van het Britsche Rijk. Een leger van 16,000 man, onder Djemal Pasja, bereikte den 2 Februari 1915 de oostelijke boorden van het kanaal en verraste de Britten: doch zoodra deze begonnen weerstand te bieden, bliezen de Turken den aftocht en trokken zich maar eventjes 100 kilometer achteruit!

De Verbondenen antwoordden met hun stormloop tegen de Dardanellen. De Turken hadden al hunne beschikbare krachten noodig om dien slag af te wenden en aldus luwde de strijd op het front van Egypte. Na de mislukking van den aanval der Verbondenen, reeds te voren in 't lang en in 't breed verteld, stuurden de Britten hun leger van Gallipoli naar Egypte, alwaar zij op het eind van 1915 over meer dan 300,000 man beschikten. Meer dan de twee derden daarvan werden naar andere fronten gezonden: niettegenstaande beschikten de Britten over voldoende krijgsmachten om op hun beurt het kanaal van Suez over te steken, in de woestijn binnen te dringen, en in Augustus 1916 te El Mirish een Turksch leger van ongeveer twintig duizend man te verslaan. Zij bleven evenwel voor Gaza steken, en het was eerst in 1917 dat generaal Allenby tegen Jerusalem zou kunnen beginnen op te rukken.

Meer noordelijk, op het front van den Kaukasus liepen de Turken op het late van 1914 een zware tuchtiging op vanwege de Russen: op 90,000 man ontsnapten er amper 12,000, ziek en bandeloos. Tot rond het midden van 1916 hielden zij daarna stand, maar alsdan brak de opstand los in Armenië, en alleen de winter redde de Turken voor een misschien afdoende nederlaag. In Januari 1916 namen de Russen opnieuw het offensief, veroverden Erzeroem en Trebizonde, langs de Zwarte Zee; gedurende den zomer dreven zij voort het onmoedigd Turksch leger achteruit, en het was nogmaals de vroege winter die de Turken redde. En met het begin van 1917 brak de Russische omwenteling uit, met het gevolg dat de Russen niet meer verroerden, ofschoon de

uit Mesopotamië aanrukkende Britten hun de hand konden reiken. Na korten tijd trokken de Russen, die volop in den burgeroorlog gewikkeld zaten, zich uit eigen beweging achteruit, aldus de verbinding met de Britten verbrekend en Armenië aan de wraak der Turken overleverend: het bloedbad dat deze daar aanrichtten gaat alle denkbeelden te boven. Met honderdduizenden werden de Armeniërs afgemaakt, mannen, vrouwen en kinderen, alles dooreen.

Inmiddels waren de Britten, die zich sinds eind November 1914 meester gemaakt hadden van Bassorah langs den Perzischen golf, opgerukt in de richting van Bagdad. Generaal Townshend had Kut-al-Amara veroverd en van daar uit met 15,000 man zijn opmarsch naar Bagdad voortgezet. Maar op 30 kilometer van die groote en gewichtige stad gekomen, leverde hij, den 22 November 1915, een noodlottigen veldslag nabij Ktesiphon, die hem zeer veel volk kostte en tot den aftocht noopte. De Turken, die een sterke strijdmacht samengetrokken hadden, omsingelden hem in Kut-al-Amara. Het ontzettingsleger door de Britten in allerijl verzameld kwam te laat: om van honger en dorst niet om te komen moest Townshend zich den 26 April 1916 overgeven, na een vermaard gebleven beleg. Hier ook toonden de Turken zich weer eens bijzonder hardvochtig: het was onder de zweep dat de krijgsgevangenen mochten opstappen, doorheen de woestijn, gekweld door den dorst en door de ontberingen. Deze die niet meer voort konnen werden als dieren omgebracht.

De Turken bleven op hunne bloedige lauweren rusten, doch de Britten besloten de knak die hun presitge in het Oosten gekregen had weer goed te maken. Volgens cijfers verstrekt door maarschalk Robertson vergde de veldtocht van Mesopotamië, geleid door de regeering van Indië, alles samen niet minder dan 400,000 strijders en 490,000 niet-strijders. Hij kostte 31,578 dooden, 15,350 gevangenen en 51,150 gewonden, ongeacht een zeer groot getal zieken. Dat er zooveel volk noodig was is zooals hooger gezegd, verklaarbaar wegens de

aardrijkskundige en klimaterische omstandigheden: voor een strijder in lijn waren er misschien vier of vijf man noodig voor de bevoorrading in water, eten en ammunitie, voor de verzekering der verbindingen en dies meer. Wij zullen ons daar beter een gedacht kunnen van vormen, wanneer wij wat nader over de krijgsverrichtingen op het front van Palestina zullen uitweiden. Om eerst met dit van Mesopotamië gedaan te maken: in Januari 1917 namen de Britten het offensief, in Februari bereikten zij Azizië, in Maart heschen zij hun vlag over Bagdad en even later ontmoetten zij de Russische vooposten te Kysybropot. Doch de Russen trokken zich weldra achteruit, en hiermede vielen de krijgsverrichtingen stil op het front van Mesopotamië: de Turken waren verdreven, doch tegen verdere aanvallen beveiligd door de woestijn van Arabië. Zij wendden thans al hunne aandacht en hunne krachten naar het front van Palestina, alwaar Allenby ze langzaam maar zeker in het nauw dreef, sprijts de aanwezigheid van Duitsche en Oostenrijksch-Hongaarsche eenheden en deze van Falkenhayn, later opgevolgd door Liman von Sanders.

De val van Bagdad en het verlies van Mesopotamië had de Turken sterk ontmoedigd. Het uittreden van Rusland uit den oorlog bracht hun eenige ontlasting, doch Allenby liet niet los en zou hun in Palestina den genadeklop toebrengen.

De Overgave van Turkije.

Zooals wij het vertelden hadden de Britten in 1917 de Turken verpletterd op het front van Mesopotamië. Ook in Palestina bracht Allenby hun een geduchtigen slag toe, met de inname van Jerusalem.

In de lente van 1917 was de Britsche aanval in de richting van Gaza tweemaal afgeslagen geworden; in Juli 1917 ontscheepte Allenby om de leiding der operaties te nemen, tegenover Falkenhayn. Niets dan de aanwezigheid van die befaam-

de veldoversten bewees welk groot belang beide partijen aan dit front hechtten: het was inderdaad het laatste bolwerk der Turken in Klein-Azië.

Deze laatste hadden zich verschanst over een afstand van ongeveer 50 kilometer, van Gaza tot Beersheba. Buiten die smalle bewoonbare landstrook strekt zich de woestijn uit, zonder banen, zonder waterputten, in een woord totaal onbruikbaar voor moderne troepenmassa's. Alleen de kleine ongeregelde Arabenbenden van Hussein-ben-Ali en Lawrence konden zich daarin wagen om de Turksche verbindingen te teisteren.

Generaal Sir George Ashton verstrekt in zijn boek *Service Secret* zeer interessante bijzonderheden, die toelaten zich een denkbeeld te vormen van den specialen aard der krijgsverrichtingen in die onherbergzame gewesten. Allenby beschikte over geen druppel water: het moest van uit Egypte met een pipeline over honderden kilometers afstand naar zijn front geleid worden; niets dan om zijn troepen te bevoorraden, die op 15 tot 20 mijlen van de spoorbaan gelegerd waren, had hij bestendig 30,000 kameelen noodig, ongeacht de andere vervoermiddelen. De manschappen verbruikten ongeveer 1 gallon water per dag en per kop (vier liters en half) en de kameelen tot zes gallons; wanneer men overweegt dat het aantal der menschen en dieren voor het leger Allenby in de honderdduizenden liep, bevroedt men welke zorgen de waterbevoorrading alleen baarde.

Allenby wachtte er zich wel voor een frontalen stormloop tegen de sterke Turksche stellingen te wagen; hij verkoos al zijn krachten samen te trekken tegen Beersheba, waar waterputten voorhanden waren; eenmaal in het bezit van die positie kon hij de Turken in den flank en in den rug aantasten en ze nopen heel hun front te ontruimen. Om ze te verschalken liet hij het gerucht rondstrooien dat een grootscheepsche aanval van te lande en van uit de zee tegen Gaza op til was; door allerhande krijgslisten, te lang om hier te vermelden, wist hij de Turken zoo goed in deze overtuiging te sterken, dat zij al

hunne reserves rond Gaza samentrokken. Het was alsdan dat de Britten, in den nacht van den 30en op den 31en Oktober, bij verrasing Beersheba bestormden en na eenige uren strijd veroverden. Van daaruit tastten zij de Turken in den flank aan, en weldra kraakte heel het front; Gaza viel den 7en November, Jaffa den 18en van dezelfde maand en den 9en December deed Allenby zijne intrede in Jerusalem. De val van deze stad, volgende op dezen van Bagdad, dreef de ontmoediging der Turken ten top. Doch wegens de Russische Omwenteling konden zij versterkingen ontvangen; en derwijze slaagde Liman von Sanders, die Falkenhayn had opgevolgd, er in een nieuw front op te richten ten Noorden van Jaffa en van Jericho. Allenby moest een merkelijk gedeelte van zijn troepen afstaan voor het westelijk front, ook de Duitschers haalden eenige eenheden weg, zoodat de Turken gedurende den winter min of meer op hun verhaal konden komen.

Het voorjaar en de zomer van 1918 verliepen kalm; de Britten vergenoegden er zich mede hunne posities te verbeteren, met het oog op den beslissenden aanval, die den 19en September 1918 ontketend werd. Weer eens koos Allenby dezelfde tactiek: ditmaal besloot hij het Turksch front ten Oosten van Jaffa in te stampen, om dan zijn ruiterij door de bres te jagen en den vijand den aftocht af te snijden, door de bezetting van de wegen en van de spoorbanen.

Volgens de berekeningen van den Britschen Staf beschikte Liman von Sanders nog over 4,000 duizend ruiters, 32,000 voetgangers en 400 kanonnen, waartegenover Allenby een overmacht kon stellen van 12,000 ruiters, 57,000 voetgangers en 640 kanonnen. De ervaring had geleerd dat frontale aanvallen doorgaans veel volk kostten en niets opleverden; Allenby besloot diensvolgens in het geheim een sterke troepenmassa samen te trekken op het eng front van Sharom, ten Oosten van Jaffa, om daar een bres te slaan en door te breken.

De moeilijkheid die daarbij moest overwonnen worden, opdat de vijand niets zou vermoeden, berustte in het ongemerkt verleggen van de ruiterij van het westen naar het oosten van

het front. Vóór het offensief was zij in de nabijheid van den Jordaan gelegerd, om wille van het water; de paarden, wanneer zij te drinken geleid werden, joegen in die zandige streek hooge stofwolken op, die van uit de Turksche lijnen ontwaard werden. Indien die stofwolken almeteens niet meer opstegen, zouden de Turken er onvermijdelijk uit afleiden dat de ruiterij verhuisd was. Allenby liet dan alle dagen een ploeg muilezels, vóór takkenbussels gespannen, langs de boorden van den Jordaan trekken om stof op te jagen. Derwijze speurden de Turken geen onraad en bereikte de ruiterij onopgemerkt hare bestemming.

Wanneer den 19^{en} September 35,000 Britten met 383 kanonnen tegen 8,000 Turken met 130 stukken in den sector van Sharon lossloegen, braken zij gemakkelijk door. De 3,000 man nog aanwezige Duitsche troepen vermochten niets om de totaal ontredderde Turksche legers tot staan te brengen; in wanorde vluchtten de Turken, zoo snel als hunne beenen hen dragen wilden, achterna gezeten door de Britsche ruiterij en bestookt door de Araben. Het scheelde zelfs weinig of Liman von Sanders kreeg een broek van 't zelfde laken als Mackensen; hij vond nog juist den tijd om in pyjama naar zijn wagen te loopen, toen de Britsche voorwacht binnen Nazareth drong, waar bij verbleef. De bandeloos vliedende 7^{e} en 8^{e} Turksche legers sleepten weldra de 2^{e} en 4° korpsen, die niet waren aangevallen geworden, in hun aftocht mede. Het 2^{e} legerkorps gaf zich met pak en zak over en het 4^{e} werd in de pan gehakt. Den 1^{en} October bereikten de Britten Damas, acht dagen later Beyroeth en eindelijk den 25^{en} October Aleppo.

Er bleef de Turken niets over dan de vlag te strijken: den 31^{en} October trad de wapenstilstand in voege in Klein-Azië. De oorlog was voorzeker geen kinderspel geweest in die gewesten; en toch veronderstellen wij dat het klimaat nog grootere verwoestingen aanrichtte dan het vuur. Op het front van Gallipoli lagen soms de helft van de strijders ziek; in Mesopotamië en in Palestina zal het vermoedelijk al niet veel beter

geweest zijn. Alles samen namen, volgens onze raming, ongeveer twee miljoen man, strijders of niet-strijders, aan de krijgsverrichtingen in Klein-Azië deel.

Nu blijft er ons nog over een woordje te reppen van den oorlog in de kolonies en van de overgave van Oostenrijk-Hongarije, alvorens te besluiten.

Het einde van Oostenrijk-Hongarije.

Wij hebben vroeger verteld hoe de Italianen in 1917 vanwege de Duitsch-Oostenrijkers te Caporetto een effenaf ontzettende davering opliepen; meer dan 300,000 krijgsgevangenen, ontelbare kanonnen en mitrailleuses bleven in de handen van den vijand, naast natuurlijk al de voorraden uit de ontruimde frontstreek. Wanneer men daarbij de dooden, de gewonden en de deserteurs in aanmerking neemt, mag men besluiten dat Oostenrijk-Hongarije, bevrijd van de Russische pletrol die zoo schromelijk de Dubbele Monarchie geteisterd had, in de lente van 1918 de kans werkelijk schoon had om Italië te verpletteren. Weliswaar had generaal Diaz, de opvolger van den hardvochtigen Cadorna, gedurende den winter het Italiaansch leger naarstig heringericht en bijzonder met een beteren geest bezield. Menschelijker behandeld toonden de Italiaansche soldaten zich veel strijdvaardigger. Niettemin beschikten de Duitsch-Oostenrijkers in het voorjaar van 1918 over een niet te onderschatten overmacht, te meer daar de Britten en de Franschen van af Maart den stormloop van Ludendorff af te slaan kregen, en er dus niet konden aan denken versterkingen te sturen.

De troonsbestijging van Karel 1, in de plaats van Frans-Jozef tot Keizer gekroond, en de benoeming van generaal von Arz tot algemeen stafoverste in vervanging van Conrad von Hoetzendorff, hadden allesbehalve bijgedragen tot betere verstandhouding tusschen de Duitsche en Oostenrijksch-Hon-

gaarsche legerleidingen. Door den nood geprangd hadden de Oostenrijkers in 1916 de Duitsche militaire voogdij aanvaard. Maar nu dat de Russen uitgeschakeld waren achtten zij zich groot en sterk genoeg om zelf hun streng te trekken. De houding van Karel I was in dit opzicht van meet af kenschetsend. Hij vreesde, in geval van een beslissende Duitsche overwinning, dat Oostenrijk-Hongarije tot een soort van vazalstaat van Duitschland zou vervallen; en daarom poogde hij van in 1917 afzonderlijke vredesonderhandelingen aan te knoopen. Wij hebben verteld hoe zij door de stijfhoofdigheid van zekere politiekers en door het verzet van Italië mislukten.

Doch van dien stond af wrong er iets tusschen Oostenrijk-Hongarije en Duitschland. En Karel I weigerde in het begin van 1918 de deelname der Oostenrijksch-Hongaarsche legers aan de Kaiserslacht van Ludendorff te machtigen. Als voorwendsel gaf hij op, dat zijn niet-Duitsche onderdanen geen lust voelden om hun bloed te gaan vergieten op de slagvelden van het westelijk front, waar zij ten slotte niets verloren hadden. In feite zocht hij zooveel mogelijk alle vijandelijkheden te vermijden met Frankrijk, Engeland en Amerika. Hij oordeelde dat Oostenrijk-Hongarije, indien het na Rusland ook Italië kon uitschakelen, zijn oorlogsdoeleinden zou bereikt hebben; wat van zijn standpunt natuurlijk hoegenaamd niet kwaad geredeneerd was, te meer daar zijne oorlogsmoede en innerlijk-verdeelde volkeren maar zeer onwillig den krijgslast verder droegen.

Om al die beschouwingen besloten de Oostenrijkers in den zomer van 1918, toen het groot Duitsch offensief nog in vollen gang was doch stilaan begon te verslappen, op hun beurt los te slaan tegen Italië. Zij versmaadden daarbij de lessen der jongste maanden. In de plaats van zooals Ludendorff, of later Foch en Allenby, een bres zoeken te boren in het vijandelijk front door het ophoopen van een groote hoeveelheid troepen en materieel op een bepaald punt, gingen zij over tot een grootscheepschen frontalen aanval. Zooals kolonel Schnitzler het opmerkt: al de generaals wilden er bij zijn om

de lauweren te plukken, waar zij den arm maar achtten naar uit te strekken te hebben, en de jeugdige Keizer liet zich door hen overhalen.

In den beginne vlotte het hier en daar tamelijk goed; de aanvaal, den 15 Juni ingezet, scheen met bijval te zullen bekroond worden. Een gedeelte der aanvalstroepen geraakte zelfs over den Piave. Maar een onverhoedsch wassen van dien stroom bevorderde den Italiaanschen tegenaanval. Den 23 Juni mochten de Oostenrijkers den algemeenen aftocht blazen, daarbij schromelijk veel volk en materiaal verliezend. Hiermede boetten de legers der Dubbele Monarchie hun laatste zweempje stootkracht in. Men wil hebben dat Hindenburg op zeker oogenblik zou gezegd hebben: 'Wij zijn verbonden met een lijk'. Wel, dit lijk begon zich nu zienderoogen te ontbinden.

Van in Augustus erkenden Engeland en de Vereenigde Staten de 'Tcheko-Slowaksche natie' waarvan de voorloopige regeering in Zwitserland zetelde met Masaryk aan haar hoofd, en waarvan de uit het Oostenrijksch-Hongaarsch leger naar Rusland overgeloopen vrijwilligerslegioenen zich inmiddels een weg baanden, doorheen Siberië, naar den Stillen Oceaan. De Croaten, de Serviërs uit Bosnië-Herzegovina en de overige nationale minderheden begonnen zich eveneens te reppen. Zoo onhoudbaar wordt de toestand weldra, dat Karel I den 14 September ditmaal openlijk den vrede aan de Verbondenen aanbiedt - zonder gevolg natuurlijk, nu dat iedereen voelt dat Oostenrijk-Hongarije zijn laatste snakken geeft. Den 17 October vaardigt de jeugdige Keizer een manifest uit, waardoor hij zijne volkeren uitnoodigd om een Federalen Staat op te richten - weer eens zonder baat. Twee dagen later loopt een Amerikaansche nota binnen waarin Wilson zich uitspreekt voor de onafhankelijkheid der Tcheken, Slowaken, enz., en dus voor de likwidatie van Oostenrijk-Hongarije.

Van Juni, na de mislukking van het Oostenrijksch offensief, tot eind October was er niets noemenswaards meer voorge-

vallen op het Italiaansch front. Eerst den 24 October gingen de Italianen tot het uiterste offensief over; hoe flauw de ontmoedigde Oostenrijksch-Hongaarsche legers zich ook verdedigden, het waren nog Britsche en Fransche korpsen die te Vittorio het front moesten instampen. Alsdan begaf ineens alle weerstand: de troepen sloegen aan het muiten, stoven uiteen, plunderend naar huis trekkend - op de hielen gezeten door de Italianen, die eindelijk hun hartje eens konden ophalen. Luisterrijke zegebulletijnen vermeldden 427.000 krijgsvangenen, 6,818 kanonnen, en alles navenant! Dit was de vermaarde overwinning van Vittorio-Veneto, die alle jaren door de fascisten met meer luister dan reden gevierd wordt. Zij vergeten er inderdaad geregeld bij te voegen dat die eenige groote Italiaansche zege werd behaald... zonder vechten. Ze is er ons niet minder sympathiek om - integendeel! Als alle veldslagen aldus konden beklonken worden, zonder bloedvergieten, zouden wij den oorlog heel wat minder hoeven te duchten. Wij gewagen hier alleen van omwille der historische waarheid, die niet altijd overeenstemt met de fascistische versie ervan...

Den 4 November wierp Oostenrijk-Hongarije - of beter het overschot van dit eeuwenoud en in den storm vergane rijk - op zijn beurt den handschoen. Het eigenlijke drama was ten einde; doch er bleef nog een zeer woelig en dikwijls bloedig naspel af te haspelen, vooraleer uit het puin der Dubbele Monarchie de huidige erfstaten verrezen.

De Strijd in de Kolonies. - Besluit.

Om ons verhaal te voltooien blijft er ons nu nog over vluchtig de krijgsverrichtingen in de kolonies te overschouwen.

De Duitschers bezaten, vóór den oorlog, een concessie in China, te Kiao-Tcheou; de Verbondenen lieten er Japan tegen los, dat na een kort beleg, in November 1914, Kiao-Tcheou veroverde en achteraf ook de Duitsche bezittingen uit den

Stillen Oceaan hielp binnenplamen. Te Versailles ontving Japan de meeste van die vroegere Duitsche bezittingen, als loon voor zijne militaire medewerking. Ofschoon het nooit legers naar Europa stuurde en slechts eenige zware batterijen aan Rusland afstond, wellicht omdat de Verbondenen de door Japan gestelde voorwaarden voor verdere tusschenkomst niet wilden inwilligen, dient hier gezegd dat het niettegenstaande de Verbondenen zijdelings machtig hielp. Het steekt inderdaad de oogen uit dat de Britten hun veldtocht in Mesopotamië niet hadden kunnen voeren van uit Indië, indien Japan over de veiligheid in den Stillen Oceaan niet had gewaakt. En in dezelfde voorwaarden hadden de Vereenigde Staten of Australië hunne vloten naar de westelijke wateren niet kunnen sturen, indien zij niet heelemaal gerust geweest waren langs de zijde van Japan. Indien dit land, waarvan de landhonger heden zoo schril blijkt, zich in een loerende afzijdigheid had opgesloten, hadden de Verbondenen met een niet te onderschatten bedreiging in hun rug af te rekenen gehad: van dientwege was het onbetwistbaar een handige zet van meet af de gele mannekens te paaien.

In Africa konden de Duitsche koloniale troepen, van de metropool afgesneden en tegelijkertijd door Zuid-Africa, Frankrijk, België en Portugal bestookt, natuurlijk bezwaarlijk weerstaan: Togo, Kameroen en de overige gebieden uit het Zuid-Westen vielen alras in de handen van de Verbondenen. Onze Congoleesche heirmacht onderscheidde zich daarbij door de inname van Tabora. De Duitsche generaal van Lettow-Vorbeck leverde zijn overmachtige tegenstanders hier evenwel veel tablatuur. Hij beschikte over een leger van ongeveer 3,000 Duitschers en 13,000 inboorlingen, wat in die gewesten een niet te onderschatten strijdmacht was. Tot in 1917 hield hij zegevierend stand, talrijke gevechten leverend en zijne achtervolgers dikwijls zwaar teisterend. Tegen het einde van 1917 werd hij door de Britten omsingeld en in de klem gedreven. Alsdan brak hij binnen in Portugeesch Oostelijk-Africa, alwaar hij nog een klein jaar wist stand te houden. Wanneer de Britten hem ook daar in het nauw gedreven hadden, stak

hij opnieuw over naar Duitsch-Congo. Na een maand werd het hem echter ook daar weer onhoudbaar en moest hij zich, steeds strijdend, een uitweg banen naar noordelijk Rhodesië, alwaar hij door den Wapenstilstand verplicht werd eindelijk de vlag te strijken: met dertig officieren en 125 onderofficieren en soldaten keerde hij naar Duitschland terug. Gedurende die vier jaren hadden slechts drie Duitsche schepen door de blokkade kunnen breken om hem te bevoorraden; voor de rest was hij op zichzelf aangewezen geweest en had hij zijn leger in het leven moeten houden met den buit dien bij stoutmoedige raids in de vijandelijke gebieden wist te veroveren.

* * *

En nu, bij wijze van besluit, moge het ons volstaan bondig op te sommen wat de wereldoorlog gekost heeft, aan de hand van gegevens verstrekt door het Labour Research Department.

1. - Verliezen voor de legers en vloten:

	Dood	***Gewond***
Groot-Brittanje en Ierland	812,317	1,849,949
Canada	62,817	166,105
Australië	60,456	154,722
Nieuw-Zeeland	18,212	45,946
Newfoundland	1,609	3,628
Britsche Kolonies	52,044	78,535
Indië	73,432	84,715
Frankrijk	1,393,388	1,490,000
België	38,172	44,686
Italië	460,000	947,000
Portugal	7,222	13,751
Rumenië	335,706	Onbekend
Amerika	115,660	205,690
Servië	127,535	133,140
Duitschland	2,050,466	4,202,020
Oostenrijk-Hongarijë	1,200,000	3,620,000
Bulgarije	101,224	152,400
Turkije	300,000	570,000

Die schrikkelijke bloedrol, ontleend aan het Whitacker's Almanak 1933, blijft evenwel nog merkelijk beneden de werkelijkheid. Het lijdt geen twijfel dat Frankrijk meer volk heeft verloren, bij voorbeeld, en dat sommige landen, zooals België onder meer, meer gewonden hebben geteld dan hier is opgegeven. Anderzijds ontbreken de cijfers voor Rusland. 'Het moet niet vergeten worden dat de zwaarste verliezen van allemaal geleden werden door de slecht gewapende arbeiders en boeren dienend in de tzaristische legers. Ook de verwoestingen aangericht door zulke plagen als typhus en malaria, die de troepen op verschillende fronten teisterden, moeten hier nog bij gerekend worden.'

2. - Verlies aan burgerlijke menschenlevens:

En het gaat hier dan nog maar om de louter-militaire verliezen. Volgens den Zwitserschen deskundige in levensstatistieken, Professor Hersch, veroorzaakte de wereldoorlog den dood van 28,379,000 burgers! Men kan zich afvragen hoe hij aan dit astronomisch cijfer geraakte; doch men bedenke welke schade de ondervoeding, de Spaansche griep, de burgeroorlog en al de andere plagen die rechtstreeks uit den oorlog voortsproten en nog lang na den wapenstilstand voortwoedden, aangericht hebben!

3. - Stoffelijke en zedelijke schade.

Wat de stoffelijke schade betreft, die is gewoon onberekenbaar. Miljarden en miljarden verbrast en verkwanseld aan allerhande wapentuig. Miljarden en miljarden vernield, plat gelegd, getorpedeerd. Gedurende bijna vijf jaren miljoenen en miljoenen mannen onder de wapens, die niet alleen niets voortbrachten en verdienden, doch alle dagen kostten en vernielden!

En dan de zedelijke en maatschappelijke gevolgen. Hoeveel huishoudens kapot, hoeveel kinderen verweesd, hoeveel menschen geruïneerd, hoeveel ouders van verdriet het graf ingesleept?

Dat is zeer bondig opgesomd het nadeelig saldo van den wereldoorlog. En welke baat kan daar tegenover gesteld wor-

den? Wij dagen gelijk wie uit op maar één enkel voordeel te wijzen zelfs voor de overwinnaars.

Dat is de balans van den wereldoorlog. Indien de menschen nu nog niet wijs genoeg geworden zijn om daar de eenige redelijke zedeles uit af te leiden; indien zij nu nog niet verstaan dat oorlog voor klein en groot, voor arm en rijk en kortweg voor onze beschaving *het gevaar* is, dan zijn wij te beklagen!

Want, normaal, zou het de naaste maal nog veel erger zijn.